



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

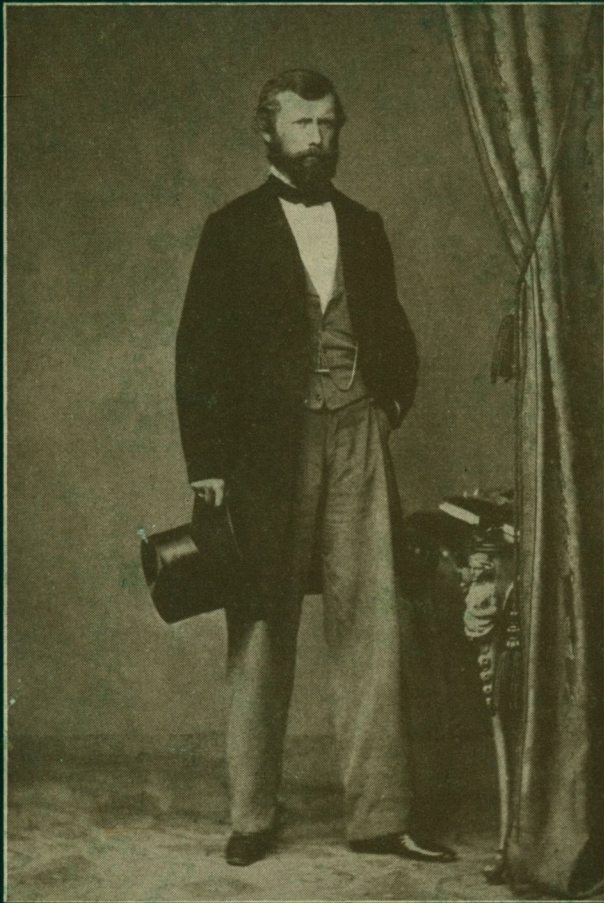
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>



VIGGO SJØQVIST

Peter Vedel

UDENRIGSMINISTERIETS DIREKTØR

V. SJØQVIST

PETER VEDEL

Udenrigsministeriets direktør

BIND I

1823–1864

With an English Summary



Skifter udgivet af

JYSK SELSKAB FOR HISTORIE, SPROG OG LITTERATUR

2

UNIVERSITETSFORLAGET I AARHUS

1957

Udgivet med støtte af
STATENS ALMINDELIGE VIDENSKABSFOND

FORORD

Få danske embedsmænd har haft en så lang og afvekslende karriere som Peter Vedel. I næsten et halvt århundrede tjente han staten. Først var han volontør i Finansministeriet. Efter et studieophold i udlandet blev han lektor, senere professor i statsret ved Københavns Universitet, og i 1858 udnævntes han til departementschef i Udenrigsministeriet.

Vedels mere end 40-årige embedsgerning i Udenrigsministeriets tjeneste er så nøje knyttet til Danmarks udenrigspolitik, at skildringen af hans liv næsten er ensbetydende med at skrive vort lands udenrigspolitiske historie i denne periode. Jeg har imidlertid stedse holdt mig for øje, at opgaven var at skildre hans særlige indsats, og derfor har jeg udeladt alt det, der ikke direkte vedrørte hans livsgerning. Selv med denne begrænsning har opgaven været så omfattende, at det ikke har været muligt at presse stoffet sammen i een bog. Derfor går det foreliggende bind kun til udgangen af 1864. Til gengæld behandles årene fra 1858 til 1864 ret udførligt, fordi dette tidsrum efter min mening er langt det interessanteste i vor udenrigspolitiks historie mellem 1850 og 1914. I et efterfølgende bind, der vil blive forsynet med et person- og sagregister, er det hensigten af skildre perioden fra 1865 til Vedels død i februar 1911.

Jeg vil gerne her rette en hjertelig tak til alle, der har gjort det muligt at udsende dette arbejde. Det gælder først og fremmest Udenrigsministeriet og Rigsarkivet, der har givet mig uindskrænket adgang til at benytte Peter Vedels omfangsrige privatarkiv. I denne forbindelse vil jeg fremhæve den gæld, som den historiske forskning står i til afdøde professor Aage Friis. Det skyldes i første række hans utrættelige arbejde at ikke blot Vedels arkiv, men også papirer tilhørende andre fremtrædende personligheder fra det 19. århundrede er blevet sikret for efterverdenen.

Det »Jyske Selskab for Historie, Sprog og Litteratur« er jeg meget taknemmelig for den hjælp og økonomiske bistand, det har ydet mig, og min tak rettes især til selskabets formand, professor dr. phil.

Troels Fink, der med aldrig svigtende interesse har fulgt dette værks tilblivelse. Også selskabets sekretær, arkivar, mag. art. *Vagn Dybdahl* takker jeg for hans omfattende arbejde med den praktiske tilrettelægning af bogens udgivelse.

Stud. mag. *K. H. Jørgensen* har vist mig den store tjeneste at gennemlæse manuskriptet, hvor under han er fremkommet med adskillige bemærkninger, jeg har kunnet drage nytte af. Afdelingsingeniør *Peter Vedel* og legationsråd *Kristjan Bure* og frue født Vedel har med stor hjælpsomhed stillet illustrationsmateriale til rådighed. Det samme gælder Københavns Bymuseum ved dets leder, museumsinspektør *Steffen Linvald*.

Sidst men ikke mindst beder jeg »*Statens almindelige Videnskabsfond*« modtage en ærbødig tak for den betydelige økonomiske støtte, det har ydet til bogens trykning. Uden den ville det ikke have været muligt at udsende dette bind.

Virum, juni 1957.

V. Sjøqvist.

INDHOLD

I.	Indledning. Barndom og ungdom 1823–1847	9
II.	Studie- og universitetsår 1847–1857	31
III.	I udenrigsministeriets tjeneste 1858	55
IV.	Udenrigspolitiske vanskeligheder og indrepolitisk krise. November 1858–februar 1860	85
V.	Det slesvigske spørgsmål. Marts 1860–september 1861 . .	104
VI.	Forgæves forhandlinger. September 1861–marts 1863 . .	139
VII.	På vej mod åben konflikt. April–december 1863	174
VIII.	Krig, nederlag og fred. Januar–oktober 1864	207
	English Summary. Translated by <i>Poul Ring</i>	239
	Noter og henvisninger	255
	Billedfortegnelse	287

INDLEDNING

BARNDOM OG UNGDOM 1823-1847

Omkring 1840 havde det danske folk langsomt og sejt overvundet følgerne af den katastrofe, der ramte staten ved århundredets begyndelse, da Norge gik tabt og Danmark bankerot.

Men netop som de dybe sår var ved at blive lægt, opstod en strid, der i de følgende årtier påny skulle føre landet ud i så store vanskeligheder, at selv forstandige og indsigtsfulde folk begyndte at frygte for Danmarks eksistens som selvstændig stat. Fra en ringe, næsten umærkelig begyndelse i trediverne voksede den dansk-tyske nationalstrid om hertugdømmerne Slesvigs og Holstens fremtidige stilling i monarkiet med en lavines hastighed, indtil den nåede kulminationen med krigen i 1864, konferencen i London og freden i Wien samme år.

Fra 1842 blev denne strid landets vigtigste problem, og det slægtled, der ved århundredets midte blev ansvarlig for statens styre, fik den skæbne at måtte ofre alle evner og kræfter på dette næsten uløselige problem. Hovedpersonerne i dette drama, mænd som C. C. Hall, D. G. Monrad, A. F. Krieger, C. G. Andræ, Orla Lehmann og Carl Ploug er almen kendte, men der var mange andre betydningsfulde deltagere. Blandt disse står Peter Vedel, udenrigsministeriets chef fra 1858 til 1899, i første række.

I kraft af sin stilling, personlighed og intelligens kom han til at spille en vigtig rolle i denne skæbnesvangre epoke, og dog er hans navn og indsats kun lidet kendt uden for en snæver kreds af historikere og diplomater. Dette skyldes, at Vedel med vilje holdt sig i baggrunden og altid vægrede sig ved at træde offentlig frem. Han blev flere gange opfordret til at overtage posten som udenrigsminister, men han afslog det hver gang. Andre opfordringer om at påtage sig offentlige hverv, f.eks. som Danmarks repræsentant ved voldgiftsdomstolen i Haag, blev mødt med ligeså kategoriske afslag. Han afskyede al publicitet og følte sig dårlig

tilpas i større, officielle selskaber. Idealet var for ham det rolige, stille familieliv, og skulle han have valgt et motto for sin livsførelse, var det sikkert blevet det klassiske ordsprog, at den lever godt, der lever skjult. Vedel var tilfreds med at virke bag kulisserne; så måtte andre for hans skyld gerne høste æren eller modtage dadlen for den udførte præstation. Et menneske med en sådan livsindstilling bliver ikke berømt og feteret, ej heller angrebet og kritiseret, men netop derfor har hans livsværk krav på at blive gjort til genstand for eftertidens saglige vurdering, for at alt kan blive stillet på sin rette plads.

*

Den første udførlige skildring af hans liv og gerning blev givet af historikeren Alex. Thorsøe i »Illustreret Tidende«, da Vedel i december 1893 fyldte 70 år. I denne artikel gav han en vurdering, der i det hele og store har holdt sig til vore dage, og som næsten uforandret gik igen i de udtalelser, der fremkom ved hans afgang i 1899 og hans død i 1911. Thorsøe fremhævede, at skønt Vedel »har indtaget en meget eksponeret Stilling, (så) har dog hans hele offentlige Eksistens, hvad der skyldes hans reservede Optræden, næsten ganske unddraget sig selv det politiske Publikums Opmærksomhed og Blikke«. Han skildrede den fine dannelse og kultur, der prægede den gamle gehejmelegationsråd og hans hjem i Rosenvænget. Han omtalte Vedels betydelige historiske værker og glemte ikke den hjælpsomhed, hvormed han havde bistået de forskere, der arbejdede med Danmarks nyere historie. Som den første nævnte Thorsøe den indflydelse, Vedel havde øvet i 1870, da Danmark nær var blevet draget ind i den fransk-tyske krig, ligesom han omtalte Vedels afgørende indsats i den såkaldte »Butterfieldske Sag« i 1890. Til gengæld gik han let hen over perioden 1858–1864, da Vedel som departementschef og senere direktør var med til at udforme den politik, der førte til katastrofen i 1864. Thorsøe beskrev ganske vist den dygtighed og det store arbejde, han havde nedlagt ved udarbejdelsen af de berømte »Hallske Noter«, men han måtte erkende, at han ikke vidste nærmere besked om forholdet mellem de to mænd, og han gik ikke ind på spørgsmålet, om Vedel havde været enig med Hall og Monrad i den førte politik.

Usikkerheden over for denne vigtige periode i Vedels liv er ikke blevet fjernet ved de senere fremkomne skildringer. Da Neergaard i 1904

gav en fremstilling i Brickas biografiske Lexikon af hans gerning, syntes det dog, som om der var vundet større klarhed. Neergaard skrev blandt andet, at »da Vedel traadte ind paa Udenrigsministeriets vigtigste Post, betragtedes han af dets Personale. . . . som udpræget ejderdansk. Denne Opfattelse var for saavidt urigtig, som han havde et ikke lidt stærkere Indtryk end de nationalliberale i Almindelighed af den Fare, en udpræget ejderdansk Politik ville drage over Landet Syd fra. Han vilde hellere bevare og forbinde end udskille, men blev det nødvendigt at opgive Holsten, var han klar over, at saa maatte vi anerkjende Nationalitetsprincippet og udskille ogsaa den tyske Del af Slesvig. Overfor den forholdsvis forsigtige og moderate Politik, Hall endnu paa denne Tid hyldede, følte Vedel sig dog ikke i nogen principiel Modsætning.« Om forholdet til Monrad hed det: »Vedel kunde saaledes være ham til megen Nytte, og for saavidt han fik Lejlighed til at øve nogen Indflydelse, gik den oftest i Retning af videregaaende og mere resolute Indrømmelser end dem, der endelig besluttedes.«

Neergaard lod således forstå, at Vedel havde været kritisk indstillet overfor de nationalliberales udenrigspolitik og havde gjort sig til talsmand for en mere forsigtig fremgangsmåde før krigen og for en større imødekommenhed under krigen og konferencen. Redegørelsen led imidlertid af den svaghed, at den ikke var resultatet af forfatterens selvstændige undersøgelser, men en næsten ordret gengivelse af Vedels egen fremstilling, således som han efter opfordring havde tilstillet Neergaard den til brug for omtalte artikel.

Professor Aage Friis har i sine skildringer af Vedels liv stort set sluttet sig til den samme vurdering. Friis tog dog et vist forbehold, idet han fremhævede, at Vedels »indflydelse var meget stor, men hvor langt den gik i det hele og enkelte, lader sig ikke udrede . . .«; thi »klart og udtømmende har han aldrig angivet sit standpunkt til den nationalliberale udenrigspolitik«.

Det er nu af den allerstørste betydning at få dette punkt klarlagt, når en vurdering af hans livsgerning skal forsøges, thi konsekvenserne af den politik, der førtes i årene 1858 til 1864, blev af indgribende betydning ikke blot for samtiden og det nærmest efterfølgende slægtled, men også for vor egen tid, der har oplevet Nordslesvigs genforening og den fornyede diskussion om Sydslesvigs stilling.

Peter August Frederik Stoud Vedel, som hans fulde navn lød, nedstammede fra renæssancetidens berømte historiograf og visesamler Anders Sørensen Vedel (1542–1616), hvis ældste søn præsten Søren Andersen Vedel blev stamfader til den linje, hvoraf Peter Vedels fædrene slægt var en sidegren. Hans forfædre havde alle været embedsmænd, men om ingen af dem vides noget særligt at berette. Det har øjensynlig været hæderlige og flittige mennesker, der hverken ved intelligens eller karakter har hævet sig over gennemsnittet. Den første, som gjorde sit navn bekendt, var Vedels farfar amtsprovst, dr. phil. Peter August Wedel (1768–1842), der i 1786 tog den filologiske eksamen og tre år senere teologisk attestats. I 1790 blev han doktor på en afhandling om »Danskens Indsats ved at udgive og fortolke latinske Forfattere«.

Hans egen indsats kom dog ikke til at ligge på det videnskabelige område, men på det pædagogiske, hvor han synes at have haft medfødte evner. I 1794 blev han sognepræst i Skaarup på Fyen, og i dette kald fik han øjnene op for, hvor dårligt det stod til med bøndernes uddannelse. Da han som flertallet af samtidens præster var rationalist, så han det ikke som sin opgave »at forvrædle min Menighed med noget tørt dogmatisk Sludder«, men at bibringe medlemmerne nyttige kundskaber, for at de kunne blive gode mennesker her på jorden og således lettere slippe ind i himlen. Han fik derfor den tanke at oprette et seminarium for mandlige »Subjecter af Bondestanden«, og i efteråret 1802 indgav han en ansøgning til kancelliet om tilladelse til at oprette en sådan anstalt på sin præstegård. Den 3. juni 1803 udfærdigedes et reskript, der gav ham den fornødne bemyndigelse til at påbegynde undervisningen. I de første år var han seminariets eneste lærer, endda uden løn, og da undervisningen foregik i præstens stuer, så kostede hele herligheden kun staten 30 rdl. om året. Senere, da en fast lærer ansattes, steg udgifterne noget, men seminariet vedblev, så længe Wedel ledede det, at være overmåde billigt i driften. Undervisningen omfattede foruden almindelige skolefag og gymnastik tillige praktiske fag som havedyrkning, kurve- og hattefletning og sadelmagerarbejde.

Seminariets oprettelse og ledelse var utvivlsomt en bedrift, og Wedels indsats har sat sig blivende spor i den folkelige opdragelses historie. Han har øjensynlig været en personlighed, der med sit markerede ydre, sin praktiske sans og udpræget rationelle begavelse har gjort indtryk på folk. Disse egenskaber gik i arv til hans søn og sønnesøn, ikke mindst den sidste, der i sine erindringer omtaler ham med sym-

pati, skønt han ellers var særdeles kritisk overfor sin slægt og ikke lod sin dømmekraft svække af veneration for familieminder og slægtstraditioner. Vedel hævdede dog, at bedstefaderen ikke var særlig begavet, svag af karakter og tillige upraktisk, men han har kun kendt ham på hans gamle dage, og hans karakteristik, der er nedskrevet ca. 60 år efter bedstefaderens død, modsiges helt af de samtidige kilder, der taler om den fremragende pædagog, den myndige prælat – paven i Skaarup blev han kaldt – og den dygtige økonom.

Hans ældste søn Severin Henrik August Wedel fødtes den 28. januar 1793 i Allesø, hvor faderen dengang var vicepastor. Sin skoleuddannelse fik han hjemme hos faderen, hvem han som 15–16 årig hjalp med at undervise de unge bønderkarle. Skønt han kun var en dreng, blev han udnævnt til befalingsmand i det lokale korps, der oprettedes under Napoleonskrigene til værn mod eventuelle landgangsforsøg fra englændernes side. 18 år gammel dimitterede faderen ham til universitetet, hvor han studerede jura. I studietiden boede han en overgang hos den rige agent Holmblad på Christianshavn, i hvis hjem han tilegnede sig datidens fine omgangstone og aflagde sin noget bondske optræden. Da han i 1815 var blevet cand. jur., ansattes han som volontør i det vestindiske og guinesiske Rente- og Generaltoldkammer. Han steg hurtigt i graderne og udnævntes i 1821 til kontorchef for Øresunds- og Strømtoldsager. Året efter giftede han sig med Nicoline Johanne Hansen (1803–1872), der var en datter af grosserer og vinhandler Frans Hansen.

Hans lange embedskarriere faldt udelukkende indenfor Generaltoldkammeret og Kommercekollegiet samt Rentekammeret. I 1848 udnævntes han til generaldecisor for de indirekte skatter, en stilling han beholdt til sin død den 8. november 1881, da han næsten 89 år gammel havde tjent staten i 66 år, en vistnok enestående præstation.

Takket være det materiale, der står til vor rådighed gennem faderens breve til sønnen og dennes udtalelser om ham, tegner billedet sig af hans personlighed ganske klart. Af ydre var han en typisk Vedel: slank, nærmest ranglet med et markeret ansigt, der lyste af viljekraft. Han var en dygtig og pligtopfyldende embedsmand, konservativ i sit livssyn og loyal tilhænger af enevælden og helstaten. I sin embedsgering var han imidlertid ikke lykkelig, thi han havde svært ved at omgås sine medarbejdere og overordnede. Han kom i årenes løb ud i mange stridigheder, der forbitrede hans tilværelse og øgede den melankoli, der

var en arv fra faderen, og som gik videre til hans egne børn. Dette tungsind lagde sit tryk over hjemmet og virkede stærkt på børnene, især på Peter, der led meget derunder. Men han var en omhyggelig fader for sine børn og skyede intet offer for at give dem den bedst mulige uddannelse. Efterhånden som de voksede til, lod han dem få privatundervisning i engelsk, tysk og fransk foruden i klaverspil og dans. Peter Vedel nærrede altid den største ærbødighed og agtelse for ham, og selv som voksen rådførte han sig altid med ham i vigtige spørgsmål. Et virkeligt fortroligt og kærligt forhold opstod dog aldrig mellem dem. Faderen var meget streng i sin opdragelse, og han evnede ikke at komme i kontakt med børnene, skønt han ofte tog de to ældste sønner med på sine embedsrejser rundt om i landet. Men afstanden mellem forældre og børn var dengang meget stor; det viste sig blandt andet der i, at børnene sagde »De« til forældrene, og endnu som voksen tiltalte Peter Vedel altid faderen i tredje person. Severin Wedel var af den gamle skole, der krævede ubetinget lydighed af børnene, thi i hans hjem var der kun plads for husfaderens vilje. Trods de mange udmærkede egenskaber, Wedel var i besiddelse af, kan man derfor ikke frigøre sig for det indtryk, at han i udpræget grad manglede menneskelig varme og humoristisk sans. Hans stridigheder med kollegerne viser tillige, at han hverken var en overlegen personlighed eller nogen større begavelse.

Medens faderens billede således står skarpt tegnet, er det vanskeligere at få et klart indtryk af moderen. Vedel siger om hende, at hun var en godmodig natur, hverken dyb i gemyt eller tanke, fordringsløs og med et godt humør, at hun havde en god forstand, men at den var lidet udviklet, og at hendes kundskaber og åndelige interesser ikke var store. Dertil kom, siger han, at hun var for svag en karakter til at kunne have virkelig indflydelse på sin mand. De få breve, der findes fra hende til sønnen, er alle godt og livfuldt skrevet og vidner om, at hun fra naturens hånd var udstyret med gode åndelige evner, der på grund af tidens dårlige pigeskoleundervisning havde fået lov til at ligge brak. Dette spiller imidlertid ingen rolle, når talen er om de evner, der blev givet i arv til børnene, og der kan være grund til at tro, at Peter Vedels lyse, klare intelligens i nok så høj grad skyldtes moderen som faderen, medens det på den anden side er tydeligt, at hans faste karakter var en fædrene arv. Det er øjensynligt, at moderens muntre og lette sind har været af uvurderlig betydning i barn-

domshjemmet, der uden hende var blevet alt for koldt og trist til at spæde barnesjæle kunne udvikle sig naturligt og harmonisk. Har hendes indflydelse på manden end været nok så svag, så har hendes betydning for det daglige liv i hjemmet været af afgørende og positiv art.

*

I dette hjem, hvor syv søskende voksede op, var Peter Vedel den førstefødte. Han kom til verden den 10. december 1823 og opkaldtes dels efter farfaderen dels efter faderens velgører Frederik Stoud (1759–1823), der var deputeret i Generaltoldkammer- og Kommercekollegiet. I juli 1826 fødtes broderen Frans. Han og Peter var hele livet knyttet nær til hinanden, skønt Peter i barndommen og den første ungdom ofte måtte affinde sig med at stå i skygge af den livlige, kønne og charmerende broder. Frans blev cand. teol. i 1848 og tre år senere hjælpepræst i Sørup, et af de mest tysksindede sogne i Sydslesvig. 1853 flyttedes han til Maria Kirke i Flensborg, og i 1863 blev han sognepræst i Søllerød, hvor han boede til sin død i 1906.

I 1828 og 1830 fødtes to piger, Augusta og Ovena, der begge forblev ugifte. Endelig var der tre yngre brødre, men aldersforskellen mellem dem og de ældre søskende var for stor til, at de kunne komme i nærmere forhold til hinanden. Anders Sørensen Vedel, der blev født i 1834, opkaldtes efter slægtens berømte stamfader, men ironisk nok var han den eneste af sønnerne, der ikke egnede sig til at gå den lærde vej. Han kom til landvæsenet og blev senere ejer af traktørstedet »Skrædderbakken« ved Kolding. Valdemar, født i 1836, blev læge i Nordslesvig. Den yngste af børne, Sophus, fødtes i 1842. Han blev overretsassessor og gjorde sig fortjent ved at udgive et værk om højesterets historie.

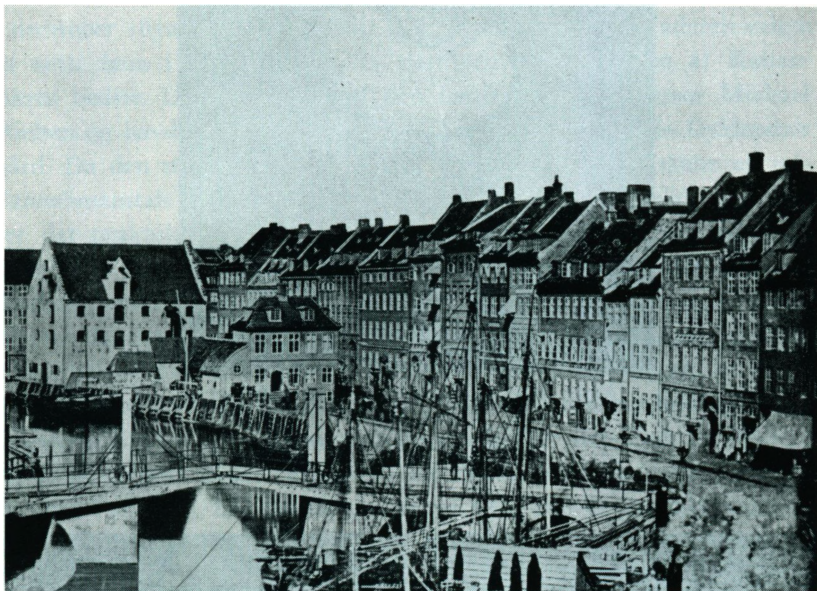
Barndomshjemmet var præget af tidens nøjsomhed og enkle levemåde. Familiens første bolig var en lille, mørk lejlighed på Gammelstrand nr. 13, hvor Peter og Frans blev født. Senere flyttede man til større og bedre lejligheder, efterhånden som faderens indtægt steg og børneflokket tog til, men levemåden vedblev alle dage at være såre jævn. I fyrerne, da man boede på Nørregade nr. 239 omtrent der, hvor nu Daells Varehus ligger, havde man dog råd til at holde to tjenestepiger og en karl. Den daglige kost var ganske tarvelig: om lørdagen øllebrød, klipfisk eller finker, ellers mest grød, vælling og torsk. Kun om

søndagen fik man finere retter som suppe og steg, og det var en hel begivenhed, når der vankede en kryddertvebak til kaffen. Bekendtskabskredsen var ikke stor og bestod mest af embedsmandsfamilier. Moderens og faderens familie kom man ikke meget sammen med.

Den eneste luksus var et årligt sommerophold i Gentofte eller Lyngby. Her ude i de landlige omgivelser, hvor der endnu ikke fandtes nogen villabebyggelse, tumlede børnene sig med liv og lyst. I sine erindringer fortæller Vedel om den betydning disse landophold havde for ham. En af familiens naboer i Gentofte var den kendte blomstermaler Johan Laurends Jensen, hvis have endnu i Vedels høje alderdom stod som det skønneste sted, han nogensinde havde set. »Naar jeg en frisk Sommermorgen«, skrev han 70 år senere, »kom derind og saae Guldregnen og Syrenerne fandt jeg livet deiligt, og jeg jublede høit med Fuglene i Buskene. . . . Det var som Paradisets Have for mig, der var alle Slags Blomster – det var jo hans Modeller – men især var den fuld af deilige Roser; der saae jeg den tyrkiske Rose, brunrød med gul Bagside, som jeg derfor altid har haft en sær Forkjærlighed for, og der stod den Rosenbusk, som Jensen malede for Fader og som kostede 30 Specier. . . . Bernstorff var der ingen Adgang til, men lige overfor laae de smukke Brødrehøie; længere nede Jægersborg Allee, hvorfra man giennem Ordrupkrat og Oberst Heltzens Landsted kom til Ermelunden. Alle disse Steder staae for mig i et poetisk Lys, ved hvert Skridt paa Vejen langs med Søen, hvorpaa vi roede, og over Markerne dukke Erindringer op for mig.« Og han tilføjede, »intet er saa lykkeligt for et Barn som det, at dets tidlige Indtryk ere glade, de bliver liggende paa Bunden af dets Sind og midt imellem Fremtidens Sorger og Skuffelser kaste de deres lysende Skjær over Livet«.

Som en kontrast til disse korte, lykkelige sommerophold stod det daglige liv i København. Med årene blev faderens humør stadig tungere og mørkere. Under måltiderne fordrede han absolut tavshed. Ingen måtte sige noget, undtagen han blev spurgt; dette skete sjældent, og da som regel kun for at faderen kunne få lejlighed til at dadle og irettesætte. Peter Vedels sky og tungsindige natur var utvivlsomt medfødt, men den fik sin accentuerede karakter ved denne despotiske opdragelsesmetode.

*

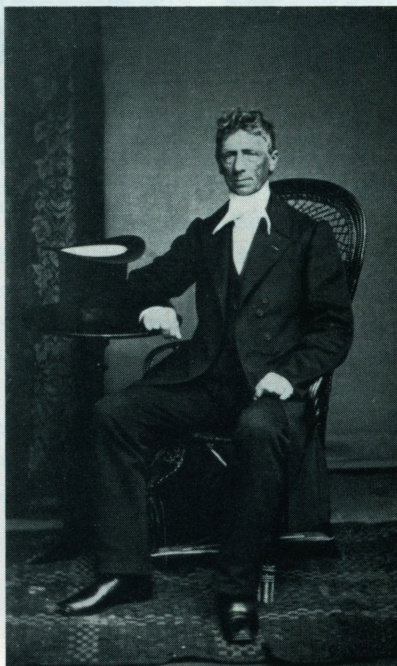


Gl. Strand ca. 1840.

Vedel er født i nr. 13, det nuværende nr. 46. Huset ligger lige ud for det lille to-etages hus, der står på tværs af pladsen. Det store pakhuis, der ligger bagved, er Kristoffer Valkendorfs vejerbod opført i 1581. Den åbne, trekantede plads foran Assistenshuset blev først skabt i 1857. Billedet er en af de ældste fotografiske optagelser fra København.



Amtsprovst, dr. phil. Peter August Wedel
(1768–1842).
Peter Vedels farfader.



Generaldecisor Severin Henrik August Wedel (1793–1881) og hustru
Nicoline Johanne født Hansen (1803–1872).
Peter Vedels forældre.

Allerede som ganske lille viste Peter, at hans begavelse var udover det sædvanlige. Af moderen lærte han tidligt alfabetet, og endnu før han kunne tale, kendte han de enkelte bogstaver, og kunne pege på dem, når moderen nævnte lyden. Senere fik han en privatlærer, men først i december 1832, da han var fyldt 9 år, kom han i skole. Faderen valgte at sætte ham i Borgerdydsskolen, der blev regnet for en af Københavns bedste. Den blev ledet af den lærde filolog, professor Michael Nielsen og havde til huse i Klareboderne i den nuværende Gyldendals gård. Da den stiftedes i 1787 havde hensigten været at skabe en uddannelsesanstalt for borgerskabets børn, der ville have et solidt grundlag for det praktiske liv. Men under Michael Niensens ledelse blev den til en lærd skole, hvis opgave ene var at bibringe eleverne den klassiske dannelse med hovedvægten på latin og græsk, for at de kunne dimiteres til universitetet. Resultatet blev, at næsten alle andre fag negligeredes til fordel for disse to sprog. En af eleverne har senere udtalt, at »med undtagelse af Latin og Græsk blev de øvrige Fag omtrent betragtet som Bagateller i de øverste Klasser. Dette gjaldt især om Tysk og Fransk, og vi betragtede disse Timer som en Fritid, hvor vi kunde tage os for, hvad vi vilde. Der existerede næppe flere end et Par Eksemplarer af de Bøger, som brugtes i disse Timer, og de cirkulerede rundt imellem os, efterhaanden som vi fik Brug for dem.« Det har således næppe været uden grund, at Severin Wedel ofrede privatundervisning i moderne sprog på sine sønner.

Michael Nielsen underviste selv i latin og græsk og pryglede bogstavelig talt kundskaberne ind i sine elever. De, der stod denne hestekur igennem, blev til gengæld stive latinere, der aldrig glemte deres færdigheder. Vedel fortæller, at han mere end 40 år efter sin skolegang kunne diskutere Borchs »emendationes critico til Horats med fuld Competence«. Det var derfor ikke mærkeligt, at skolemyndighederne og universitetets professorer satte Michael Nielsen højt. Søren Kierkegaard, der var student fra Borgerdydsskolen, kaldte ham »min Ungdoms ufor-glemmelige Lærer, mine senere Aars beundrede Paradigma«, og omtalte ham som »en Heros, et Jern-Menneske, vee, vee, vee! den Dreng, der ikke kunde svare ja eller nei paa et ligefrem Spørgsmaal«. Men langt de fleste af hans elever kunne ikke udstå ham.

Vedel, der vel anerkendte, at han var »en Charakter og ligesaa samvittighedsfuld i Opfyldelsen af, hvad han ansaae for sin Pligt«, betragtede ham som en brutal og uretfærdig despot, der knækkede

mange drengesjæle, der under en friere og mere forstandig opdragelse kunne have udviklet sig til selvstændige og dygtige mennesker. Han »havde den dybeste Foragt for alt Andet end classisk Dannelse, og vel havde Skolen en Række Handelsklasser, men det var de mest vanartede og umulige Subjecter, som sad i dem, det var en Slags Straffekom-pagnier, hvortil man dømtes med den summariske Motivering: Sinne, Sinne (det var hans Mundheld), du er en Slyngel, der skal over i Handelsklassen«. Tonen mellem lærere og elever og mellem disse ind-byrdes var ikke god og kunne undertiden udarte til råheder.

Lærerne var efter tidens målestok ikke dårlige, enkelte som den senere rektor Ernst Bojesen endda dygtige, men de havde svært ved at hævde sig ved siden af den despotiske rektor, og kunne efter Vedels mening enten ikke holde disciplin eller sløse med undervisningen.

Foruden de klassiske sprog havde Michael Nielsen en anden kæp-hest: gymnastikken, et fag, der ellers ikke blev gjort meget ud af i da-tidens skoler. Han sørgede for, at eleverne gennem hele skoletiden fik to timers legemsøvelser om ugen. I sommermånederne undervistes i svømning. Det foregik på den måde, at hele skolen i sluttet trop med rektor til sidst marcherede fra Klareboderne over Kongens Nytorv til Marinens badeanstalt på Gammelholm, hvor Øresundsådene nu læg-ger til. I dette mudrede, urene og højst usunde vand lærte de at svøm-me, og Vedel opnåede stor færdighed i denne idræt. Da han som ungt menneske besøgte Italien, svømmede han trods strøm og bølger ind i den blå grotte på Capri, og langt op i årene var han en flittig gæst på badeanstalterne ved Rosenvænget. Også en anden legemlig færdig-hed, dansen, havde hans interesse. I de unge år dyrkede han den med stor iver, og hvor travlt han end havde, kunde han ikke forsømme et bal. Om det så var umiddelbart før embedseksamenen, så måtte og skulle han ud at danse.

I skoleårene var energien knap så stor, når det gjaldt de boglige sysler. Takket være sin intelligens og sprogbegavelse havde han forholds-vis let ved at klare sig i klassen, men den åndløse og brutale under-visningsform frastødte ham så stærkt, at han under størsteparten af sin skolegang fordrev tiden med romanlæsning. Ingemanns historiske romaner var en overgang hans yndlingslektüre. Senere fik han en sådan afsmag for dem, at han forbød sine egne børn at læse dem. Denne mangel på flid var medvirkende til, at han blev oversidder i ældste klasse, selvom hovedårsagen nok var hans unge alder. Thi Mi-

chael Nielsen fandt, at det var for tidligt at lade ham blive student knap 16 år gammel.

Blandt kammeraterne sluttede han sig især til tre drenge, der fulgtes ad under hele skolegangen, idet alle fire delte den skæbne at blive oversiddere. Den første var Emil Vedel (1824-1909), der nok var i slægt med Peter, idet begge nedstammede fra Anders Sørensen Vedel, men tilhørte hver sin gren af slægten. Emil Vedel, der i 1835 kom i Borgerdydsskolen, var en usædvanlig velbegavet ung mand. Han fik senere en smuk karriere i det slesvigske ministerium, hvor han endte som departementschef. Da dette ministerium blev ophævet, udnævntes han først til amtmand på Bornholm og senere i Sorø. Han indlagde sig desuden stor fortjeneste ved at skrive et værk om »Bornholms Oldtidsminder«. I årene 1835-1850 kom han til at stå Peter Vedel meget nær, selvom forholdet ikke altid var lige godt, fordi de ofte var grebet af en gensidig jalousi, der for Peters vedkommende bundede i en vis underlegenhedsfølelse og misundelse, hvad han senere åbent erkendte.

De to andre var A. W. Holm og Emil Scharling, som begge blev præster. Endvidere gik han i klasse med Ferdinand Haxthausen og Wilhelm de Coninck, der blev hans kolleger i udenrigsministeriet. Endelig var der den unge baron Henrik Stampe fra Nysø, der ganske vist kun gik en kortere tid i skolen, men som i studenterårene skulle komme til at spille en rolle i hans liv.

I det sidste skoleår tog han sig sammen og læste flittigt. Han klarede sig godt både i de døde og levende sprog, og hans stilsans udvikledes, så dansk stil blev et af hans gode fag. Også i historie, der interesserede ham meget, blev han en af de bedste i klassen. Med vanlig beskedenhed fortæller Vedel, at hans fine karakterer i dansk stil og historie skyldtes, at han engang ved snyderi havde opnået en ufortjent anerkendelse, hvorfor han så sig tvungen til at opretholde den nyvundne glorie ved strengt arbejde.

Den megen energi høstede nu sin belønning, da skolen i juli 1840 indstillede ham og hans tre kammerater til studentereksamenen, der den gang foregik på universitetet i oktober måned. Det var uden sorg Vedel forlod Borgerdydsskolen, der vel havde givet ham den klassiske dannelse, som var forudsætningen for et universitetsstudium, men som ellers havde plaget ham ved sit åndløse terperi. Da han som ung kandidat så tilbage på sin skoletid, erkendte han, at den ensidige

klassiske dannelse ikke var noget ubetinget gode, fordi studenterne blev uegnede til at klare sig i det praktiske liv. Under opholdet i Berlin skrev han således i januar 1848 til faderen, at han ville ønske, at Anders og Valdemar kunne gå i skole der, thi »det er virkelig ærgerligt hvorlangt vort Skolevæsen staaer tilbage hiemme; jeg selv prøver det daglig på mig selv«.

I det petitum, hvormed professor Michael Nielsen indstillede Vedel til artium, skrev han om ham: »Har en usædvanlig god Hukommelse ellers kun almindelige Evner, noget svag Dømmekraft. Han er flittig og livlig, men undertiden flygtig i sin Tænken, forplumrer sig derfor let; overhovedet har han noget løst i sit Væsen, og skjøndt han har benyttet sin Skolegang godt og altid hørt til de Bedre, mangler han dog Grundighed og Sikkerhed. Men ogsaa hos ham er der noget, som lover en bedre Udvikling, hvorfor han uden Betænkelighed bør dimitteres. Han er godmodig og beskeden og opfører sig altid godt.«

Man kan ikke sige, at denne vurdering røber større menneskekundskab hos den strenge rektor, thi bortset fra ordene om den gode hukommelse og den lovende udvikling, var hans bedømmelse ganske fejlagtig. Vedel havde netop ikke været nogen flittig elev bortset fra det sidste år. Til gengæld havde han ualmindelige evner, en klar intelligens og en fast karakter; hans manglende grundighed og sikkerhed skyldtes simpelthen, at det havde skortet på flid under størstparten af skoletiden. Men professor Nielsen var heller ikke nogen stor menneskekender. Det kan blandt andet ses af hans petitum for Søren Kierkegaard, hvori han betegnede denne som en »aaften Natur.«

*

Studentereksamenen fandt sted i første halvdel af oktober og resulterede for Vedels vedkommende i et fint laudabilis, selvom han led den tort kun at få haud i latin, fordi professor Madvig hørte ham i et stykke af Horats »ars poetica«, som han ikke havde fået repeteret; men det blev også det eneste haud han erhvervede sig ved sine examener på universitetet.

Vedel var endnu ikke fyldt 17 år, da han blev student og dermed anerkendtes som voksen; thi dengang var skellet mellem skoledrengen og studenten større end nu til dags, skønt studenten jo ret beset kun var en stor, umoden dreng. Selvom man i datiden formelt ikke er-

kendte dette, så gjorde man det reelt, idet alle studenter i deres rusår måtte forberede sig til den såkaldte »Anden Examen«, inden de fik lov til at påbegynde deres fagstudium. Den var i to dele, en filologisk, der bestod af en prøve i latin, græsk, hebraisk, historie og matematik, samt en filosofisk, der omfattede logik, psykologi, teoretisk og praktisk filosofi, morallære, astronomi og fysik. Hensigten med examenen, der i sit fulde omfang bestod indtil 1850, var at fortsætte og uddybe de unge studenters noget mangelfulde skolekundskaber og gøre dem mere egnede til at gennemføre et videnskabeligt studium. Der kunne imidlertid rettes alvorlig kritik mod den måde, hvorpå undervisningen fandt sted. Navnlig Madvig kritiserede skarpt de »løsrevne og tilfældige Stumper og Stykker, der ved første Del føjedes til Skolekurset« og ankede over, at forelæsningsformen var uheldig for tilegnelsen af elementærkundskaber, når det gjaldt et så heterogent sammensat auditorium af russer. Det lykkedes ham også at få »Anden Examen« delvis ophævet, men derved fjernedes utvivlsomt noget værdifuldt.

For Peter Vedel havde denne examen i hvert fald stor betydning. Han siger i sine erindringer, at »den var den unge Students Hvedebrødsdage, i hvilke han ret nød sin Frihed og sin først nu anerkjendte Værdighed som voxent Menneske, førend han skulde begynde sit Brødstudie og tiltræde den lange Vandring gennem Livets Perse og Slid. Selvom det ikke var saa særdeles meget man lærte i det Aar, var Tiden ikke spildt, thi Samlivet med Kammeraterne, der senere gik hver deres forskellige Veje, skabte et Sammenhold, der tidt vedligeholdte sig i det senere Liv, og gav de Unge en Friskhed og Livsglæde, hvorom Erindringen længe bevarede og virkede foryngende; og det er den unge Slægt, der strax, naar den har taget Studenterexamen, giennes ind i sin specielle Baas, for altid gaaet glip af.«

Vedel var flittig og bestod med udmærkelse, blev »indkaldt« som det hed i datidens studenterjargon, samtidig med at han deltog så meget, han kunne, i studenterlivet. Han blev dog ikke medlem af studenterforeningen, thi dels havde han ikke råd, og dels ønskede hans strenge fader, at han ikke tog for meget ud på egen hånd. Hans medfødte skyhed bevirkede også, at han holdt sig noget på afstand af sine kammerater. I et brev til en ven fortæller han om denne tilbageholdenhed, der plagede ham selv meget: »det er gaaet mig her som det saa ofte gik i Samtaler; naar først en Taushed indtraadte, mangler jeg næsten altid Courage til selv at være den første til at bryde den; thi

jeg tænker da altid at Folk, naar de hører en simpel Bemærkning under slige Omstændigheder ville udbryde: Herregud behøvede han en saadan Tid for at finde paa det.«

Alligevel bød der sig mange lejligheder til muntert samvær med kammeraterne. Et af de fornøjeligste var deltagelsen i studenterkorpsets øvelser. Siden 1812 havde tjenesten i dette »Kongens Livkorps« været obligatorisk for alle legemsraske studenter. Undervisningen bestod dels i en vinterskole, der afholdtes i Gothersgades exercerhus og blev ledet af en gammel hugaf ved navn major Tuff, dels i en række sommerøvelser på Fælleden, der endte med en revy for majestæten. Det hele var i virkeligheden kun løjer og kommers, som ingen tog højtideligt. Chefen for korpset, der tituleredes oberst, var en revisor i Nationalbanken ved navn Malling, der i studentermunde aldrig kaldtes andet end »Mennesket Malling«, fordi han engang i et bevinget øjeblik havde tiltordnet sine respektløse tropper, at der var forskel på obersten og mennesket Malling!

Når tjenesten var så populær blandt mange studenter, skyldtes det, foruden den megen morskab man fik deraf, tillige den nettede uniform og den flotte charko, der forlenede sin indehaver med en behagelig magt over det smukke køn. Desuden gav den studenterne mulighed for ved festlige lejligheder at paradere i gaderne, som f. ex. ved kronprins Frederiks og kronprinsesse Charlotte Mariannes indtog i København i juni 1841, hvor Vedel var med til at danne æreskompagni på Christiansborgs slotsplads og bagefter deltog i hofballet på slottet.

Men med rusåret sluttede disse fornøjelser, og i november 1841 skulle der tages fat på det egentlige studium: juraen. Vedel kastede sig straks med stor energi over denne videnskab. I de to første semestre gik han til næsten alle forelæsningerne ved det juridiske fakultet: hos Kolderup-Rosenvinge, der gennemgik den danske retshistorie, hos Scheel, der læste over romerret, Algreen-Ussing over kriminalret og Bornemann over retsfilosofien. Desuden passede han sin manuduktion, hvilket dengang var en større nødvendighed end i vore dage, fordi der næsten ikke fandtes trykte lærebøger. Blandt manuduktørerne var der to, der skulle få den allerstørste betydning for ham. Den ene var A. F. Krieger, den anden Hans Egede Schack, »Phantasterne« forfatter. Krieger ledede dog kun manuduktionen en kort tid, thi han blev snart Algreen-Ussings efterfølger. Hans manuducering var iøvrigt – efter Vedels udsagn – ikke meget bevendt, da han altid var dårlig forberedt.

Men han var strålende begavet og virkede stærkt inciterende på sine elever. Han fattede interesse for Vedel, vejledede ham på forskellig måde og indledte dermed et bekendtskab, der blev bestemmende for Vedels fremtid.

Efter at Krieger i 1844 var blevet lektor ved universitetet, overtog Schack manuduktionen. Vedel havde i 1843 gjort hans bekendtskab efter et examinatorium, hvori de begge deltog. Schack var på sin fri-ske og ukonventionelle måde kommet hen til ham og havde sagt, at han syntes godt om hans ansigt og derfor gerne ville lære ham nærmere at kende. Dette blev indledningen til et varmt og trofast venskab, der varede til Schacks alt for tidlige død i sommeren 1859.

Da nu Vedel og hans kammerater stod uden manuduktør, fik han den idé at bede Schack, der netop var blevet kandidat, om at overtage manuduktionen, hvilket han straks gik ind på. Undervisningen foregik hjemme hos Schack, der boede i en af de gamle gårde på Christianshavn i et stort, koldt og næsten umøbleret værelse. Hans levevis var meget original og udpræget bohémeagtig. Frokosten bestod kun af en tallerken gammelt brød med lidt smør samt en flaske kold kaffe-ekstrakt. Han var hypokonder og vaskede sig idelig, men var samtidig meget sjusket med sin påklædning. En anden ejendommelighed var, at han skrev huskesedler for alt, hvad han skulle foretage sig. Rundt om i værelset lå sedler om f. ex. at være en brav karl, at få en bukseknep syet i, at huske middagsmaden, at skrive en artikel om politisk affektation etc. På døren hang til yderligere bestyrkelse en seddel: husk at tage huskesedlen med! Hans undervisning var ifølge Vedel ikke af større værdi, thi han manglede solide kundskaber. Men han var så oplivende, morsom og elskværdig og tillige så trofast i sit venskab, at Vedel følte sig stadig nærmere knyttet til ham. Snart blev dog også denne manuduktion afbrudt, fordi Schack, der var en ivrig skandinav, rejste til Sverige.

Blandt studiekammeraterne sluttede Vedel sig navnlig til Peter Estrup, en ældre broder til den senere konseilspræsident. Han var en intelligent ung mand, der med sit gode hoved satte fart i læsningen. Ulykkeligvis havde han fra faderen arvet en disposition for tuberkulose, tidens frygteligste folkesygdom, og denne brød snart så kraftigt frem, at han i efteråret 1843 måtte opgive studierne for at tage ophold på faderens gods Kongsdal. Nogle år efter købte han gården Christineberg på Falster i håb om, at livet som proprietær kunne give ham helbredet

igen. Men sygdommen havde for kraftig fat i ham, og i april 1848 døde han kun 25 år gammel.

En anden ungdomsven var hans tidligere skolekammerat Henrik Stampe, der i 1842 begyndte at studere jura. Vedel fandt, at han var en af de ædleste og ridderligste mænd, han nogensinde havde truffet, et menneske, der aldrig ville gøre noget, han ikke anså for fuldt ud hæderligt. Stampe var meget musikalsk og sværmede for kunst og litteratur, men han havde hverken evner eller lyst til at studere, og det lykkedes ham da heller aldrig at tage en embedseksamen. I København boede han hos admiral Peter Wulff, hvis datter Henriette, kendt som H. C. Andersens moderlige veninde, tog sig meget af ham. Hun udstrakte også sin velvilje til Peter Vedel, der nu fik adgang til et aristokratisk og kunstnerisk milieu, som var så helt forskelligt fra det, han kendte fra sit barndomshjem. Trods sin generthed befandt han sig vel i den kreds af unge mennesker, der omgav Henrik Stampe. Den bestod af Henriks søskende Elise og Holger, deres fætre og kusiner Carlo, Ernesto, Enrico, Dagmar og Suzette Dalgas samt Henriks forlovede Jonna Drewsen. Også Grundtvigs to børn Svend og Meta hørte til denne kreds foruden en del kunstnere, blandt andet maleren P. C. Skovgaard. Det var en klike af begavede og friske unge mennesker med en let og naturlig omgangstone, der hurtigt satte sit præg på den ellers så tilbageholdne Vedel og hjalp ham til at vinde en mere frigjort og selvsikker holdning. Omgangen med Henriks slægtinge og venner fyldte hans studieår med en munterhed og en livsglæde, han ikke havde kendt i sit barndomshjem. Derfor så han altid tilbage på denne tid med stor taknemmelighed.

Dette glade liv hindrede ham dog ikke i at fortsætte studierne med iver og energi, og her fik venskabet med hans gamle klassekammerat Emil Vedel megen betydning. Forholdet mellem dem havde ganske vist været noget spændt i de første år efter studentereksamenen på grund af den gamle jalousi. Men efter at Peter Estrup havde måttet afbryde sine studier, sluttede de sig til hinanden og læste sammen i de to sidste år af deres studentertid. De deltog flittigt i eksaminatorier og fik den senere højesteretsadvokat Gustav Brock til at holde skriveøvelser med sig. Hos den unge auditor C. C. Hall fik de ét kursus i romerret.

Det har formentlig været på dette tidspunkt, at Vedel stiftede bekendtskab med en anden juridisk studerende, Andreas Aagesen, der senere blev hans kollega ved universitetet. Næst efter Hans Egede

Schack var Aagesen den mand, han sluttede det varmeste venskab med, thi han følte sig ligefrem bjergtagen af hans fornemme karakter. Han var, siger Vedel, »smuk, kraftig, elegant, og velopdragen, fortrinlig begavet, energisk – kort sagt, han var og er i min Erindring forbleven ideel«.

*

I disse år fra 1840 til 1846 modnedes Peter Vedels livsanskuelse og personlighed. Begyndelsen af fyrrerne var en af de store brydningstider, hvor enevælden langsomt men sikkert var under afvikling, og det folkelige gennembrud var på vej. Vedel kunne ikke undgå at påvirkes af de nye strømninger, selvom ånden fra hans hjem virkede som modvægt. Ikke mindst den nationale bevægelse, der fulgte med danskhedens opvågning i Slesvig, greb ham stærkt. Et vidnesbyrd om hans sympati for denne nationalitetskamp kan man finde der i, at han gik over til at stave sit efternavn med V i stedet for med det tyske W, hvormed han var døbt, og som hans fader altid beholdt. Det er ikke muligt at sige nøjagtigt, hvornår han besluttede sig til at gennemføre denne ændring. I det første bevarede brev, der er dateret 25. januar 1844, underskriver han sig Peter Vedel, medens han indtil da – og forøvrigt også noget senere – står noteret som Peter Wedel i universitetets protokoller.

Denne sympati gav sig også udtryk i hans korrespondance med Peter Estrup. Da denne i et brev fra september 1844 havde gjort lidt løjer med Vedels formodede interesse for de »tyske Ideer«, d. v. s. de planer, der var fremme om at knytte Danmark nærmere til det tyske Forbund, protesterede han kraftigt og forsikrede, at hans tyske sympatier kun kunne betegnes »som en uendelig lille størrelse O«. Efter at Christian VIII i 1846 havde udstedt sit åbne brev om arvefølgen i hertugdømmerne, skrev Vedel i august til Estrup: »nu haaber jeg, at jeg skriver en skændig Løgn. Rygtet siger imidlertid saa – at Kongen vil lade en Erklæring emanere, hvori han forklarer sit Brev af 8de Juli, siger at hans troe holstenske Stænder have misforstaaet ham, og endelig indkalde sine troe Stænder påny i Itzehoe! Saa har jeg ikke Lyst til mere at hedde dansk, saa siger jeg, at jeg er Scandinav.« Året efter taler han om at blive embedsmand i Slesvig og »slaas med Tydskerne«.

Hans principielle holdning i nationalitetsstriden er således ganske klar, men der foreligger ikke beviser på, at han havde taget stand-

punkt til problemet om Slesvigs fremtidige stilling indenfor monarkiet. Det skete først i foråret 1848, da situationen var på bristepunktet.

Forholdet til den politiske liberalisme er derimod vanskeligere at udrede. I korrespondancen med Estrup, og det er de eneste breve, der er bevaret før november 1847, findes ingen udtalelser herom. Men denne tavshed i forbindelse med hans holdning overfor martsbevægelsen i 1848, der senere skal omtales, tyder på, at han har forholdt sig passiv. Det har næppe været tilfældigt, at mange af hans venner som Stampe, Estrup og Emil Vedel, hvis stedfader var hofjægermester Fønss til Dronninggaard, tilhørte et aristokratisk milieu, der stod afvisende overfor den frembrydende liberalisme. Påvirkningen fra hjemmet har sikkert også ydet sit bidrag.

Denne indstilling prægede tillige hans forhold til skandinavismen. Han kunne naturligt nok ikke forblive ganske uberørt af de skandinaviske ideer, der havde grebet hele den akademiske verden; men det er interessant at se, at han stod ret kølig og tilbageholdende. I oktober 1844 skrev han til Estrup: »Deres ironiske Lune slutter endelig Deres Brev med en Smule Spot over min Iver for de skandinaviske . . . Sympathier . . . Hvad det første angaar vil jeg meddele Dem, at Krieger, Emil Vedel og mit eget Naturel har gjort mig til en wüthende Demagog, saa at mine skandinaviske Sympathier ene kan betegnes som en uendelig Størrelse ∞ .« Og i et brev fra samme år siger han, »min Forbedring gaar imidlertid stadig fremad, jeg mødte til Soldat på Skydebanen, raabte Hurra for Clausen, Grundtvig, Ploug og Lehmann, Sturzenbecker og Helweg, sang alle Sangene, saa de gamle Skjolde drøned.« Man behøver næppe at have noget skarpt øre for at fornemme den ironiske tone i begge breve. En »wüthende Demagog« var han sidst af alt.

Denne kølige holdning skyldtes ikke blot påvirkningen fra barndomshjemmet og kammeraterne, men også – og måske fremfor noget andet – hans egen nøgterne natur, der gjorde det vanskeligt for ham at lade sig rive med af den begejstringsrus, som beherskede studenternes verden. Dette rationelle element i hans åndelige konstitution gav sig også udslag i hans forhold til kirken og religionen, som han hele livet igennem betragtede med stor skepsis. Hans gejstlige broder Frans gik undertiden i rette med ham, dog uden at det hjalp det mindste. Det er ganske karakteristisk, at han i sine erindringer slet ikke omtaler Søren Kierkegaard skønt denne i årene 1837–1838 underviste i latin i Borgerdyds-

skolens højere klasser. Selvom det ikke kan fastslås med sikkerhed, taler sandsynligheden endda for, at Vedel har haft ham som lærer. I hvert fald har han kendt ham af udseende og af skolekammeraternes omtale; alligevel nævnes han ikke med et ord.

Han ville dog ikke have været et ungt menneske af kød og blod, om han havde stået fuldstændig ligegyldig overfor en sådan begivenhed som det nordiske studentertog til København i 1845, der i den grad satte byen på den anden ende, at selv hans stokkonservative fader gav ham og Frans lov til at invitere en norsk og en svensk student til at bo hjemme i Nørregade. Vedel deltog også i Ridehusfesten og blev, som han senere fortalte, revet med af Lehmanns veltalenhed, »dog vil jeg til min Ros sige«, tilføjede han, »at jeg fandt Høyens Tale for den nordiske Kunst, men især Monrads for den nordiske Quinde endnu skjønnere og formfuldendtere. Min Skandinavisme var iøvrigt moderat, skjøndt den opvarmedes ved Schack, der var hjemkommen fra sin svenske Reise.«

Det er da tydeligt, at Vedel i sine studenterår ikke har deltaget aktivt i den nationalliberale og skandinaviske bevægelse bortset fra enkelte fester. Til gengæld var han meget flittig med sine studier, og i foråret 1846 var han nået så langt, at både han og Emil Vedel kunne indstille sig til eksamen. Begge klarede sig fint. Peter Vedel opnåede endda at få laudabilis præ ceteris i to fag, dansk civilret og folkeret. I de skriftlige arbejder fik han et fuldt laudabilis, hvilket kun blev givet, når fakultetet skønnede, at der forelå mulighed for at opnå udmærkelse. Såvidt nåede han dog ikke, men slutresultatet blev et meget fint kancellilaud, der imponerede den juridiske verden. Et pudsigt udslag heraf kan man finde i en af hans notesbøger fra juni 1846, hvor en fremmed hånd ved siden af Peter Vedels navn har skrevet »med Tilnavnet den Lærde«. Den 23. maj var eksamen forbi, og den lykkelige afslutning blev fejret hos Emil Vedels forældre på »Dronninggård« ved et fornøjeligt gilde »med Sang, Taler og megen Punch indtil den lyse Morgen«.

Efter den forerede eksamenslæsning kunne han nok have trængt til en sommerferie på landet; men faderen, der blot tænkte på at få ham ind i en fast stilling, var af en anden mening. Medens Emil Vedel tog på vandretur i Jylland og Peters søskende ferierede i Nordsjælland, måtte han selv pænt sidde i Nørregade og vente på, »om Noget ville vise sig«. Det ville der nu ikke, og da efteråret nærmede

sig, så fremtiden ikke særlig opmuntrende ud. Trods manglende stilling blev han dog ikke arbejdsløs, thi i september 1846 udskrev det juridiske fakultet en prisopgave, der hed: »Man ønsker en sådan Fremstilling og Kritik af den Engelske og Franske Trykkefriheds Historie, som i Forbindelse med sammenlignende Bemærkninger om den danske Presselovgivning oplyser Sammenhængen mellem Statsforfatningen og Trykkefriheden.«

Kun to unge jurister turde binde an med dette meget aktuelle emne, nemlig Peter og Emil Vedel. Førstnævnte fortæller, at »Opgaven var givet med særligt Hensyn til (E) Vedel og mig; vi skulde igien måle os med hinanden, og der var ingen Andre, som vilde concurrere med os. Det var saaledes en ny Examen at læse til, thi selvfølgelig havde vi intet Begreb om fransk og engelsk Ret«. Nogen egentlig konkurrence blev der dog ikke tale om, såfremt dette havde været meningen, thi de to venner besluttede ganske enkelt at gøre deres forstudier i fællesskab og kun foretage den egentlige udarbejdelse hver for sig. I begyndelsen af sommeren 1847 afleveredes opgaven til Krieger, der var fakultetets dekan, og nu kunne Vedel endelig fejre sommerferien med god samvittighed.

Arbejdet med prisopgaven havde dog ikke været mere krævende, end at han i efteråret og vinteren 1846–1847 med liv og sjæl havde deltaget i det muntre selskabsliv hos familierne Stampe, Drewsen og Dalgas. Det var først og fremmest kunst og litteratur, der optog disse familier og deres venner. Hidtil havde Vedels kendskab til guldalderlitteraturen ikke været særlig stor, men nu kastede han sig over Oehlenschlägers værker. Sammen med Henrik og Elise Stampe læste han for første gang »Aladdin«, og fik lysten vakt til at fordybe sig i den danske skønlitteratur. Med Elise Stampe og fru Monrad gik han til Høyens forelæsninger over den nederlandske malerkunst. Efter Høyens anmodning påtog han sig at nedskrive forelæsningen, fordi Høyen havde for vane at holde sine foredrag uden manuskript. Samværet med disse betydelige mennesker vakte i det hele hans kunstsans, der hidtil havde indskrænket sig til glæden ved at høre musik.

Kulminationen i denne fornøjelige tilværelse nåedes i sommeren 1847, da han og Frans blev inviteret til at bo en månedstid på Nysø, hvor hele den gamle kreds af gode venner var samlet. Dette ophold blev »den lykkeligste Tid af mit Liv«. Sommeren var usædvanlig smuk, og de sorgløse unge mennesker var besluttet på at nyde livet

i fulde drag. Man spadserede, sejlede, kørte ture, diskuterede, læste, sang, legede, spillede, og om aftenen blev der danset i slottets saloner. Undertiden tog man på besøg til de omliggende godser, eller man besluttede sig til at se solen stå op, og gik derfor ikke i seng den hele nat. Der blev arrangeret fugleskydning, hvor Vedel til stor forbavselse for alle, sig selv iberegnet, gik hen og blev fuglekonge og straks udnævnte Elise Stampe til sin dronning. De to kom så meget sammen, at kredsen følte sig overbevist om, at en deklaration var nær forestående. Den fandt dog aldrig sted, vistnok fordi Vedel indså, at de trods gensidig sympati ikke passede for hinanden, da hun var en sværmerisk og religiøs natur, medens han var kølig, rationalistisk indstillet.

Fire-fem uger varede dette glade liv, der blev levet så intenst, som kun unge, sunde mennesker kan gøre det. I august var det forbi, og hele selskabet tog tilbage til København. Her fortsatte man med at komme sammen, og hver lørdag aften var der åbent hus i fru Dalgas beskedne hjem. Den glade stemning holdt sig og inspirerede Vedel til at forfatte en vise om sommeropholdet, der efter hans eget udsagn vakte almindeligt bifald.

I september kom den officielle meddelelse, at både Peter og Emil Vedel havde fået guldmedalje for deres prisopgave. Det var kun sket een gang tidligere, at fakultetet havde uddelt to guldmedaljer for samme opgave. Begivenheden vakte derfor berettiget opsigt. I bedømmelsen af Peter Vedels afhandling hed det, at den »udmærker sig ved den sjældne Nøiagtighed og Samvittighedsfuldhed, hvormed Forfatteren har gennemført sine omfattende Forstudier; den hele Bearbejdelse vidner om Tankens Sundhed og Besindighed«. Fakultetet dryppede dog et par dråber malurt i bægeret, thi det hed videre: »Forfatteren har dog ikke tilfulde vidst at beherske det rige Stof, han ved sine Forarbejder havde indsamlet sig; derfor er navnlig Fremstillingen af den franske Trykkefrihedslovgivnings Udvikling blevet noget tung og trættende, og Afhandlingens forskjellige Dele ere ikke ligeligt gennearbejdede«.

Bedømmelsen er af stor interesse – i modsætning til Michael Nielsens petitum – til belysning af den unge Peter Vedels begavelse. Thi den anerkender med rette hans evne til at gennemføre en undersøgelse nøjagtig og metodisk, men antyder samtidig, at evnerne ikke slog helt til, når han skulle udforme det hele i et sammenhængende system og drage en konklusion. Denne mangel ved hans begavelse skulle senere

vide sig at blive afgørende for hans virksomhed som universitetslærer. Derimod besad Emil Vedels afhandling netop de egenskaber, som Peter Vedels manglede. Den blev rost for sin større sikkerhed og letthed i behandlingen, og det blev navnlig fremhævet, at slutningen indeholdt en omfattende og skarpsindig omend ikke overbevisende udvikling af forholdet mellem statsforfatning og trykkefrihed.

Prisopgaven åbnede ham endelig vejen videre frem, idet han nu fik tildelt det stampereske rejsestipendium på ikke mindre end 3000 rdl. fordelt over tre år. Dette stipendium, der var oprettet i 1790 af enken efter den berømte retslærde Henrik Stampe, havde til formål at hjælpe en juridisk kandidat »født af skikkelige Forældre« og med bedste karakter til at »udbredde sine Kundskaber saavel i den juridiske som andre nyttige Videnskaber og især, hvad der hører Statistik og Oeconomie til«. Det uddeltes af den ældste i fundatorenes familie, i dette tilfælde den unge Henrik Stampes fader, efter konsistoriums indstilling. Vedel var i enhver henseende kvalificeret til at modtage det, men venskabet med Henrik har utvivlsomt været afgørende for, at han fik netop dette legat.

Efter samråd med faderen og dennes bekendte blandt kollegieherreerne blev det besluttet, at Vedel skulle bruge stipendiet til at supplere sine danske, juridiske kundskaber ved at studere tysk ret i Berlin og derefter tage den tyske, juridiske eksamen i Kiel. Denne eksamen ville ikke blot øge hans chancer i almindelighed, men, som han skrev til Estrup, »maaskee ogsaa kunne gavne, især ved at blive Embedsmand i Slesvig«. Den dansk-tyske helstat var endnu en realitet, og administrationens behov for kvalificerede og pålidelige danske embedsmænd i hertugdømmerne var stor. Meningen var da tydelig den, at den unge Vedel skulle uddannes til at indtræde i Slesvigs lokaladministration.

Afrejsen blev fastsat til midten af oktober 1847, og aftenen før samlede han sine venner til en lille afskedsfest i hjemmet på Nørregade. Blandt gæsterne var Carlo Dalgas, der i løbet af aftenen tegnede en skitse af deltagerne og forærede den til Peter Vedel som et minde om festen. Næste morgen sejlede han ledsaget af faderen med dampskibet »Geiser« til Stettin.

Barndommen og den første ungdom var nu forbi; et nyt betydningsfuldt afsnit skulle begynde.

STUDIE- OG UNIVERSITETSÅR 1847–1857

Efter ankomsten til Berlin fik faderen ham installeret i et slags studenterpensionat i Georgienstrasse 25, hvor han boede sammen med den danske dr. teol. Hagen. Vedel spildte ikke tiden, men tog straks fat på studierne ved Friedrich Wilhelm Universitetet. Han hørte forelæsninger over romerretten hos de to berømte retslærde Keller og Rudolff foruden at følge undervisningen hos professorerne Homeyer, Heffler og Gans.

Efterhånden som han blev mere øvet i tysk, gik han til seminar hos Keller. Forelæsningerne, der i reglen optog formiddagstimerne og et par af eftermiddagstimerne, morede ham ikke synderligt, og livet i Berlin kedede ham særdeles. De tyske studenter kom han ikke på nærmere hold, thi dels optrådte han selv reserveret, og dels ønskede de ikke at inlade sig med ham, fordi han var dansker. Han var derfor henvist til Hagens selskab, men da han ikke sympatiserede med ham og kun kom lidt sammen med de øvrige danske i Berlin, levede han et tilbagetrukkent og temmelig glædesløst liv. Hans største fornøjelse var efter middagen at gå hen i en »Zeitungshalle«, hvor han kunne læse aviser og tidsskrifter.

Vedel havde medbragt introduktionsskrivelser til en del tyske personligheder bl.a. Mendelsohn Bartholdy, hvis datter mindede ham om Henriette Wulff; men heller ikke her kom han meget. Midt i al denne tristhed søgte han at skaffe sig lidt opmuntring ved at rejse hjem til forældrenes sølvbryllup i december. Moderen havde bedt ham så inderligt derom, medens faderen fandt, at det var en ganske unødvendig udgift at sætte sig i. Følgen blev, at han fik en særdeles unådig modtagelse, da han pludselig dukkede op i København. Med tungt sind måtte han efter festlighedernes afslutning rejse tilbage til Berlin, hvor han tilbragte en sørgelig juleaften i sit logis. Efter nytår flyttede han og Hagen til en noget bedre bolig i Dorotheenstrasse lige bag ved universitetet.

Hans eneste glæde synes at have været venskabet med Krieger og Schack, hvis breve var ham en kilde til opmuntring og trøst. Et helt rørende udslag af hans tørst efter forståelse og kærlighed, medens han sad i denne fremmede, kolde by, finder man i et brev til familien, hvori han skriver, at han netop har modtaget et brev fra Krieger, der ved sine små fine komplimenter og venlige tone har gjort ham frisk og stærk: »Moral, I maa gjerne engang imellem sige mig lidt pænt, naaer I ikke have andet at gjøre, men ikke for Meget!«

Meddelelsen om Christian VIII.s død den 20. januar 1848 og Frederik VII.s forslag til en helstatsforfatning satte ham i så stor sindsbevægelse, at han begyndte at miste interessen og lysten til at fortsætte studierne i Berlin. Han anede, at der nu forestod en omvæltning i monarkiets forhold, der ville sætte en bom for hans planer om at blive embedsmand i Slesvig. Tanken om at indføre et konstitutionelt styre i Danmark begejstrede ham ikke, da han mente, at folkets interesse for en forfatning nu var meget mindre end i 1839. Desuden indså han det ugørlige i at skabe en forfatning, der kunne tilfredsstille både danskerne og befolkningen i hertugdømmerne. Det er interessant at se, med hvilken skarphed han tog afstand fra den politiske opfattelse, der senere blev kendt under navnet ejerpolitikken. I en kort prægnant sætning skrev han allerede den 29. januar 1848 til Schack, »den tredie mulighed at give Holsteen sin egen (Forfatning) og drage Slesvig ind under Danmark, vilde være teoretisk fortræffelig, men praktisk umulig«. Et kort øjeblik synes han dog at have vaklet og at have tænkt sig muligheden af at udskille Holsten og forene Slesvig med Danmark, mod at dets indre selvstændighed blev respekteret.

Men i et brev til faderen af 22. februar skildrede han, hvorledes han efter en måneds læsning og tænkning over alt, hvad der var foregået, nu havde taget sit standpunkt. Der forelå efter hans mening tre muligheder: enten gik den foreslåede fællesforfatning igennem, eller Slesvig-Holsten på den ene side og Danmark på den anden fik selvstændige forfatninger kun forenet ved en personalunion, eller Danmark-Slesvig fik en fælles forfatning dog med provincial selvstændighed for Slesvig, medens Holsten blev holdt udenfor. Den første mulighed var usandsynlig og farlig, thi som Madvig havde vist, risikerede Danmark at blive fortysket ad denne vej. Den tredie mulighed var urealistisk, thi det nyttede ikke at optræde som en anden Jacob von Thyboe og hævde, at Slesvig med al ret var dansk og aldrig skulle blive tysk, og hvis



Peter Vedel ca. 1847.
Ifølge traditionen er billedet tegnet af ungdomsvennen Carlo Dalgas.

tyskerne ville have bank, kunne de få det. Det nyttede heller ikke at true dem med stormagterne, thi disse var kun interesseret i, at Danmark udad til havde den samme magt som før, og det kunne ligeså godt ske ved en personalunion. Det ville også være uretfærdigt at forene hele Slesvig med Danmark, da blot den nordlige del sympatiserede med os.

Derfor blev der kun den mulighed tilbage *enten* at dele Slesvig efter en omtrentlig sproggrænse og optage den nordlige del i Danmark og den sydlige i Holsten *eller* helt opgive Slesvig. Med hensyn til det første punkt ville han slet ikke tale om de næsten uoverskuelige vanskeligheder en deling ville medføre, ej heller om Nordslesvigernes uvilje mod en deling eller Flensborgs handelsinteresser, men blot fremhæve det uretfærdige i at dele et land, der ved naturen og årtusinders fælles historie havde dannet et hele. Desuden ville en deling politisk set gavne Danmark meget lidt og nationalt være skadelig, da forbindelsen mellem Nord- og Sydslesvig altid ville være så intim, at Nordslesvig kunne blive fortysket og smitten brede sig til Jylland. Et Slesvig-Holsten i personalunion med kongeriget var derfor det sørgelige og uundgåelige resultat af fortidens slette politik og omstændighedernes magt.

Man kan ikke andet end beundre den klarhed og stringens, hvormed Vedel havde gennemtænkt dette indviklede problem. På dette punkt adskilte han sig utvivlsomt fra flertallet af sine jævnaldrende. Navnlig må man fremhæve hans fuldstændig rigtige betragtning over stormagternes stilling til sagen, thi deres hovedinteresse var netop, at Danmarks integritet blev bevaret. Hvorledes man så ville ordne forholdet til den slesvig-holstenske befolkning kom for dem i anden række. Endvidere havde han ret i, at enten måtte Slesvig deles eller også gå tabt. Man kan sige, at han så for pessimistisk på muligheden af at bevare danskheden i Nordslesvig, men til gengæld var det rigtigt, at vanskelighederne ved en deling set med samtidens øjne var næsten uovervindelige.

For hans eget vedkommende betød den nye situation, at hans fremtidsplaner blev slået i stykker. Thi enten blev Slesvig-Holsten adskilt fra Danmark, eller også skete det usandsynlige, at Slesvig knyttedes til kongeriget. I første tilfælde ville der ikke være plads for ham som dansk embedsmand, i det sidste ville hans tyske, juridiske eksamen intet være værd. Derfor foreslog han sin fader, at han med det samme ændrede sine planer og udelukkende gav sig til at læse romerret og

statsøkonomi i Berlin for senere at tage til Heidelberg og studere statsret, så han i nødstilfælde kunne bestride en docentpost ved Københavns Universitet. Dette frarådede faderen ham dog bestemt, idet han beroligede ham med, at det nok ikke ville gå så galt, som han frygtede, og at han hellere måtte se tiden an til efteråret, hvor situationen sikkert ville være mere afklaret. Med dette råd slog Peter Vedel sig foreløbig til tåls. Det skulle dog hurtigt vise sig, at hans bange anelser var velbegrundede, thi kort efter at han havde modtaget faderens brev, udbrød revolutionen i Berlin, der var medvirkende til at sætte det slesvig-holstenske oprør igang.

På nærmeste hold oplevede han barrikadekampene, der endte med, at de revolutionære tog magten og tvang kongen til at gå ind på deres krav. Han forstod straks, at dette nederlag for kongemagten kunne få de alvorligste konsekvenser for Danmark. I et brev dateret den 22–25. marts, der er præget af en ganske usædvanlig lidenskabelighed, som viser, hvor oprevet og rystet han var, udråber han ligefrem: »Gid jeg blot kunde tale saa hele Danmark kunde høre mig og alle de Daarer, der troe at Danmark kan kæmpe mod en 20 dobbelt Overmagt, kunne troe mig. . . . det er vist, at et Folk, der med Bevidsthed kæmper for en Idee er mageløst stærkt, men maaske troe de der hjemme, at Tydskerne ikke ere begejstrede, ikke ogsaa kæmpe for en Idee! Hele Tyskland staaer nu som Eet, mægtigt ved sin materielle Kraft, mægtigt ved sin Intelligens, mægtigt ved en mageløs Begejstring for Frihed og Eenhed, og rør Slesvig med Vaabenmagt, og I skulle see!« Tyskland er ikke længere et splittet, undertrykt land, og »hvor kan den Skamplet, der hæfter paa den (kongemagten) fra Barricadedagene her i Berlin, bedre afvaskes end i de forhadte Danskes Blod?« Og han fortsætter: »Jeg haaber, at man ikke stoler paa Rusland, som desuden i Polen alt har nok at bestille og muligvis snart endnu mere vil faa det i Tydskland. Frankrig, Tydskslands gode Ven, maa være glad ved at kunne holde Rolighed hjemme, og England vil dog ikke alene kunne gjøre os videre Gavn om den og for vor Skyld vilde bryde Europas Fred. Altsaa, gid man dog vilde lade være med at skriige paa Kamp der hjemme, thi jeg tvivler ikke et Øjeblik om, at vi i saa Fald faae blodige Prygl, maaskee miste Jylland, maaskee Alt. Underhandl med dem, giv dem en fælles Constitution og Alt, hvad de vil, giv dem Lauenburg, og søg at faa Slesvig deelt, f.eks. efter Slien eller idetmindste Syd for Flensborg, foreen det nye Storhertugdømme

i en personlig Union med Danmark, eller opgiv det Hele – ligemeget, gjør Alt, kun ikke Krieg. . . . «

Trods denne næsten defaitistiske slutning var han dog ikke i tvivl om sin egen stilling. Når fædrelandet var i fare, kunne han ej forblive i Tyskland. Det var hans faste beslutning, når han kom hjem, at da »er min første Gang til Exercerskolen for at indtegnes!« Chancen for at komme hjem viste sig hurtigere, end han måske selv havde regnet med, thi en dag i slutningen af marts blev han opsøgt af Orla Lehmann, den nyudnævnte minister, der var kommet til Berlin i særlig mission. Det nationale martsministerium stoledede ikke rigtig på den danske gesandt W. Scheel-Plessen, hvem man mistænkte for at sympatisere med slesvig-holstenerne. Lehmann var derfor blevet sendt til Berlin for i givet fald at kunne føre forhandlingerne med Preussen. Plessen viste sig dog at være pålidelig nok, og i fællesskab konfererede de to mænd med den preussiske udenrigsminister von Arnim. Da Lehmann havde skrevet sin første indberetning om mødet med Plessen og forhandlingerne med von Arnim, ønskede han at få den hjemsendt så hurtigt og sikkert som muligt. Gennem legationssekretær Quaade, som Vedel var kommet lidt sammen med, vidste han, at den unge kandidat Peter Vedel stadig var i byen, og at han ville være velegnet som kurér. På spørgsmålet om han ville påtage sig dette hverv, svarede han straks ja, hvorefter gesandtskabet forsynede ham med kurerpas og rejsepenge. Den 31. marts om morgenen rejste Vedel med tog og extrapost til Wismar, hvortil han ankom midt om natten. Efter nogen vanskelighed fik han rekvireret en åben båd samt 5 mand til at ro sig over Østersøen. Ved nitten-tiden landede han i Gedser og nåede næste dags morgen til København, hvor han straks kørte til udenrigsminister Grev Knuths bolig i Amaliegade for at aflevere depêchen.

*

Hans hjemkomst var ligeså dramatisk som hovedkulds. Han fandt nu et København, der var helt forskelligt fra det, han havde forladt kun 4 måneder tidligere. Martsdagens begejstring, »Ånden fra 48«, havde grebet hele befolkningen og udløst en national enighed og tilidsfuldhed, der svejsede alle sammen i een bevægelse med eet mål: at frelse fædrelandet og slå oprøret ned. Næsten alle hans jævnaldrende venner og bekendte havde meldt sig frivilligt til fanerne. Ude på

Fælleden eksercerede Henrik og Holger Stampe, Carlo og Ernesto Dalgas, Svend og Johan Grundtvig, Emil Vedel og Andreas Aagesen. Hans Egede Schack var også med, og i midten af april fulgte Peter Vedel ham til jernbanen, da regimentet skulle afgå til krigsskuepladsen. Hvad var da naturligere end han selv fulgte trop? I Berlin havde det været hans urokkelige beslutning at gøre det.

Men nu viste det sig, at Vedel ikke for ingenting var Hamlets landsmand, hvis »native hue of resolution is sicklied o'er with the pale cast of thought«. Beslutningen om at melde sig udsattes bestandig. Endnu i begyndelsen af maj skrev han til Schack, at han i næste uge ville begynde »at gaae paa Commandoskole«. Noget senere hed det, at han stadig havde stor lyst til at gaa i krig, men forinden ville han dog gerne vide, »hvorvidt du troer, at en langbenet Manglestok som jeg kan være capabel dertil«. Det mente Schack åbenbart ikke, thi i midten af maj skrev Vedel, at han ville følge hans råd og blive hjemme, »især min moralske Indflydelse vil være ringe, min physiske om muligt maaskee endnu mindre, og det eneste jeg meente maaskee at kunne være nemlig Underofficer. . . . overstiger vel mine Kræfter. Hovedgrunden er imidlertid, at mine Forældre paa ingen Maade ønske det – derimod ikke din naive Bemærkning, at man udsætter sig for at blive skudt. Nu virkelig, du, gjør man? det var dog Satans!«

Bestemmelsen var altså taget. Vedel ville ikke i krig, og han kom det heller ikke. Da forordningen af 23. september 1848 blev udstedt om ekstraordinær udskrivning af den del af den mandlige befolkning, der hidtil havde været fritaget for værnepligt, hvilket i første række ville sige årgangene 1823, 1824 og 1825, ansøgte han om at blive fritaget. Motiveringen var, at han gerne ville fortsætte de studier i udlandet, der var blevet afbrudt ved hans hjemsendelse som kurer. Ansøgningen blev bevilget, efter at udenrigsministeriet havde bekræftet, at det forholdt sig, som Vedel havde skrevet.

Hvad var nu den virkelige årsag til denne beslutning, der skulle blive af væsentlig betydning for hans indstilling til begivenhederne i 1848–1850? Han sagde ganske vist selv, at hensynet til forældrene var det afgørende, men man kan vanskeligt acceptere denne forklaring. Han var jo nu en voksen mand, og fædrelandet var i fare. Forældrenes mening har naturligvis spillet en rolle. Den ældre generation havde svært ved at vænne sig til tanken om en folkevæbning. Krig var for den noget, der blev udkæmpet af professionelle officerer og ud-

skrevne bønderkarle. Endnu så sent som i 1864 modsatte Andræ og hans hustru sig bestemt, at deres to sønner meldte sig frivilligt til hæren, da »enhver Bondekarl kunne gjøre mere Nytte som Menig eller Trainkudsk«. Men selvom de ældre ræsonnerede således, så gjorde ungdommen det ikke, og man skulle synes, at dens mening i dette tilfælde måtte veje tungere hos Peter Vedel. På den anden side er der ingen grund til at tro, at det skulle have været mangel på mod, der holdt ham tilbage. At han ikke savnede denne egenskab, havde han nylig vist, da han i åben båd lod sig ro over Østersøen. Heller ikke svigtende fysiske kræfter kan have været grunden, thi han var en ung, kraftig mand, der nogle år tidligere havde deltaget med liv og lyst i studenterkorpsets øvelser, og to år senere foretog han en anstrengende vandring i de schweiziske alper. Det har snarere været hans medfødte skyhed og uvilje mod at blande sig med massen, hans tilbøjelighed til at holde sig på afstand og ikke »mænge sig«, der har holdt ham borte fra soldaterlivet. Alligevel er det vanskeligt at tro, at han ikke kunne have sat sig ud over dette, når landet havde brug for alle våbenføre unge mænd. Tilbage bliver kun den mulighed, som han indirekte har angivet i sine samtidige breve og delvis bekræftet i sine erindringer.

Da han kom tilbage til København, mødte han en patriotisk begejstring, der var ligeså voldsom, som den var ensidig. Alene dette måtte frastøde hans nøgterne natur, thi opholdet i Tyskland havde lært ham, at sagen også havde en anden side, at slesvig-holstenerne ikke var lutter løgnere og bedragerer eller landsforræddere, men at der også blandt dem fandtes hæderlige folk, der kæmpede for en sag, som i deres øjne var hellig. Dertil kom, at han væmmedes ved den chauvinistiske og naive tro, at den tapre landsoldat nok skulle bukke begge ender sammen på alle slesvig-holstenerne og tyskere. Desuden følte han ikke nogen særlig entusiasme over det nyindførte konstitutionelle styre.

Men i det overophedede København var der ikke plads for en sådan indstilling. Her var parolen: den, der ikke er med os, er mod os. En sådan ensidighed var det afskyeligste, han vidste, og oplevelserne fra disse hektiske forårsmåneder har åbenbart brændt sig så dybt ind i hans sind, at en af dem, der kendte ham godt på hans ældre dage, kunne skrive:

»Aanden fra 48 var faret hen over hans Hoved næsten sporløst.

Som gammel talte han tidt om de mange store Begivenheder, han havde oplevet i Fortiden, men man hørte ham aldrig tale om Frihedsbevægelsen eller Begejstringen fra 1848.«

Sandsynligheden taler da for, at denne fanatiske og lidenskabelige begejstring har frastødt ham så kraftigt, at han er begyndt at vakle i sit forsæt om at melde sig til hæren. Og jo mere tiden gik, des mere har overvejelserne for eller imod virket lammende på hans vilje, indtil han endelig tog den beslutning ikke at gå med i krigen, men i stedet fuldføre sin afbrudte uddannelse i udlandet.

En sådan beslutning købes dog ikke uden de sværeste ofre. For Vedel betød den, at han mistede næsten hele den vennekreds, han havde levet så lykkeligt sammen med siden studenterårene. Navnlig familien Stampe, dog med undtagelse af Henrik, vendte sig fra ham. Jonna Drewsen sagde rent ud, at han ikke var dansk nok og ikke havde mod til at kæmpe mod tyskerne. »En berømt samtidig«, som Vedel udtrykte det, udtalte: »ja den Fyr maa rigtig opdrages i nogle Aar, nu udgaaer der kun Modløshedens og Angstens fejge Aande af ham«. Denne enstemmige fordømmelse påvirkede ham stærkt, og han blev grebet af svære selvbebrejdelser, der fik ham til at lette sit hjerte for vennen Schack, som sammen med Aagesen og Henrik Stampe var forblevet ham tro. »Du kjender vel ikke Kierkegaards »Selvplagelsens Bekymringer«, thi ellers ville jeg beskrive mig selv ved at henvise dertil«, skriver han i slutningen af maj, og han fortsætter, »jeg er nu en gammel Fyr og kan Ingenting, er dum og ikke istand til at tage mig op – og saa glæde mig i Øjeblikket! (Men) hvordan med en daarlig Samvittighed? med hvem? Jeg lægger mig ud med alle Mennesker, kjeder mig med dem, fordi jeg føler, at jeg kjeder dem. Men det er vel ikke værdt, vi komme ind paa det Thema. Jeg vilde blot sige, at jeg læn- ges umaadelig efter dig . . . «

En almindelig livslede syntes at bemægtige sig ham. Foreløbig var der ingen mulighed for at komme til udlandet, men hvad skulle han så tage sig for? Han havde ikke lyst til »mutterens ene at sidde og holde tète à tète med gamle Schous Forordninger eller conferere gamle Love med salig Rosenvinge«. Krieger søgte at hjælpe ham foden indenfor universitetets dør ved at foreslå ham som eksaminator ved dansk juridisk eksamen. Det fik Vedel dog sporenstrengs forpurret ved at gå til professor Gram og bede ham tage bemyndigelsen tilbage. Så overdrog Krieger ham at gennemgå en mængde tyske aviser for at finde

grundtrækkene i den agitation, der var med til at forberede det slesvig-holstenske oprør, men dette arbejde kedede ham grusomt. I stedet tænkte han på at blive prokuratorfuldmægtig og fik også en fuldmagt; mere blev det ikke til.

Således sled sommeren og efteråret sig hen, da der endelig »viste sig Noget«. Chefen for det nyoprettede finansministerium, greve Sponneck, havde i sekretariatet brug for et par unge kandidater, der kunne bistå ham i det kæmpemæssige organisationsarbejde, der forestod, og Vedel blev en af dem. I december begyndte han at arbejde i ministeriet, og fra 1. januar 1849 ansattes han som voluntør med den fyrstelige gage af 200 rdl. om året. Han blev straks sat igang med at udarbejde forslag til den nye pensionslov, der efter mange ændringer blev vedtaget i 1851.

Det blev hans eneste bidrag til det sponneckske lovgivningsarbejde, thi da foråret 1849 kom, besluttede han at gøre alvor af planen om at genoptage studierne i udlandet. Af gode grunde kunne der ikke være tale om at returnere til Berlin, i stedet bestemtes det, at han skulle rejse til Frankrig, England og Belgien for at studere finansvidenskab og nationaløkonomi, stats- og forvaltningsret samt overvære forhandlingerne i parlamenterne for at erhverve indblik i »Sammenvirkningen mellem den lovgivende og den administrative Magt i constitutionelle Stater i Henseende til Finantssager«.

Tanken om at blive embedsmand i Slesvig eller docent ved universitetet var definitivt opgivet. Målet var nu at søge en uddannelse, der ville gøre det muligt for ham at udfylde pladsen som embedsmand i den centraladministration, der skulle bygges op i det nye, konstitutionelle Danmark. Som rejsefælle fik han sin gamle studiekammerat Emil Vedel, der var blevet kasseret fra militærtjenesten. Den 5. maj 1849 rejste de sammen via Nordtyskland og Frankfurt am M. til Paris, thi det var i hine civiliserede tider, da krig endnu ikke var blevet total og noncombattanter frit kunne rejse gennem fjendens land.

Det var med en følelse af lettelse, han fra damperen så de danske kyster forsvinde i horisonten. De måneder, han havde tilbragt hjemme efter tilbagekomsten fra Berlin, havde været præget af modgang og nederlag. Med vemod måtte han tænke på den glæde og optimisme, han havde følt i sommeren 1847, da alt tegnede så lykkeligt. I mellemtiden var hans fremtidsplaner blevet slået i stykker, vennekredsen var blevet stærkt indskrænket, og mange, der tidligere havde vist

ham interesse og forståelse, havde vendt sig fordømmende mod ham. Nu vendte han ryggen til fortiden og satte kursen mod Paris for at begynde på en frisk.

*

Den 14. maj holdt han sit indtog i denne muntre og livsglade by, hvor han straks følte sig hjemme. Ja, så godt følte han sig tilpas, at han det første halve år ikke fik gjort meget ved studierne. De politiske forhold efter februar-revolutionen var endnu langtfra afklarede, og desuden udbrød i sommermånederne 1849 en hæftig koleraepidemi; alt dette gjorde sit til, at han havde svært ved at samle tanker om bøgerne. Men hans svigtende flid skyldtes først og fremmest, at han og Emil Vedel havde sluttet sig til et selskab af danske, der betragtede pariseropholdet som en kærkommen anledning til at nyde livet på enhver tænkelig måde, uhæmmet af den hjemlige småborgerlighed.

Blandt de danske pariserfarere var filosoffen Hans Brøchner, som han sluttede et varmt venskab med. Han kom også en del sammen med islændingen Grimur Thomsen, der gjorde tjeneste som legationssekretær ved det danske gesandtskab. Samværet med ham hørte dog snart op, fordi Thomsen i slutningen af juni blev forflyttet til Bryssel. De øvrige danske diplomater med ministeren greve L. Moltke i spidsen samt attachéerne, greverne Ernst og Frits Moltke og Alfred Reventlow Criminil havde han derimod kun lidt samkvem med, da de var ham for »fine Aristokrater«.

Takket være Brøchner blev Peter og Emil Vedel trukket ind i det glade liv, der om aftenen udfoldede sig på Quartier Latins studentrestaurant, hvor dansen trods koleraepidemien gik lystigt under de kulørte lamper i de lune nætter. Om søndagen fornøjede man sig med at tage på skovtur i byens omegn. I brevene til familien fortalte han så livfuldt og malende om dette muntre liv, at faderen bekymret sagde til Frans: »Ja, Gud ske Lov har Peter det godt og morer sig, men blot han ikke glemmer at bestille noget, thi det skriver han aldrig noget om.«

Vedel følte selv lidt dårlig samvittighed og søgte at tage sig sammen ved at lave et skema over, hvad han foretog sig, fra han stod op, til han gik i seng. Men det lykkedes ham kun at udfylde denne timeplan nogle få dage, så opgav han at føre regnskab over sit liv. I slutningen

af juli, da Brøchner rejste hjem, fattede han atter det gode forsæt at ophøre med »Epicurismens Tid«. Det var dog lettere sagt end gjort, og en afstikker til Bordeaux i vinhøstens tid, virkede heller ikke fremmende på arbejdslysten. Først da han omkring midten af oktober vendte tilbage til Paris, begyndte studierne for alvor. Han gik nu til forelæsninger i »Ecole de Droit«, hvor der undervistes i handelslovgivning og administrationsret, og i »Conservatoire des arts et des metiers« fulgte han Blanqui's forelæsninger over økonomisk historie. Denne nyvakte energi skyldtes ikke mindst, at han nu havde trukket sig tilbage fra den danske koloni, fordi han indså, at samværet med dens medlemmer forhindrede ham i at studere og lære ordentlig fransk. I stedet sluttede han sig til enkelte udlændinge, blandt andre en italiensk adelsmand Balbianco, der blev hans gode ven. Men trods det intense studieliv var han langt fra tilfreds med sig selv, thi han syntes, at han ikke fik det udbytte af sine statsvidenskabelige studier, han havde håbet.

Denne utilfredshed var en medvirkende årsag til, at han for alvor begyndte at tænke på at skifte stilling og indtræde i diplomatiet. Faderen, der oprindelig havde været ivrig for, at han skulle udvide sine kundskaber i finansvæsenet, således at han ved sin hjemkomst med kyndig hånd kunne tage fat på at bøde »Statskassens Kræftskader«, synes at have været den første, der fik den tanke, at han skulle søge ind i diplomatiet. Vedel var til at begynde med ikke særlig ivrig for denne plan. Den 15. oktober 1849 noterede han i sin dagbog: »Bare han (faderen) vilde opgive sine Ideer om Diplomatiem, den fortreffelige Mand han er! Ikke at jeg jo har stor Lyst til den Virksomhed, men jeg duer ikke det Mindste dertil, og saa kan jeg aldrig lære Fransk. Dog det sidste vil jeg begynde paa for Alvor.«

Men også andre var af den mening, at han egnede sig for udenrigstjenesten. I februar 1850 refererede han i sin dagbog en samtale, han havde haft med Emil Vedel: »Han raadede mig til at blive Diplomat; ma foi, je veux bien! – Han udhævede mine specielle Evner, som han var saa god at supponere, til at omgaaes med Mennesker, min Luunhed etc., endvidere den Brug vi have hjemme for ikke aldeles dumme Diplomater, og endelig Letheden til at indtage en taalelig Plads mellem de, der alt have givet sig ind paa denne Bane. Det er underligt. Fader, paa hvis klare Blik jeg daglig mere stoler, har samme Idee. Balbianco siger, at jeg er en Diplomat, Frøken Thaarup vilde først sige

De til mig, naar jeg var Kammerjunker og Diplomat, og selv har jeg meget stor Lyst dertil! Er det ikke som var det Himlens Fingerpeg? Ja, jeg vil søge at erhverve nogle Evner i denne Retning og saa lade Tiden raade.«

Tanken om at træde i udenrigsministeriets tjeneste var således ved at slå rod, og den blev yderligere styrket, da han i april 1850 sammen med Emil Vedel rejste på et tre måneders ophold til London for at studere frihandels- og statsgældslovgivning. I den engelske hovedstad, som han fandt var en grim, men godt organiseret by, fik han kontakt med det danske gesandtskab og dets leder greve Reventlow. Han lærte snart at sætte pris på denne mand, der ifølge Vedels udsagn indviede ham i »Diplomatiets hemmeligste Krogveje«, en udtalelse, der dog næppe skal tages alt for bogstaveligt. Reventlow og legationssekretæren grev Moltke syntes begge godt om ham og sagde til Emil Vedel, at de mente, hans ven burde have været diplomat. Denne udtalelse kom ham snart for øre, og han noterede straks i dagbogen: »Dersom det er Tilfældet, er det dog virkelig ganske besynderligt, hvor ofte Skjæbnen saaledes sender mig Paamindelser i den Retning. Som engang bestemt, jeg gjør Intet hverken frem eller tilbage desangaaende. Lad os nu see, hvad Skjæbnen engang vil bringe ud af det!«

Skæbnen syntes nu i de følgende uger at bestemme ham for denne vej, thi i begyndelsen af juli blev han knyttet til legationen »som Afskriver for Attachéerne med Udsigt til Avancement til Afskriver for Excellensen«! Han fik lejlighed til at sætte sig ind i den ministerielle korrespondance, som han fandt var såre mangelfuld organiseret. Vedel havde en medfødt praktisk sans, og skønt han kun optrådte som en slags sommervikar, kunne han ikke lade være med at kritisere den måde, hvorpå kancelliet blev ledet. Han betroede sin dagbog, at det var en »slet Indretning i flere Henseender, ogsaa slet at man ikke strax i en Depesches Begyndelse noterer, hvilken Dag man sidst har modtaget (Post) hjemmefra eller fra danske corresponderende Gesandtskaber - Alt med No.«

Arbejdet på gesandtskabet gav ham lejlighed til at følge lidt med i de vigtige forhandlinger med England om Slesvig-Holstens fremtidige skæbne. Gennem korrespondance med faderen og Frans samt Schack og Brøchner var han blevet holdt underrettet om situationens udvikling derhjemme. Schack, der som medlem af rigsdagen deltog aktivt i den politiske kamp om hertugdømmerne, havde sin egen mening om

dette spørgsmåls løsning. I sommeren 1849 udsendte han et lille skrift »Om Slesvigs Deling«, hvori han agiterede for tanken om at ende den usalige konflikt ved at dele det omstridte land et sted syd for Flensborg og nord for Slesvig. Kun derved kunne det folkestyrede Danmark opnå den indre og ydre ro, der var en forudsætning for, at man kunne løse de vældige indre problemer, der trængte sig på, og kun derved kunne man undgå faren for en ny krig. Med forbavsende fremsyn skrev han: »Men faae vi hele Slesvig da kan Tydskland ikke slutte nogen sand Fred med os. . . . enhver anden Fred end den, der hviler paa Nationalitetsgrænsen, er i Virkeligheden kun en Stilstand, der vil blive brudt, saasart den Tabende troer sig istand til med Fordeel at kunne bryde den. . . . alle de gamle Forviklinger og Stridigheder ville begynde paany: om nogle Aar vil en ny Krig bryde ud, og enhver saadan Krig med hele Tydskland maa nødvendig sætte vor Tilværelse paa Spil.«

Dette skrift sendte han til Peter Vedel, der i sit takkebrev skrev: »din Bog har behaget Brøchner og . . . mig overordentligt. Der er en Klarhed og Stringents deri, som jeg beundrer, og som jeg synes maa overbevise Enhver. Imidlertid hører jeg destoværre, at dette ikke ganske er Tilfældet hjemme.« På dette tidspunkt lå Vedels sympati åbenbart hos den lille kreds af delingsvenner, der i rigsdagen kun bestod af Andræ, Madvig og Schack, og som i det hele var så fåtallig, at den ikke kunne øve nogen indflydelse på begivenhedernes gang. »Men til Gjengæld komme vi Delingsmænd nok engang til at staae med Palmerne i Hænderne – om ikke her saa hisset«, som Schack skrev til Vedel.

Imidlertid fik han ikke lejlighed til at fortsætte den påbegyndte indvielse i diplomatiets kunst, thi den 20. juli forlod han sammen med Emil Vedel England for at rejse på en længe planlagt ferietur til Schweiz og Italien. Tanken om at blive diplomat blev stillet i bero, indtil ferien var slut, men inden han nåede så langt, skulle der indtræffe en begivenhed, der gav hans fremtidsplaner en helt ny retning.

*

Rejsen gik over Bryssel og Bonn til Schaffhausen, hvorfra de begyndte den egentlige vandretur »med Ransel paa Nakken og Staven i Haand«. Først gik de over Luzern og Rigi gennem Reuss-dalen til Andermatt

i nærheden af St. Gotthardt. Her skiltes deres veje for en tid, da Emil Vedel besluttede at gå gennem passet ned til Lugano for at indhente et dansk rejseselskab, der blandt andet bestod af professorerne Krieger og Gram, medens Peter Vedel og en kammerat foretrak at tage en afstikker ind i Berner Oberlandalperne. I de følgende dage foretog de helt alene en dristig vandring i sne og is gennem det 7000 fod høje Susten-pas og videre gennem Gadmen tværs over Haslidalen og Scheideck langs Wetterhorn til Grindelwald. Derfra gik turen over Wengeralp langs Eiger, Mönch, Jungfrau, Schreckhorn og Finsteraarhorn til Lauterbrunnen og Interlaken, hvortil de ankom den 31. juli. Her modtog de gennem tyske og engelske aviser meddelelsen om Istedslaget. Denne glædelige efterretning hensatte dem i en sådan ophidselse, at »vi hoppede og læste og snakkede og loe den Aften i Schweiz glemme vi vist aldrig«. Fra Interlaken sejlede de over Brienzersøen til Brienz og gik videre til den lille by Meiringen. De måtte nu ligge over i to dage på grund af dårligt vejr, men da det ikke bedrede sig, besluttede de skyndsomst at komme ned til Italien og vandrede derfor hurtigt den ret anstrengende vej over Grimsel og Furka til St. Gotthardt. Den 4. august passerede de dette bjerg og steg ned i Leventinerdalen til Locarno, hvorfra rejsen gik videre over Lago Maggiore og Milano til Verona. Her beså de byens seværdigheder, først og fremmest Julies grav »omend ikke rørte saa dog varme, omend ikke grædende saa dog svedende«. Den 14. august nåede de frem til Venezia, hvor de mødtes med Emil Vedel og en del andre danske, dog ikke Krieger og Gram, der var rejst hjem.

Opholdet i Venezia såvel som i de andre italienske byer blev benyttet til grundig gennemgang af de kunstneriske og historiske mindesmærker, inden de fortsatte rejsen over Firenze til Livorno og der fra med skib til Napoli, Ischia og Capri. Her blev de i godt 14 dage og nød det skønne landskab i gode venners selskab. De deltog i de muntre fester, der afholdtes i forbindelse med vinhøsten, og badede hver dag i det blå Middelhav. Det gode varer dog ikke evigt; snart sattes kursen nordpå, og den 24. september ankom de til Rom.

Livet i denne by med dens »nette og graciøse Befolkning« tiltalte Vedel meget, men han skulle ikke få lejlighed til at fortsætte det sorgløse liv ret længe, thi kort efter ankomsten modtog han et brev hjemmefra, der omstyrede alle hans håbefulde planer. I brevet meddelte faderen, at Krieger havde aflagt ham en visit og bedt ham over-

tale sønnen til at søge den lærestol i retshistorie, der var blevet ledig ved Kolderup-Rosenvinges pludselige død i begyndelsen af august måned. Faderen anbefalede ham på det varmeste at sige ja, fordi han derved ville få mulighed for at blive uafhængig, samtidig med at han bevarede udsigten til at gå over i en anden stilling – hvormed han sikkert mente diplomatiet – når universitetsvejen ikke længere tiltalte ham. Efter hans mening ville dette embede, der foreløbig kun var et lektorat, så afgjort være at foretrække for en stilling som volontør i finansministeriet. Bag denne iver for at få sønnen væk fra finansministeriet lå ganske øjensynlig hans egen strid med Sponneck, hvem han hadede. Han frygtede desuden, at Sponneck ville overføre sin uvilje på sønnen og dermed spærre ham vejen frem. Allerede i maj 1850 havde faderen skrevet, at han burde stile mod universitetet, fordi han aldrig ville føle sig tilpas i finansministeriets »Krogveje og Skarnkasser«, hvor han stadig ville risikere at møde modstand og tilsidesættelse og blive udsat for ministres egoisme og jalousi.

Peter Vedel var dog ikke af samme mening. Tanken om at komme til universitetet var ham i og for sig ikke ubehagelig, men han følte nu, at han slet ikke var den opgave voksen at docere retshistorie efter Kolderup-Rosenvinge, der hele sit liv havde beskæftiget sig med denne disciplin, medens han selv praktisk talt intet kendskab havde dertil. Desuden indså han, at forelæsningsformen ikke rigtig lå for ham, fordi »det mundtlige Ord ikke er og aldrig vil blive let for mig«. Han følte sig også trykket ved, at så udprægede dygtigheder som Emil Vedel og Leuning, den senere indenrigsminister, begge havde undslået sig, da Krieger under opholdet i Norditalien havde gjort dem det samme tilbud. Derfor måtte han sige nej, og det samme skrev han til Krieger, hvem han i et smukt brev takkede for den tiltro og velvilje, han havde vist ham. Han gjorde yderligere gældende, at undervisningen i retshistorien og bidisciplinerne måtte lægges helt om, såfremt studenterne skulle have udbytte af dem, hvilket han på grund af sine manglende teoretiske kundskaber ikke turde påtage sig.

Sagen var således tilsyneladende afgjort, men hverken faderen eller Krieger ville give sig. Da Vedel i slutningen af oktober vendte tilbage til Paris, modtog han et nyt brev fra sin fader, hvori denne foreslog, at sagen stilledes i bero, indtil han ved juletid kom tilbage til København. Samtidig kunne han meddele, at Krieger havde stillet i udsigt, at han skulle blive befriet for at docere retshistorie, som pro-

fessor Larsen i stedet ville overtage. Overfor dette pres begyndte Vedel at vakle, og selvom han bedyrede, at »mit Kald er aabenbart ikke det at blive Docent, idetmindste ikke bestandigt; jeg veed Intet saa sørgeligt Lod som det at staae paa Cathedret og Aar ud og Aar ind at docere det Samme, prædike det Samme for døde Øren og see Generation følge Generation, medens man selv staaer stille som for 20 Aar siden«, så gik han dog ind på at vente med afgørelsen til han kom hjem og havde talt med Sponneck. Denne passus fik faderen til at bemærke, at han ved at henvende sig til Sponneck risikerede, at denne ville holde på ham, afspise ham med gyldne løfter, give ham lønning som fuldmægtig og dernæst lade ham slide sig til døde og ofre sin timelige lykke i hans tjeneste uden nogensinde at tænke på at opfylde sine løfter.

*

Vedels tøven ved at gå ind på Kriegers smigrende forslag var nærmere betænkt ganske forståelig, thi for anden gang i løbet af to år så han nu, at den embedsbane han havde forberedt sig til – hvad enten den blev i finansministeriets eller udenrigsministeriets tjeneste – var ved at blive afbrudt. I stedet skulle han begive sig ind i en gerning, der vel havde visse fordele at byde, men som han manglede den teoretiske ballast til at bestride. Hans skyhed for offentlig fremtræden og hans vanskelighed ved den mundtlige meddelelsesform måtte virke hæmmende. Dertil kom, at hans evner og interesser lå på det praktiske, administrative område. Med al sin intelligens, med sit talent for skriftlig fremstilling af en sag var han ikke nogen videnskabelig begavelse. Det var de konkrete begivenheder og personer, der interesserede ham, derimod ikke abstrakte ideer og tanker. Men anlæg herfor er en nødvendig forudsætning for den, der vil gå den videnskabelige vej.

Ved bedømmelsen af prisopgaven i 1847 havde fakultetet netop sat fingeren på det ømme punkt, da det samtidig med at rose ham for den sjældne nøjagtighed og samvittighedsfuldhed, hvormed forstudierne var gennemført ogsaa havde bemærket vanskelighederne ved at beherske enkelthederne og udforme det hele i et sammenhængende system, hvilket jo netop forudsætter evnen til abstrakt tænkning. Mærkelig nok synes Krieger ikke at have taget denne svaghed i betragtning nu, da han var så ivrig efter at gøre Vedel til universitetslærer. I hvert

fald findes der intet spor af, at han har ladet sig hæmme i sine planer af denne kendsgerning.

Men Vedel selv indså alt dette, eller rettere han anede det, thi det har formentlig først været i de følgende år, at han kom til fuldstændig klarhed herover. I sine erindringer indrømmede han det imidlertid åbent, og han bemærkede i en anden forbindelse, at »Philosofien var mig altid en svær Nød at knække«. Det er da også karakteristisk, at i det store materiale, han har efterladt sig, møder man praktisk talt aldrig betragtninger over politiske eller filosofiske ideer. En af dem, der har kendt ham godt, siger, at »hos de mange litterære og videnskabelige Personligheder, der kom i hans Hus, interesserede han sig nok saa meget for deres menneskelige Ejendommeligheder som for deres litterære eller videnskabelige Arbejde«. Det var da intet under, at han stod tøvende overfor udsigten til at blive universitetslærer, og hans usikkerhed kom tydeligt til orde i et af de sidste breve, han skrev til faderen før hjemkomsten: »Naar jeg blot ikke forhaster mig, ikke giver mig ind paa, hvad jeg ikke kan magte, ikke ofrer Fremtiden for Øjeblikket, haaber jeg nok, at jeg skal blive til Noget, og at jeg ikke skal gøre vort Navn nogen Skam«.

I midten af november brød han op fra Paris og rejste til Bryssel, hvor han gjorde ophold en månedstid for at sætte sig ind i den belgiske administration. Han fornyede bekendtskabet med Grimur Thomsen og fik gennem ham atter indblik i det diplomatiske liv. Men pengene var nu ved at slippe op, og den 14. december rejste han hjem via Lübeck. Den 18. december 1850 landede han i Dragør, hvor han måtte tilbringe fem dage i kolerakarantæne, førend han lillejuleaften atter kunne forenes med sin familie efter halvandet års udlandsfærd.

Rejse- og studielivet var nu slut. Hvad havde så udbyttet været af det lange ophold i Frankrig, England, Schweiz, Italien og Belgien? Han havde vundet indblik i finansvidenskaberne og i de konstitutionelle staters administration, men alt dette, der skulle have været ham til nytte i finansministeriet, ville han kun delvis få brug for, såfremt han gik til universitetet. Jura havde han ikke studeret meget af. Hovedudbyttet lå derfor på et helt andet område: han havde erhvervet gode sprogkundskaber, havde vænnet sig til at færdes i et internationalt milieu og dermed vundet øget sikkerhed i sin ydre fremtræden. Men hvor udmærkede disse praktiske færdigheder end var, så

kunne det ikke skjules, at hans uddannelse til en ansvarsfuld universitetsgerning kun var mangelfuld.

*

Overgangen fra den frie, ubundne tilværelse til det ensformige samliv med familien var meget stærk og virkede næsten som et chock. I flere måneder kunne han end ikke tage sig sammen til at føre sin dagbog, og da han endelig i begyndelsen af april 1851 tog fat igen, skrev han: »Der er et langt Hul i min Dagbog, men der har ogsaa været et langt Hul i mit Liv; det er den pludselige Standsning i Bevægelsen, den bratte Overgang fra Liv og Frihed til Eensomhed og Bundethed at jeg frygtede Hjemkomsten og med god Grund. . . . jeg vil begynde fra idag at leve mere i Nutiden. . . .« Men allerede dagen efter hed det: »Forresten endnu skidt oplagt, ogsaa er det skidt, at jeg altid staaer paa tværs med Fader«, og den følgende dag atter: »skidt oplagt«. Han befandt sig åbenbart i en alvorlig krise, der yderligere forværredes ved kampen med faderen og Krieger om lektoratet. Vi ved ikke, om han efter hjemkomsten har talt med Spønneck, ej heller om han genoptog arbejdet i finansministeriet, kun så meget er sikkert, at han nu, men øjensynlig efter pres, skrev en ansøgning om at måtte komme i betragtning ved besættelsen af det ledige lektorat.

Hvor ivrig Krieger var efter at få ham udnævnt kan ses deraf, at han gjorde alt for at tilsidesætte en anden og tilsyneladende mere kvalificeret ansøger, der havde meldt sig. Denne ansøger var den 55-årige dr. jur. J. Chr. Kall, der tidligere havde været auditor og birkedommer, men var blevet afskediget i nåde og med pension. Kall havde allerede i midten af august 1850 sendt en ansøgning ind og havde gentaget den to måneder senere, dog uden at modtage noget svar, skønt ministeriet allerede den 19. oktober havde anmodet fakultetet om en udtalelse og havde rykket for svar i begyndelsen af januar 1851. Fakultetet ønskede åbenbart at trække sagen i langdrag, til Vedels ansøgning forelå. Først den 27. februar fremsendte det sin indstilling til ministeriet. Kall blev afvist, fordi han var for gammel, skønt man indrømmede, at han iøvrigt var kvalificeret. I stedet anbefaledes Vedel til ansættelse. Der forelå ikke ansøgninger fra andre end de to. I indstillingen til kongen fulgte kultusministeriet fakultetets forslag, men bemærkede udtrykkeligt, at da cand. jur. Peter Vedel endnu ikke



Pastor Frans Vedel (1826–1906).

Peter Vedels broder. Fotografiet er taget, medens han var præst ved Maria Kirke i Flensborg.



Andreas Frederik Krieger (1817–1893).

Studie af Constantin Hansen til det store billede af den grundlovgivende forsamling. Malet ca. 1861–1862.

havde haft lejlighed til at aflægge offentlig prøve på »Docentgaver«, burde han ikke straks udnævnes til professor. Han måtte begynde som lektor og først senere, når han havde godtgjort at være i besiddelse af evner til at holde forelæsninger, forfremmes til professor. Kongen bifaldt indstillingen den 13. april 1851. Vedel var nu lektor ved Københavns Universitet med 600 rdl. om året i gage og pligt til at undervise i den nye disciplin statsforvaltningsret foruden kirkeret. Senere kom han også til at undervise i civil- og kriminalproces.

Denne udnævnelse gjorde ham fuldstændig ulykkelig. Han sank hen i det dybeste tungsind, der blev endnu mørkere, fordi han ikke havde nogen at betro sig til. Schack var på rejse i udlandet, Henrik Stampe var gift og bosat i Sydsjælland. Et besøg hos ham i slutningen af maj øgede kun hans depression, fordi han genså de egne, hvor han havde oplevet den lykkelige sommer 1847. Nu var alt forandret, og selv Henrik var ikke mere hans ven i ordets egentlige forstand, men kun en bekendt som mange andre. Broderen Frans var blevet udnævnt til hjælpepræst i Sørup syd for Flensborg, og med ham kunne han kun ad brevvejen opretholde forbindelsen. Frans forstod, hvorledes det var fat og forsøgte at tale ham til fornuft. »Man vil« skrev han, »lee Dig ud, siger Du, naar Du bukkes under for din Byrdes Vægt, som »Du har paaataget Dig« – hvem vil lee Dig ud uden saadanne Mennesker, som det ikke er værd at bryde sig om... Naar Du blot vil samle Kræfter og forjage alle disse mørke Tanker, som Du selv skaber og som alt har skaffet Fader mange bitre Timer, Timer som Du desto værre selv vil arve fra ham, dersom Du ei itide tager Dig iagt.« For at opmuntre ham, inviterede Frans ham til at bo i præstegården. Vedel kom også, men det hjalp ikke på humøret.

Da efterårssemesteret begyndte, tog han fat på forelæsningerne over dansk statsforvaltningsret. Efter hvad han selv fortæller, var tilstrømningen i begyndelsen stor, men den tog hurtigt af, fordi tilhørerne snart opdagede, at han ikke var nogen god forelæser. Det nye fag voldte ham de største vanskeligheder, thi der fandtes ingen lærebog, og han måtte derfor selv gennemarbejde stoffet fra grunden, før han kunne give det videre til studenterne. Dette kunne dog have været en fordel, såfremt Vedel havde haft anlæg for videnskabelig metode, men dette var netop hans Akilleshæl. I stedet for først at trække hovedlinierne op i den nye disciplin og således skabe klarhed om stoffet, fortabte han sig med den grundighed, der var ham medfødt, i en

mængde detaillier med det resultat, at både han selv og studenterne blev trætte og ikke fik det fornødne udbytte af faget.

Disse vanskeligheder øgede hans tungsind, og i begyndelsen af januar 1852 tog hans depression en faretruende vending. Den 4. januar skrev han i sin dagbog efter længere tids pause: »Ak, det Universitet, det suger Livet ud af mig«, og den følgende dag: »Ak, jeg er fortvivlet og meget tilbøjelig til at skyde mig, thi nu begynder min Plage igjen.« Derefter ophørte alle yderligere dagbogsoptegnelser. Han havde øjensynlig hverken lyst eller kraft til at føre regnskab over sit liv. Men Peter Vedel var ingen svag natur. Han bukkede ikke under, hvor mørk og håbløs tilværelsen end så ud, og efterhånden begyndte det at lysne lidt. Han fik bedre greb om undervisningen, antallet af tilhørere steg, han stod sig godt med sine kolleger, og allerede i september 1852 havde han den tilfredsstillende at blive udnævnt til professor ordinarius med 1200 rdl. i gage, en løn, der i løbet af de følgende år steg til 1600 rdl.

Videnskabsmand var han dog ikke, og han erkendte det gerne. Således skrev han engang til Krieger: »Idet hele er det uhyre comisk at gjælde for at være en lærd Mand – jeg stakkels Djævel, der mindst af alle Professorer, der har været og ville komme, er lærd! Jeg har fået nogle Bøger af Forfatterne: à le très savant et célèbre professeur, og så sige de, at mindes at have læst i tyske Tidskrifter Critik og rosende Anmeldelser af Skrifter af mig! . . . herregud, jeg har jo aldrig skrevet en Linie.«

Men han havde nu vundet en position, var blevet til »Noget«, og det mærkedes også i hans privatliv. Han flyttede hjemmefra til egen lejlighed i Blancogade (Fredericiagade), og han forelskede sig i den unge Annette Mourier-Petersen, der tilhørte en velstående borgerfamilie. Den 11. juli 1854 blev de viet i Holmens Kirke. Dagen efter drog de på bryllupsrejse til Tyskland og Schweiz. Efter hjemkomsten flyttede de ind i en lille, hyggelig lejlighed i Nybrogade. Deres ægteskab synes at have været meget lykkeligt, og den huslige idyl øgedes, da de unge ægtefolk i april 1856 fik en søn, der døbttes Peter efter sin fader og farfader.

I hjemmet samledes i disse år en vennekreds, der foruden Hans Egede Schack og hans svenskfødte hustru Fanny bestod af professor Andreas Aagesen, filosofen Hans Brøchner samt Krieger og Hall. Det var en lysende samling begavelser, der alle tilhørte den national-

liberale bevægelse, og påvirkningen fra disse betydelige mænd satte sit præg på Vedels livssyn og politiske indstilling. Desværre ved vi meget lidt om den åndelige udvikling, han gennemgik i denne periode. Kilderne flyder kun sparsomt, men sammenholdes det, vi ved om hans standpunkter før 1851 med hans udtalelser efter 1857, og suppleres dette med de få vidnesbyrd, der hidrører fra den mellemliggende periode, kan visse slutninger dog drages.

Endnu i foråret 1848 havde han stået ret kølig overfor den konstitutionelle bevægelse, men denne afvisende holdning opgav han i de følgende år. I april 1851 skrev han til sin italienske ven Balbianco: »Vi har nu en liberal Konstitution, der omfatter alle Partier, en Regering, der i Sandhed arbejder for hele Landets Vel. . . . Og i et andet brev til Balbianco udtaler han sig rosende om den almindelige stemmeret, hvis indførelse var lykkedes godt. Han var således nået frem til en mere positiv indstilling til folkestyret, omend denne indstilling havde den samme begrænsning som alle nationalliberales, d.v.s. at han fuldt ud anerkendte det demokratiske styre så længe folkets ledere og talsmænd kom fra de dannede klasser. Vedel delte nationalliberalismens foragt for »Transtøvlerne« og viste kun liden forståelse for bøndernes voksende politiske indflydelse.

I indstillingen til det slesvig-holstenske spørgsmål skete også en interessant udvikling. Under Treårskrigen havde han hævdet, at Danmark enten burde afskrive hele Slesvig eller gå med til en deling. Dette standpunkt var det stik modsatte af den nationalliberalistiske ejderpolitik, der vel officielt, men ikke reelt var opgivet af partiet efter 1851. Der foreligger ganske vist ingen vidnesbyrd fra disse år, som godtgør, at Vedel var blevet vundet for tanken om Danmark til Ejderen, men fra begyndelsen af 1858 findes der klare udtalelser, som viser, at han havde opgivet ideen om en deling eller afståelse af Slesvig. I februar 1858 skrev han til Schack, at man på længere sigt burde arbejde på Holstens udsondring af monarkiet.

Der kan altså spores en indre udvikling, der bragte Vedel i nær samklang med den nationalliberale bevægelse, men det betød på ingen måde, at han fuldtud allierede sig med partiet. Et interessant vidnesbyrd om hans oppositionslyst kan man finde i tre artikler, han i april 1855 skrev anonymt i »Kjøbenhavnsposten« i anledning af rigsretssagen mod ministeriet Ørsted, fordi det havde afholdt ubevilgede udgifter til rustninger under Krimkrigen. I sit indlæg angreb han skarpt

Monrads påstand om, at rigsretten burde dømme ministrene uden hensyntagen til, om udgifterne var nødvendige eller ej. Dette angreb var alt andet end populært blandt de nationalliberale, og man troede – efter hvad Vedel sagde – at Algreen-Ussing var forfatteren. Vedel var iøvrigt også ret intim med C. G. N. David, hvilket næppe har været særlig velset blandt hans politiske venner. Der har formentlig også været andre punkter, hvor han afveg fra den rette tro. Men dette kunne ikke ændre den kendsgerning, at han ved hele sin åndsform, sit kulturelle og sociale livssyn hørte hjemme i den intellektuelle, akademiske bevægelse, hvis politiske repræsentanter kaldte sig nationalliberale.

*

I de første år efter at Peter Vedel var blevet gift, gik det daglige liv sin jævne, rolige gang vekslende mellem Frue Plads og Nybrogade. Alt syntes at tyde på, at han nu havde fundet sin plads i tilværelsen, og at han ville komme til at ende sine dage som en agtet, om ikke særlig kendt professor ved Københavns Universitet. Men denne fredelige tilværelse skulle ikke fortsætte længe, thi i foråret 1856 blev hans hustru meget alvorlig syg af tuberkulose, og smitten overførtes på barnet, der døde efter få måneders forløb. Dette var et frygteligt slag for begge ægtefæller, men mest for hustruen, der i forvejen var meget svag. Hun kunne ikke komme over tabet, og et sommerophold i Frederiksdal 1857, hvor Vedel lærte Monrad at kende, gav hende ikke kræfterne tilbage. Da efteråret kom, forværredes tilstanden, og den 11. oktober – omtrent på årsdagen for barnets død – gik hun selv bort.

Hustruens død virkede fuldstændig lammende på Vedel, der følte, at hele hans tilværelse var blevet slået i stykker. Han kunne kun med stort besvær gennemføre sine forelæsninger, og universitetsgerningen, der altid havde været ham en byrde, forekom ham mere uudholdelig end nogensinde tidligere. Derfor begyndte han nu for alvor at tænke på at søge bort fra universitetet og over i diplomatiet.

Tanken om at træde i udenrigsministeriets tjeneste havde i de forløbne år været fremme flere gange. Hans fader havde talt med Bluhme derom, da denne var udenrigsminister, men var blevet afvist, måske fordi Bluhme ikke ønskede at få en embedsmand, der var så nær allieret med Schack, Krieger og Hall. I maj 1857, da Hall blev konseilspræsident og dannede et nationalliberalt ministerium, blev situationen

imidlertid en anden. Besættelsen af udenrigsministerposten voldte store vanskeligheder, og til sidst fandt man på den udvej at lade marineminister Michelsen overtage stillingen ad interim. Valget var ikke lykkeligt, thi Michelsen var en svag mand, der hverken forstod sig på eller interesserede sig for de vigtige udenrigspolitiske spørgsmål. De udenlandske diplomater kaldte ham temmelig ondsksfuldt, men ikke uvittigt, for »le ministre étranger aux affaires«.

Denne udnævnelse var så meget mere uheldig, som Ejderpolitikken nu igen så småt begyndte at blive praktisk politik. Men udenrigsministeriets embedsmænd, især cheferne for de to politiske departementer G. J. Quaade og J. Skrike, var alle tilhængere af det gamle system og ønskede ingen ændringer. Resultatet blev, at de national-liberale var ude af stand til at sætte deres vilje igennem i dette vigtige ministerium. Krieger rasede her over og gav åbent udtryk for sin utilfredshed. I juni 1857 noterede fru Andræ i sin dagbog: »Krieger i Jylland. Inden han reiste var han hos Hall for endnu engang at tale om dog at gjøre Noget for at rekrutere dette elendige Udenrigsministerium; men naar det gjælder om ikke at gjøre Noget, har Hall sin Styrke«. Og et par måneder senere hedder det: »Krieger begyndte igjen at tale om, at Andræ burde være Udenrigsminister; Michelsen var angst og uselvstændig i en latterlig Grad, og nu for en stor Deel i Quaades og Skrikes Magt«.

Det var derfor indlysende, at en af de vigtigste forudsætninger for at gennemtvinge en kursændring i udenrigsministeriet var, at der blev anbragt en dygtig og pålidelig mand i en af nøglestillingerne. Dette var baggrunden for den henvendelse, som Michelsen i foråret eller sommeren 1857 rettede til Vedel om at indtræde i ministeriet. Såvel hans hustru som Krieger og Schack, der nu var sekretær hos konseilspræsident Hall, opfordrede ham indtrængende til at tage mod tilbudet, men Vedel nærede alvorlige betænkeligheder og sagde nej. Efter hustruens død skiftede han dog standpunkt, fordi han nu selv ønskede at bryde alle broer af og begynde et nyt liv.

Desværre svigter kilderne os helt med hensyn til de forhandlinger, der må være blevet ført i november–december 1857 om hans overgang til udenrigstjenesten. Kun så meget er sikkert, at beslutningen blev taget, uden at de ledende mænd i udenrigsministeriet blev spurgt til råds. I slutningen af december erklærede Vedel sig parat til at indtræde i ministeriet, men uden at der blev truffet nogen beslutning

om, hvilken stilling han skulle beklæde. Han betingede sig blot, at han fik et halvt års tid til at orientere sig i de nye forhold og opfriske sine sprogkundskaber ved at foretage en rejse til to af de vigtigste poster i udlandet, Frankfurt og Paris.

På årets sidste dag i 1857 skrev han da en ansøgning til kultusministeriet om at måtte få orlov efter at den mundtlige eksamen var endt og indtil udgangen af maj for at foretage en rejse til udlandet. Den 13. januar 1858 fik han tilladelsen, og den 29. januar drog han afsted til Tyskland medbringende to introduktionsskrivelser fra Hall til gesandterne i Frankfurt og Paris, Bernhard Bülow og Dirckinck-Holmfeld.

Forinden afrejsen aflagde han Quaade et besøg og fik også ham til at udfærdige to introduktioner, thi det var ham meget om at gøre, at Quaade og hans kolleger ikke fik det indtryk, at han gik bag deres ryg. Han begik dog den fejl ikke at fortælle om brevene fra Hall. På rejsen blev han grebet af nervøsitet for, at Quaade ad anden vej skulle erfare noget herom. Han bad derfor sin fader sige til Quaade, at hans introduktioner havde været ham til stor nytte og forklare, at Hall kun havde medgivet ham sine skrivelser for gammelt vennskabs skyld. Dette var unægtelig ikke i overensstemmelse med virkeligheden, men det må indrømmes, at Vedels stilling var såre vanskelig, og Hall gjorde ham sikkert en bjørnetjeneste ved den fordækte måde, han havde grebet sagen an på.

Nu gjaldt det imidlertid om at vende fortiden ryggen og begynde en ny tilværelse. I dagbogen skrev han på afrejsens dag: »Saa gaer jeg da paa ny paa Reise! Dennegang alene – ganske alene! Der er ingen Annette med mig, ja ikke engang Emil Vedel! Ganske alene! ikke engang Freidighed og Livsfriskhed, Haab og Mod. Det er ikke Lyst til at more mig og see mig om som dennegang fører mig, det er ikke engang Følelsen af, at jeg kan vinde Kundskab ved at see mig om, men det er Selvopholdelsesdriften, det er Følelsen af, at jeg maaskee kan finde lidt Livskraft ved at reise væk! Gud og Annette alene vide, om det skal blive mit Lod nogensinde igien at blive et Menneske, de vaage over mig; jeg har søgt saa meget udenlands og hidtil har jeg Intet fundet. Gud give at jeg denne Gang ikke maae søge forgæves.«

I UDENRIGSMINISTERIETS TJENESTE

1858

Ved nytårstide 1858 var Danmarks politiske horisont dækket af tunge, truende skyer. Fjerne lynglimt lod ane, at et voldsomt uvejr var under optræk. Og dog var det ikke urimeligt at håbe, at det hele ville drive over. Men ingen kunne vide noget bestemt herom. Kun eet var givet: situationen havde langsomt, men sikkert forværret sig i løbet af de sidste otte år.

Striden om hertugdømmerne, »den store prokuratorstrid« som den træffende er blevet kaldt, er utvivlsomt en af de mere indviklede, historien kender. Den er i en sådan grad fyldt med omfattende og skarp-sindige stats- og folkeretlige indlæg, at det volder store vanskeligheder at få et klart overblik over dens forløb. For at opnå den rette baggrund for Peter Vedels indsats i denne strid, vil det her være nødvendigt at gå lidt nærmere ind på den udvikling, der havde fundet sted siden 1850.

Den sejrige treårskrig havde vel sikret os besiddelsen af Slesvig, men for også at få Holsten tilbage i monarkiet havde man måttet bringe svære ofre. Thi selvom flertallet af det danske folk var villig til at give afkald på de to tyske hertugdømmer Holsten og Lauenborg, så ville stormagterne ikke tillade dette, fordi de ønskede at bevare den europæiske magtbalance. I Londontraktaten af 8. maj 1852, der blev indgået mellem Danmark på den ene side og Storbritannien, Frankrig, Rusland, Østrig, Preussen og Sverige-Norge – men ikke det tyske Forbund – på den anden side, hed det i indledningen, at »i betragtning af at opretholdelsen af det danske monarkis integritet, der knyttet til den europæiske ligevægts almindelige interesser er i høj grad vigtig for fredens bevarelse, og i betragtning af at en kombination, der med udelukkelse af kvinderne kaldte mandsstammen til arv i alle de lande, som nu er forenede under H. M. Kongen af

Danmarks scepter, ville være det bedste middel til at sikre dette monarkis integritet, har (her nævnes suverænerens titel) ifølge Hans danske Majestæts indbydelse besluttet at indgå en traktat i den hensigt, ved en europæisk anerkendelsesakt at tilvejebringe en yderligere garanti for de denne arvefølge vedkommende foranstaltningers stadige beståen«. I de følgende artikler bestemtes det, at prins Christian af Glücksborg skulle arve tronen, ifald de mandlige descendenter i lige linje fra kong Frederik III uddøde. Endvidere blev det i artikel 3 fastslået, at Kongen af Danmark og det tyske Forbunds gensidige rettigheder og forpligtelser med hensyn til hertugdømmerne Holsten og Lauenborg, således som de var fastsat ved Forbundsakten af 1815 og den bestående forbundsret, ikke undergik nogen forandring ved denne traktat.

Med Londontraktaten var der sat en stopper for tanken om et Danmark til Ejderen. Til gengæld havde signatarmagterne påtaget sig en højtidelig garanti for hele monarkiets integritet. Fra dansk side havde man allerede i oktober 1851 draget konsekvensen af denne udvikling, idet den konservative helstatspolitiker C. A. Bluhme afløste H. C. Reedtz som udenrigsminister. Det blev Bluhmes opgave gennem aftaler med Østrig og Preussen i december 1851 og januar 1852 at fastlægge Slesvigs, Holstens og Lauenborgs fremtidige stilling i monarkiet. De vigtigste bestemmelser i disse »aftaler af 1851-52« blev, at den danske konge lovede ikke at inkorporere Slesvig i kongeriget. Til gengæld skulle der heller ikke være nærmere forbindelse mellem Slesvig og Holsten. Slesvigholstenismen blev således kendt ligeså ugyldig som ejderdanismen. Endvidere fik de to konservative tyske stormagter gennemført, at kongen skulle regere Slesvig og Holsten som enevældig monark under medvirken af provinsialstænder, for Lauenborgs vedkommende bistået af ridderskabet. Endelig skulle der på »lovlig og forfatningsmæssig måde« skabes en organisk og ensartet forfatningsmæssig forbindelse mellem samtlige landsdele til et samlet monarki.

Dette punkt var af den største betydning, thi derved forpligtede man sig ikke blot til at skabe en fællesforfatning, men man lovede til lige, at denne forfatning skulle udformes under medvirken af rigsdagen og hertugdømmernes lovlige forsamlinger. Slutstenen på dette værk blev den kgl. kundgørelse af 28. januar 1852, hvori kongen i offentlig og bindende form udtalte sig i samme retning som i de danske noter til Østrig og Preussen. Derefter erklærede såvel de to nævnte

stater som det tyske Forbund sig tilfredse, og i løbet af foråret 1852 blev Holsten og Lauenborg rømmet af de fremmede tropper. Monarkiet var atter blevet samlet. Tilbage stod da at ordne arvefølgen, hertugdømmernes indre styre samt skabe en fællesforfatning.

Ved Londontraktaten havde de europæiske stormagter anerkendt prins Christians arveret, og efter hæftige indre stridigheder lykkedes det i juni 1853 at få forslaget om tronfølgen vedtaget i den danske rigsdag, hvorefter kongen den 31. juli s. å. kunne udstede tronfølgeforordningen for hele det danske monarki. Hertugdømmernes indre styre blev fastlagt gennem udstedelse af forfatningerne af 20. december 1853 for Lauenborg, 15. februar 1854 for Slesvig og 11. juni 1854 for Holsten uanset de protester, der navnlig kom til orde fra de slesvigske og holstenske stænders side, og som især rettede sig mod ophævelsen af den tidligere administrative forbindelse mellem Slesvig og Holsten. Endvidere gennemførtes en valgordning, der takket være sin konservative udformning gav de tysksindede flertallet i den slesvigske stænderforsamling.

Men den vanskeligste opgave stod endnu tilbage: skabelsen af en fællesforfatning og en deraf følgende fællesrepræsentation. Her måtte man både tage hensyn til, at kongeriget med den demokratiske rigsdag og hertugdømmerne med deres reaktionære styreform skulle repræsenteres på en for alle parter tilfredsstillende måde. Det måtte derfor fastslås, om den nye repræsentation skulle have lovgivende eller rådgivende myndighed i monarkiets fællesanliggender. Og det måtte tillige på klar og utvetydig måde afgøres, hvilke fællesopgaver den nye repræsentation skulle varetage og hvilke særlige sager, der skulle henvises til de fire landsdeles særlige repræsentationer. Der var således stridspunkter nok, men den simple nødvendighed af at skabe et fælles organ for hele riget, såfremt man ville undgå, at monarkiet faldt fra hinanden, var dog så tvingende, at alle hindringer endelig blev overvundet i efteråret 1855.

Efter at de fornødne ændringer i Junigrundloven var blevet vedtaget af den danske rigsdag, udstedte kongen i kraft af sin særlige magtfuldkommenhed den 2. oktober 1855 den nye fællesforfatning, hvorved der skabtes et rigsråd bestående af eet kammer med 80 medlemmer. Af disse 80, der dels var konge- og repræsentationsvalgte dels folkevalgte, kom de 47 fra kongeriget, 13 fra Slesvig, 18 fra Holsten og 2 fra Lauenborg. Rigsrådet skulle træde sammen hvert andet år

og fik lovgivende myndighed i fællessager, d.v.s. i sager angående udenrigspolitik, forsvarsvæsen og visse finansielle sager.

Denne forfatning, der i hovedsagen var skabt af finansminister Andræ, var et sandt mesterstykke af balancekunst. Den gjorde monarkiet til en *konstitutionel* helstat, hvilket var en indrømmelse til kongerigets demokratiske partier, men samtidig var valgmoden så konservativ, at den burde kunne accepteres af hertugdømmernes stænderforsamlinger og af udlandet. Den sikrede de fire landsdele en repræsentation i forhold til deres folketal, hvad der måtte synes retfærdigt. Forhandlingsproget blev både dansk og tysk: dette var en indrømmelse til monarkiets store tyske element. Man havde endvidere fået gennemført en nødvendig sondring mellem fællessager og særlige sager. Endelig var det blevet bestemt, at der ved lov skulle fastsættes et normalbudget indeholdende et overslag over de ordinære fællesindtægter og fællesudgifter. Oversteg udgifterne de vedtagne indtægter, skulle dette deficit dækkes på den måde, at kongeriget bidrog med 60 pct., Slesvig med 17 pct. og Holsten med 23 pct., hvad der omtrent svarede til landsdelenes forholdsmæssige indbyggerantal.

Hvor udmærket alt dette nu end tog sig ud på papiret, så viste det sig dog hurtigt, at disse bestemmelser slet ikke tilfredsstillede nogen af parterne. De demokratiske partier i kongeriget fandt, at forfatningen var alt for konservativ, og at den såvel i ånd som bogstav stred mod Junigrundloven. Denne kritik blev dog foreløbig ikke af større betydning, fordi man indså det håbløse i at ændre den nye fællesforfatning under de herskende politiske konjunkturer. Men denne uvilje var på afgørende vis med til at undergrave dens eksistensmuligheder.

Langt farligere var det dog, at det tyske element i stænderforsamlingerne og de reaktionære stormagter med Preussen og Østrig i spidsen brødt sekundært af Rusland og Frankrig fandt, at den var alt for demokratisk, og at kun genindførelsen af absolutismen kunne garantere hertugdømmerne mod at lide overlast fra det danske element i rigsrådet. Denne kritik var så meget mere alvorlig, som man fra tysk side kunne hævde, at dette element var i klart overtal, hvorfor hertugdømmerne i realiteten var blevet underordnet kongeriget. I sine svarnoter af 26. og 29. december 1851 havde Østrig udtrykkeligt erklæret, at man forstod de danske løfter således, at de forskellige landsdele ikke blev underordnet hinanden. Hvis dette krav skulle opfyldes, kunne det kun ske ved, at hver af de fire landsdele fik lige mange repræ-

sentanter i rigsrådet, men dette ville til gengæld medføre, at hertugdømmernes repræsentanter fik mulighed for at bestemme monarkiets politik i fællessagerne. Det var utænkeligt, at nogen dansk regering kunne gå ind herpå, og således var der skabt et stridsspørgsmål, der på forhånd måtte synes umuligt at løse på fredelig vis. Også spørgsmålene om, hvad der skulle være fællessager, og hvilken andel i fællesudgifterne de enkelte landsdele skulle bære, kunne give anledning til stridigheder. Men den største svaghed ved forfatningen var, at den trods løfterne af december 1851 aldrig var blevet forelagt ensidige anbefalet af Slesvigs og Holstens stænderforsamlinger.

Årsagen til denne undladelse beroede på, at man frygtede – og sikkert med rette – at det ikke ville være muligt at skabe en fællesforfatning, hvis stænderne skulle give deres besyv med. Navnlig den holstenske stænderforsamling havde under sit møde i Itzehoe i oktober 1853 vist, at den slet ikke ønskede en sådan forfatning, men blot stræbte efter at vende tilbage til forholdene før 1848. Det var derfor forståeligt og måske uundgåeligt, at man fra dansk side satte sig ud over dette hensyn for at få en ende på forfatningssagen og få bragt ordnede tilstande til veje i monarkiet.

Dybest set lå svagheden ved forfatningsværket der i, at det ikke var muligt ved statsretlige regler at bygge bro mellem de to nationale elementer, der med en naturkrafts uimodståelighed arbejdede sig væk fra hinanden. Det var, som om man med kit, maling og tapetpapir ville forsøge at dække over en revne i statsbygningen, der for hver dag blev bredere.

I marts 1856 trådte rigsrådet sammen for første gang, og angrebene på forfatningen begyndte med det samme. Den 9. april krævede elleve holstenske medlemmer under ledelse af Carl Scheel-Plessen, at helstatsforfatningen skulle forelægges de slesvigske og holstenske stænderforsamlinger samt det lauenborgske ridderskab, for at en ny forfatning og en ny valglov kunne blive udarbejdet.

Hvor afgørende dette skridt var, viste sig et par måneder senere, da Preussen og Østrig stillede sig bag kravet, dog kun for Holstens og Lauenborgs vedkommende, da Slesvig som et dansk hertugdømme ikke var undergivet de tyske forbundsmagters kompetence. Der skulle imidlertid gå endnu et stykke tid, inden sagen tog en faretruende vending. Den danske regering, hvis chef Andræ var blevet i oktober 1856, var ikke til sinds at give virkelige indrømmelser, der måske kunne have

tilfredsstillet de tyske magter. Resultatet blev, at Preussen og Østrig i slutningen af oktober. s. å. rettede et endnu skarpere angreb på fællesforfatningen og truede med at overgive sagen til forbundsdagen, såfremt deres krav ikke blev opfyldt. Regeringens svar, der først kom den 23. marts 1857, var i det store og hele afvisende. Man lovede dog, at stænderne skulle få lejlighed til at udtale sig om hvilke sager, der burde være fælles og hvilke særlige, når den holstenske forfatning om kort tid blev taget op til revision. Preussen og Østrig anså dette svar for utilfredsstillende og krævede i slutningen af marts, at de holstenske stænder skulle sammenkaldes inden tre uger, i modsat fald ville sagen blive overgivet til forbundsdagen.

Denne uheldssvangre vending medførte regeringens omdannelse. Udenrigsminister Scheele, der havde en sjælden evne til at vække mistillid om sin person og som desuden i en cirkulæredepêche af 20. februar egenmægtigt havde afvist alle de tanker om et skandinavisk samarbejde, som kong Oscar af Sverige havde gjort sig til talsmand for, blev den 17. april 1857 tvunget til at gå af. Hans indflydelse hos Frederik VII var dog vedblivende så stor, at det danske svar af 19. april på Oscars I.s tilbud om forsvarsforhandlinger blev et klart afslag. Derimod mislykkedes det for ham at danne en ny regering, og i stedet blev det på Andrås forslag overdraget kultusminister Hall den 13. maj at danne en ny regering med sig selv som konseilspræsident og kultusminister, medens Andrå fortsatte som finansminister og Krieger som indenrigsminister. Besættelsen af udenrigsministerposten voldte som allerede omtalt store vanskeligheder. Gesandten i Frankfurt, Bernhard Bülow, blev opfordret til at modtage den, men afslog, fordi han som helstatsmand ikke mente at kunne samarbejde harmonisk med et nationalliberal ministerium. Marineminister Michelsen måtte da overtage posten ad interim, hvilket i realiteten betød, at Hall, Krieger og Andrå i fællesskab måtte varetage ledelsen af de udenrigspolitiske spørgsmål.

Den nye regerings første opgave blev at besvare det preussisk-østrigske krav. Det skete allerede samme dag, som ministeriet trådte til. Svaret var meget imødekommende: man lovede at indkalde de holstenske stænder til en ekstraordinær samling og forelægge dem et forslag til revision af hertugdømmets forfatning og fastsættelse af dets særlige anliggender. Den 20. maj erklærede Preussen og Østrig sig tilfredse hermed, men tilføjede dog, at de forstod tilsagnet således, at stænderne ville få lejlighed til at udtale sig om hertugdømmernes stil-

ling indenfor fællesforfatningen, da denne næppe lod sig adskille fra spørgsmålet om grænsen for stændernes kompetence. Denne udvidede fortolkning ville den danske regering dog ikke godkende, thi det drejede sig kun om Holstens (og Lauenborgs) stilling til helstaten for såvidt spørgsmålet om adskillelsen af fællessager og særlige sager førte ind derpå.

Den 15. august 1857 mødtes de holstenske stænder i Itzehoe. De afviste fuldstændig regeringens forslag og klagede over, at Holsten var underordnet kongeriget. De krævede, at landsdelene »som sådanne« skulle repræsenteres i det fælles organ, og hævdede, at Holsten bar en uforholdsmæssig tung finansiel byrde. Mødet, der sluttede den 12. september, havde således vist, at det var umuligt for den danske regering og de holstenske stænder at nå til enighed. Det måtte da blive Preussens og Østrigs sag at afgøre, om de ville acceptere denne kendsgerning eller gribe til skarpe forholdsregler. Afgørelsen lod ikke vente længe på sig. Den 29. oktober 1857 overgav de to stormagter forfatningssagen til det tyske forbund. Til at behandle sagen nedsatte forbundet et særligt udvalg, der den 14. januar 1858 afgav en betænkning, hvori det foreslog, at der fra forbundets side stilledes krav om, at Holsten og Lauenborg fik en stilling indenfor det danske monarki, der var i overensstemmelse med den tyske forbundslov, og at deres selvstændige stilling med hensyn til deres særlige forfatninger og forvaltning blev sikret.

I denne alvorlige situation stod Danmark ganske isoleret, thi de neutrale magters sympati var ikke på dansk side. Både Rusland og Frankrig opfordrede regeringen til at gøre indrømmelser, og den franske udenrigsminister Walewski kritiserede skarpt helstatsforfatningen, som han fandt alt for demokratisk. Enten måtte absolutismen genindføres, eller også måtte Holsten og Lauenborg udskilles af monarkiet. Iøvrigt betragtede de neutrale magter striden om Holsten og Lauenborg som et indre dansk-tysk anliggende. England, der også var inde på tanken om en udskillelse, lod sig påvirke af Frankrig og gjorde ligeledes gældende, at det drejede sig om et indre anliggende og ikke om et europæisk spørgsmål. Sverige-Norge havde ganske vist støttet Danmark i foråret 1857, men efter den danske afvisning af forslaget om en forsvarsalliance indtog det i løbet af sommeren og efteråret en mere kølig holdning. Da Hall i november 1857 forsøgte at genoptage spørgsmålet om en forsvarsforhandling, blev han afvist.

Således var situationen, da Vedel i slutningen af januar 1858 gav sig på vej til Frankfurt.

*

Den 1. februar om aftenen nåede han efter en anstrengende rejse frem til forbundsstadens hovedstad, hvor han straks satte sig i forbindelse med Bernhard Bülow, der inviterede ham til at aflægge besøg næste dag. Bülow, dengang en mand på 42 år, var en af de mest fremtrædende personligheder i den danske udenrigstjeneste. Skønt han var holstener af fødsel og opdragelse, beherskede han det danske sprog, selvom han nødigt brugte det. I årene 1842–1848 havde han gjort tjeneste i udenrigsdepartementet, hvor han blandt andet havde medvirket ved udarbejdelsen af det åbne brev af 1846. Da oprøret brød ud, forlod han departementet, men blev i november 1849 atter knyttet til udenrigstjenesten og udnævntes i 1851 til forbundsgesandt i Frankfurt.

Han var en velbegavet mand, og hans holstenske opdragelse havde gjort ham fortrolig med det indviklede slesvig-holstenske spørgsmål. Dertil kom, at han i modsætning til de fleste andre holstenerne også var i stand til at se sagen fra et dansk synspunkt. Han var en loyal tilhænger af helstaten, og de hverv regeringen havde pålagt ham i årene efter 1851, havde han udført til dens fulde tilfredshed. Hans indlæg blev altid påhørt med opmærksomhed i forbundsforsamlingen, og den danske regering kunne derfor næppe ønske sig en bedre mand på den vigtige og vanskelige post. Der stod da også respekt om hans person, men de nationalliberale ministre betragtede ham desuagtet med en vis kølighed og mistro, der afspejlede sig i Vedels første udtalelser om ham.

I dagbogen noterede han den 2. februar: »Bülow er forspiiist, tilbøielig til Velleved, altsaa doven, et saakaldt hurtigt Hoved, altsaa ikke grundig og let at overvinde.« Til Krieger skrev han dagen efter, »han er et hurtigt Hoved, men jeg troer ikke synderlig grundig i sin Viden og Tanke, godmodig uden synderlig Mistro, aristocratisk, men med stor Respekt for Dygtighed; ikke Absolutist (i det mindste ikke i vore nuværende Forhold), men hans Constitutionalisme er langt fra at være demokratisk«. Da Vedel havde lært ham nærmere at kende skiftede han dog mening og betragtede ham nu som langt det bedste hoved blandt de danske diplomater. En medvirkende årsag til dette bratte omslag har måske været, at Bülow forstod at smigre ham ved at bede ham forlænge

opholdet i Frankfurt for at han kunne drage nytte af hans juridiske viden under de forestående forhandlinger i forbundsdagen.

Det var en ikke ringe tilfredsstillelse for Vedel, at han så hurtigt havde vundet denne mands opmærksomhed, thi det var et såre vanskeligt og delikat hverv, han havde påtaget sig med denne rejse. Officielt var han blot en politisk interesseret professor, der var på rundrejse for at orientere sig og samtidig uofficielt meddele de danske diplomater lidt om regeringens synspunkter. Hvad der stod i hans introduktion, vidste han ikke. Krieger havde ganske vist spøgende sagt, at han blev præsenteret som en kommende foresat, men Vedel følte sig overbevist om, at Krieger i virkeligheden intet kendskab havde til, hvad Hall havde skrevet. Han håbede, at en sådan passus ikke fandtes i brevet, da den let kunne virke uheldig. Dette hemmelighedskræmmeri fra Halls side gjorde hans stilling usikker, thi som han selv sagde, »min store Risico er jo at blive betragtet som Emissair til at kontrollere og spionere«. Derfor lagde han stor vægt på at optræde så uafhængig som muligt og afslog at modtage pekuniær støtte fra statskassen til dækning af rejseudgifterne.

Hans evne til på taktfuld måde at vejlede gesandterne blev således sat på prøve, og opgaven blev ikke lettere, fordi han kun delvis var orienteret om regeringens planer. Han har sandsynligvis kendt de modsætninger, der bestod mellem Andræs ønske om at holde fast ved helstaten og Halls tilbøjelighed til at fremme ejderpolitikken og orientere sig mod skandinavismen. Men Hall havde slet ikke meddelt ham, at han i januar også havde sendt baron Blixen-Finecke, der var kendt for sine ejderdanske og skandinaviske sympatier, til Frankfurt. Blixens mission var uofficielt at informere sin ungdomsven, den preussiske forbundsgesandt von Bismarck, om den danske regerings synspunkter. Denne undladelse placerede Vedel i en temmelig ubehagelig situation, og han så derfor ingen anden udvej end rent ud at benægte, at Blixen havde noget hverv for regeringen at udføre.

Hall og Krieger havde øjensynlig kun fundet det hensigtsmæssigt at instruere ham om, hvorledes han skulle forhandle med Bülow angående den taktik, der fra dansk side burde forsøges i forbundsdagen. Hans vigtigste opgave blev da at gøre det klart for Bülow, at det var regeringens bestemte vilje at bevare monarkiets forfatningsmæssige organisation, d.v.s. at den ikke ville give efter for eventuelle krav om en radikal forfatningsrevision eller opgivelse af den konstitutionelle hel-

stat. I sin dagbog skrev Krieger, at »til at overvinde den holstenske Opposition mod enhver forstandig og rimelig Ordning gaves der nu maaskee intet andet Middel end at lade dem staae udenfor Dørren i nogen Tid i det forfatningsløse Mørke; saa vilde de vel igjen banke paa for at indlades i fællesstatens alene saliggjørende Kirke.« Sagt med andre ord betød dette, at man overvejede at forholde sig ganske passiv, indtil Holsten og Lauenburg faldt til føje, hvilket ikke tydede paa noget større ønske om at vise imødekommenhed.

Under sine samtaler med Bülow fulgte Vedel nøje sin instruktion, og en lang meningsudveksling fandt sted mellem de to mænd. Gesandten fremhævede, at Danmark ikke havde anden udvej end at godkende den uafvendelige forbundsbeslutning. Når denne var blevet vedtaget, ville der være en konstitutionel rigsrådsregering for Danmark og Slesvig, medens kongen regerede Holsten (og Lauenburg) som suveræn monark i samarbejde med stænderne. Men derefter måtte man fra dansk side tage fat på at skabe en ny ordening for helstaten og under ingen omstændigheder lægge hænderne i skødet og sige, at man ingenting mere kunne gøre. Thi dette ville – som Bismarck netop havde udtalt – være casus belli. Bülow indså meget vel vanskeligheden ved at finde en tilfredsstillende ordening. Han var klar over, at problemet ikke kunne løses ved at genindføre absolutismen i Danmark, ligesom det ville være umuligt at give holstenerne den ligelige repræsentation i rigsrådet, som de krævede, men næppe selv ventede. Man måtte i stedet gøre visse koncessioner, uden at han dog var i stand til at stille bestemte forslag. Det afgørende var imidlertid, at det så ud, som om man fra dansk side gav lidt efter, thi »der Schein regiert die Welt«. Der fordredes næppe så meget for at vinde de neutrale stormagters bifald. På den måde ville man opnå en bedre position end tidligere, og klagede de tyske regeringer påny, ville stormagterne blive kede af alt dette vrøvl!

Det var en lidt flot måde at løse dette indviklede problem, men det var unægtelig også meget vanskeligt at sige noget konkret om knudens løsning. I sine udtalelser betonede Vedel regeringens vilje til at bevare helstaten, »hvis den var paa nogen mulig Maade at retablere«. Man ville kun tænke på en definitiv udsondring af Holsten-Lauenburg, hvis enhver anden ordening viste sig at være umulig. Samtidig forsikrede han Bülow om sine egne helstattsympatier og antiskandinavisme. Skandinavismen var et nødanker, som man kun ville ty til, hvis der blev altfor megen modstand mod en ordentlig afgørelse.



Bernhard Ernst Bülow (1815–1879).

Dansk forbundsgesandt i Frankfurt am M. 1851–1862. Han gik derefter i meklenborgsk tjeneste og blev fra 1873 til sin død Bismarcks udenrigsminister. Det var først, da han kom i tysk tjeneste, at han kaldte sig von Bülow.

Samtalerne sluttede med, at Bülow opfordrede Vedel til at forblive i Frankfurt indtil afstemningen i forbundsdagen havde fundet sted, thi »saa havde han en Professor at stille op mod Zimmermann« (Hannovers repræsentant), der var en af Danmarks bitreste modstandere. Skønt det havde været Vedels hensigt straks at rejse videre til Paris, besluttede han efter nogen tøven at modtage Bülow's tilbud. Han fik derved lejlighed til at overvære forhandlingerne i forbundsdagen, der førte til beslutningen af 11. februar 1858, hvori de tyske magter erklærede fællesforfatningen ugyldig for Holstens og Lauenburgs vedkommende, fordi den var i strid med aftalerne af 1851-52. Det samme gjaldt Holstens særlige forfatning, og den danske regering blev opfordret til at skabe en tilstand, der svarede til de givne løfter. Den 25. februar fik Hannover desuden vedtaget et såkaldt »inhibitorium«, der påbød Danmark at afholde sig fra al lovgivning for Holstens og Lauenburgs vedkommende. Et lignende forslag for Slesvig blev dog afvist som forbundsdagen uvedkommende.

Den eenstemmighed, hvormed de tyske stater antog disse beslutninger, gjorde et dybt indtryk på Vedel, og hans indgående forhandlinger med Bülow påvirkede ham stærkt. I et brev til vennen Schack fortalte han om sin store interesse efter at komme til at gøre tjeneste ved gesandtskabet i Frankfurt. »Det var en ypperlig Introduktion i Forretningerne. Det var endelig en Mand, som jeg ret kunde være tilfreds med at have at gjøre med.« Det blev nu kun ved tanken, men det første Vedel gjorde efter sin udnævnelse til departementschef var at påbegynde en omfattende korrespondance med Bülow, hvem han spurgte til råds i så godt som alle udenrigspolitiske spørgsmål. Brevvekslingen varede så længe Bülow forblev i dansk tjeneste, og selvom deres opfattelse af de politiske stridsspørgsmål stadig blev mere afvigende, bevarede de dog stedse en gensidig agtelse for hinanden.

Opholdet i Frankfurt havde således været meget udbytterigt. Vedel havde ikke blot vundet et værdifuldt bekendtskab, men han havde tillige fået indsigt i, hvor farlig striden med det tyske Forbund var. I brevene hjem betonedede han, at de tyske magter mente det alvorligt med truslen om forbundseksekution, d.v.s. en militær besættelse af Holsten og Lauenburg, såfremt Danmark ikke gik ind på deres krav. »Tag Eder blot iagt for at troe det modsatte derhjemme. Forbundet kan strax exequere, og det vil det!« Den eneste mulighed for at undgå denne trusel var efter hans mening, at rigsrådet vedtog en lov, hvor-

efter forfatningen suspenderedes for Holsten og Lauenburg. Dog måtte man ikke skride til en direkte udsondring, thi det ville være at hidkalde casus belli. »Jeg meener altsaa, at vi virkelig maae gjøre Forsøg paa Modforslag i Fællesforfatningssagen og blive ved med den blideste Mine at tracassere dem, gjøre dem rigtig lede og kjede af det, altsom vi lade yderst ivrige, og saa komme de selv til Udsondringen, og saa kan maaskee de forønskede Fordele opnaaes.«

Den politik Vedel her anbefalede var i alle grundtræk den samme, som regeringen Hall søgte at gennemføre i de følgende fem år, og udtalelsen viser, i hvor høj grad Vedel havde tilegnet sig den nationallibérale opfattelse af forholdet til hertugdømmerne. Men det var rigtignok også årsagen til, at man ønskede ham anbragt i udenrigsministeriet.

*

Den 15. februar gik rejsen videre til Paris. Her skulle han nu gøre et længere ophold for at perfektionere sig i fransk og forsøge at stifte bekendtskaber inden for diplomatiet og pressen. Danmarks gesandt i Frankrig var i disse år baron Carl Daniel Ulysses Dirckinck-Holmfeld, holstener af fødsel og søofficer af uddannelse. Også han var en loyal tilhænger af helstaten, men i modsætning til Bülow ikke særlig estimeret. Vedels første indtryk af ham var dog ikke ugunstigt, men efterhånden som han mærkede en stærk mistænksomhed fra Dirckincks side og desuden mente at konstatere, at hans uvidenhed om det slesvig-holstenske spørgsmål var betydelig, blev tonen skarpere. Han er yderst fantasifuld, stol ikke på hans indberetninger, han går omkring til spot for sin uvidenhed, han er til nar blandt sine kolleger, lød dommen. Helt uberettiget var disse anklager ikke, men alligevel var Vedels bedømmelse ikke retfærdig, thi Dirckinck var i modsætning til flertallet af sine kolleger i besiddelse af så megen politisk flair, at han kunne gennemskue Preussens hensigter.

I juli 1857 skrev Bismarck til den preussiske ministerpræsident Mantouffell om striden med Danmark: »Jeg indser overhovedet ikke, hvad vi vil vinde ved at den bliver bilagt hurtigt og til alle parter fulde tilfredshed. . . . Efter min mening bør vi. . . . behandle hele denne sag, ganske vist i tysk ånd, men tillige med nølende forsigtighed og hellere engang imellem finde os i lidt skrål end pådrage os bekostninger og ærgrelser uden udsigt til praktisk fordel.« Det er med rette blevet

fremhævet, at havde Bülow (og andre) anet bevæggrundene for Bismarcks tilsyneladende mådehold, var velviljen mod ham sikkert dalet. Men den ildesete gesandt i Paris anede disse motiver. Netop i samme måned som Bismarck skrev til Manteuffel, fik Dirckinck besøg af Schack, til hvem han udtalte, »at vi om muligt allerede nu, saa snart som muligt, drev det til en Afgjørelse, hvilket han antog, at Preussen og Østrig ikke ønskede; de vilde blot holde Sagen ilive, om muligt plukke os lidt, men udsætte den endelige Afgjørelse til et for os afgjort ugunstigt Tidspunkt«. Dette var fuldstændig rigtig set, og Vedel måtte da også senere revidere sin dom over Dirckinck-Holmfeld.

Det var ellers ikke Vedels natur at fælde hastige domme. Når han alligevel i flere tilfælde lod sig lokke på vildspor, hang det utvivlsomt sammen med hans ensidige politiske synspunkter. Thi i den henseende var han en god nationalliberal, at han delte disses uvilje mod de professionelle diplomater, der næsten alle var konservative. Den kritik, han lod komme til orde over for Dirckinck, havde imidlertid et videre perspektiv, thi den rettede sig mod selve udenrigstjenestens organisation. »Der mangler Aplomb og Hurtighed i vore Repræsentationers Bevægelser, dels fordi de mangler Qvaliteterne, dels fordi de mangler Instruxer, og så bruges Pressen ikke godt«, skrev han til Krieger. Og endnu skarpere kom det til orde i et brev til faderen, hvor han rent ud erklærede, at »min Reise er ikke meget tilfredsstillende, manuducere vore egne Høveder er lidet opbyggeligt, og Andre gide ikke høre derpaa.«

Opholdet i Paris udnyttede Vedel så godt han kunne. Han tog daglige lektioner i fransk, kom en del sammen med medlemmer af den danske koloni og aflagde visit hos direktøren i det franske udenrigsministerium, Desprez, for at diskutere det slesvig-holstenske spørgsmål med ham. Desprez viste sig at være usædvanlig godt informeret om denne sag, men hvor meget Vedel end forsøgte at få ham til at udtale sig herom, så forstod han stadig at bøje af, idet han hele tiden behandlede Vedel »som den lærde Professor«. Under senere samtaler blev han mere meddelsom, men det mislige ved Vedels stilling kom her tydeligt til syne og gjorde det vanskeligt for ham at vinde indpas blandt de franske diplomater og politikere. Hans forsøg på at komme i kontakt med pressen var heller ikke særlig vellykket. Han havde ganske vist flere samtaler med en af dens førende mænd, Mazade, der var meget elskværdig og venlig, men ikke synderlig interesseret i det holstenske spørgsmål. Vedel forsynede ham med en del materiale, men tvivlede selv på nytten

heraf, da pressen i Paris efter hans mening ikke betød stort. Idet mindste syntes den franske regering ikke at tage hensyn til dens skrivelser.

Trods bekendtskabet med Desprez og Mazade kunne det ikke skjules, at opholdet i Paris var lidt af en skuffelse. Det var derfor næppe uvelkomment, da Krieger i slutningen af marts foreslog ham at rejse til London, hvor han skulle informere den danske gesandt og søge at komme i forbindelse med den engelske presse. Oprindeligt havde det ikke været meningen, at han skulle tage til England, men i marts var Grimur Thomsen kommet tilbage fra London, hvor han havde gjort den sørgelige erfaring, at de engelske aviser slet ikke interesserede sig for Danmarks udenrigspolitiske problemer, som de knap nok forstod. Derfor skulle Vedel nu forsøge, hvad han kunne udrette.

Hans erfaring med hensyn til engelsk presse blev imidlertid lige så nedslående som Grimur Thomsens. Trods en introduktionsskrivelse fra den danske gesandt van Dockum nægtede Timesredaktøren J. W. Dasent at modtage ham, og først ved van Dockums personlige mellemkomst fik han foretræde. Dog kun for at erfare, at »der maatte en Begivenhed til for at »Times« kunde beskæftige sig dermed (d.v.s. det s-h. spm.) Publicum havde ingen Interesse for uforstaaelige Forhandlinger. Naar der kom Noget, kunde jeg henvende mig til ham, saa skulde han see, om Øieblikket var der.« Det var unægtelig et magert resultat, og bedre blev det ikke, da han erfarede, at van Dockum var ude af stand til at introducere ham hos en kabinetsminister. Vedels bedømmelse af Dockum, der var blevet udnævnt til gesandt i december 1857, var dog noget gunstigere end af kollegaen i Paris. Dockums djærve og ligefremme væsen tiltalte ham, men han fandt, at gesandten var altfor dårlig underrettet om regeringens politik til at være sin opgave voksen.

*

Til den naturlige skuffelse over det resultatløse ophold i London kom så en deprimerende uvished om hans fremtidige stilling. Skønt Hall i april havde forsikret Schack, at Vedel nu var ganske anderledes kapabel til at afløse Skrike som chef for udenrigsministeriets 1. departement end for tre måneder siden, trak det ud med afgørelsen. Halls uvilje mod at handle synes at have gjort sig gældende, thi som fru Andræ engang sagde: når det gælder om ikke at gøre noget, har Hall sin styrke.

Denne vedvarende passivitet gik til sidst Krieger på nerverne, og under et torsdagssamvær hos Andræ truede han »for Alvor med at gaae, dersom det ikke snart blev til noget med Vedels Indgang og Bille-Brahes (gesandten i Berlin) og nogle Andres Udgang: Hører De det Hall. Jeg holder det ikke længere ud!«

Dette lidenskabelige udbrud gjorde dog ikke større indtryk på Hall, og nu begyndte Vedel selv at få skruper. »Ærlig talt«, skrev han til Schack, der ivrigt støttede planen om hans indtræden, »er jeg bange for at gjøre (forkert, og jeg troer nok, at jeg) bedre kunde lade andre puffe mig end selv at gaae ind paa en Bane, der paa engang tiltrækker mig og forekommer mig fuld af Skær; jeg er bange for reent at gjøre Fiasco – og saa kan jeg sletikke ordentlig Tydsk etc. Men... det er jo ikke tilladt at ville baade ja og nei paa eengang. Jeg skriver en af Dagene til Krieger efter dit Raad.« Over for denne uddybede han nærmere sine betæneligheder: »Vil De sige mig 1) om De endnu troer som engang, at jeg er skikket til, hvad jeg vel har meest Lyst til – Diplomater? Siger De Nei, gaaer jeg med stor Rolighed tilbage til Facultetet og træder mandigen Møllen. 2) Siger De Jo, troer De da, at jeg snart kan faa en passende Stilling, og hvilken? 3) Hvis Alt dette blev tilfredsstillende besvaret, saa var det Spørgsmaalet: kan der blive nogen Udsigt til at jeg først kunde gjøre en lille Tour til Tydskland, lægge mig ned i Ro et Sted, sunde mig lidt, faae Kræfter og Courage paa Livet, før jeg kommer til det Nye.« I et brev til faderen var han endnu mere åbenhjertig. »Min eneste Udsigt er, naar jeg kommer hjem at indtræde som Departementschef i Udenrigsministeriet, formodentlig i Stedet for Skrike... Førend jeg kan tage fat, maae jeg imidlertid samle lidt Kræfter, thi jeg er i Grunden daarlig; daarlig paa Sjæl og Legeme. Ingen ahner, ikke engang du, kjære Fader veed tilfulde, hvorledes jeg er rammet ligetil Bunden – det er vel fordi, jeg ikke gjerne lade alle Nysgerrige see mit Indre, at det ogsaa lidt er ubekjendt for mine Nærmeste! Jeg er endnu heelt ilde, sover ikke, kan ikke arbeide, ikke samle Tankerne og har ret jammerligt Humør. Jeg vilde saa gjerne opnaae lidt i Verden af det Meget, jeg i min Ungdom drømte om; nu har jeg kun det ene tilbage at blive til Noget.«

Hans usikkerhed var saare naturlig, thi det spørgsmaal måtte uvilkårlig melde sig, om han nu ogsaa havde forudsætningerne for at bestride den vanskelige post, der var tiltænkt ham. Det kunne ikke nægtes, at han ganske manglede den erfaring, der ene erhverves gennem åre-

lange ophold ved repræsentationerne i udlandet. Schack havde i begyndelsen af marts foreslået ham at gøre tjeneste ved gesandtskabet i Frankfurt, og Vedel havde været begejstret for tanken. Men desværre blev dette ikke til noget, og da han selv bestemt afviste eventuelle planer om at gøre tjeneste i Petersborg, Paris eller London, afskar han sig fra at lære de politiske problemer at kende set med udlandets øjne samt stifte de bekendtskaber, der er så vigtige for en diplomat. Dette skulle blive af afgørende betydning for hans fremtidige virken, thi selv den største intelligens kan ikke gøre alting ved blot at ræsonnere og analysere. Dertil indeholder det udenrigspolitiske spil for mange irrationelle momenter, der ikke kan afvejes endsige løses blot ved teoretiske overvejelser. Det må dog retfærdigvis fremhæves, at hverken Krieger eller Hall ydede ham nogen støtte i dette vanskelige spørgsmål, og derved påtog de sig et stort medansvar for, at Vedel ikke fik den fornødne praktiske ballast.

Kriegers svar på Vedels brev gik kort ud på, at hans orlov fra universitetet ikke kunne forlænges. Han måtte straks komme hjem og medvirke ved den juridiske eksamen. Til gengæld bestyrkede han ham i planen om at bytte universitetet med udenrigsministeriet, når først eksamen var overstået. Han kunne dog ikke sige noget bestemt om, hvilken stilling han ville få tilbudt, men han troede, at Hall havde sine tanker med hensyn til Skrike. Med denne besked måtte han lade sig nøje.

I slutningen af maj forlod Vedel da London og rejste hjem via Hamborg og Pinneberg, hvor han efterkom en invitation til at besøge den tidligere udenrigsminister Scheele. Thi »det er en Øvelse, jeg morer mig med at gjøre, saavidt muligt at se bekjendte og betydende Folk nær ved og derved faae baade en Idee om dem og vænne mig af med min overtroiske Respect for deres uhyre Dygtighed og Dybde«, skrev han ironisk til Schack.

*

Efter hjemkomsten gik juni med at afholde »den kjedsommelige Examen«. Da den var lykkelig overstået, undte han sig selv en kortere ferie hos broderen i Flensborg. Her modtog han omkring den 25. juli meddelelse fra Krieger om, at sagen var ved at gå i orden. Hall, der tre uger tidligere var blevet udenrigsminister, havde endelig besluttet sig til at handle. I statsrådet den 26. juli udnævntes Vedel fra 1. oktober

s.å. til gehejmelegationsråd og chef for udenrigsministeriets 1. departement. Dettes tidligere leder, Skrike, blev gjort til chef for handels- og konsulatsafdelingen i stedet for konferensråd Garlieb, der tog sin afsked. I den kongelige forestilling om personskiftet hed det: »Professor Wedel er en Mand af hvis naturlige Evner og mangesidige ikke alene juridiske men øvrige personlige Egenskaber, jeg troer at kunne love mig Meget for den specielle Virksomhed i Deres Majestæts Tjeneste, hvortil jeg herved vover allerunderdanigst at anbefale ham. Selv attraaer han meget en Stilling som den føromhandlede.«

Vedel havde nu endelig nået det mål, han havde stræbt efter siden hustruens død. Ganske vist var han under opholdet i England blevet grebet af tvivl, om han nu også passede til den stilling, der var tiltænkt ham. Endnu så sent som den 25. juli havde han bedt Krieger »overveie, om De virkelig troer, at De kan være tjent med mig«. Der skal dog næppe lægges mere i disse udtalelser end ønsket om at have samvittigheden i orden, for at ingen senere skulle kunne påstå, at han havde trængt sig på. Der kan formentlig ikke være tvivl om, at han inderst inde »selv meget attraaer en Stilling, som den føromhandlede«. Det fremgår ganske klart af brevet til faderen den 1. maj 1858, hvori han udtrykkelig havde skrevet, at hans eneste udsigt, når han kom hjem, var at indtræde som departementschef i udenrigsministeriet.

Det kan derfor ikke være rigtigt, når han i sine erindringer hævdede, at udnævnelsen »overraskede mig meget. Som sagt, jeg var sletikke videre empesseret paa en saadan Forandring, thi hvad jeg egentlig havde Lyst til var den udenlandske Tjeneste, og desuden var jeg mig fuldt bevidst, at jeg manglede mange vigtige Egenskaber som en Diplomat bør besidde. . . . Jeg havde derfor ogsaa først afslaaet. . . . Senere havde jeg bevæget ved Raad og Opfordringer fra saa mange Sider – og maaskee især ved Annettes, der næsten antog Characteren af en sidste Villie – og fordi jeg følte Nødvendigheden af en gennemgribende Livsforandring, vel erklæret mig eventuel villig, men der havde hverken været nogen nærmere Tale om, naar, eller i hvilken Egenskab, jeg skulde indtræde i (Udenrigs) Ministeriet, navnlig havde jeg aldrig tænkt mig strax og uden nogen Læretid i en mere underordnet Stilling at skulle overtage Ledelsen af det Departement, under hvilket vort eneste politiske Spørgsmaal sorterede.«

Modsigelsen mellem de samtidige udtalelser og erindringerne har sikkert sin rod i den erfaring, som 40 års tjeneste i udenrigsministeriet

forlenede ham med. Han forstod nu, hvor uforberedt han havde været til den ansvarsfulde gerning, han gik ind til.

Vedels udnævnelse synes at være kommet som en overraskelse for diplomatiet. Baron Otto Plessen i Skt. Petersborg beklagede Skrikes fjernelse og havde ønsket, at Quaade var blevet direktør for udenrigsministeriet. Den russiske gesandt i København, baron von Ungern-Sternberg, indberettede til sin regering, at »disse ændringer har vakt nogen opsigt som følge af, at man havde udnævnt en mand, der aldrig havde haft administrative funktioner, til en af de vigtigste stillinger i udenrigsministeriet. Forandringen skyldes den kendsgerning, at professor Wedel er særlig protegeret af den nuværende finansminister Krieger, hvis indflydelse vokser og, som det synes, frygtes af nogle af sine kolleger. Man tillægger iøvrigt Wedel visse evner. Han tilhører det doktrinære og nationale parti ligesom sin beskytter. Man må se ham i virksomhed, før man kan dømme om hans tilbøjeligheder. Hans indtræden i udenrigsministeriet i dette vigtige øjeblik er egnet til at vække en ganske særlig interesse.«

Trods disse forsigtigt formede vendinger mærker man tydeligt, at Vedels udnævnelse og de øvrige ændringer har bibragt Ungern-Sternberg – og formentlig også hans kolleger – en tydelig fornemmelse af, at der nu havde fundet et systemskifte sted i udenrigsministeriet, der ville sætte sig spor.

*

Den første oktober 1858 tiltrådte Peter Vedel da officielt stillingen som chef for 1. departement, der dengang havde til huse i Christian VII. palæ på Amalienborg. Ministeriet havde oprindeligt haft lokaler i Kancellibygningen, fra 1849 dog i Slotsholmsgade nr. 10, men pladsen var blevet for lille, og man var derfor i 1853 flyttet ind i Eigtveds smukke palæ. Indgangen til ministeriet var gennem porten nærmest kolonnaden. Ad den elegant konstruerede »italienske« trappe kom man forbi stueetagen, der var ministeriet uvedkommende, op til beletagen. Denne etage med de pragtfuldt udstyrede saloner, måske det rigeste og fornemste rokokointerør i Nordeuropa, var forbeholdt udenrigsministeren til officielle modtagelser. Fra beletagen gik hovedtrappen videre op til den ret lave mezzaninetape, hvor kontorerne var anbragt i ca. 15 værelser. Nærmest ved trappen lå budstuen, hvorfra der var adgang til konsulatskontoret, som igen stod i forbindelse med den politiske

afdelings kontorer. De værelser, der var forbeholdt arkivet og ministeriets højere embedsmænd, fandtes i den nordlige ende af palæet og var forbundet med ekspeditionskontorerne ved en lang og mørk korridor, der i regelen ikke var oplyst om aftenen.

En af ministeriets daværende embedsmænd har omtalt disse kontorer »som alt andet end hyggelige«. Denne beskrivelse må snarere gå på møbleringen end på værelserne selv. Thi selvom disse måske er lidt vel dybe i forhold til det lys, der kommer ind ad de lave vinduer, så gør de netop et meget hyggeligt indtryk med deres bilæggerovne fra Christian VII.s tid og de enkle, men ædelt udformede døre og vinduer. Der til kommer den smukke udsigt, hvad enten værelserne vender mod slotspladsen eller haven. Det var et både fornemt og praktisk indrettet ministerium. Hverken for stort eller for lille.

Nogle år efter flytningen gennemførtes en hårdt tiltrængt reorganisering af ministeriets styrelse. Ved omordningen af 1. april 1856 blev udenrigsministeriet delt i 3 departementer med hver sin chef. Første departement, der blev regnet for den mest betydningsfulde afdeling, varetog alle politiske spørgsmål vedrørende Sverige-Norge, Østrig, Preussen, det tyske Forbund, de tyske enkeltstater, Nederlandene og Belgien foruden de administrative sager. Det var her, spørgsmålet om hertugdømmerne blev behandlet. Andet departement, der lededes af G. J. Quaade, tog sig af de politiske sager vedrørende Frankrig, England, Rusland og de øvrige europæiske eller oversøiske lande, medens tredje departement beskæftigede sig med handels- og konsulatsvæsenet. Denne opdeling af sagerne mellem tre selvstændige og ligestillede chefer var ikke heldig, fordi den gjorde det vanskeligt at skabe enhed og overblik i ledelsen. Herved var dog foreløbig intet at gøre. Man måtte finde sig i ulemperne og søge at få det bedst mulige ud af de givne forhold. Samtidig med den administrative nyordning gennemførtes tillige en omlægning af arkivsystemet, der efter udenlandsk forbillede blev gjort mere tidssvarende.

Vedels ansættelse blev, efter hvad han selv har meddelt, ikke modtaget med større glæde af udenrigsministeriets embedsmænd. »De var alle Helstatsmænd og Antikonstitutionelle (med Undtagelse af Grimur Thomsen); de drømte kun om deres tidligere Chef Bluhme, gjorde Nar af deres sidste Chef Michelsen og forudsaae de frygteligste Følger af at skulle have Hall og mig, to af de saa forhadte Professorer, som Overordnede af hvem man følgelig kunde vente de forskrækkeligste Dum-

heder,« skrev han, da han i sin alderdom tænkte tilbage på denne bevægede tid. Udtalelsen stemmer sikkert i alt væsentligt overens med virkeligheden. Derimod er det mere tvivlsomt, om de skarpe domme han ved samme lejlighed fældede over sine daværende kolleger, er helt retfærdige.

Han anerkendte ganske vist Quaades flid, nøjagtighed, ordholdenhed og sproglige evner, men frakendte ham virkelig begavelse og personlighed, og påstod, at han i grunden var uden politisk overbevisning, hvorfor han let kunne føje sig efter omstændighederne og lade sig påvirke af sine omgivelser. Der var utvivlsomt en kerne af sandhed heri, thi Quaade var alle dage en svag mand. Det må dog fremhæves, at han virkelig havde en overbevisning. Han var helstatsmand og lagde aldrig skjul derpå, og han advarede gentagne gange Hall og Vedel mod den kurs, de fulgte. Over for Vedel var han en loyal og trofast kollega, og når det aldrig kom til et mere fortroligt forhold mellem dem, skyldtes det Vedels kølige og afmålte holdning. Da Quaade i foråret 1860 blev gesandt i Haag, indledte han en korrespondance med Vedel, hvori han titulerede ham med det fortrolige: kære ven. Han blev dog blidt men bestemt afvist af denne, der i stedet benyttede den mere neutrale titelatur: kære kammerherre eller kære Quaade.

Skrike var en stærkere personlighed end Quaade. Vedel hævdede, at han havde gjort sig umulig ved sit umoralske levned og ved sit uheldige udseende: sit grove ansigt, skelende øjne og simple væsen. Det er naturligvis svært for en fjern eftertid at bedømme, hvor meget sandt der er i en sådan udtalelse. På et samtidigt litografi gør han just ikke indtryk af nogen udpræget grovhed eller simpelhed, og under alle omstændigheder synes de her fremhævede egenskaber at være temmelig irrelevante ved bedømmelsen af hans egnethed som politisk rådgiver. Det afgørende var nok, at han var helstatsmand som Quaade, men vanskeligere at samarbejde med for den nationalliberale udenrigsminister, hvorfor han blev forflyttet til den politisk set betydningsløse stilling som chef for handels- og konsulatsvæsenet. Både Otto Plessen og Ungern-Sternberg beklagede hans forflyttelse, hvilket ikke tyder på, at han var slet så umulig, som Vedel ville gøre ham til. Det er forståeligt, at Skrike i de følgende år nærrede et brændende, men afmægtigt had til sin efterfølger.

Om ministeriets øvrige embedsmænd hævdede Vedel, at de var for ubetydelige til at kunne karakteriseres nærmere. Den gamle Tyge Rothe

Stampe var departementssekretær (kontorchef) i første departement, og Vedels tidligere skolekammerat W. de Coninck i andet departement. Endvidere var der i de to politiske departementer 4 sekretærer (Cancelister): Frederik Lund, F. C. Bruun, C. C. Sick og J. J. Holten. I handels- og konsulatsdepartementet var P. F. Zahrtmann departementssekretær, Grimur Thomsen fuldmægtig og N. S. Schøller sekretær. Arkivet lededes af fuldmægtig Sérène d'Acquirea. Endelig fandtes der nogle volontører, kopister og bude, hvoraf den ene var den senere så bekendte Kjettinge den ældre. Det samlede ministerium udgjorde ialt 19–20 mennesker.

Der er dog grund til at omtale en af de her nævnte personer, Grimur Thomsen, lidt nærmere, fordi han kom til at spille en vis rolle i Peter Vedels liv. I 1848 var han kommet ind i udenrigsministeriet, sandsynligvis protegeret af den senere grevinde Danner og kammerherre Berling. Det var i datiden ganske uhørt, at en islænding blev ansat i udenrigstjenesten og ovenikøbet en magister i æstetik og filosofi. Når dette lod sig gøre, skyldtes det ikke blot den indflydelsesrige protektion, men også – og måske nok så meget – at Thomsen var en sjælden begavelse, der ved sine sproglige evner og klare intelligens forstod at hævde sig mellem de mange jurister. I årene 1848–1851 havde han gjort tjeneste ved gesandtskaberne i Frankfurt, Paris og Bryssel. Vedel havde som tidligere nævnt lært ham at kende under opholdet i Paris i sommeren 1849. Om deres senere forbindelse vides ikke meget, men de må øjensynlig være kommet i et modsætningsforhold til hinanden, thi i maj 1858 skrev Vedel fra London til vennen Schack, at han »måtte kæmpe med en skjult Modstander i en islandsk Diplomat«, hvilket kun kan være Grimur Thomsen, der havde opholdt sig i London fra februar til marts måned dette år.

Udtalelsen er dog lidt dunkel, og den bliver ikke mere klar ved den skildring af det fortsatte bekendtskab mellem de to mænd, som Vedel gav i sine erindringer. Heri berettede han, at »om Morgenen den 27. (Juli 1858) mødte jeg paa min Morgentour Gr. Thomsen, spadserede med ham og vi vare som altid gode Venner. Længere op paa Dagen mødte jeg Nogen, der gratulerede mig, og det viste sig da, at min Udnævnelse til Geheimelegationsråd og Chef for 1. Dept. i Udenrigsministeriet var i Berlingske Tidende. . . . Den første Virkning af denne min saa uventede Udnævnelse var, at jeg fik en dødelig Fjende i Gr. Thomsen, og det undrer mig ikke. Han var i visse Maader et bedre

Hoved end jeg, med større Verdenserfaring, skrev og talede fortræffeligt fremmede Sprog og havde nu i 10 Aar tjent i Udenrigstjenesten – og saa skulde han staae som Cancellist medens jeg, som han i sin Overlegenhed saae ned paa, i mit 35.te Aar skulde springe paa engang op til den mest betroede Post i Ministeriet. Men saa kom dertil, at han naturligvis sluttende fra sig selv troede ikke blot at jeg havde intrigeret for at naa denne Post, men ogsaa at jeg, da jeg spadserede fredeligt med ham, ængstelig havde fortiet for ham min allerede skete Udnævnelse. Og alt hvad jeg end senere forsikrede ham om det modsatte, troede han kun at jeg løi. Til sin Død vedblev han at hade og skade mig.«

Sådan som Vedel har skildret episoden med Grimur Thomsen, kan den ikke have fundet sted. For det første har vi Vedels egne ord for, at de i foråret 1858 ikke var venner, men skjulte modstandere. Dernæst kunne Vedel den 27. juli ikke være uvidende om sin udnævnelse og at denne straks ville blive offentliggjort. Men endelig findes der i hans brev af 25. juli til Krieger en passus, der kaster et helt andet lys over sagen. Vedel skrev om departementschefskiftet: »Hellere slet ingen Forandring – jeg taler i Deres og Sagens Interesse! – end en daarlig, cfr. G. Thomsen«. Altså hellere beholde Skrike end at få en dårlig efterfølger. Hermed mener han utvivlsomt sig selv, såfremt det skulle vise sig, at han manglede de fornødne kvalifikationer. Men når han samtidig tilføjer: conferer Grimur Thomsen, så kan dette formentlig kun forstås på den måde, at Thomsen har været nævnt som et departementschefsemne. Dette lyder nu ikke helt urimeligt, thi han havde mange forudsætninger for stillingen og ikke mindst den, at han i modsætning til alle de andre embedsmænd hverken var helstatsmand eller antikonstitutionel. Han var i disse år nær knyttet til baron Blixen-Finecke, og dette havde næppe været muligt, hvis han ikke havde haft sympatier for ejderpolitiken og skandinavismen. Hans udnævnelse ville ganske vist betyde et springavancement fra fuldmægtig (han var ikke sekretær, som Vedel skrev), men var dog på ingen måde utænkelig. Imidlertid blev det Vedel, der gik af med sejren, og dette forklarer, hvorfor Grimur Thomsen, der i forvejen var ham uvenlig stemt, fra nu af forfulgte ham med bittert had.

Antallet af tjenestegørende personer i selve ministeriet var som nævnt ikke stort, men heller ikke udetjenesten havde noget større omfang. Der var ialt 12 gesandter og ministerresidenter, som alle var akkrediteret

europæiske hoffer eller regeringer undtagen ministerresidenterne i Washington og Konstantinopel. I det foregående er gesandterne i Frankfurt, Paris og London blevet omtalt. I Stockholm sad greve Wulff Scheel-Plessen og i Skt. Petersborg hans broder baron Otto Plessen. De var begge holstenere og konservative helstatsmænd, men i modsætning til broderen Carl, der ledede den holstenske opposition i stænderforsamlingen i Itzehoe, var de loyale mod den danske regering. I Madrid (og Lissabon) sad en ung og duelig ministerresident, greve G. L. Moltke-Huitfeldt, og i Haag (og Bryssel) var der ligeledes en ministerresident, kammerherre Torben Bille, der var kendt for at sympatisere stærkt med ejderpolitiken og skandinavismen. I Hansestæderne, Mecklenburg-Schwerin, Hannover og Oldenburg var der en gesandt i overordentlig mission, kammerherre, oberst Johan von Bülow. Gesandterne i Berlin og Wien, baronerne Brockdorff og Bille-Brahe, var ikke særlig betydelige personligheder og blev udskiftet efter få års forløb.

Det diplomatiske korps i København omfattede ialt 13 gesandter og ministerresidenter. U. S. A., Nederlandene, Portugal, Spanien og Hansestæderne var repræsenteret ved ministerresidenter, medens de europæiske stormagter og Sverige-Norge havde gesandter. Også Brasilien havde en gesandt i København, skønt de økonomiske og politiske forbindelser mellem den sydamerikanske stat og Danmark på dette tidspunkt var meget ringe, men den brasilianske kejser ønskede øjensynlig at være repræsenteret ved det danske hof.

*

Før sin ansættelse i udenrigsministeriet havde Vedel frygtet, at to forhold skulle vanskeliggøre hans stilling. Det ene var, at hans kompetence blev for ubestemt og derfor kunne give anledning til jalousi, men denne frygt var blevet fjernet ved hans udnævnelse til departementschef. Det andet var angsten for at »komme ind i en stilling paa en mere end nødvendig stødende Maade«. Denne vanskelighed bestod fuldt ud, og her kunne kun tiden og hans egen optræden råde bod. Fra embedsmændenes side måtte han enten regne med bevidst modstand eller passiv afventen. Det samme gjaldt gesandterne måske med undtagelse af Bernhard Bülow.

Det var da kun hos sin foresatte, udenrigsminister C. C. Hall, at Vedel kunne vente at finde støtte. Hall var en overordentlig elskværdig

chef, der kun sjældent blandede sig i sin departementschefs interne dispositioner. Desuden var han en besindig og rolig karakter, der på udmærket måde afbalancerede Vedels mere fyrige temperament. Alligevel var deres samarbejde påvirket af betydelige vanskeligheder, der tiltog efterhånden som tiden gik. For det første var Hall præget af en åndelig magelighed, der grænsede til dovenskab. I de fem år, Vedel samarbejdede med ham, skrev han – på en enkelt undtagelse nær – aldrig så meget som et eneste af de utallige aktstykker, der udveksledes med de fremmede magter. Hans indsats på dette område bestod i, at han nu og da kradsede en kort notits ned eller rettede nogle udtryk og vendinger i en note. Vedel måtte selv trække hele læsset og måtte navnlig i den første tid egenhændig udfærdige koncepterne til alle noter, instruktioner og underhåndsbreve. Dertil kom så Halls bekendte ubeslutsomhed, når en afgørelse skulle træffes. Denne mangel på handlekraft gav han selv udtryk for i et gammelt ordsprog, som han havde omdannet til eget brug: gør ikke idag, hvad du kan opsætte til imorgen! Med stor selvfølelse sagde han en dag til Vedel, da de fik underretning om, at en mand, der længe og forgæves havde henvendt sig i en sag, pludselig var død: »Ja, der kan De see, hvor fornuftigt det er at vente, og lærer De ikke andet af mig, saa kan De i alt Fald lære at opsætte!« Endelig var Hall i besiddelse af en skødesløshed i omgangen med vigtige dokumenter, der virkede stærkt irriterende på Vedel. I en notits fra 1859 skrev han om dette karaktertræk hos sin chef: »Acterne puttes i Frakkelommen, hvorfra de tabes, stjæles eller laanes; gaaer det høit med Forsigtigheden, lægges de i et aabentstaaende Skab i Conseils-præsidiat, hvor Budet kan læse dem, hvis han vil.«

Hall kom kun sjældent i udenrigsministeriet. I regelen måtte Vedel om formiddagen opsøge ham i konseilspræsidiat i den røde bygning for at referere sagerne for ham. Men disse referater tog ofte urimelig lang tid, fordi Hall talte og talte, thi »hans Tanke trængte til at inciteres ved Talen«. Sagerne blev vendt og drejet, så tilhøreren til sidst hverken vidste ud eller ind. Derefter blev det Vedels opgave at søge at formulere hans tankegang så klart, som det nu lod sig gøre, når han efter mange timers ophold skyndte sig tilbage til Amalienborg.

Alle disse vanskeligheder havde næppe været så alvorlige, hvis ikke der i de følgende år var opstået betydelige meningsforskelle mellem de to mænd om den politik, der skulle føres. Eller rettere sagt: der opstod et modsætningsforhold mellem Hall på den ene side og Vedel-Krieger

på den anden. Thi i disse år arbejdede de to sidstnævnte intimt sammen i alle vigtige udenrigspolitiske spørgsmål.

Det må her pointeres, at den indflydelse en højtstående embedsmand i udenrigsministeriet og en fhv. minister – Krieger gik i december 1859 af som minister – i årene efter 1857 kunne øve på udformningen af landets politik, gik langt ud over, hvad der er muligt i vore dage. Dette skyldtes de ganske særlige forhold, der herskede den gang. For det første var der ikke den kløft mellem embedsmænd og politikere som ofte gør sig gældende nu til dags. Mange af de højere embedsmænd og de fleste ministre og politikere tilhørte det samme snævre, toneangivende, akademiske milieu. De var desuden ved usynlige, men stærke bånd bundet til hinanden gennem familiære og kollegiale hensyn. Dernæst må det erindres, at den erfaring om udenrigspolitiske spørgsmål, der fra gammel tid fandtes i riget, hovedsagelig lå hos de konservative helstatsmænd, det være sig de egentlige politikere som Bluhme eller embedsmænd som Quaade eller brødrene Plessen. Men netop disse mænd var i mere eller mindre grad sat ud af spillet, når de afgørende beslutninger skulle træffes, fordi såvel den offentlige mening som ministrene og tildels også kongen var dem fjendtligsindet. Det var de ledende nationalliberale, der havde magten og afgørelsen i deres hænder, og de havde intet udenrigspolitisk nævn eller andet organ til at vejlede sig. Støttende sig til en mere eller mindre konfus offentlighed måtte de uden praktisk erfaring prøve på at famle sig frem til en løsning. De var derfor i en ganske usædvanlig grad henvist til hinanden, og den eller de personer, der øvede den stærkeste påvirkning på de andre, havde store muligheder for at komme til at forme landets udenrigspolitik.

Da Vedel døde, skrev Marcus Rubin disse ord om hans gerning i udenrigsministeriets tjeneste: »Vist skrev han Noterne og Betænkningerne selvstændigt, og vist var han først og sidst med som Raadgiver med Hensyn til det Tema, der skulde udformes, men i de afgørende Øjeblikke og ved de afgørende Svar var han ikke den afgørende. Og her staar vi ikke over for noget formelt. Den, der som Minister skal sige ja eller nej, kan, naar han ikke kan faa de øvrige Magtfaktorer med sig, tage sit gode Tøj og gaa: enten sker det saaledes paa mit Ansvar, eller jeg vil ikke have Ansvaret. Saadan laa det ikke for Vedel; hans Gerning var Raad men ikke Daad, han var for korrekt til at kræve mere, end der

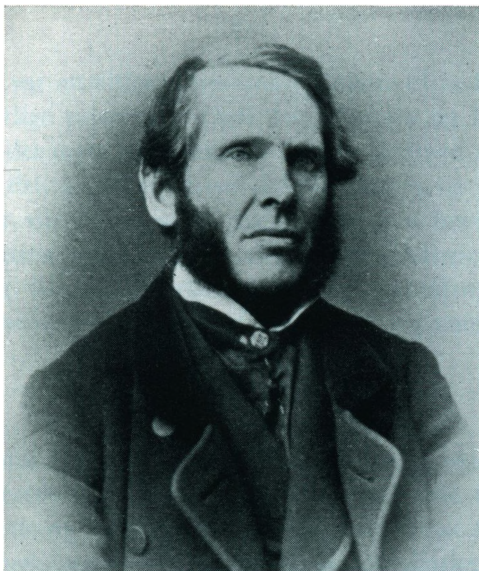
tilkom ham; troligvis manglede han ogsaa Lyst dertil. Han var Stabschef ikke kommanderende General.«

Der er her sagt noget væsentligt om Vedel og hans betydning, men det bør dog fremhæves, at selvom rådgiveren ikke har det formelle og juridiske ansvar, når en beslutning tages, så har han et reelt og moralsk. Og dette ansvar vokser i samme grad, som hans råd tages til følge af den juridisk ansvarlige. I de mere end 40 år Vedel tjente udenrigsministeriet, skulle der komme et par situationer, hvor hans råd og påvirkning blev af afgørende betydning for Danmarks fremtid. Det var ved disse lejligheder, at hans person løftedes ud over den almindelige embedsmands anonyme tilværelse og sikrede ham en plads på godt og ondt i vort lands historie.

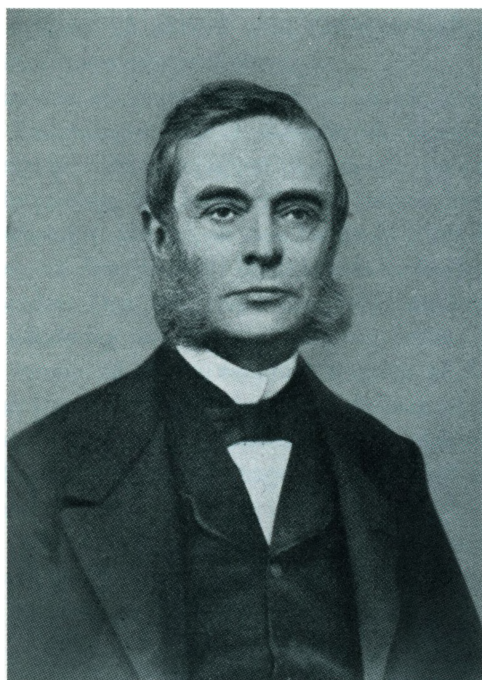
Vedel var, som Ungern-Sternberg havde sagt det, Kriegers protégé. Ja, han var på en måde hans opfindelse. Det var på Kriegers initiativ, han var blevet lektor og senere professor ved universitetet. Det var Krieger – og Schack – der havde fået ham til at forlade universitetet og gå ind i udenrigsministeriet. I årene efter 1858 stod Vedel i den grad under Kriegers indflydelse, at han næppe foretog sig en eneste vigtig handling, førend han havde konfereret med ham og sikret sig hans tilslutning. Endnu så sent som i juni 1864 var han i den grad tryllebundet af Kriegers personlighed, at han ønskede at se ham som konseilspræsident i Danmark.

Et så intimt samarbejde forudsætter stor åndelig overensstemmelse, og denne var da også tilstede. Begge interesserede sig kun lidt for abstrakte spekulationer, thi deres begavelser arbejdede bedst med konkrete, praktiske opgaver. Ingen af dem havde større evne eller interesse for lærergerningen ved universitetet. I en notitis fra 1859 har Vedel givet en karakteristik af Krieger, der også passede på ham selv: »Krieger er Principmennesket, den theoretisk Constitutionelle, Characteren. Han er en Villie, men jeg troer ikke (han) har Lyst til at være Chef, men vel Lieutenant – maaske det er, at han føler, at han har Mangler i Henseende til den personlige Optræden.«

De tilhørte begge – som Ungern-Sternberg skrev i sin indberetning – det doktrinære parti, populært kaldet professorpartiet. Ved disse øgenavne forstod man den gruppe nationalliberale, der havde et udpræget statsretligt syn på forfatningen og på striden om hertugdømmerne. I samtidens øjne var det især Krieger og Hall, der stod som professorpartiets ledende mænd. For Halls vedkommende var dette næppe helt



Grimur Th. Thomsen (1820–1896).
Vedels rival i Udenrigsministeriet. Fotografiet er formentlig fra 1867, da han forlod København og rejste til Island, hvor han bosatte sig på den historiske gård Bessastadir.



Georg Joachim Quaade (1813–1889).
Vedels kollega i Udenrigsministeriet 1858–1860.
I efteråret 1860 blev han gesandt i Berlin.

rigtigt, thi han var en altfor opportunistisk natur til at lade sig lede af faste, uforanderlige principper. Også for Monrads og Lehmanns vedkommende må der tages reservationer. Krieger derimod var selve incarnationen af alt det, man forstod ved doktrinarismen, og Vedel var hans discipel. Derfor var det disse to mænd, der blev hovedexponenterne for den doktrinære opfattelse, der dominerede udenrigspolitikken i de følgende 5-6 år. Men dette erkendtes ikke af samtiden, fordi Vedel i overensstemmelse med sin natur altid holdt sig i baggrunden.

*

Skønt Vedel først skulle tiltræde sit embede den 1. oktober 1858, begyndte han allerede i slutningen af august at arbejde i udenrigsministeriet for at sætte sig ind i sagerne. Og der var nok at tage fat på, thi siden forbundsbeslutningen af 11. februar og inhibitoriet af 25. februar 1858 var der sket en afgørende vending i Danmarks udenrigspolitik. Med den indstilling, Hall (og Krieger) havde haft til det holstenske spørgsmål, kunne man måske have ventet, at den tyske udfordring straks var blevet besvaret med Holstens og Lauenburgs udelukkelse af fællesforfatningen. Men da det kom til stykket, tøvede Hall og gik i stedet endnu engang på akkord med fællesforfatningens skaber og ivrigste forsvarer, finansminister Andræ.

Danmarks svar den 26. marts 1858 gik da ud på, at regeringen ville efterkomme de beslutninger, der lå indenfor Forbundets kompetence. De holstenske stænder ville få lejlighed til at udtale sig om de paragraffer i Holstens forfatning, der hidtil ikke var blevet forelagt dem. Til gengæld stod regeringen fast på, at den havde haft ret til at oktroyere fællesforfatningen, og den fastholdt landsdelenes forholdsmæssige repræsentation i rigsrådet. Den holstenske stænderforsamling ville dog få lejlighed til at udtale sig om de sager, der var fælles, for at man på grundlag heraf kunne nå til en eventuel revision af forfatningen og valgloven. For at fjerne alle hindringer ønskede man at træde i direkte forhandling med forbundsdagen. Med hensyn til inhibitoriet ville man standse rigsrådsbehandlingen af alle sager, der før 1848 var blevet forelagt de holstenske stænder.

Svaret syntes i begyndelsen at få en relativ gunstig modtagelse i Frankfurt, men snart rejste der sig en kraftig kritik, og ved forbundsbeslutningen af 20. maj 1858 fik Danmark 6 uger til at udtale sig om,

hvorledes det ville ordne Holstens og Lauenburgs forhold inden for Monarkiet.

Vedel var kun moderat tilfreds med svaret af 26. marts. Til faderen skrev han, at han ikke troede, man havde gjort andet, end hvad der var aldeles rigtigt. »Men. . . jeg begynder at troe, at de faae Lov at raade, der ikke ville have den Sag ordnet, men haabe paa, at en almindelig krig skal overskjære Knuden.« Over for Krieger udviklede han nærmere, hvorledes han frygtede for, at den danske regering ved manglende imødekommenhed skulle fremkalde en forbundseksekution med påfølgende tysk besættelse af Holsten og Lauenburg, hvilket ville føre til åben krig, såfremt de tyske tropper overskred Ejderen og rykkede ind i Slesvig. Men selvom tyskerne ikke marcherede ind i Slesvig, risikerede man alligevel, at det endte med Krig, thi såfremt Forbundet trak sagen i langdrag, ville Danmarks finanser blive ødelagt ved opretholdelsen af det store krigsberedskab. I så fald kunne det let ske, at det danske folk blev utålmodigt og satte »energiske Mænd« ind i regeringen for at få en ende på uvisheden. Forbundet ville så trænge ind i Holsten med det resultat, at den danske hær ville »faae Prygt og blive aldeles ødelagt«. I stedet måtte man se at få en erklæring fra de neutrale magter rettet mod forbundstroppers eventuelle indmarch for dernæst at få sagen forelagt på en konference i Paris. Men vi måtte optræde med fasthed og ikke blive utålmodige og bange som i 1851-52. Det måtte gøres klart for alle, at en tysk indtrængen i Slesvig aldrig kunne tolereres. »Folk maa indsee, at Spørgsmaalet om Slesvig er Krig, det maae udtales bestemt og tidt, det skal Holsteen vide, det skal Folket føle, og det skal Udlandet lægge sig paa Hjertet.«

Hjemme i Danmark udkæmpedes samtidig afgørelsen mellem Hall og Andræ om den politik, der burde føres mod Forbundets voksende krav til den danske regering. *Halls* opfattelse var den, at såfremt man blot henholdt sig til tidligere erklæringer, ville eksekutionen og dermed formentlig krigen være uundgåelig, da ingen af stormagterne ville gøre indsigelse imod den, og Danmark umuligt kunne finde sig i at have eksekutionstropper i Holsten. Man måtte i stedet forsøge at fjerne Forbundets betænkelighed mod at forhandle om Holstens og Lauenburgs stilling ved at gå ind på midlertidigt at betragte fællesforfatningen som værende ude af kraft for de to hertugdømmer. Og det så meget mere, som stormagterne opfordrede os til at gøre indrømmelser. *Andræ* hævdede derimod, at regeringen ikke var berettiget til at suspendere fælles-

forfatningen for Holstens og Lauenburgs vedkommende uden rigsrådets samtykke. En sådan suspension ville desuden være uklog, thi nu havde man en forfatning, der efter Danmarks mening opfyldte alle berettigede krav. Tyskland havde kun at påvise, hvor denne forfatning krænkede Holstens ret eller pligt efter forbundsretten. Blev den suspenderet, så påhvilede det Danmark at skabe en ny forfatning, der var i overensstemmelse med Tysklands krav. Iøvrigt var der ikke noget bevis for, at de fremmede magter virkelig lagde vægt på eventuelle danske indrømmelser, og havde man først bragt det offer at ophæve fællesforfatningen, hvad ville da det næste blive? Med andre ord: regeringen måtte stå fast og ikke gå ind på et kompromis, der blot ville føre ind på indrømmelsernes skråplan. Så måtte man tage, hvad der komme ville. Andræ troede dog ikke, at eksekution automatisk betød krig.

Kriegers stilling var højest besynderlig, men i virkeligheden ganske betegnende for hans sammensatte karakter. Han, der til daglig var »Principmennesket, Characteren, en Villie«, opgav i det afgørende øjeblik at have en personlig mening. Da Hall og Andræ diskuterede situationen under en af de ugentlige torsdagssammenkomster holdt han sig tilbage og nøjedes med at konstatere, »at jeg kan gaae med begge de Herrer; jeg er med Andræ sletikke bange for Execution, men jeg holder mig til den af dem, som vil være Udenrigsminister. Vil ingen af dem det, saa gaaer jeg min Vei – telle est mon affaire.«

I statsrådsmødet den 7. juli 1858 sejrede Halls indrømmelses- og forhandlingspolitik. Andræ tog konsekvensen af sit nederlag og demissionerede. Ved regeringens omdannelse blev Krieger hans efterfølger som finansminister, medens Hall overtog udenrigsministeriet efter Michelsen. I denne afgørende stund stod Vedel helt på Halls side. Også han frygtede en eksekution og ønskede den afværget ved forhandlinger, der kunne føre til en nyordning af monarkiets forhold. Men da han i sin alderdom så tilbage på denne afgørelse, kom han til det resultat, at »det er muligt, at det havde været bedre, hvis Andræs Forslag i Juli 1858 var blevet fulgt og Spørgsmaalet om Holsteens Stilling i Monarkiet var holdt aabent indtil en europæisk Afgjørelse kunde komme i Stand. Men Øieblikket var ganske vist ikke vel valgt til at paatrænge de europæiske Magter dette Spørgsmaal, hvis store Vigtighed næppe forstodes af dem.«

Den 15. juli 1858 blev det danske svar overgivet forbundsdagen. Regeringen lovede midlertidigt at sætte fællesforfatningen ud af kraft

for Holstens og Lauenburgs vedkommende, såfremt Forbundet ville gå ind på forhandlinger, der udelukkende skulle dreje sig om den endelige fastsættelse af Holstens og Lauenburgs forfatningsmæssige stilling inden for monarkiet. Som en yderligere indrømmelse blev fællesindenrigsministeriet ophævet 11 dage senere.

Trods disse indrømmelser blev svaret ikke anset for fyldestgørende, og den 12. august krævede forbundsdagen, at Danmark inden 3 uger skulle erklære, om det ville sætte de 6 første paragraffer i Holstens særlige forfatning og bekendtgørelsen af 13. juni 1856 om Holstens særlige anliggender samt forordningen om oprettelsen af et fællesindenrigsministerium, ud af kraft. Også dette gik man fra dansk side ind på i svaret af den 9. september, og to måneder senere drog Hall den endelige konsekvens af sin politik ved at lade den kongelige kundgørelse af 6. november 1858 udstede. Den havde kun to paragraffer:

- § 1: Forfatningsloven af 2. Oktober 1855 ophæves for vore til det tyske Forbund hørende Hertugdømmer Holsteen og Lauenburg.
- § 2: Vor Udenrigsminister, Krigsminister, Marineminister og Finansminister ere, for saa vidt deres Virkekreds vedkommer Hertugdømmerne Holsteen og Lauenburg, i Overenstemmelse med allerhøjeste Kundgørelse af 28. Januar 1852 os alene ansvarlig.

Samtidig blev de øvrige tyske krav imødekommet, og de holstenske stænder blev indkaldt til møde den 3. januar 1859, for at de kunne få lejlighed til at fremsætte ønsker og forslag om Holstens forfatningsmæssige stilling inden for monarkiet på grundlag af den kongelige kundgørelse af 28. januar 1852.

UDENRIGSPOLITISKE VANSKELIGHEDER OG INDREPOLITISK KRISE

NOVEMBER 1858–FEBRUAR 1860

Det var tilsyneladende under gunstige auspicer, Vedel begyndte sin gerning i udenrigsministeriet. Meddelelsen om den kgl. kundgørelse af 6. november 1858 vakte tilfredshed i udlandet og ikke mindst i Frankfurt, hvor Forbundet ved en beslutning af 23. december indtil videre standsede den trusel om eksekution, der var blevet vedtaget den 12. august. I stedet pålagde det udvalget at afgive betænkning om udfaldet af de forestående forhandlinger mellem den danske regering og de holstenske stænder. De neutrale magters gesandter i København skyndte sig at ønske Hall til lykke.

Kun den preussiske gesandt Oriolla var misfornøjet, fordi han fandt, at Slesvig nu i realiteten var blevet inkorporeret i Danmark, men hans udenrigsminister, Schleinitz, der støttedes af Bismarck, ville ikke godkende denne tankegang. Oriolla var iøvrigt også utilfreds med Halls »tungt fordøjelige« cirkulæredépêche af 8. november, hvis slutning forekom ham næsten som en krigserklæring. Bortset herfra var der foreløbig ingen mislyd at høre.

Det havde været Vedels opgave at koncipere den kgl. kundgørelse og de deraf følgende dépêcher og noter. Han havde udført dette ingenlunde lette arbejde på udmærket måde, men han var endnu så ny i tjenesten, at han havde måttet indskrænke sig til blot at give udtryk for andres tanker. Om at øve påvirkning på de mænd, der traf beslutningerne, var der ikke tale. I et brev til Bülow kom han selv ind på dette problem, idet han skrev, at han under sine samtaler med Hall ofte havde haft lejlighed til at beklage, at han på grund af manglende erfaring ikke havde været i stand til at give et alvorligt bidrag til diskussionen eller at benytte situationen til over for Hall at fremsætte synspunkter, der afveg fra dennes.

Kun tiden kunne råde bod på den manglende sagkundskab og give

ham de erfaringer, der krævedes for at bestride den høje stilling, han indtog. Thi han havde endnu meget at lære, og knapt var det nye år begyndt før han fik sin første lektion i udenrigspolitikens vanskelige kunst. I begyndelsen af januar 1859 fandt han sig pludseligt indviklet i to pinlige situationer, som det voldte ham stort besvær at redde sig blot nogenlunde helskindet ud af, omend han havde den trøst, at han var ganske uskyldig i den første.

Det gode indtryk, som beslutningen om indkaldelse af de holstenske stænder havde vakt i udlandet, blev fuldstændig bortvejret ved en bekendtgørelse af 23. december 1858, der var udstedt af ministeren for Slesvig, Wolfhagen, med kongens billigelse, men uden Halls viden. Heri bestemtes, at 5 upolitiske foreninger, der havde eksisteret i mange år og havde medlemmer i alle tre hertugdømmer, nu ikke længere måtte fortsætte deres virksomhed i Slesvig. Wolfhagen påstod, at disse foreninger, der bl.a. bestod af en kunstforening og et haveforening, drev slesvig-holstensk agitation. Forbudet vakte stor forbitrelse i hertugdømmerne og i Tyskland. Også de neutrale magter var misfornøjede. Ungern-Sternberg opsøgte Vedel og gik »ham hårdt tillivs for den slesvigske Kundgørelse«, medens Hall måtte påhøre den franske gesandt Dotezacs og den engelske gesandt Elliots bebrejdelser foruden Oriollas spydigheder. Sagen blev anset for så alvorlig, at Vedel måtte udarbejde en cirkulæredepêche til de danske gesandter, hvori han så godt det lod sig gøre forklarede og undskyldte dette fejltrin. Skaden var dog sket og lod sig ikke så let reparere.

Men endnu før virkningen af denne betise var blevet neutraliseret, meldte der sig en ny, og i den var Vedel ikke uskyldig. I en dépêche af 6. januar 1859 til de danske gesandter havde han kommenteret regeringens forslag til en holstensk forfatning og bl.a. skrevet, at flertallet i den holstenske stænderforsamling måske atter ville stille sig i opposition og muligvis endda »se permettra de dépasser les limites légales de la discussion, en renouvelant dans l'arène parlementaire, apres avoir été vaincu sur le champ de bataille et dans le Conseil de l'Europe, la butte pour le Schleswig-Holstein«.

Dette udtryk »overvundet på slagmarken« gav nu anledning til en diplomatisk protestaktion, thi Oriolla, der var blevet underrettet om depêchen, blev for alvor vred. Han skrev omgående hjem, og Schleinitz svarede tilbage, at han over for Hall skulle protestere mod den famøse depêche og fremhæve, at når den danske regering påstod, »dass Däne-

mark diese Sache auf dem Schlachtfelde überwältigt habe, so haltet wir uns verpflichtet demgegenüber unsererseits auf die Tatsache hinzuweisen, dass der Deutsche Bund es gewesen ist, welcher die Pazifikation der noch in voller Waffenrüstung dastehenden Herzogthümer bewirkt. . . .« Konseilspræsidenten fik det lidet taknemmelige hverv at redde situationen. Han gjorde det ikke på nogen overbevisende måde, thi han udtalte blot, at depêchen kun havde været bestemt for de danske gesandter og var af fortrolig art.

Episoden var naturligvis ikke af større betydning, men den var dog medvirkende til at skærpe uviljen mod den danske regering. For Vedel var den en påmindelse om at vælge sine ord med større eftertanke, thi han havde her givet sine modstandere den »Knag at hænge Hatten paa«, som det i fremtiden blev hans ærgerrighed at undgå.

Det var utvivlsomt den holstenske stænderforsamlings uforsonlige og udfordrende holdning, der havde vakt hans temperament og forledt ham til denne blottelse. Til gengæld frelste den preussiske protest ham fra at begå værre ubetænksomheder, thi ifølge Krieger blev han så perpleks over den heftige protest, at han opgav at skrive endnu en cirkulæredepeche »med en krigersk Indledning om de holstenske Stænders Slesvigholstenske Optræden«.

At hans temperament var løbet af med ham var dog såre forståeligt, thi stænderforhandlingerne i Itzehoe var i høj grad egnet til at vække lidenskaberne hos alle danske. Forhandlingerne, der varede fra 3. januar til 12. marts 1859, udartede sig til en endeløs række angreb på regeringen og dens politik i Slesvig og Holsten, skønt det slet ikke vedkom forsamlingen at udtale sig om det danske styre i Slesvig. Kulminationen nåedes med udvalgsbetænkningen af 11. marts, hvori de holstenske stænder eenstemmigt afviste fællesforfatningen af 2. oktober 1855 og krævede, at den lovgivende myndighed i fællessager skulle udøves af regeringen og af hvert enkelt landsdels repræsentation. Dette ville sige, at enhver fælleslov for at være gyldig skulle vedtages uforandret af den danske rigsdag, de slesvigske og holstenske stænderforsamlinger samt den lauenburgske landdag. Desuden skulle gehejmestatsrådet, der hidtil havde bestået af samtlige ministre, omdannes, således at det kun kom til at bestå af de fire fællesministre samt af de tre ministre for kongeriget, Slesvig og Holsten-Lauenburg. Med stor bitterhed protesteredes mod ophævelsen af den århundrede gamle forbindelse mellem Slesvig og Holsten og håbet udtaltes om, at denne forbindelse atter måtte blive

genoprettet. Endvidere krævede stænderne, at den fælles indfødsret for monarkiet skulle ophæves og erstattes af en særlig indfødsret for hver af de tre landsdele, idet dog visse kategorier skulle have indfødsret både i Slesvig og Holsten. Endelig skulle der oprettes særskilte tyske militærskoler.

Denne erklæring lod ingen tvivl tilbage om de holstenske stænders mål: helstaten skulle sprænges og et forenet Slesvig-Holsten skabes. Betænkningen var derfor ganske uacceptabel for regeringen, thi hvor imødekommende den end ønskede at vise sig, så kunne den i hvert fald ikke gå ind på forslaget om, at fælleslove skulle vedtages i alle fire forsamlinger. Med de modsætninger, der var til stede, var det givet, at opfyldelsen af dette krav ville betyde en fuldstændig standsning af alt lovgivningsarbejde for fællessagernes vedkommende. Hall udtrykte regeringens standpunkt ganske klart, da han over for den preussiske chargé d'affaires udtalte, at dette krav ville føre til tilstande, der kun kunne sammenlignes med en polsk rigsdag.

Hall, der sin natur tro var mådeholdets og forhandlingens mand, ville dog ikke blive stående ved det rent negative at forkaste de holstenske krav. Han ville forsøge at finde en middelvej. Hvad han her tænkte på, udviklede han nærmere over for Ungern-Sternberg, da denne efter instruktion af Gortschakov opfordrede ham til ikke helt at afvise stænderne for ikke at ophidse Tyskland endnu stærkere mod Danmark. På gesandstens forslag om at søge direkte kontakt med Berlin svarede Hall, at der efter hans mening var tre alternativer for sagens løsning. Enten måtte man genindføre absolutismen, hvilket han dog afviste, eller erstatte rigsrådet med et to-kammersystem, hvoraf det ene var folkevalgt, det andet udnævnt af kongen. Denne løsning syntes at byde på mange fordele. Endelig var der den tredje mulighed at udskille Holsten-Lauenburg af monarkiet. Om dette alternativ udtalte Hall sig så vagt og en passant, at gesandten blev mistænksom og fandt det fornødent indtrængende og omstændigt at gøre rede for de alvorlige konsekvenser ved en sådan udskillelse.

*

Men disse spekulationer om, hvordan man bedst kunne komme ud af det dødvande, som den holstenske stænderforsamling havde skabt, tog pludselig en ny og ganske overraskende vending på grund af den itali-

enske krigs udbrud. Siden nytåret 1859 havde modsætningerne mellem Østrig og Frankrig om det italienske spørgsmål stadig tilspidset sig, og i slutningen af april kom det til åben kamp. De egentlige krigshandlinger udspillede på de norditalienske sletter, men truede med at brede sig til Rhinegnene, ifald det tyske Forbund besluttede aktivt at støtte Østrig.

Såfremt dette skete, ville Danmark komme i en såre vanskelig situation, fordi Holsten-Lauenburg som medlem af Forbundet var pligtig at stille et kontingent soldater til forbundshæren. Selvom Danmark erklærede sig neutralt, ville det alligevel på en måde blive krigsdeltager, fordi det holstenske kontingent ikke udgjorde en særlig enhed inden for armeen. De menige var ganske vist for størstedelen holstenere, men de fleste officerer og en del af specialtropperne var danske, og udgifterne ved at opstille dette kontingent skulle afholdes af de fælles finanser, hvilket ville sige, at hovedparten af pengene blev betalt af danske skatteydere. Ved hærreformen af 1842 havde man med fuldt overlæg beholdt denne ordning for derigennem at fremhæve, at det danske monarki var en helstat. I et fortroligt brev til Bülow betonedede Vedel netop dette forhold, idet han gjorde gældende, at man med rette kunne spørge om det danske monarki overhovedet kunne kaldes neutralt, når omkostningerne ved at stille et kontingent til en krig mellem Forbundet og Frankrig blev afholdt af den fælles kasse.

Krigen i Norditalien bevirkede nu, at Forbundet den 23. og 28. april vedtog at gøre forbundshæren »marchberedt«, og den danske regering besluttede straks at opstille det holstenske kontingent, efter at man havde sikret sig, at også Nederlandene (på Luxemburgs vegne) tiltrådte forbundsbeslutningen. Allerede den 30. april havde krigsministeriet sin mobiliseringsplan parat, og den 3. maj blev Bülow underrettet her om. Den 16. maj fik han den endelige bemyndigelse til at tiltræde forbundsbeslutningen. Samtidig erklæredes det over for de europæiske magter, at man ville iagttage den strengeste neutralitet for den øvrige del af monarkiet, og der udtaltes håb om, at dets søhandel i overensstemmelse med Pariserdeklarationen af 1856 ville blive betragtet som neutral.

Den hurtighed og beslutsomhed, regeringen havde vist over for Forbundet, kunne nok give anledning til nogen undren. Ganske vist drejede det sig om opfyldelsen af en uafviselig pligt, men man kunne have tænkt sig, at regeringen ville forsøge at trække tiden ud, fordi det drejede sig om at træffe en beslutning, der var såre upopulær i

kongeriget. Denne ilfærdighed var dog velbegrunder, thi man måtte, som Vedel formulerede det, »omhyggeligt undgaae ethvert Skridt, som kunde afgive et Paaskud for Preussen til at rykke ind i Holsten og saaledes maaskee ustraffet under den almindelige Forvirring bemægtige sig en god Stilling og vinde lidt Popularitet i Tydskland, hvortil det høiligen trængte«. Dette var dog kun den ene side af problemet. Den anden var tanken om at forsøge at udnytte den internationale krise til at hidføre en løsning af det slesvig-holstenske spørgsmål. Når Danmark i realiteten var nødt til at stille sig på Tysklands side under den forventede storkrig, kunne man ligeså godt prøve at drage fordel deraf. Men for at dette skulle blive virkningsfuldt, var det nødvendigt, at man uden tøven eller vaklen vedkendte sig sine forpligtelser. Allerede i februar havde Vedel meddelt Bülow, at hvis krigen brød ud, ville Danmark og Sverige forblive neutrale så længe som muligt, men hvis neutraliteten ikke kunne opretholdes, ville man forsøge at gå med England, hvorved var underforstået, at England ville stille sig på Preussens side mod Frankrig. Denne situation måtte da benyttes til at bringe vort indrepolitiske spørgsmål (d. v. s. Slesvig-Holsten) til en definitiv afgørelse.

En måned senere udtalte han sig nærmere om denne tanke, idet han gjorde gældende, at »England har ved forskellige Leiligheder ogsaa i den seneste Tid viist sin Erkjendelse af, at der ere Grændser for Forbundets Indblanding i den danske Sag, og dets (Englands) Forhold til Preussen involverer ved Siden af Muligheden af, at det turde tage den preussiske Side, ogsaa unægtelig den, at det kunde influere paa Preussens Optræden. Dersom disse Præmisser ere rigtige, vilde den Slutning maaskee ikke være urimelig, at der i *Sommerens Løb* vilde byde sig et gunstigt Øieblik til at faa en definitiv Afgjørelse af vor Sag.«

Så længe krigen ikke var en kendsgerning, var alt dette naturligvis kun mere eller mindre løse spekulationer, men da konflikten mellem Frankrig og Østrig i slutningen af april udviklede sig til åben kamp, rykkede udsigten til et europæisk opgør faretruende nær. Overvejelserne om Danmarks stilling under en sådan storkrig begyndte derfor at antage mere konkret form. Dette var baggrunden for det udførlige underhåndsbrev, som Vedel i begyndelsen af maj sendte til Bülow.

Vedel indledte med at nævne de planer, der var fremkommet i visse tyske presseorganer om, at Preussen burde benytte lejligheden til at besætte Holsten og således sikre dette land for Tyskland, en tanke, der

øjensynlig var blevet næret ved rygter om, at Danmark ville alliere sig med Frankrig. Disse rygter havde imidlertid intet på sig, hvad gesandterne i London og Wien allerede havde udtalt. Regeringen havde netop bevist, at den agtede at overholde sine forbundsforpligtelser. Såfremt det nu kom til en storkrig, ville det naturligste for Danmark være at bevare neutraliteten, »men dersom den skulde blive umulig, vilde vel det der havde den største Rimelighed være vor Tilslutning med al Kraft til Tydskland, hvormed England vel da vilde gaae, og vi vilde vistnok kunne bringe Sverrige til det samme Parti«, men »en anden Sag er det, at her i Landet vilde vistnok en ikke ringe Utilbøielighed mod at stille sig paa Tydsklands Side maatte overvindes; mig forekommer det utvivlsomt, at det vilde være en umaadelig moralsk Gevinst om Danmark og Tydskland engang følte sig som Nabostater, der virkelig havde fælles politiske Interesser, og om Holsteen med kongerigske Soldater kæmpede Side om Side med tyske Tropper – for ikke at tale om at vore holsteenske Forhold maaskee kunde ordnes som Pris for en saadan Alliance, der vilde være en uhyre Fordeel for Tydskland«. Derefter gik han over til nærmere at omtale, hvorledes Danmark som ven kunne sikre Nordtyskland mod Angreb, medens Danmark som fjende var en yderst truende fare for den preussiske flanke. I stedet for at have 40.000 danske soldater samt flåden med sig, ville man få dem imod sig. Og for at holde disse i skak, der fra deres faste stillinger på den jyske halvø ved given lejlighed kunne bryde ind i Tyskland, ville der efter krigsministerens mening fordres 100.000 mand, hvad der gav en forskel på ca. 200.000 mand for sletikke at tale om, at Tyskland måtte regne med, at et sådant skridt ville give Frankrig et påskud og Sverrige en grund til at holde sig fjernt fra tyske aliancer. Disse betragtninger måtte efter Vedels mening gøre det aldeles klart for Tyskland, hvorledes det burde optræde over for Danmark. Med god vilje og hvis Tyskland blot ikke ville brouillere sagen, ville måske deri ligge nøglen til løsningen af vore forviklinger. I det han sluttede med at udbede sig Bülow's mening om disse tanker, hed det: »Disse Tanker ere vistnok mine egne private Udtalelser, men jeg troer, at jeg ikke har Uret i at antage, at de ikke meget fjerne sig fra Ministeriets Tanke.«

Man kan nu rejse det spørgsmål, om denne idé ikke var Vedels egen personlige opfattelse af situationen. Tanken om et militært samarbejde mellem Danmark og de tyske stater for derved at opnå en løsning af det slesvigsk-holsteenske problem må sikkert forekomme mange så fan-

tastisk, at man vanskeligt kan forestille sig, hvordan ansvarlige, danske ministre for alvor kan have beskæftiget sig med den. Der er imidlertid forskellige omstændigheder, som her må tages i betragtning. For det første er der den ovenciterede slutpassus i Vedels brev til Bülow. Det må synes utænkeligt, at Vedel skulle fremsætte så vidtgående planer over for en af de betydeligste mænd i den danske udenrigstjeneste, såfremt han ikke havde sin chefs sanktion dertil. Det er næppe for dristigt at antage, at han på Halls opfordring har skrevet dette brev for at sondere stemningen hos Bülow, der havde så gode forbindelser med de tyske stater ledende mænd. Det er da også værd at notere, at Vedel udtrykkeligt siger, at hans udtalelser ikke afviger meget fra *ministeriets* tanke, ligesom han påberåber sig *krigsministerens* mening. Den, der er fortrolig med Vedels brevstil ved, at han ikke ville tillade sig sådanne udtryk, hvis der ikke lå en realitet bagved. Man kan derfor måske gå et skridt videre og sige, at disse tanker må have været diskuteret i ministeriet, eller i det mindste blandt en snævrere kreds af ministeriets medlemmer.

Desuden ved vi, at Hall i begyndelsen af maj havde to samtaler med den britiske chargé d'affaires Manley, hvor under han i forsigtige vendinger sagde det samme som Vedel skrev til Bülow. Hall drog dog ikke den yderste konsekvens ved at antyde, at kongeriget og ikke blot Holsten-Lauenburg kunne komme til at tage aktiv del i krigen på Tysklands side. Hans tilbageholdenhed på dette punkt var ganske forståelig, thi endnu var ingen afgørende beslutninger truffet, hverken i Frankfurt, Preussen eller England. Situationen var flydende, men meget tydede på, at krigen ville brede sig til Mellemeuropa og med England som deltager. Med disse truende udsigter in mente var det regeringens pligt at tage alle muligheder og deres konsekvenser i betragtning.

Det hele har dog kun været på overvejelsernes stadium, og der er næppe blevet nedfældet andet på papiret end i Vedels underhåndsbrev til Bülow. Dertil var sagen alt for farlig på grund af de herskende stemninger og antipatier i Danmark. Ideen i det vedelske forslag kan næppe betegnes som andet end virkelighedsfjern. For det første måtte det anses for ganske usandsynligt, at de tyske stater ville opgive deres kamp for hertugdømmerne blot for at opnå dansk militærhjælp. Det er således karakteristisk, at man fra preussisk side ikke følte spor taknemmelighed, fordi Danmark så prompte opfyldte sine forbundsforpligtelser. Den nye preussiske gesandt i København, von Balan, opfattede

nærmest den danske regerings initiativ som et snedigt forsøg på indirekte at inkorporere Slesvig, fordi de nødvendige pengebevillinger ville føre til indkaldelse af det for kongeriget og Slesvig bestående rigsråd. Dernæst lød det ganske utroligt, at Tyskland skulle lade sig true af et potentielt dansk angreb fra Jylland. Vedels (og Halls) tanker om den danske militærmagts betydning og muligheder var her ganske ude af trit med virkeligheden. Endelig var det ikke let at forstå, hvordan man egentlig havde tænkt sig at vinde den offentlige mening i Danmark for en så upopulær politik.

Bülows mening om dette forslag kan læses ud af hans ligeså høflige som intetsigende svar, thi han undlod ganske at gå nærmere ind på disse planer og nøjedes med at takke for brevet, idet »die darin massgebende Auffassung der Verhältnisse und Eventualitäten stimmte so vollständig mit der Linie überein auf der ich Heil von uns in so schweren Zeiten warte« etc. etc. Resten af brevet beskæftigede sig med de politiske forhold i Tyskland og Europa.

*

Det skulle nu snart vise sig, at tanken om også at få England med i et nordeuropæisk forbund var ganske uholdbar, da parlamentsvalget den 19. maj førte til tory-regeringens fald og dannelsen af en mere forsigtig whig-regering under Palmerstons og Russells ledelse. Samtidig blev det klart, at den svenske regering ikke agtede at alliere sig med Danmark. Man ville nok vise en vis velvillig neutralitet over for Preussen, men under ingen omstændigheder sammen med Danmark, hvis stilling var en anden end Sverige-Norges. En henvendelse den danske regering foretog i Stockholm i begyndelsen af maj 1859 med forslag om at udstede en fælles neutralitetserklæring i lighed med den, der var blevet udstedt under Krimkrigen, blev høfligt, men bestemt afvist af den svenske udenrigsminister Manderström, der udtalte, at øjeblikket til en fælles neutralitet endnu ikke var kommet.

Denne kølige svenske holdning var så meget mere ubehagelig for Hall, som han et øjeblik havde haft grund til at tro på svensk imødekommehed. I april havde han sendt sin sekretær Hans Egede Schack til Stockholm for at sondere svenskernes stemning. Schack havde ikke blot talt med Manderström, men også med kronprinsregenten Carl (XV), der var fremkommet med meget kategoriske udtalelser om svensk

støtte til Danmark. Carl rådede indtrængende den danske regering til at ofre (d. v. s. udskille) Holsten ved en passende lejlighed for at få fred med Tyskland og til ikke at gøre nogen indrømmelser i Slesvig. Såfremt det kom til krig (d. v. s. mellem Danmark og Tyskland) lovede han, at svenske tropper ikke ville blive stående på Fyen som i 1848. »Kom det til en alm. europæisk Krig, hvori England og Rusland var mod hinanden, tog Sverrig afgjort Parti for England, saasnt det ikke kunne være neutralt, og han stolede sikkert paa, at Danmark ville gøre det samme.« Han ytrede endvidere ønske om at tale med den preussiske regent (Wilhelm I) for at få ham til at være rimelig og kun stille fordringer paa Holsten. »Forholdene kunde da gjerne blive saadanne, at vi maaske endog kom til at staae med Tydskland mod Rusland.«

Disse udtalelser af selve regenten gjorde et dybt indtryk i København, hvor endnu ikke alle – og i det mindste ikke Vedel – havde lært at tage Carl XV.s fantastiske og uansvarlige ideer med det fornødne forbehold. Sammenholder man Vedels brev af 3. maj til Bülow med Schacks referat af hans samtale med den svenske kronprinsregent, er det ganske tydeligt, at Vedel har taget Carls udtalelser om Sverriges politik for gode varer.

Det må derfor have virket som en ubehagelig opvågnen til virkeligheden, da Manderström tre uger senere afviste tanken om en dansk-svensk neutralitetserklæring. Planen om et nærmere samarbejde mellem de nordiske stater under den italienske krig måtte således opgives. I stedet besluttede ministeriet at arbejde videre med planerne om en nærmere tilknytning til Nederlandene. Tanken var foreløbig blot at få regeringen i Haag med til en fællesoptræden i Frankfurt med hensyn til opstillingen af de militære kontingenter, hvilket også lykkedes. Men man ville gå videre endnu og forsøge på at få Nederlandene med ind i den påtænkte nordeuropæiske koalition, hvis opgave først og fremmest skulle være at hidføre en ensartet optræden over for Frankrig.

I begyndelsen af juni betonedede Vedel i et nyt brev til Bülow, at regeringen stadig var besluttet på at holde sig neutral så længe som muligt, men på et senere stadium kunne man eventuelt slutte sig til England og efter omstændighederne også til Tyskland. Med hensyn til Holland havde den danske gesandt i Haag haft følere ude om et nærmere samarbejde, og han var ikke blevet fuldstændig afvist, selv om man fra hollandsk side havde ytret betænkeligheder på grund af vore stridigheder med Tyskland. Samtidig havde den engelske udenrigsminister

Fitgerald ladet forstå, at hans regering med velvilje så på en dansk-hollandsk tilnærmelse. Vedel var dog af den anskuelse, at vi ikke selv burde tage initiativet, men afvente begivenhedernes gang. Han fremhævede også den fordel, Tyskland kunne have af den holstenske skibsfart, såfremt den blev respekteret som neutral, fordi den sejlede under dansk flag. Men selvom det var naturligt, at vi såvidt muligt søgte at holde os fri af krigsfaren, så måtte vi også søge at drage fordel af situationen ved at komme til enighed med vor naturlig allierede Tyskland. Øjeblikket var blot endnu ikke kommet. Vedel følte sig dog overbevist om, at Tysklands tiltro til regeringens loyalitet var blevet øget ved Monrads og Fengers indtræden i ministeriet i begyndelsen af maj, thi Monrad holdt stadig fast ved den forsonlige stemning, han havde vist i foråret 1856, og det samme syntes at gælde Fenger.

Hvorledes Vedel egentlig havde tænkt sig en udsoning med Tyskland om hertugdømmerne, gik han ikke nærmere ind på; han antydede dog til sidst, at ministeriet ville forsøge at genoprette en konstitutionel helstat, hvor man ville fastholde en repræsentation efter folketal.

Disse mere eller mindre luftige overvejelser fik imidlertid en brat ende, da Østrig og Frankrig i begyndelsen af juli pludselig afsluttede krigen gennem våbenhvilen i Villafranca. Hall kunne derfor kort efter skrive til Bülow, at alle forviklingerne fremkaldt af krigen nu syntes løst ved et trylleslag, i hvert fald foreløbig, hvorfor de nu i det væsentlige kun fortjente historisk interesse.

Det er øjensynligt, at de her omtalte tanker og ideer kun har været hypotetiske muligheder, som ministeriet mente at burde overveje, og at der i ingen henseende var tale om fast udformede planer. Alligevel har denne episode fremkaldt ved den italienske krig sin meget store interesse. Thi samtidig med at regeringen officielt erklærede, at Danmarks politik kun var neutralitetens, og at opstillingen af det holstenske kontingent kun skyldtes uafviselige forpligtelser, så viste dog de dristige og fantasifulde ideer, at regeringen eller i det mindste dens leder samt udenrigsministeriets departementschef Peter Vedel ikke stod fremmed over for den tanke at løse vort udenrigspolitiske problem ved hjælp af krig. Denne beredvillighed efter at gribe til våben bundede i den urealistiske opfattelse, at Danmark endnu havde muligheder for militært at påvirke udviklingen i en for os gunstig retning. Fremtiden skulle vise, at det ikke blev sidste gang denne opfattelse kom til orde.

Nu satte freden en stopper for alle planer om at nå en løsning af

det holstenske spørgsmål i alliance med Tyskland, og bedre gik det ikke med et forsøg på at opnå direkte kontakt med Preussen ved hjælp af svensk og engelsk mægling. Alle henvendelser blev afvist af den enkle årsag, at Preussen ønskede, at forhandlingerne skulle føres i Frankfurt og ikke i Berlin. Den preussiske regering var nu som før slet ikke interesseret i at hidføre en afgørelse. Den ville afvente det gunstige øjeblik og i mellemtiden holde situationen flydende. Den bedste måde at opnå dette på, var at henskyde sagen til Frankfurt, thi så var man sikker på, at der ikke ville blive truffet en hurtig eller klar beslutning.

Men kunne en rimelig ordning ikke opnås ad forhandlingens vej, så var det så meget mere magtpåliggende for den danske regering, at den inden rigsrådets ordinære samling i slutningen af september 1859 dokumenterede sin gode vilje ved at fastslå, at Holsten i overensstemmelse med kundgørelsen af 6. november 1858 ikke mere var underlagt rigsrådet. Dette skete ved tre patenter af 23. og 25. september 1859 »tjenende til at sikre Holsteens Interesser ved Behandlingen af de fælles Anliggender«. Disse 3 patenter meddeltes Forbundet den 2. november 1859, og forbundsdagen modtog dem med relativ velvilje. Dog måtte den kræve, at der under en provisorisk ordning blev tillagt Holsten beslutningsdygtighed i fællessager, thi først da var Holstens ligestilling sikret. Dette varslede ikke godt, selvom tonen var moderat.

*

Men nu indtraf i Danmark en indrepolitisk krise, der for en stund afledte opmærksomheden fra de udenrigspolitiske problemer. I slutningen af november 1859 demissionerede regeringen Hall og afløstes i december af regeringen Rottwitt. Der vil ikke her være anledning til at gå i detaljer om den krise, der førte til det nationalliberale ministeriums fald. Det må dog fremhæves, at den drivende kraft i ministerkrisen var Krieger, der for enhver pris ville have kammerherre Berling, generalintendanten for civillisten, fjernet for der igennem at svække grevinde Daners magt og konsolidere det nationalliberale regime. En lille episode, der udspillede sig i midten af maj 1859, er ganske betegnende for Kriegers taktik. På dette tidspunkt aflagde den ægyptiske prins Mehemet Ali besøg i København, og kongen foranstaltede et galataffel til hans ære. Ved denne lejlighed fik Krieger sat igennem, at grevinden ikke måtte deltage i det fyrstelige følge, når de kongelige begav sig til taffel.



Christian VII.s palæ, Amalienborg.

Fotograferet ca. 1880. Udenrigsministeriet havde til huse her i årene 1853 til 1885. I beletagen havde ministeren sine repræsentationslokaler, medens kontorerne var anbragt i mezzaninen. Vedels kontor befandt sig i fløjen mod Frederiksgade.

Hans optræden vakte naturligvis kongens og grevindens forbitrelse og måtte af dem opfattes som en uberettiget indblanding i deres egne anliggender. Men Krieger begrundede sin optræden ved i dagbogen at notere: »Det hele Spørgsmaal kan synes smaat, men det afgiver dog i Virkeligheden Prøven paa Ministeriets Sammenhold og Styrke lige overfor Kongen.«

Vedel delte ikke Kriegers fanatiske indstilling i denne strid om Berling og grevinden. Han mente ganske vist, at det ville være godt, om Berling blev fjernet, men fandt det yderst uheldigt at fremkalde en indrepolitisk krise på et tidspunkt, da regeringen havde nok at gøre med forhandlingerne i Frankfurt, samtidig med at den var optaget af forholdet til rigsrådet og rigsdagen. Efter hans mening lod også Hall sig distrahere for meget af denne sag. »Hall er egentlig mere beskæftiget med slikt Snavs end med mere politiske Sager. Krieger tillægger det også for stor Betydning, men det er nu engang (et) Princip, og han vover Noget«, skrev han i en samtidig notits og tilføjede let ironisk, »Krieger siger, vi maae ikke give efter, vi ere nu ved Magten, skulle bruge den og befæste Constitutionen, give vi efter i eet Punkt, om det end synes mindre vigtigt, gaaer man stadig videre, og Kampen maae dog optages. Derfor ved ethvert Skridt fremad af Grevinden eller Absolutismen staaer Krieger strax som en lille Løve. Jeg troer, at han altid har en Ansøgning om Demission i Lommen med Dato in blanco, om Vinteren vist 2, baade i Over- og Underfrakken.«

I dette spørgsmål havde Vedel dog ingen mulighed for at påvirke Krieger, der fik sat sin vilje igennem, da han i begyndelsen af november indgav sin afskedsbegæring, fordi kongen nægtede at afskedige Berling. Den 22. november gik Hall af, og efter at Monrad havde nægtet at danne regering, gik budet videre til folketingets formand, amtmand Rottwitt, der den 2. december dannede sit ministerium støttet af bondevennerne og grevinde Danner. Til udenrigsminister udnævntes baron Blixen-Finecke, der således blev Vedels foresatte.

Carl Frederik Axel Bror, baron Blixen-Finecke er en af de ejendommeligste personligheder i halvtredsernes og tressernes danske politik. Han havde tilknytning både til Danmark, Sverige og Tyskland, og ejede godser såvel i Danmark som i Sverige. I sin ungdom havde han studeret sammen med Bismarck, med hvem han bevarede forbindelsen i manddomsårene. Han var medlem både af det svenske ridderhus og den danske rigsdag. Da han i 1850 gik ind i aktiv politik, var han

aristokratisk helstatsmand, men omkring 1855 begyndte han at nærme sig den skandinaviske bevægelse og ejderdanismen, dog uden at blive nationalliberal. I stedet søgte han forbindelse med bondevennerne, der med nogen forbavselse så på denne fremmede fugl, der pludselig var blevet deres allierede. I 1854 havde han ægtet prinsesse Augusta af Hessen, en søster til prins Christians (IX) gemalinde. Formentlig inspireret heraf udgav han i 1857 pjecen »Skandinavismen practisk«, hvori han agiterede for en dynastisk union mellem de nordiske riger. Hans forhold til Frederik VII og grevinde Danner havde en overgang været meget dårligt, men samtidig med hans tilnærmelse til bondevennerne udsonede han sig med kongen og blev der igennem acceptabel som udenrigsminister i Rottwitzs regering.

Blixen-Finecke var utvivlsomt en velbegavet mand, men han forfaldt let til fantasterier og havde desuden en sjælden evne til at vække sine medmenneskers mistillid og uvilje på grund af sit overfladiske og upålidelige væsen. Hans udnævnelse til udenrigsminister fik stor betydning for Vedel, thi den medførte en krise, der alvorligt truede hans stilling som departementschef.

Om forholdet mellem de to mænd før december 1859 vides næsten intet. Det er næppe sandsynligt, at de har haft personlig kontakt i årene indtil 1858. Vedel var som omtalt slet ikke underrettet om hans sendelse til Frankfurt i januar 1858, og der er ingen sikre beviser på, at han har truffet Blixen før sin udnævnelse til departementschef. Efter den tid har de sikkert haft lejlighed til at gøre hinandens bekendtskab, thi Blixen færdedes meget i diplomatiske kredse, men om deres indbyrdes forhold ved vi kun, hvad Vedel har omtalt i sine erindringer. Heri oplyste han, at hans fjendtlige forhold til Grimur Thomsen forårsagede »den Forbittrelse med hvilken Baron Blixen-Finecke forfulgte mig, saaledes at han endog, da han laa lam og elendig paa sin Døds-seng i Baden Baden i sine dikterede Breve skjældte paa mig«.

Det er vel tænkeligt, at Grimur Thomsen har formået at overføre sit personlige fjendskab mod Vedel til Blixen-Finecke, men årsagen til Blixens uvilje var nok snarere den, at Vedel var Halls og Kriegers tilidsmand i udenrigsministeriet. Derfor måtte han føle sig overbevist om, at så længe Vedel var departementschef, ville de nationalliberale førere altid være underrettet om, hvad der foregik i udenrigsministeriet.

Vedel fik da også snart at mærke, at der blæste en kølig vind mod ham. I en lille billet fra midten af december anslog Blixen straks en

uvenlig og bydende tone, der kontrasterede stærkt ikke blot med Halls udsøgte elskværdighed, men også med tidens urbane brevstil. »Jeg ønsker idag at see Ministeriets Budget og Status for derefter at bedømme Reserverne« skrev han til Vedel og sluttede, »Kl. 11 agter jeg at være paa Amalienborg«. Så vidste Vedel, hvad han havde at rette sig efter.

I den følgende tid blev det stadig mere klart, at Blixens mål var at sætte Vedel fra bestillingen. Det blev således overdraget Quaade ene at referere alle politiske sager for ministeren, ligesom han fik til opgave at udarbejde alle noter og instruktioner om det slesvig-holstenske spørgsmål, medens dette tidligere havde været Vedels arbejde. Den berømte cirkulæredépêche af 9. december 1859, hvori Blixen fremsatte sin mislykkede plan om at udnævne prins Christian til statholder i Holsten, var dog udarbejdet af ham selv måske bistået af Grimur Thomsen. Konceptet blev skrevet af Quaade, og Vedels andel indskrænkede sig til at notere navnene på de repræsentationer, der skulle have depêchen tilstillet.

Denne bevidste tilsidesættelse blev endnu mere fremtrædende, efterhånden som Blixen følte sig fastere i sadlen. Monrad søgte at intervenere til fordel for Vedel, men opnåede kun at skade ham derved. Kort før Monrad rejste til Paris, opsøgte han Blixen og rådede ham blandt andet til at beholde Vedel. »Raadet var godt«, som Krieger sagde, »men han betænkte ikke, at derved var Vedel for flere Maaneder discrediteret«. Heri fik Krieger ret, thi Blixen opfattede åbenbart henvendelsen som endnu et bevis på, hvor vigtig en mand Vedel var for de nationalliberale, og Vedel selv følte sig overbevist om, at Blixen mistænkte ham for at modarbejde sig.

*

Favoriseringen af Quaade var et led i Blixens vidtgående planer om at reorganisere udenrigstjenesten. Quaade synes at have stået ret usikker over for al den udmærkelse, der pludselig blev ham til del. Han var på ingen måde Blixens mand, thi som konservativ helstatsmand måtte udenrigsministerens politiske ideer frastøde ham. Han synes desuden at have følt sig bundet til Vedel af kollegiale hensyn, men på den anden side havde han svært ved at modstå den dynamiske udenrigsminister, og Blixen kunne derfor være temmelig sikker på at finde en loyal medarbejder i Quaade.

Allerede før julen 1859 havde Blixen sine planer færdige til den gennemgribende omordning, der skulle sikre ham anbringelsen af pålidelige folk i de vigtigste stillinger. Blandt dem, der nu skulle drages frem i første række var hans trofaste våbenfælle Grimur Thomsen. Ved en kgl. resolution af 27. december 1859 fik Blixen sat igennem, at Grimurs foresatte i handels- og konsulatsdepartementet, departementschef Skrike og legationsråd Zahrtmann blev afskediget. I stedet udnævntes Grimur Thomsen til departementssekretær med direkte referat til udenrigsministeren.

Hovedslaget skulle dog stå om ledelsen af ministeriets politiske afdeling, der som nævnt var delt i to departementer. Denne uheldige ordning var det Blixens ønske at få ændret, så at ledelsen af de politiske sager blev undergivet een chef. I et udkast til en kgl. resolution kom hans planer om denne nyordning klart frem, idet han udtalte, at den departementsinddeling, man havde i andre ministerier, »næppe lader sig forene med den for et Udenrigsministeriums politiske Correspondance nødvendige Eenhed, og det vilde saaledes efter min Allerunderdanigste Formening være et vigtigt Fremskridt til god Orden i det mig underlagte Ministeriums Forretningsgang, om alle de Sager, der nu behandles i Sammes 1.ste og 2.det Dept., blev samlet under Eet i een Afdeling under een overordnet Embedsmands Ledelse, for at denne, med det ønskelige Overblik over hele denne Complex af Forretninger og Expeditioner kan være det rette Mellemed mellem Ministeren og de øvrige Embedsmænd under Ministeriets politiske Afdeling. Dette har man i andre Lande erkjendt, og for kun at nævne Stater, der i politisk Betydning staae Danmark nærmest, er der saavel i det nederlandske som det belgiske Udenrigsministerium ansat en saakaldt General-secretair, der i sin Haand samler hele Overbestyrelsen af Ministeriets politiske Sager og repræsenterer den diplomatiske Korrespondances Continuitet. I Analogie hermed har jeg derfor troet at burde gaae et Skridt videre end mine Formænd i Indskrænkningen af Udenrigsministeriets styrende Embedsmænds Antal, idet jeg Allerunderdanigst vover at foreslaae, at Departementsinddelingen i Udenrigsministeriets politiske Afdeling bortfalder, samt at samme umiddelbart under Ministeren bliver at forestaae af en Generalsecretair. En saadan Embedsmands Uundværlighed i constitutionelle Lande som vort, hvor Minister-vexler hyppig finder Sted, turde endog blive end mere indlysende, når der hensees til Administrationens berettigede Krav paa, at Forret-

ningerne gaae deres jævne Gang, uanfægtede af politiske Omvexlinger, og at Traaden ikke afbrydes ved nogen Forandring i Forhold og Personer.«

Blixens forslag var både naturligt og rigtigt, såfremt der skulle komme enhed og konsekvens i ministeriets ledelse. Men bag alle de smukke ord lå den bestemte hensigt at komme de politiske modstandere til livs. Blixens kandidat til den nye stilling var Quaade, og i omtalen af hans kvalifikationer lå samtidig en desavouering af Vedel. Quaade »vilde nemlig efter min Overbevisning ved sin lange og tro Tjeneste, sit nøje Kjendskab til Udenrigsministeriets vigtigste Sager, sin Forretningsdygtighed, sin Tenksomhed og Besindighed samt endelig sin Uafhængighed af alle politiske Partianskuelser fortriinsviis egne sig til at beklæde en Post, der ret egentlig er beregnet paa at repræsentere Udenrigsministeriets conservative Princip«.

Det var imidlertid lettere sagt end gjort at få gennemført denne ændring, thi den forudsatte Vedels fjernelse fra 1. departement. Dette problem mente Blixen dog at kunne løse ved at anbefale »Departementschef, Gehejmelegationsraad P. Vedels eventuelle Forfremmelse til den Post, hvortil jeg ved Allerunderdanigste Indstilling af Gaars Dato har tilladt mig at bringe ham i Forslag«. Desværre vides det ikke med sikkerhed, hvad det var for en post, han havde tiltænkt Vedel, thi den omtalte indstilling, der ligeledes kun var et udkast, eksisterer ikke mere. Men i sin dagbog skrev Krieger, at det enten drejede sig om gesandtposten i Madrid eller en stilling som dommer i højesteret.

Det lykkedes dog ikke Blixen at gennemtvinge denne radikale nyordning. Årsagen her til var formentlig Quaades betænkeligheder ved at alliere sig intimt med Blixen og lægge sig ud med det nationalliberale parti, der før eller senere ville komme til magten igen. Vedel fortolkede det således, at Quaade »var for klog eller for ængstelig til at ville modtage (stillingen), skjøndt der er nogle Tegn paa, at han blev mere villig til at modtage den Stilling, naar, som der var Tale om, jeg kom bort fra Ministeriet«.

Den 26. januar 1860 skrev Krieger, at »Grimur Thomsen skal have faaet Tilbud om Departementschefspladsen i den politiske Afdeling, men han har viselig afslaaet«. Såfremt denne formodning er rigtig, og den har en indre sandsynlighed for sig, er tilbudet altså gået videre til Grimur, der dog åbenbart ligesom Quaade har følt, at risikoen var for stor. Det har sikkert stået ham klart, at Vedel næppe ville vige plad-

sen frivilligt. I sine erindringer fortæller Vedel, at han tvivlede på, at forestillingen om hans forflyttelse ville være blevet fremmet, selvom ministeriet havde fortsat efter Rottwitzs død, »thi man frygtede for, hvad jeg ved, at Quaade stærkt gjorde gældende, at hvis jeg afslog, hvad der var meget sandsynligt, saa vilde det gaae mig, som det i sin Tid gik med Hall, Monrad og Andræ, at nemlig min Afskjedigelse vilde blive Veien for mig til Rigsdag og Minister«.

Det er ikke muligt at sige, i hvor høj Grad disse overvejelser kan have spillet ind. På forhånd forekommer den tanke, at Vedel skulle optræde som aktiv politiker, ikke særlig sandsynlig. Men det kan meget vel tænkes, at Blixen er vejet tilbage ved udsigten til de politiske vanskeligheder, som de nationalliberale både kunne og ville skaffe ham i rigsdagen og rigsrådet, såfremt han fjernede deres mand fra udenrigsministeriet.

Med så megen større energi kastede han sig ud i arbejdet på at gennemføre en række omplaceringer ved repræsentationerne i udlandet. Allerede i begyndelsen af december forlød det, at van Dockum skulle fjernes fra posten i London og i stedet gøres til marineminister. Han fik dog først sin afsked den 21. januar 1860 samtidig med tilbudet om at blive marineminister, hvilket han afslog. Vedel hævdede, at hovedårsagen til Dockums fjernelse var, at Grimur ikke kunne lide ham og ville have sin ven Torben Bille flyttet fra Haag til London. Hvor vidt dette er rigtigt, må stå hen, men givet er det, at omplaceringen var en af Blixens mere uheldige dispositioner, thi Bille var en af de svagest funderede mænd, man kunne finde til den vigtige stilling i London. Det havde utvivlsomt været en fordel, om man havde beholdt den djærve og retskafne Dockum, der i det mindste havde den fordel, at han var udstyret med sund dømmekraft.

Også Dirckinck-Holmfeld måtte vige for de blixenske foranstaltninger. I dette tilfælde var der tale om et personligt fjendskab mellem Blixen og Dirckinck, der bl. a. skyldtes, at Dirckinck var en af de skarpeste kritikere af planen om at gøre prins Christian til statholder i Holsten. Dirckincks afskedigelse den 9. januar 1860 var et ikke ringe tab for den danske udenrigstjeneste, men mildnedes dog ved, at han afløstes af en velegnet diplomat, greve Leon Moltke-Huitfeldt, der blev forflyttet fra Madrid.

Også de andre missionschefer – måske med undtagelse af Bernhard Bülow – havde grund til at føle sig usikre, men Rottwitzs pludselige

død den 8. februar 1860 satte en stopper for Blixens reformiver, thi det var nu en given sag, at ministeriets dage var talte. I de følgende to uger søgte kongen forgæves at få dannet et nyt ministerium uden Hall som chef. Både Madvig, Monrad og andre, der havde fået overdraget at prøve på at danne ministerium, måtte snart give op. Det viste sig umuligt at komme uden om Hall, og den 24. februar udnævntes han til konseilspræsident og udenrigsminister, dog først efter at Monrad havde fået Ungern-Sternberg til at lægge pres på ham. Monrad havde hemmeligt opsøgt den russiske gesandt og fortalt ham, at hvis man ikke fik Hall med i hans gamle funktioner, så risikerede man at få et ministerium Blixen. Gesandten, der satte Hall meget højt og betragtede ham som garant mod en alt for radikal udenrigspolitik, blev alvorlig forskrækket og ilede straks til Hall for at overtale ham.

Medens Hall således fik alle sine gamle magtbeføjelser tilbage efter kun tre måneders ørkenvandring, kom Krieger ikke med i det nye ministerium. Den officielle og delvis reelle grund var, at man ikke ville udfordre kongen, der nærede en stærk uvilje mod ham på grund af hans forfølgelse af grevinden. Men den afgørende årsag var, at samarbejdet mellem Hall og Krieger nu var blevet så vanskeligt på grund af Kriegers oppositionelle holdning, at Hall helst var fri for at få ham til kollega igen. Heller ikke Monrad ønskede at få Krieger med, da han betragtede ham som en intrigant.

Således endte denne krise, der havde truet med at gøre en brat ende på Vedels karriere. Faren blev afværget, netop som den var størst, og udviklingen i den kommende tid skulle vise, at Vedels position i udenrigsministeriet var blevet styrket i afgørende grad.

DET SLESVIGSKE SPØRGSMÅL

MARTS 1860—SEPTEMBER 1861

Det havde taget lang tid og kostet megen møje, før ministeriet Hall blev dannet. Desværre stod resultatet ikke mål med anstrengelserne. Ministeriet kom ganske vist til at bestå af en række højt begavede mænd, nogle af de bedste hoveder i det nationalliberale parti med Hall og Monrad i spidsen, men dets sammenhold og handlekraft svækkedes på flere måder. For det første fordi man optog tre ministre, der ikke var nationalliberale. Meningen med deres udnævnelse var at give regeringen det bredest mulige grundlag. Den konservative Raasløff blev minister for Holsten og Lauenburg, den ligeledes konservative Steen A. Bille overtog marineministeriet, medens den venstreorienterede Thestrup udnævntes til krigsminister. Værre var det dog, at der nu bestod et alvorligt modsætningsforhold mellem Hall og Monrad. Det havde været Monrads ambition at blive kongepræsident og udenrigsminister, men oppositionen mod ham havde været for stærk, og han havde da loyalt vejet pladsen for Hall, der således kom til at høste, hvad den anden havde sået. Dette efterlod en brod i Monrads sind, der vanskeliggjorde samarbejdet mellem de to mænd. Da Vedel mange år senere så tilbage på denne tid, fandt han, at dannelsen af det 2. ministerium Hall fik skæbnesvangre følger. »Monrad var«, skrev han, »hele sit Liv igiennem Nouredin. Hall derimod Aladdin, og ogsaa ved denne Leilighed var Seirens Pris faldet i hans Turban; han havde seiret og havde ikke benyttet sin Seir ædelmodigt. Monrad forvandt aldrig sit Nederlag og Halls Mistro til Monrad voxede ved hans hemmelige Bevidsthed om, at han havde krænket ham på det ømmeste Sted. Fra nu af var ærligt og tillidsfuldt Samarbejde mellem disse to udmærkede begavede Mænd, der saa fortræffelig havde kunnet supplere hinanden, blevet umuligt.«

Også Krieger følte sig krænket, fordi han ikke havde fået sæde i ministeriet, og var derfor mere kritisk over for Hall end tidligere.

For Vedel betød regeringsskiftet indledningen til en ny æra af magt og indflydelse. Der var gået halvandet år siden, han trådte i udenrigsministeriets tjeneste, og han havde nu overvundet begyndelsesvanskelighederne. Arbejdet interesserede ham; han syntes selv, at han egnede sig for det. Han kom godt ud af det med sine medarbejdere, såvel embedsmændene i ministeriet som diplomaterne ved repræsentationerne, og han havde stiftet bekendtskab med de udenlandske gesandter i København. Da Quaade i foråret 1860 ønskede at overtage en af de ledige poster i udlandet, faldt det ganske naturligt, at Vedel også påtog sig ledelsen af 2. departement. Kun 36 år gammel var han således blevet udenrigsministeriets eneste departementschef og havde i praksis overtaget den stilling, som Blixen havde tiltænkt Quaade.

Det var dog ikke Halls hensigt, at Vedel så hurtigt skulle indtage denne fremtrædende stilling, thi netop i foråret 1860 havde han planer om at gøre Krieger til direktør for det samlede udenrigsministerium. Dette strandede imidlertid på Monrads og Raasløffs bestemte modstand. Monrad frygtede for, at Krieger skulle tiltage sig for megen magt, og Raasløff mente, at hans udnævnelse ville være en for alvorlig udfordring til udlandet.

Quaades afsked med udenrigsministeriet har næppe været nogen større sorg for Vedel, thi selvom Quaade altid havde optrådt loyalt, så kunne det ikke nægtes, at han var kommet i en skæv stilling, fordi han – i det mindste i omverdenens øjne – havde optrådt som Blixens højre hånd. Måske frygtede Quaade, at han under Hall skulle komme til at indtage den samme underordnede stilling, som Vedel havde måttet lade sig nøje med i de foregående tre måneder. Efter Vedels opfattelse var dette i hvert fald grunden til, at Quaade valgte at blive ministerresident i Haag og Bryssel efter Torben Billes forflyttelse til London.

Sammenlægningen af de to departementschefstillinger under een person øgede naturligvis Vedels arbejdsbyrde. Men centraliseringen havde den fordel, at han kunne samle alle trådene i sine hænder. Man ser da også, hvorledes han nu for alvor begyndte en livlig korrespondance med *alle* de danske gesandter og ikke blot med Bernhard Bülow. Hensigten med denne fortrolige og uofficielle brevveksling var at give gesandterne og ham selv lejlighed til at udtale sig frit om alle aktuelle spørgsmål for på denne måde at nå frem til en klarere og mere uhildet opfattelse af problemerne. Hans initiativ blev modtaget med glæde af gesandterne, der ikke var forvænte med at modtage fortrolige

oplysninger om de overvejelser regeringen i almindelighed og udenrigsministeren i særdeleshed gjorde sig om landets udenrigspolitik.

På dette punkt øvede Vedel en stor og påskønnet indsats. Allerede van Dockum havde takket ham i vendinger, der utvivlsomt deltes af hans kolleger. »Jeg føler mig tilskyndet«, skrev han i juni 1859, »til saa meget mere at takke Dem for disse Oplysninger, som jeg har den Overbevisning, at der er en Mangel tilstede i den Vexelvirkning, der efter min Opfattelse til Tienestens Fremme bør finde Sted imellem Regieringen hiemme og Ministrene i Udlandet. Officielle Meddelelser kunne ikke afhielpe denne Mangel, da disse maa være affattede og saa at sige angaae Kiendsgierninger; en omtrentlig Angivelse af Regieringens rimelige Gang under visse Eventualiteter, en løs Omtale af de Øiemed man under saadanne Eventualiteter vilde tilsigte, er derimod uforenelige med hvad man, idet mindste hidtil hos os, har forstaaet ved officielle Meddelelser, og dog er det netop saadanne »hints«, der fremfor noget andet er istand til at give den Oplysning man attraaer, og til at bringe Harmoni imellem Regieringens Opfattelse og den Maade paa hvilken dens Organer udtale sig i Udlandet.«

I de følgende år søgte Vedel ved hjælp af denne korrespondance at holde Otto Plessen i Petersborg, Scheel-Plessen i Stockholm, Torben Bille i London, Moltke-Huitfeldt i Paris, Bülow i Frankfurt samt sidst, men ikke mindst Quaade, der i oktober 1860 blev forflyttet til den vigtige post i Berlin, underrettet om regeringens planer. Han udtalte sig ofte med stor åbenhjertighed om egne eller andres betragtninger over Danmarks udenrigspolitik, og disse breve er derfor en uvurderlig kilde til denne periodes historie.

Også på et andet område tog han et bemærkelsesværdigt initiativ, nemlig i forholdet til den internationale presse. Fra dansk side havde man nok tidligere søgt at påvirke de toneangivende, europæiske blade til at indtage en positiv holdning over for de danske synspunkter i den slesvig-holstenske sag. Vedels rejse i 1858 havde bl.a. været et forsøg på at knytte forbindelser med ledende franske og engelske redaktører. Men fra foråret 1860 blev der sat mere fart og energi i arbejdet på at vinde indpas i tyske, franske og engelske aviser. En stor del af Vedels underhåndskorrespondance drejede sig om denne sag, der havde hans levende interesse. Diplomaterne fik stillet materiale og penge til rådighed for at fremme arbejdet. En del resultater blev også opnået, men som helhed var virkningen af denne propaganda ikke stor.

Den danske og svenske presse benyttede Vedel selv, når han ønskede at gøre rede for regeringens udenrigspolitik. Hans indlæg, der altid fremkom anonymt, har en ganske særlig interesse, fordi han heri udtalte sig ganske uforbeholdent om aktuelle spørgsmål. Denne fordomsfrie indstilling, der kontrasterede så stærkt med de konservative diplomaters uvilje mod dagspressen, var en naturlig følge af de nationalliberales syn på de moderne, opinionsdannende aviser. Thi det var ikke mindst gennem deres egne organer »Fædrelandet« og »Dagbladet«, at de havde fået den intellektuelle del af befolkningen i tale. Hvad var da mere selvfølgelig end at forsøge det samme over for udlandet?

*

Et af de første kendte portrætter af Vedel stammer fra denne periode. Det er et fotografi taget ca. 1862, der viser ham stående mellem udenrigsministeriets embedsmænd. Vedel dominerer dette billede; ikke blot fordi han indtager midterstillingen, men nok så meget på grund af den personlighed, der lyser tilskueren imøde. Man ser for sig en høj, slank skikkelse med harmoniske ansigtstræk og dybtliggende øjne. Fuldskægget og det tæt bølgede hår er med til at give ansigtet et tillukket, alvorligt udseende. Det er et billede af en smuk mand i hans bedste alder; en viljekraftig, bestemt personlighed. Man sporer intet af den svaghedstilstand, der nogle år tidligere havde mærket ham. Vedel syntes også selv, at han i den forløbne tid var kommet sig både fysisk og åndeligt.

Hver dag kl. 11 mødte han i konseilspræsidiets for at konferere med Hall, der kun indfandt sig i udenrigsministeriet om torsdagen for at modtage de udenlandske diplomater. Derfor blev posten bragt til den røde bygning, hvor de to mænd i fællesskab gennemgik den. Denne ordning var temmelig upraktisk, fordi Vedel daglig måtte bevæge sig mellem Slotsholmen og Amalienborg. Men til gengæld fik han ofte lejlighed til at overvære Halls forhandlinger med ministrene og andre fremtrædende personligheder. På denne måde kom han ind i mange forhold og erhvervede sig menneskekundskab.

Efter hustruens død havde Vedel opgivet boligen i Nybrogade og var i stedet flyttet til en ny lejlighed i Blancogade (Fredericiagade), der lå mere bekvemt for hans arbejde. Her holdt han af og til middagselskaber for sine politiske venner, de hjemmeværende danske gesandter

og de fremmede diplomater. Om vinteren deltog han i selskabslivet i den udstrækning, som hans stilling pålagde ham. I sommermånederne boede han på kurhuset i Klampenborg og tog hver morgen kl. 8 med dampskibet ind til byen efter først at have forfrisket sig med et bad i Øresunds dengang så rene bølger. Sejlturen forløb som oftest i muntert selskab med andre sommergæster, blandt hvilke han navnlig sluttede sig til den gamle konferensråd Aagesen, højesteretsadvokat Brock, Krieger, Wolfhagen og C. N. David. »Ingen kan forestille sig«, fortæller han, »hvor frisk og fornøielig denne Morgentour til Søes var. Saa gik jeg hjem i Blancogade, hvor min Pige havde Frokost til mig. Om Eftermiddagen efter i Hast at have spist til Middag hjemme, tog jeg igjen med Dampskibet eller, hvis jeg ikke kunde blive tidsnok færdig dertil, med en Kapervogn.« Jernbanen til Klampenborg åbnedes først i sommeren 1863.

Om aftenen besøgte han venner og bekendte på deres landsteder i omegnen, og næsten hver søndag spiste han til middag hos Aagesens. Eftermiddagen tilbragte han som regel med at gå lange ture i Dyrehaven.

Til det meget arbejde i udenrigsministeriet fik han i 1860 pålagt endnu et hverv, idet tronfølgeren prins Christian anmodede ham om at gennemgå folke- og statsretten et par gange om ugen med den purunge prins Frederik (VIII). Denne undervisning varede til prinsen i 1861 sendtes til Nyborg for at få sin militæruddannelse. Besøgene genoptoges, da han vendte tilbage til København, men fik nu mere karakter af samtaler, hvor Vedel orienterede prinsen om den politiske stilling. Skønt Peter Vedel til tider var ret kritisk over for (kron)prins Frederik, så lærte han dog at sætte pris på dennes honnøret og jævne natur. Sympatien var åbenbart gensidig, thi dette egentlige samvær fortsattes gennem næsten 50 år.

*

Den politiske situation, som regeringen Hall fandt ved sin tiltrædelse, var alt andet end god. Det tysksindede flertal i den slesvigske stænderforsamling, der var trådt sammen til sit ordinære møde i januar 1860, havde vedtaget en adresse, hvori der kraftigt protesteredes mod fællesforfatningens opretholdelse for Slesvig. Det erklæredes, at novemberpatentet af 1858 betød en indirekte inkorporation af Slesvig, hvorfor

man krævede en genoprettelse af den tidligere forbindelse mellem Slesvig og Holsten. Denne adresse havde Blixen stemplet som oprørsk, og efter stænderforsamlingens afslutning indledte det slesvigske ministerium en undersøgelse og rejste tiltale mod de stændermedlemmer, der havde arbejdet for udbredelse af adressen,

Den forbitrede stemning, der havde hersket på stændermødet og regeringens kraftige reaktion viste, hvilken ubehagelig vending det slesvigholstenske spørgsmål var ved at tage. I Frankfurt begyndte man nu åbenlyst at beskæftige sig med Slesvigs forhold, skønt denne sag lå ganske uden for Forbundets kompetence. Vedel var overbevist om, at Blixens optræden var hovedårsagen til, at Slesvig nu blev inddraget i Forbundets forhandlinger. Men det var nok at tillægge ham for megen indflydelse, thi Slesvig og Holsten udgjorde nu engang en enhed i tyskernes øjne uanset alle statsretlige argumenter.

I en udvalgsbetænkning af 18. februar 1860, der vedtoges den 8. marts, gik Forbundet skarpt mod den danske erklæring af 2. november 1859, idet man krævede, at alle lovforslag, der blev forelagt rigsrådet, skulle *vedtages* og ikke blot anbefales af de holstenske stænder. Desuden krævedes det, at de delegerede, der skulle forhandle om en ny fællesforfatning, valgtes af de forskellige landsdeles repræsentationer hver for sig. Dette ville sige, at Danmark skulle anerkende 4-delingsprincippet; men samtidig lå der i dette krav en indblanding i Slesvigs indre forhold, fordi der stilledes bestemte fordringer angående valget af de delegerede.

Regeringens første opgave blev da at formulere det danske indlæg til afstemningen i Forbundet, og i dagene omkring 1. marts var Hall, Vedel og Krieger ivrigt optaget af at udforme svaret. Problemet var, hvilken vej, der skulle følges, thi flere muligheder syntes at stå åbne. Enten kunne man rette sig efter forbundsbetænkningen og anerkende 4-delingsprincippet, men denne mulighed forbød sig selv, da den ville medføre et fuldstændigt kaos i statsstyrelsen, eller man måtte forsøge at få en europæisk mægling istand. Tidspunktet herfor var dog ikke heldigt, fordi stormagterne ikke var interesserede. Endelig var der den udvej at stille nye forslag, hvorved regeringen undgik direkte at erklære, at den ikke agtede at opfylde forbundsbeslutningen. Det tyske Forbund ville da blive tvunget til først at tage stilling til det danske forslag. På denne måde ville sagen ganske vist blive trukket i langdrag, men dette anså man netop for at være en fordel.

Ministeriet besluttede derfor at vælge den sidstnævnte fremgangs-måde, og det danske indlæg kom da dels til at indeholde en protest mod Forbundets krav om valg af delegerede fra Slesvig, dels et tilsagn om at ville indlede nye forhandlinger med stænderne, når valget til den holstenske stænderforsamling var overstået. På denne måde håbede man i gunstigste tilfælde at få fred indtil begyndelsen af 1862, når rigsrådet atter skulle træde sammen og fælleslove påny forelægges.

Det danske indlæg i Frankfurt den 8. marts 1860 blev således kun en videreførelse af den spidsfindige argumentation, der var påbegyndt 3 år tidligere og som fortsattes til efteråret 1863. I de kommende tre år udveksledes mellem Frankfurt og København det ene ordrige og indviklede memorandum efter det andet. »I Virkeligheden«, skrev Vedel i 1902, »lignede den hele Forhandling i Frankfurt mere en med alle juridiske Spidsfindigheder ført Procedure end en diplomatisk Forhandling, der skulde bringe et praktisk Resultat. Aarsagen hertil laa dels i Forretningsgangen ved Forbundet og i den tyske Regeringsaand, som bevægede sig mere i privatretlige Former end. . . . til at behandle Statssager politisk, men tillige og ikke mindst i, at man fra begge Sider ikke var tilbøielig til at trainere Sagens Afgiørelse, idet man baade fra dansk og tysk Side indsaae Vanskeligheden ved under de daværende Forhold i Europa. . . . at kunne naa sit egentlige Maal«.

Faren ved at trække denne strid i langdrag var så ganske afgjort størst for Danmark, der var den svageste part, men i foråret 1860 syntes det ikke unaturligt at vælge denne udvej i håbet om, at gunstigere konjunkturer ville vise sig. Vedel gik selv på dette tidspunkt fuldt og helt ind for denne forhalingspolitik, men der var andre, der så klarere på problemet. I marts 1860 indberettede den russiske gesandt Ungern-Sternberg til sin regering, at ganske vist var de danske argumenter ikke helt ubegrundede, men rigtignok under den forudsætning, at man kunne regne med bevarelse af tingenes nuværende tilstand og Forbundets tålmodighed. »Jeg tror, at m. Hall og hans kolleger gør sig farlige illusioner i denne sag og at især den politik, der følges i Slesvig vil fremkalde vanskeligheder og besværligheder, som regeringen lukker øjnene for i en grad, der er fuldstændig ufattelig«.

*

Det var Regenburgs styre i Slesvig, der vakte Tysklands vrede og de neutrale magters bekymring. Fra dansk side ville man imidlertid ikke anerkende det berettigede i udlandets kritik, og Vedel var også på dette punkt ganske enig med regeringen. Derfor reagerede han kraftigt, da det preussiske deputeretkammer i begyndelsen af maj 1860 afholdt en to dages debat om forholdene i Slesvig. Hvad der især stødte ham var, at Schleinitz sluttede sig til agitationen mod Danmark ved at udtale, at den danske regering ikke havde opfyldt forpligtelserne af 1851-52, og at Slesvig var et tysk hertugdømme, et bolværk for tysk ånd.

Denne indblanding i Slesvigs og kongerigets anliggender var i hans øjne absolut utilstedelig. Tillod man de tyske stater at gå ud over det holstenske spørgsmål og så at sige overskride Ejderen, ville det ikke være muligt at etablere et sikkert forsvar. Ved grænsen til Slesvig måtte såvel det militære som diplomatiske forsvar føres, thi her havde man tilsyneladende et urokeligt ståsted, nemlig det statsretlige argument at Slesvig var et dansk hertugdømme og følgelig Forbundet uvedkommende. Indrømmede man blot den mindste ret for de tyske stater til at beskæftige sig med de slesvigske forhold, ville man skridt for skridt blive tvunget tilbage til kongerigets grænser. Denne stærkt formalistiske tankegang, som deltes af næsten hele det nationalliberale parti, fik hos Vedel en særlig accentueret karakter, der utvivlsomt beroede på, at han af uddannelse var jurist og som professor havde undervist i statsret.

Debatten i det preussiske deputeretkammer udløste øjeblikkelig en dansk demarche. I dagene 12. til 14. maj skrev Vedel udkastet til regeringens protest, der blev holdt i en usædvanlig skarp tone. For at fremhæve dens kompromisløse karakter, blev gesandten instrueret om at afholde sig fra enhver diskussion med Schleinitz.

Da Vedel i sin alderdom så tilbage på denne episode, erkendte han, at protesten »var noget af det skarpeste som er tilstillet af en lille Magt til en stor... havde jeg haft noget mere diplomatisk erfaring, ville Noten ganske vist være blevet mere diplomatisk. Men... desuagtet troer jeg, at denne Tilrettevisning snarere gjorde Gavn end Skade, thi det var umuligt at miskjende, at Schleinitz havde stærkt forløbet sig, og den lærte ham, at vi ikke lod os Noget byde i Henseende til Slesvig.«

Det er dog tvivlsomt, om denne »Tilrettevisning« havde den ønskede virkning, thi man opnåede blot at ophidse Preussen og især Schleinitz, der gav svar på tiltale. Den danske regering lod det dog ikke blive ved

denne noteveksling. I tre cirkulæredépêcher af 25. maj, 4. og 23. juli 1860, der alle var skrevet af Vedel og beregnet for de neutrale magter, søgte regeringen at bevise, hvor ubegrundede de tyske klager var.

Samtidig fandt Vedel lejlighed til at orientere danske avislæsere om regeringens syn på problemet Slesvig. I dagene fra 15. til 25. juni 1860 offentliggjorde han anonymt i »Dagbladet« en artikelserie: »Det slesvigske Spørgsmaal i det preussiske Deputeretkammer.« Heri gendrev han de tyske påstande om, at Forbundet ifølge aftalerne af 1851-52 havde ret til at blande sig i hertugdømmets forhold. Artiklerne var skrevet med stor klarhed og med en blændende juridisk bevisførelse, der konkluderede i, at der efter kundgørelsen af 28. januar 1852 kun var tale om Holsten og Lauenburg. Når Schleinitz sammenfattede resultatet af forhandlingerne om Slesvig i tre punkter: 1) ikke-inkorporation af Slesvig i Danmark, 2) anerkendelse af Slesvigs selvstændige og ligeberettigede stilling i monarkiet, og 3) ligeberettigelse for den tyske og danske nationalitet i Slesvig – så var dette ganske falsk. »Den danske Regjering vil vistnok alt dette, men den har ikke for *Slesvigs* Vedkommende påtaget sig det som en traktatmæssig Forpligtelse overfor Forbundet. Den har tilsagt *Kongens Undersætter* det, og den er derfor selv Fortolker af disse sine Hensigter, saaledes som den troer at kunne forsvare det ligeoverfor det danske Folk og særlig Slesvig. Forbundet derimod har ikke nogensinde erhvervet Adkomst til at blande sig deri.«

Han hævdede endvidere, at sprogforholdene blev brugt som en demoraliserende agitation af dem, der ville løsrive Slesvig fra Danmark. Men denne agitation var ganske uberettiget, thi tilsagnene om lige behandling af begge nationaliteter var »fuldstændig og nøjagtig opfyldt fra dansk side«.

Den veloplagthed, disse artikler var skrevet med, vidnede om Vedels åbenbare glæde ved uden reservation at kunne bekæmpe tyskerne på et statsretligt grundlag, hvor Danmark havde så mange fordele på sin side. Det var øjensynligt, at han betragtede såvel protestnoten som cirkulæredepecherne og dagbladsartiklerne som velegnede til at oplyse ind- og udland om den danske regerings standpunkt. I foråret 1861 konstaterede han med tilfredshed, at »ikke mindre heldig have i det hele taget Halls Operation været med Hensyn til Slesvig. Det stærke Anløb, som den preussiske Regjering tog ifjor Sommer under de berlinske Kammerforhandlinger, kunde have blevet os til Skade, men

geraadede os i Virkeligheden til Gavn, fordi det benyttedes rigtigt. Det var ikke blot et Forsvar, men et kraftigt Angreb, som Hall gjorde i sin bekjendte Notevexling med Schleinitz. Med Akterne i Haanden beviste han, at Preussen og Tydskland ingen Ret havde. . . . og derefter forfulgte han Seiren ind paa Fjendens Gebeet. . . . Hvor man ikke selv kan skabe Situationer, kan man dog ialtfald benytte dem. . . . Virkningen af denne Correspondance var hos de europæiske Cabinetter en almindelig Forbauselse over, at den rettlige Side af det slesvigske Spørgsmaal syntes at være langt renere, end de havde troet, og at Retfærdigheden ikke mindre end Sympathierne talte for at betragte Eideren som den Grændse, Tydskland under ingen Omstændigheder kunde overskride.«

Vedels optimisme var ikke vel begrundet, og det var sikkert uklogt vedblivende at indtage det standpunkt, at Danmark m.h.t. Slesvig ikke traktatmæssigt havde forpligtet sig over for Forbundet, eller at den danske administration i det store og hele var uangribelig. I 1861 var Vedel sikker i sin sag, men 40 år senere erkendte han, »at det Regensburgske Regimente i Slesvig gik for langt«. I de bevægede år før 1864 synes det heller ikke at være faldet ham eller ministeriets medlemmer ind, at det måske kunne være klog politik at gå så stille som muligt med dørene i det slesvigske spørgsmål, således som f. eks. Otto Plessen foreslog det, og som den preussiske gesandt Balan frygtede, at danskerne ville gøre. Forklaringen er utvivlsomt den, at regeringen var overbevist om Danmarks soleklare ret i denne sag og derfor vis på, at udlandet ville anerkende denne ret, når blot det fik sandheden at vide.

*

Men endnu før røgen fra denne voldsomme kanonade var lettet, viste det sig, at de danske positioner var blevet svækket i stedet for styrket.

Den 3. juli 1860 havde den engelske gesandt Mr. Paget en samtale med Hall, der erklærede, at regeringen havde til hensigt at udvide den holstenske stænderforsamlings beføjelser. Samtidig tilføjede han ganske en passant, at han var ved at udarbejde et memorandum, der skulle vise, hvor overdrevne beretningerne var om tilstandene i Slesvig. Pagets reaktion var ikke behagelig for konseilspræsidenten, thi den engelske gesandt udtalte, at han håbede regeringen ville indføre passende liberale reformer i *Slesvig*. Halls svar var et løfte om at søge de ønskede

ændringer gennemført i Slesvig, men kun på den betingelse, at det danske reformprogram for Holsten godkendtes af det tyske Forbund.

Denne indrømmelse betød, som Neergaard har gjort opmærksom på, at det ikke var lykkedes »at faa hverken Tyskland eller Europa til at respektere den statslige Grænse ved Eideren«. Og det netop i selv samme øjeblik, hvor man i København troede at have faaet de europæiske magter overbevist om Danmarks urokkelige ret i det slesvigske spørgsmål.

I midten af juli fremsatte Hall uofficielt det danske forslag til en provisorisk ordning af Holstens anliggender. Forslagets vigtigste bestemmelser gik ud på at give den holstenske stænderforsamling besluttende myndighed i alle love om borgernes person og ejendom i Holsten. Til gengæld skulle Forbundsdagen ophøre med at blande sig i monarkiets indre forhold. Forslaget blev forelagt den engelske regering, der den 2. august svarede, at de danske indrømmelser vel var meget store, men svagheden var, at de ikke berørte forholdene i Slesvig, hvor man især klagede over bestemmelserne om 1) den tvungne konfirmation på dansk, 2) tvungen privatundervisning på dansk, 3) forbudet mod videnskabelige slesvig-holstenske foreninger, samt 4) at man på valglisterne strøg personer, som var eller havde været tiltalt for politiske forseelser. Disse ting burde ændres. Desuden ønskede man fra engelsk side en ny forfatning for Slesvig, hvori der sikredes stænderne lovgivende og administrativ uafhængighed, og at der blev givet befolkningen i de blandede distrikter lejlighed til selv at afgøre sproget i kirke og skole.

Vedel så med skepsis og uvilje på disse forhandlinger. Som embedsmand måtte han lægge pen til konseilspræsidentens planer, men han billigede dem ikke. Af hans breve til Krieger fremgik det, hvorledes han søgte at lægge afstand mellem Hall og sig selv i dette spørgsmål. Den 27. juli skrev han: »Halls Plan synes ikke at have større Udsigt for sig. Bille i London har indberettet, men Palmerston er aldeles vild og snakker om vore Forpligtelser m.H.t. Slesvig, hvortil *naturaligvis* Bille med stor Kraft siger, at vi Intet skylder paa den Post og derfor Intet ville give.« Den 8. august hed det: »Det gaaer stadig værre med den engelske Historie, naar det blot blev ved at være et frygtesløst Forsøg, men jeg frygter, at H(alls) Stilling vil lide saa meget derunder, at der kunde være Spørgsmaal for ham om at gaa af. Mig forekommer Situationen yderst betænkelig, navnlig for ham personlig.«

Dagen før havde Vedel skrevet et underhåndsbrev til Bille, der i

konceptet, men ikke i originalen, indeholdt følgende interessante pas-sus om situationen i Slesvig: »man vil hellere lade Forholdene udvikle sig og bringe hvad det skal være end frivilligt at gaae ind paa en Ordning, der vilde være Rigets Undergang. Dette sidste er min aldeles private Overbevisning.«

I et ministerråd den 17. august behandlede det engelske svar, og Hall fik sine kolleger til at godkende de førte forhandlinger. Fire dage senere kunne han meddele Paget, at regeringen var parat til at gå ind på de fire engelske krav om Slesvig. Men henstillingen om en ny slesvigsk forfatning og sprogforholdene i de blandede distrikter udtalte Hall sig ikke om. I stedet fremsatte han påny forslaget til en provisorisk ordning for Holsten.

I London var man skuffet over dette tilbud og sagde rent ud, at man ikke var tilfreds med de indrømmelser, der var gjort. Dette var slem, men langt værre var det, at englænderne ganske misforstod karakteren af det danske forslag, der kun var tænkt som et forhandlingsgrundlag beregnet for den engelske regering alene. Russell opfattede det imidlertid som et konkret forslag og lod det gå videre til den preussiske regering i håbet om, at den deri kunne finde muligheder for en udsoning mellem Forbundet og Danmark. Resultatet blev en bestemt, næsten hånlig preussisk afvisning, der virkede meget ubehagelig i København.

Til alt dette kom yderligere, at Oldenburg i juli 1860 anmodede Forbundet om at iværksætte eksekution i Holsten, fordi den danske regering uden at spørge de holstenske stænder havde offentliggjort fællesbudgettet for 1860–61 og således – efter Oldenburgs mening – havde overtrådt forbundsbeslutningen af 8. marts 1860. I København besluttede man ikke at tage denne aktion særlig højtideligt, men det skulle snart vise sig, at sagen ikke lod sig afvise så let.

Mod årets slutning var det da en kendsgerning, at situationen tegnede sig væsentlig mørkere, end den havde gjort 12 måneder tidligere. I brevene til Vedel gentog Bülow gang på gang, at tidspunktet nu var inde til at gennemføre de nødvendige reformer i Slesvig og få en definitiv ordning af det holstenske spørgsmål; ellers kunne det let blive forsent. Han betonedede navnlig, at vi ikke kunne klare os med den formelle ret. Kom det først til eksekution, ville det være overordentlig vanskeligt at standse den.

I efteråret 1860 kom Bülow på et kort besøg til København, hvor

han aflagde visit hos sine gamle bekendte Skrike og Bluhme. Over for dem lagde han ikke skjul på sin pessimisme. Skrike skrev til Quaade, at Bülow græmmede sig over tingenes gang »og ganske mistvivler om den deus ex machina, der skulde være vor Redning«.

Også Vedel begyndte at blive utålmodig over den hall'ske nølerpolitik, men ud fra helt andre motiver end Bülow. Allerede i slutningen af september betroede han Quaade, at »jeg kan forsikre Dem, at jeg er ret egentlig utaalmodig efter at vi endelig træde ud af den defensiva, negative Stilling, og at jeg saa vel kan forstaae, at man kan sige som Brutus: hellere den værste Vished end Uvidenheden; men det kan jo vel ikke hjælpe, man maa vel tage sig ivare for at tabe sin Taalmodighed«.

Begivenhederne i 1861 skulle sætte hans tålmodighed på en større prøve, end han måske anede.

*

Såsnart man var kommet ind i januar måned 1861, besluttede Hall at gøre alvor af løftet om at gennemføre ændringer i Slesvigs indre styre. Det var ikke tilfældigt, at han valgte netop dette tidspunkt, thi det var den almindelige opfattelse i regeringskredse, at man burde »benytte den (formodede) gunstige Stemning, som Preussens Adfærd havde fremkaldt for os i de fleste Cabinetter«.

Den 2. januar bad han da Vedel holde sig parat til at udarbejde en kgl. forestilling om ændringer i Slesvigs administration, men rigtig nok uden at være i stand til at give ham nærmere besked om de forandringer, der skulle foretages. Vedel bad ham derfor snarest konferere med Regensburg.

Årsagen til Halls usikkerhed var formentlig, at han endnu ikke var klar over, hvor langt han kunne og turde gå af hensyn til sine kolleger i ministeriet og den offentlige mening i landet. De ændringer, han i august havde lovet Paget at søge gennemført, stødte stadig på modstand, især hos ministeren for Slesvig, Wolfhagen. På den anden side ønskede Monrad at gå langt videre ad indrømmelsernes vej, end flertallet af ministrene var stemt for.

I løbet af torsdagen den 3. januar lykkedes det dog Hall at nå til et kompromis, der kunne forelægges i statsrådet den følgende dag. Om aftenen den 3. skrev Vedel til Quaade, der nu var blevet Danmarks

gesandt i Berlin, at »i Morgen vedtages i Statsraadet endeel af de paa-tænkte Modificationer for Slesvig. Jeg antager, at Wolfhagen derefter giver sin Dimission og Hall derefter overtager Ministeriet med hvad han ellers har.« Wolfhagen lod det dog blive ved truslen, og efter at kongen i statsrådet havde bifaldet de foreslåede ændringer udstedtes to anordninger af 9. januar 1861. Disse bar tydeligt præg af, at Hall havde måttet bøje sig for oppositionen, thi indrømmelserne indskrænkede sig til, at befolkningen i de blandede distrikter nu måtte afholde konfirmation på tysk, og forældrene fik ret til frit at vælge huslærere.

Ændringerne var for små og ubetydelige til at vække større sympati blandt de neutrale magter. Paget var dybt skuffet, skønt han indrømmede, at det var et skridt i den rigtige retning. Ikke desmindre frygtede Vedel, at anordningerne ville vække et sådant røre i Danmark, at regeringen Hall ville komme i knibe. Ministeriets stilling forblev dog urokket, omend reaktionen var så kraftig, at Blixen-Finecke, godsejer H. Carlsen og Grundtvig stiftede foreningen »Dannevirke«, hvis formål var at hævde ejderstaten. Desuden iværksattes indsamling af underskrifter på en »Rigsdagsadresse«, der gav udtryk for harme over regeringens eftergivende politik.

Men indtrykket af disse begivenheder blev foreløbig skubbet i baggrunden, thi nu brød igen et uvejr løs i Frankfurt. Forbundsdagens holstenske udvalg havde den 17. januar – med Oldenburgs forslag af 17. juli 1860 som grundlag – henstillet, at kundgørelsen af 25. september 1859 og de forordninger, der var udgået deraf angående budgettet for Holsten og Lauenburg blev erklæret for ugyldige, sålænge de ikke var godkendt af stænderne, samt at budgettet for 1861–62 ikke kunne fastsættes uden stændernes samtykke. Endvidere henstilledes det, at Danmark fremkom med en udtrykkelig erklæring om at ville efterkomme forbundsbeslutningen af 8. marts 1860. Såfremt dette ikke skete inden 6 uger, burde eksekution indledes. Denne indstilling vedtoges den 7. februar 1861.

Allerede den 10. januar havde Bülow meddelt Vedel, at beslutningen om eksekution var forestående, og at dele af det 8. armékorps sammen med det preussiske kontingent blev gjort rede til at besætte Holsten og Lauenburg i slutningen af marts.

I Danmark vakte eksekutionstruslen en ligefrem krigerisk stemning. Regeringens svar blev omfattende rustninger og indkaldelse af reserve-tropper. Vedel skrev straks til Quaade, at »Stemningen (er) god. Vi

ruste meget stærkt og have Intet imod at det vides. De fremmede Chefer her have yttret til Hall deres Betænkeligheder ved overalt at bemærke, at man slet ikke er forknytt og som Paget siger næsten ønsker Krigen. Det kan kun være godt, at man seer, at der er »pluck in us«, og at vi ikke finder os roligt i at quæles«.

Denne frejdige stemning deltes dog ikke af de konservative gesandter. Både Quaade og Bülow rådede til varsomhed, og O. Plessen havde i december 1860 advaret Vedel om, at selv den heldigste krig ikke kunne give Danmark mere, end det havde, medens en uheldig krig kunne medføre, at både Holsten og Slesvig gik tabt.

Den kølige eftertanke måtte da også mane til forsigtighed, og i Vedels svar på Quaades brev af 20. januar var tonen mere dæmpet. Gesandten fik at vide, at han så altfor pessimistisk på situationen. »Jeg føler på min Samvittighed, at det vil gaae godt, og der er noget i denne profetiske, instinktmæssige Forudfølelse, hvorpaa jeg i mit Liv har lært at troe«. Nogle dage senere forklarede han Plessen, hvorledes man efter hans mening burde møde truslen fra det tyske Forbund: i stedet for at acceptere krigen som uundgåelig, skulle man søge at forebygge den ved at indkalde de holstenske stænder. Thi der ville næppe blive beordret eksekution, hvis stænderne samledes til forhandling om Holstens forfatningsmæssige stilling.

Vedel har næppe været ene om denne idé, men han synes at have været den første, der kom frem med den. Allerede den 2. februar kunne han meddele Plessen og Quaade, at ministeriet nu havde besluttet at indkalde de holstenske stænder for at forelægge dem et udkast til en definitiv ordning. Vedels tanke var, at de skulle have valget mellem »enten en Fællesforfatning med to Kamre, (et) 1. Kammer med Kongevalgte (et) 2. Kammer med Folke og Stændervalgte. . . . eller en større Selvstændighed for Holsten. . . . Det siges Stænderne, at hvis de ikke tage No. 1 faae de No. 2. Nu ville vi have en Ende paa al det Vrøvl – Øieblikket maae benyttes. . . . Værst vil Skraalet blive herhjemme naar vi begynde nye Forsøg paa en Fællesforfatning, men det er det rigtige, og saa maa man finde sig i lidt Skraal. Med Resoluthed og Omsigt har vi Haab om at naa en god Løsning«.

Tonen i dette brev var temmelig kategorisk, som om forslaget allerede var blevet til virkelighed, men så let gik det ikke, thi først måtte sagen afgøres i ministeriet, og forhandlingerne herom begyndte den 7. februar.

*

Den første konference fik sin særlige karakter derved, at kun nogle af ministrene deltog i den, nemlig Hall, Monrad og Fenger. Til gengæld var både Krieger og Vedel til stede.

Hall åbnede forhandlingerne og foreslog straks, at man skulle tage det dristige og afgørende skridt at udsondre Holsten. Hvad der kan have foranlediget ham til at indtage dette standpunkt, der næsten uundgåelig måtte føre til eksekution og krig, er ikke let at sige. Det lignede ellers ikke Hall at foreslå den slags afgørende handlinger, men måske har han villet tvinge Monrad til at bekende kulør. Vedel, der nu tog ordet, gik imod Halls forslag og henstillede i stedet, at man fulgte en mere forsigtig fremgangsmåde. I overensstemmelse med brevet til Quaade foreslog han, at man enten skulle forelægge holstenerne udkastet til en ny fællesforfatning eller tilbyde dem større selvstændighed. Krieger foretrak derimod at overlade initiativet til Forbundet og lade det eventuelt gøre eksekution. Under de videre forhandlinger lykkedes det imidlertid Vedel at overbevise Hall og til en vis grad også Krieger om fordelene ved denne fremgangsmåde.

Men denne plan stødte på modstand hos Monrad, der ikke uden videre ville opgive helstaten. Han gjorde gældende, at for ham var monarkiet det vigtigste og forfatningen ligegyldig! Såfremt han urokkeligt havde fastholdt dette standpunkt, der idet mindste var konsekvent, selvom det måtte synes mærkeligt, at en af grundlovens fædre kunne udtale, at forfatningen var ligegyldig, ville det sikkert være blevet meget vanskeligt for Vedel at trænge igennem med sit forslag. Monrads autoritet var på dette tidspunkt, efter hans fremragende indsats som indenrigs- og kultusminister, meget stor.

Under indtrykket af den samlede opposition begyndte Monrad imidlertid at vakle. Han opgav ikke blot sit oprindelige standpunkt, men kastede sig i hurtig rækkefølge ud i de mest selvmodsigende forslag. Først ville han sælge Holsten til Preussen, så foreslog han en »rådgivende repræsentation« d.v.s. genindførelse af absolutismen i fællessager, hvilket ville tiltale holstenerne. Dernæst var han parat til at gå ind på forslaget om et tokammersystem med et kongevalgt førstekammer, men rigtignok således, at Holsten, Slesvig og kongeriget fik en lige stærk repræsentation uanset forskellen i folketal. Endelig fik en bemærkning af Fenger angående de holstenske stænders forslag fra marts 1855 om curier, d.v.s. en særskilt repræsentation for hver af de

fire landsdele med lovgivende myndighed i fællessager, ham straks til at optage denne tanke som et middel til at bevare helstaten.

Efter denne karruselstur endte Monrad med at erklære, at han i statsrådet ville have lov til at udtale sin afvigende mening og meddele den til Carl Plessen, lederen af den holstenske opposition. Hertil svarede Hall tørt: værsgod – jeg kan ikke hindre det; imidlertid kommer det dog an på måden og omfanget af hin udtalelse i statsrådet, om vi desuagtet kunne gå sammen. I alt fald er det et højst uheldigt bevis på tilstanden i ministeriet.

Halls ord var ikke til at misforstå: hvis Monrad fortsatte sin opposition, måtte en af dem forlade regeringen, og sandsynligheden talte for, at det måtte blive Monrad. Denne mulighed synes at have lagt en dæmper på ham, thi den stormfulde konference endte med, at Monrad stilfærdigt sagde, at det faldt ham tungt anden gang at bære ansvaret for en krig, dobbelt tungt fordi han ved dagligt at se invaliderne fra den sidste krig havde fået et så alvorligt indblik i krigens rædselsfulde følger.

Efter mødet erklærede Hall bittert til Vedel, at han følte sig overbevist om, at Monrad i virkeligheden var bange for, at det nu skulle lykkes ham at gennemføre, hvad Monrad forgæves havde prøvet i 1848. Hvad han mente her med, udtalte han sig ikke nærmere om, men har formentlig sigtet til de forsøg, der blev gjort på at skabe en fællesforfatning for kongeriget og Slesvig. Hans uvilje mod Monrad var nu så stor, at han alvorligt tænkte på at udskifte ham med Lehmann.

Der gik det meste af en uge, inden forhandlingerne blev genoptaget. Modsætningerne havde været så alvorlige, at gemytterne måtte afsvales, inden man mødtes påny. I mellemtiden nåede rygterne om ministeriets uenighed til pressen, hvor »Fædrelandet« indgående beskæftigede sig med dem. Under disse omstændigheder mødtes ministrene samt Krieger og Vedel om aftenen den 12. februar. Mødet fandt denne gang sted hos den syge justitsminister Casse, hvor flertallet af ministeriets medlemmer synes at have været til stede. Monrad fastholdt sit forslag om et førstekammer. Dog fremsatte han tillige som subsidiære forslag dels sit curie-system, dels en mere selvstændig stilling for Holsten. Men Hall var ubøjelig. Han afviste kategorisk alle Monrads forslag, skønt det med lidt god vilje skulle have været muligt at forhandle sig til rette. Måske ville Hall prøve at tvinge ham ud af ministeriet. Monrad følte det i hvert fald sådan, thi han sagde rent ud, at når man ikke engang ville føje ham

heri – d.v.s. de subsidære forslag – så var det ham et bevis på, at man ikke brød sig om at beholde ham. Dette bitre udbrud synes at være blevet mødt med almindelig tavshed.

Så meddelte Raasløff og Bille, at de støttede Hall, der iforvejen kunne regne med Fenger og Wolfhagen. Dermed var stillingen klar: enten måtte Monrad bøje sig, eller også måtte han gå af. Den næste dag var Hall syg, og Vedel havde da en samtale med Lehmann. Hvad denne drejede sig om vides ikke, men sandsynligheden taler for, at de har forhandlet om Lehmanns indtræden i ministeriet i stedet for Monrad.

Såvidt kom det dog ikke, thi da mødet genoptoges om aftenen den 13. februar hos Casse, havde Monrad ganske tabt al oppositionslyst. Han forholdt sig »aldeles taus, som den der havde udtalt sin Mening og Intet ellers har at sige«. I det sidste ministermøde den 16. februar kapitulerede han definitivt: han havde nu talt med »en fornuftig Mand«, der havde frarådet ham for tiden at forsvare helstatsordningen. Ja, han synes at være gået så vidt i sin passivitet, at han end ikke interesserede sig for, om stænderne fik forelagt det første alternativ om et kongevalgt førstekammer og et folkevalgt andetkammer. Til gengæld gik Krieger ind herfor. Nogen beslutning blev dog ikke truffet om dette punkt. Det afgørende var, at Hall havde sejret, og at de alvorlige stridigheder i ministeriet var blevet bilagt. I statsrådet den 19. februar besluttedes det at indkalde de holstenske stænder til møde den 6. marts, men uden at der var truffet afgørelse om, hvilke forslag, der skulle forelægges forsamlingen.

*

Det var en vanskelig situation, Hall befandt sig i, thi på den ene side måtte han fremsætte forslag, der ikke på forhånd var uacceptable for stænderne, og på den anden side måtte han undgå at udfordre den offentlige mening i Danmark, der ventede, at Holsten nu ville blive udsøndret. Det var som at sejle mellem Scylla og Charybdis. Hall søgte at klare sig igennem med et kompromisforslag, som han i et brev af 24. februar skildrede således for Lehmann: »Der forelægges ikke Stænderne noget Fællesforfatningsudkast . . . (men) forsåvidt den nye Stænderforsamling i Modsætning til den tidligere skulde være tilbøielig til at ønske en Tilslutning til en Fællesrepræsentation for Monarkiet, da vilde Hans Majestæt agte at forelægge en Revision af Forfatningen

af 2. October 1855. . . . Dette vil bedst kunne opnaaes ved at adoptere Tokammersystemet. . . . (Men) det vil være nødvendigt, . . . at der straks træffes en provisorisk Ordning af Holstens Stilling. Et Udkast derom vil blive forelagt. . . . Der vil ved dette være gjort et *virkeligt praktisk* Skridt til en Udsondring af Holsten i den Forstand og i det Omfang, hvor der fornuftigvis alene kan være Tale. . . . Endelig et revideret Udkast til en særlig Forfatning for Holsten i meget liberal og imødekommende Aand.«

Efter disse retningslinjer udarbejdede Fenger det endelige forslag, der godkendtes i statsrådet den 2. marts. Hele ordningen, der iøvrigt blev modtaget med relativ velvilje i Frankfurt, var så indviklet og uoverskuelig, at redaktør Bille måtte udråbe med Holbergs Oldfux: »det er en forbandet Machine, jeg kand blive hovedsvimmel alene af det, jeg hører fortælle, hvordan den er sammensat.«

Her skal kun omtales to meget betydningsfulde paragraffer, der fandtes i lovforslaget om Holstens provisoriske stilling. I § 3 bestemtes det, at der skulle opstilles en særskilt holstensk arméafdeling. Dette forslag brød fuldstændig med den hidtidige hærordning, der med vilje var blevet fastholdt trods alle ulemper, fordi man netop gennem arméenheden ønskede at fastslå, at monarkiet var en helstat.

Denne paragraf var således et vigtigt skridt mod Holstens udsondring. Den vakte også betænkelighed i regeringen, navnlig hos Fenger, men han bøjede sig. I statsrådet den 2. marts kom det imidlertid til et skarpt sammenstød, hvor om Vedel – med Hall som kilde – fortæller, at »Prins Christian anfaldt Thestrup i Anledning af Armédelingen og sagde, at det havde han mindst ventet af en General og Krigsminister. Prins Ferdinand sagde, ja det mente han også netop. Stille raabte Kongen, Prinserne kunne tale, naar de spørges. Ingen kan give Ministrene en Udskældning uden Kongen. Og naturligvis taug de. Thestrup forvarede sig forresten ret godt, og det er vist sandt, naar Hall siger, at han bedre end nogen anden vilde gaae med paa et saadant Brud paa den gl. Tradition. Forresten var det tydeligt, at der var talt til Kongen om at modsætte sig Forslagene i det Hele, men uden synderlig Virkning.«

Så radikalt dette punkt end var, gav det dog ikke anledning til større diskussion på stænderforsamlingen. Det gjorde derimod § 13. Forbundet havde som nævnt lagt vægt på, at Holstens andel i fællesbudgettet for 1861–62 blev forelagt stænderne til afgørelse. Dette krav mente regeringen at have imødekommet gennem § 13, hvori det bl. a. hed: »For

Finansaaret fra 1. April 1861 til 31. Marts 1862 skal de Bestemmelser, der er truffet ved vor Allerhøjeste Resolution af 23. September 1859 ang. de af Hertugdømmet Holstens Bidrag til Dækning af Monarkiets Fællesudgifter for Finansperioden fra 1. April (1861) til 31. Marts 1862, være afgørende«.

En væsentlig del af striden samlede sig nu om det spørgsmål, hvorvidt Holstens andel i budgettet var blevet forelagt til beslutning gennem denne paragraf. Efter regeringens mening var der ingen grund til uklarhed. Thi da bestemmelserne stod i et lovforslag, var det givet, at denne paragraf ligesom enhver anden paragraf deri var forelagt til forhandling, vedtagelse eller forkastelse.

Hvorfor var forelæggelsen da sket på denne snørklede og indviklede måde? To betragtninger synes at have gjort sig gældende: en officiel og ret formel, og en uofficiel, men mere reel. Den officielle begrundelse var, at når kongen een gang havde resolveret, hvorledes Holstens finansforhold skulle ordnes, således som det var tilfældet med patentet af 23. september 1859, så kunne man ikke uden videre opgive denne kgl. viljesytring. »Det er Hovedpunktet«, skrev Vedel den 15. marts til Quaade, »at man erkjender, at Kongens Værdighed ikke tillod at gjøre Andet end forelægge Patentet af 23. September og at hele Budgetforholdet kan inddrages under Forhandlingerne om dette punkt«.

Den reelle begrundelse var derimod en ganske anden. I brevet til Quaade nævnte Vedel, at de neutrale magters gesandter havde henvendt sig til Hall og rådet ham til at forelægge Holstens andel i budgettet for stænderne. Denne henvendelse, der fandt sted den 1. marts, havde gjort ministeriet uhyre skade, hævdede Vedel, fordi offentligheden havde fået det fejlagtige indtryk, at man åbenbart lod sig byde alt, hvad der behagede de fremmede. »Et Skridt endnu af den Beskaffenhed og Oppositionen herhjemme vil vinde en saadan Styrke, at Hall maa vige Pladsen for jeg ved ikke hvad, og saa skal vi see Løier. De kan danne Dem en Forestilling om, hvor vilde Folkene er her, ved at læse »Fædrelandet«, »Dagbladet« og »Berlingske Tidende«.

Regeringen var derfor klar over, at den måtte manøvrere med den yderste forsigtighed for ikke at synes for imødekommende. I sine erindringer indrømmede Vedel ganske åbent dette forhold, idet han skrev, at »Gortschakow . . . fandt – og det havde han vist Ret i – at § 13 med Villie var holdt saaledes, at man ikke her i Danmark ret saae hvad der laae i den«.

For de indviede var hensigten med § 13 ganske klar, men for holstenerne og for udlandet, der heller ikke »ret saae, hvad der laae i den«, var den i allerhøjeste grad uforståelig, og de fremmede regeringer fik nærmest det indtryk, at de var blevet holdt for nar. Og endnu værre blev det, da den kgl. kommissær på stænderforsamlingen, ministeren for Holsten, Raasløff, ikke ville godkende regeringens taktik. Da han ikke ville forsvare dens opfattelse af § 13, blev han afskediget, og stænderne mente nu at kunne hævde, at efter almindelig parlamentarisk sprogbrug var intet budget blevet forelagt.

Ved stænderforsamlingens slutning stod medlemmerne fast på udvalgsbetænkningen af 16. marts, hvori ethvert forslag om en fællesrepræsentation pure blev afvist, da en sådan ville være uforenelig med Holstens krav om ligeberettigelse. I stedet anbefalede man firdelingsforslaget af 1859 som basis for en ordning.

*

Således endte dette forsøg på at nå til et modus vivendi med Holsten. Vedel havde som omtalt været ophavsmanden til ideen om at sammenkalde de holstenske stænder til forhandling. Han havde dog hurtigt tabt troen på nytten deraf. Efter at udvalgsbetænkningen af 16. marts var blevet offentliggjort, skrev han til Otto Plessen, at alle forsøg på en forsoning øjensynlig var forgæves, og at det ikke var til at se, hvorledes man nu kunne undgå eksekution og krig. Stænderne burde dog vide, at man hellere i yderste tilfælde ville tage krigen end at give afkald på Slesvig, thi dette tab ville nødvendigvis føre til Danmarks ødelæggelse. Regeringen var imidlertid rolig og fattet, og det var nødvendigt, thi selv moderate mennesker ville sikkert kræve, at der blev gjort en ende på disse stadige forsøg, der kun medførte nationens demoralisering.

Også de konservative gesandter var betænkelige ved holstenernes uforsonlige holdning. Både Scheel-Plessen og O. Plessen rådede broderen Carl Plessen til mådehold. Bülow var i og for sig ikke uenig heri, men han var samtidig fuld af bitter kritik mod den danske regering. Til Quaade skrev han i fortrolighed, at man var kommet langt bort fra den glimrende stilling i 1854, thi den kapital, man da havde samlet, var lidt efter lidt smuldret bort, således at man i en kriesituation ikke kunne regne med faste alliancer. Igennem de sidste

tre år havde han forudsagt dette, men i København havde man sin egen opfattelse og gjorde intet eller gjorde det forsent, med lange dépêcher, som ingen læste. Det afgørende problem var nu Slesvig, der var et europæisk anliggende, hvilket forudsatte et Europa, der støttede Danmark. Han håbede, at Hall og Vedel ikke nærrede nogen illusion på dette punkt.

Imidlertid måtte man i København stille sig det spørgsmål, hvad der ville ske efter fiaskoen i Itzehoe. Skulle man tage forbundsbeslutningen af 7. februar 1861 efter dens ordlyd, måtte eksekutionen nu iværksættes. I dagene efter 11. april gik der også allehånde rygter om tyske troppekonzentrationer. Det viste sig dog hurtigt at være blind alarm, men de danske rustninger blev yderligere fremskyndet, og infanteribataillonerne antal doubleredes. Regeringen kunne dog ikke slå sig til ro med disse militære foranstaltninger. Den måtte på den ene eller anden måde tage initiativet for at få en afgørelse, og i midten af april mødtes dens medlemmer påny til interne forhandlinger. Et referat af disse drøftelser kendes ikke, men de har efter alt at dømme drejet sig om de tre muligheder, der syntes at foreligge. Enten kunne man tage skridtet fuldt ud og udsondre Holsten, eller passivt afvente, hvad Forbundet ville gøre, eller rette en henvendelse til de neutrale magter om international mægling.

Mulighed nr. 2 forbød sig selv, og valget måtte derfor stå mellem nr. 1 og 3. Det sidste alternativ synes dog ikke at have været genstand for længere diskussioner, til gengæld samlede interessen sig om den første mulighed. Den yderliggående del af det nationalliberale parti med »Fædrelandet« i spidsen tvivlede dog på, at Hall havde mod til at foretage dette drastiske skridt. Gang på gang blev han angrebet for sin svaghed, passivitet og opportunisme. Lehmann stillede sig som vanligt på »Fædrelandet«s side, og i en tale, han holdt i Vejle den 20. april, brød han definitivt med helstatspolitikken og proklamerede ejderprogrammet. Hans ord havde utvivlsomt en særlig adresse til Hall, thi dagen efter skrev han til ham, »jeg haaber dog, at den Tid er forbi, da vi lade os drive med Strømmen, thi som den vise Salomo siger (eller burde sige): der gives Tider, hvor den voveligste Politik er den forsigtigste«.

Det var et stærkt pres, Hall var udsat for fra partiets højre fløj, og samtidig måtte han være forberedt på at møde opposition inden for regeringen – især fra Monrad – mod ethvert forsøg på at sprænge

helstaten. Overfor denne falanks af kritikere følte Vedel sig forpligtet til at komme sin chef til undsætning. Det skete i en lang artikel til det svenske »Aftonbladet«, der var kendt for sine skandinaviske sympatier. Artiklen har en særlig interesse, fordi den så klart viser hans egne politiske synspunkter.

Vedel begyndte med at skildre forskellen på »Fædrelandet«s og regeringsorganet »Dagbladet«s standpunkter: det førstnævnte blad »vil have Holsten aldeles udsondret og troer, at dette kunde være skeet forlængst. . . . Slesvig skal incorporeres ved en Regeringsact, de slesvigske Stænder gaae op i den danske Rigsdag og det tyske Element i Hertugdømmet saa vidt muligt queles«. Skandinavismen skal føres ud i Virkeligheden ved offensiv-defensiv alliancer og dynastiske forbindelser. »Dagbladet«s program adskiller sig mere ved udførelsesmåden end ved endemålet. Det tyske hertugdømme Holsten var det næppe muligt at bringe i en sådan organisk forbindelse med de danske provinser, at en helstat blev resultatet. Men deraf fulgte ikke, at en brutal amputation à la »Fædrelandet« var gavnlig eller mulig. Thi såfremt Holsten blev overladt til sig selv, ville det før eller senere blive en preussisk provins. En særlig holstensk armé ville udvikle sig med den ene tanke at angribe Slesvig ved passende lejlighed. I Kiel og Neustadt ville en tysk flåde blive bygget og herfra ville Preussen beherske havet og true Norden. Derfor burde Holsten bevares i en vis politisk forbindelse med Danmark, selvom det i alt væsentligt blev udsondret. Med hensyn til Slesvig var målet nok inkorporation, men en sådan kunne først finde sted, når Slesvigs stænderforsamling selv androg om det, thi først da ville Europa ikke tale om løftebrud og Slesvig ikke beklage sin tabte selvstændighed. Ved en langsom og besindig politik havde regeringen hidtil opnået, at halvdelen af stænderforsamlingen var dansksindet, og ved at fortsætte ad denne vej ville man ubemærket vinde yderligere terræn. Skandinavismen var en drøm, og de kulturelle og materielle forbindelser måtte udvikles før de politiske. En forhastet forbindelse ville kun medføre mistro og had. Vedel sluttede med at spørge: hvorfor fordømmer, angriber og smæder man i Sverige Hall? Indser man ikke, at en mand, der ikke ved fødsel, rigdom, protektion eller et stort parti holder sig ved magten trods alle vanskeligheder, må være noget betydeligt, hvilket naturligvis ikke udelukker, at han har sine fejl. Kongen og hans omgivelser elsker ham ikke, prinserne og deres coterier angriber ham. Blixen og hans satelliter raser mod ham som gale. Bluhme og helstatsmændene intri-

gerer mod ham. Hvor er hans mægtige presseorgan, hvor er hans trofaste parti? Beskytter Rusland og Frankrig ham? Nej, og dog står han! Er dette ikke et tegn på, at han besidder dygtighed, og at den besindige del af befolkningen støtter ham?

Efter således at have gjort op med kredsen omkring »Fædrelandet«, vendte han sig i en anden artikel mod Monrad. Han begyndte med at fastslå, at nu, da afgørelsens øjeblik nærmede sig, var det nødvendigt, at Hall ikke skulle spilde tid og kræfter på at sikre sig »alles Enighed. Ministeriet er enigt om det sidste Endemaal, men Midler, Modaliteter og Detailler maa overlades den, som har Forudsætningerne, og disse har Hall«. Med tydelig adresse til Monrad fortsatte han, »der er en vis eksperimenterende Drift, der aldrig kan forblive rolig, søger Problemerne for deres egen Skyld og for at nyde den dialektiske Fornøjelse at tumle med dem – dette Urolige, Flyvende, Uhyggelige, *det* har Hall ikke noget af. . . . (Når Hall) er og bliver Udenrigsminister, skal han have frie Hænder til at arbejde med den Bestemthed og Eenhed, som Forholdene nu mere end nogensinde fordrer. Hans Colleger bør ikke blande sig deri, ja de bør endog have den gode Takt at indse« – en ny finte til Monrad – »at selv private Samtaler med de herværende Fremmede (gesandter) kunde gjøre overordentlig Skade for Situationen, og jo større og med Rette selvbevidst en politisk Personlighed er, desto lettere maae det være for ham at vise den Resignation at holde sig tilbage og lade den raade, hvis Sag det er«.

Denne lidt skolemesteragtige måde at belære Monrad på viste sig iøvrigt at være ganske overflødig, thi under ministeriets forhandlinger i slutningen af april var Monrad særdeles spagfærdig. Krieger mente, »at Hall i den Grad (er) bleven overlegen, at Monrad finder sig indtil videre i Alt; naar Hall siger, at det maa saa være, er Sagen afgjort«.

I bevidstheden om at have en relativ enig regering og en begejstret offentlighed bag sig kunne Hall da lade al vankelmodighed fare og beordre udarbejdelse af den kgl. forestilling af 26. april, hvori han udbad sig og fik bemyndigelse til at udsende en cirkulæredepêche til de danske gesandter ved de ikke-tyske regeringer. I denne skrivelse skulle udtales, at regeringen ikke længere var til sinds at følge de hidtil betrædte veje »men nu vil opnaa en Afgjørelse i Overbeviisning om, at en saadan Udtalelse vil tjene til at styrke de Bestræbelser, som jeg har Grund til at antage, at der i den seneste Tid fra flere Sider gjøres for at bringe den dansk-tydske Strid til en fredelig Løsning«. Fjorten dage senere den

11. maj udsendtes cirkulæreskrivelsen i overensstemmelse med indholdet af den kgl. forestilling.

*

Afgørelsen syntes at være faldet. Efter den danske regerings mening var der tilsyneladende ikke andre muligheder tilbage end at skride til en (delvis) udsondring af Holsten.

Og dog fandtes der endnu en mulighed. I begyndelsen af maj 1861 fremsatte Schleinitz over for Quaade et uofficielt forslag om at løse den evige strid ved en deling af Slesvig. Den hannoveranske statsminister von Platen-Hallermund foreslog den danske gesandt i Hamborg, Johan Bülow, den samme løsning. Planen gik ud på, at den del af Slesvig, der lå syd for Flensborg – Tønder skulle adskilles fra Nordslesvig og enten bestå som en selvstændig provins eller forbindes med Holsten dog uden at træde ind i det tyske Forbund. Nordslesvig kunne da inkorporeres i Danmark. Quaade afviste straks forslaget, hvilket billigedes af Hall og Vedel. En officiel dansk udtalelse fremkom ikke, men i en instruktion af 1. juni til Johan Bülow hed det, at regeringen ikke ville falde tilbage til fortidens uretfærdigheder, da et land blev behandlet som et »bien particulier«, egnet til at deles og amputeres efter ejerens vilje. Dermed bortfaldt denne mulighed ligeså hurtigt, som den var fremkommet.

Man kan nu spørge, om der bag denne kategoriske afvisning af delingstanken ikke gemte sig nogen tvivl om det berettigede i denne holdning. Det må synes mærkeligt, om der ikke blandt ledende personligheder i Danmark fandtes mindste erkendelse af, at man – i hvert fald teoretisk – kunne føre en anden politik i det slesvig-holstenske spørgsmål end blot ubøjeeligt at kræve hele Slesvig. Retter man dette spørgsmål mod Vedel, så må det erindres, at han i 1849 havde anerkendt Schacks argumenter for en deling af Slesvig. Var der intet spor tilbage heraf?

Det var der, men det var godt gemt. Det kom dog til syne i et brev fra slutningen af juni 1861, da Vedel under begivenhedernes pres skrev til Quaade: »jeg vilde hellere see os giennem en Krig (om galt skulde være, men jeg troer ikke derpaa) tvungne til Forandringer i Slesvig end frit paatage os Dem. Troe De mig, Nationalbevidstheden er en

politisk Factor saagodtsom enhver anden og den taaler hos os ikke en frivillig Opgivelse af Noget i Slesvig.«

Her er sikkert udtrykt, hvad flere end Vedel inderst inde tænkte om denne sag. Ligesom den danske regering i efteråret 1848 havde været inde på delingstanken, men havde opgivet den på grund af folkestemningen, således veg man i hele perioden indtil Londonkonferencen tilbage for denne mulighed og dens konsekvenser. Den var ikke praktisk politik, ikke gennemførlig og derfor heller ikke ønskelig at beskæftige sig med.

Set på denne baggrund er det interessant at læse, hvad Vedel fyrré år senere mente om dette problem. »Den eneste Maade at komme ud af Vanskelighederne vilde være, at man enedes med Tydskland om at skille det tydske Slesvig ud og lade det følge Holsteen helt eller partielt. Og den Løsning var efter al Sandsynlighed mulig dengang. Gientagne Gange var Schleinitz kommet tilbage i sine Samtaler med Quaade til denne Løsning, og England stillede Forslag derom – der var Tale om at drage Grændsen Syd for Flensborg og maaskee kunde man være naaet til Husum som vestligt Endepunkt – men saa stærk var Forblændelsen hos os, at endikke nogen af vore Gesandter, der dog skulde staa mere upaavirket af en uinformeret Folkestemning, udtalte (sig) derfor. Hall afviste den stadigt, og det maae erkjendes, at det vilde have været vanskeligt at faae den offentlige Mening herhjemme til at gaae ind derpaa og at overvinde Frederik 7des Stædighed, nu da han engang havde vundet Popularitet ved det skjæbnesvangre Kongeord paa Leerbæk Mark: det skal ei skee. Men hertil har man Ministre.«

Dog, nu skrev man 1861 og ikke 1901, og »den eneste Maade at komme ud af Vanskelighederne« var da en helt anden.

Den 17. maj besluttede Hall sig til at modtage en deputation bestående af Madvig, S. C. Larsen, Blixen-Finecke og Ploug, der overrakte ham den store rigsdagsadresse på 71.000 underskrifter, hvori der stilledes krav om »Kongeriget og Slesvigs konstitutionelle Forening til et udeleligt og uafhængigt Rige«. Madvig var ordfører, og Hall besvarede straks hans tale i velvillige og hjertelige ord, som Vedel i hast havde skrevet ned på bagsiden af konceptet til en dépêche. Han fulgte dog ikke ganske det vedelske udkast, men omarbejdede det i en mere moderat tonart. Hvor Vedel havde skrevet: »Holder jeg (mig) overbevist om. . . at de ligesaa fuldt som den kgl. Regjering erkjender, (at) det – som Resultatet af de Skridt som i de sidste 5 Aar ere fore-

tagen efter deres Opfordring – er en Umulighed at naa en Løsning ved Forhandling med den provinsielle Repræsentation for Holsten, der har stillet sig saaledes, at det er utænkeligt under saadanne Forhold at naa en Ordning med en tvungen Optagelse af Holsten i en Fællesrepræsentation, og at den eneste Vei derfor er at give Holsten en saadan selvstændig Stilling. . . . « blev det i Halls mund til: »Jeg troer dog alt ved nærværende Leilighed at kunne og burde udtale som Regjeringens Overbeviisning, at det er af paatrængende Vigtighed, at det saalænge henstaaende Stridsspørgsmaal nu finder sin Afgjørelse og at en saadan, efter den gjennem saa mange møisommelige, men frugtesløse Bestræbelser vundne Erfaring, alene vil kunne naaes derved, at der gives Hertugdømmet Holsten en saadan selvstændigere Stilling«.

*

Det er umiskendeligt, at tonen er skarpere i Vedels redaktion end i Halls. Denne forskel var ikke tilfældig. Den skyldtes i første række, at Hall som den ansvarlige statschef måtte vælge en mere moderat og uforbindende sprogbrug. Hvorfor havde Vedel ikke taget hensyn hertil, da han konciperede svaret? Forklaringen er formentlig den, at da afgørelsen nu syntes at stå for døren, var han så lidenskabeligt engageret i den hele sag, at han ikke kunne nøjes med at levere sin chef det materiale, der var nødvendigt for at svare, men måtte lade sin egen opfattelse komme til orde.

Netop fra dette tidsrum har vi flere vidnesbyrd om den spændte, sjælelige tilstand, Vedel befandt sig i; thi bag den kølige facade, han viste til daglig, boede et temperament, der kunne komme til udbrud i kritiske situationer. Fra slutningen af april findes der fra hans hånd en løst henkastet notits, måske nedskrevet under en forhandling med Hall. I denne hedder det: »ikke yderligere Tilbud, nye Forhandlinger mere end problematiske, Virkningen beklagelig thi kun Udsættelse, og Udsættelse (er) værre end noget andet«. Omtrent samtidig meddelte han Quaade: »Mit Raad er altid ikke at lade Øieblikket glide hen uden at faae en Ordning. Nu er der Interesse for Sagen, navnlig i England. . . . og nu er der god Stemning her hjemme, og vore Rustninger er i Orden. Altsaa mener jeg at vi skulle have Courage til at provocere en Crise.« Og den 22. maj skrev Krieger, der bistod fru Heiberg med udgivelsen af J. L. Heibergs samlede skrifter, til ham: »Jeg

forstaaer mig ikke rigtigt paa Dem i denne Tid; thi er det mit Forslag, at vi ikke tale Politik, før De har sovet tre Nætter paa Landet; derimod vil jeg gjerne have Lov til at komme med Correctur eller rettere med Vaudeville osv. til Dem paa Torsdag Aften«.

Heibergs vaudeviller har næppe haft den ønskede beroligende indflydelse, thi i disse majdage var den politiske situation den alt dominerende. Den 29. maj fik Quaae et nyt langt brev om alle de overvejelser, Vedel gjorde sig. »Jeg ser godt Faren ved at handle«, hed det, »men jeg ser ogsaa Umuligheden af at glide hen til Efteraaret uden Afgjørelse«.

Hans nervøse tilstand skyldtes utvivlsomt bevidstheden om den skæbnesvangre udvikling, der ville blive sat igang, såfremt man nu sprængte helstaten. Men den bundede måske også i frygten for, at det hele alligevel ikke blev til noget, hvis Hall i det afgørende øjeblik veg tilbage. Vedel kendte Halls natur og vidste, hvor langt der var fra ord til handling. Denne viden har øjensynlig hvilet som en tung byrde på ham. I et brev af 3. juni hedder det: »Jeg haaber, at vi snart vil blive active og ikke længere fortsætte vor afventende og ydmygende, jeg kunde næsten sige umandige Rolle«.

Vedel var her næsten kommet på linje med Lehmann, der i de samme dage skrev til Hall, om han havde erfaret, »hvorvidt den danske Regering er kommet til den Overbevisning, at nu er Øjeblikket til at føre et kort, stolt, indtrængende Sprog. . . . Ingen kunde med Billighed forlange, at den skulde tale *bons sens* med Frankfurt, men Europa kan forstaa dette ikke-tydske Idiom, og med Rustninger følger altid en vis Kanonklang i Sproget.«

*

Intet lå dog Hall fjernere end at indtage heltepositur og lade sin tale genlyde af kanonklang. Han søgte i stedet råd og vejledning hos lord Russell: hvilken vej var den bedste at følge for den danske regering, enten fuldstændig udsondring af Holsten, idet man stolede på senere at kunne knytte passende baand mellem monarkiet og hertugdømmet, eller en mellemtilstand? Svaret var det lidet tilfredsstillende, at dette måtte regeringen i København selv bedst vide.

Hall (og hans kolleger) måtte da selv træffe beslutningen om at skride til handling, men det var just det, han ikke kunne. Og medens

junidagene skred – præget af forberedelserne til folketingsvalget den 14. – gled initiativet ham af hænde og over til den preussiske regering. Den 7. juni indberettede Quaade, at Schleinitz mente at have fundet en løsning på konflikten ved hjælp af Halls cirkulæredépêche af 22. marts 1861, hvori det hed: »jeg mener derfor fortroligt at kunne sige Dem, at efter min personlige opfattelse, ville H. M.s regering foretrække at give afkald på Holstens (ekstraord.) kvota i fællesudgifterne og for dette hertugdømmes vedkommende holde sig indenfor normalbudgettets grænser, end at udsætte sig for forbundseksekution på grund af dette forholdsvis lille spørgsmål«. Såfremt den danske regering ville afgive en sådan erklæring for finansperioden 1861–62 var Schleinitz tilbøjelig til at tro, at forbundsdagen ville erklære sig tilfreds.

Halls første reaktion var at afvise forslaget, men nogle dage senere ankom en dépêche fra Bille, hvori han meddelte, at den preussiske gesandt i London havde stillet Russell det samme forslag. Den engelske udenrigsminister var ikke sen til at gribe chancen for at opnå en fredelig ordning. Paget fik straks ordre til at forespørge, hvorvidt den danske regering var villig til at gå ind herpå for at undgå eksekution. Den 13. juni opsøgte den engelske gesandt Hall og forelagde ham spørgsmålet. I begyndelsen var Hall ret afvisende, men da Paget trængte ind på ham, begyndte han at vakle, idet han udtalte, at hvis man kunne opnå en tilfredsstillende løsning af det holstenske spørgsmål inden oktober måned – når rigsrådet skulle træde sammen – så kunne sagen måske ordnes. Han måtte dog først forhandle med sine kolleger, hvoraf flere var bortrejst.

I den følgende uge havde Hall lejlighed til at diskutere sagen med de øvrige ministre. Hvilke synspunkter, der er blevet gjort gældende, vides ikke, men frygten for at miste Englands støtte har været en faktor af afgørende betydning. Dertil kom, at folketingsvalget i mellemtiden var blevet godt overstået, og alt dette i forbindelse med Halls velkendte uvilje mod drastiske beslutninger har utvivlsomt bevirket, at han den 20. juni kunne meddele Paget, at regeringen gik ind på Englands forslag. Dog kun på den udtrykkelige betingelse, at de neutrale magter ville medvirke til, at man nåede et resultat angående Holsten før rigsrådets samling.

Med dette svar syntes de værste hindringer at være ryddet ad vejen, men nu meldte der sig et par overraskelser. Den første var bestemt for Paget selv, da han den 25. juni mødte op i udenrigsministeriet og fandt

Hall bortrejst. I stedet talte han med Vedel, der kort erklærede, at såfremt en international forhandling kom istand om Holsten, kunne den danske regering ikke tillade, at spørgsmålet om Slesvig blev inddraget. Denne udtalelse syntes Paget så ny og mærkværdig, at han straks afbrød samtalen og først genoptog den, da Hall var kommet tilbage. Paget ville gerne af konseilspræsidentens egen mund erfare, om Vedels udtalelse også var regeringens, eller om den måtte stå for Vedels regning. Sin natur tro svarede Hall temmelig svævende. Da han blev hårdt presset, erklærede han, at man naturligvis godt kunne tale om Slesvig. Han ville dog aldrig tillade, at det blev genstand for en forhandling med Tyskland. Hertil svarede Paget, at det var håbløst at tænke på den definitive ordning med mindre det slesvigske spørgsmål blev behandlet på en anden måde end hidtil.

Men blev Paget ilde berørt, så var dette i endnu højere grad tilfældet med Vedel. Halls kapitulation var kommet som en ubehagelig, omend næppe uventet meddelelse. Skuffelsen og bekymringen for fremtiden gav sig tydeligt udtryk i et brev til Quaade. »Undskyld min lange Taushed, men jeg har befundet mig ilde i noget Tid, ikke saameget legemligt som aandeligt. Dels er jeg meget træt og udmattet, dels er jeg mellem os sagt meget langtfra fornøiet med Regeringens Maade at behandle den tyske Sag, thi jeg savner Suite og Bestemthed.« Derpå udviklede han nærmere, hvorledes han frygtede for, at en international forhandling også ville komme til at omfatte Slesvig og medføre internationale forpligtelser, der kunne give Tyskland anledning til at kræve en europæisk undersøgelse af administrationen i Slesvig, »og hvert Øieblik kan en saadan Consultation om det syge Danmark sammenkaldes. . . . De bedste Garanter er vor egen Fordeel, og den skal vi nok søge i Slesvig og i at drage den tyske Befolkning til os, men internationale Forpligtelser, Declarationer, Udtalelser af Hensigter etc. etc. ville spolere Alt.«

Imidlertid var enden ikke endda. Den 4. juli mødte Paget atter op i udenrigsministeriet, hvor han påny traf Vedel, da Hall var med kongen i Jylland. Efter ordre fra Russell fremførte han denne gang et helt nyt forslag, der – inspireret af Schleinitz – kort gik ud på, at Danmark skulle give afkald på Holstens ekstraordinære kvota for det løbende finansår og *samtidig* opgive kravet om en international forhandling. I stedet skulle der indledes direkte forhandlinger med Frankfurt og såfremt disse mislykkedes, skulle de neutrale magter tilbyde at mægle.

Det kunne synes mærkeligt, at Paget ikke ventede med at afgive en så betydningsfuld erklæring, indtil Hall var kommet tilbage. Men han var nu klar over den indflydelse, Vedel øvede på Hall. Derfor begrundede han i sin indberetning omhyggeligt, hvorfor han havde indladt sig nærmere med Vedel. Thi »eftersom jeg tror, at denne mands meninger og råd udøver en ikke ubetydelig indflydelse på hr. Halls beslutninger, så indlod jeg mig på en længere diskussion med ham, end det ellers ville have været nødvendigt, idet jeg gjorde brug af sådanne argumenter, som jeg tænkte bedst egnede til at påvirke den beretning, som han ville tilstille sin chef«.

Vedel udbad sig nu nærmere meddelelse om, hvorledes man havde tænkt sig, at disse forhandlinger skulle finde sted, og navnlig hvilken sikkerhed eller håb der var om at nå til et resultat, før rigsrådet mødtes til oktober, thi på dette tidspunkt måtte regeringen have et resultat. Personlig kunne han ikke se, hvorledes disse vanskeligheder kunne overvindes, og han havde ingen tiltro til den preussiske regerings hensigter. Preussens mål var tydeligt nok kun at vinde tid. Det havde intet alvorligt ønske om at bringe sagen til en afslutning. Derfor kunne han ikke indse, hvorfor den danske regering skulle medvirke til gennemførelsen af Preussens mål og påbegynde nye forhandlinger med Forbundet, der bestemt ikke ville føre til et godt resultat. Paget søgte at berolige Vedel, men denne holdt på sit: man risikerede, at de tyske regeringer – drevet frem af den offentlige mening – ville gå videre, end de egentlig havde tænkt sig, og »Danmark ville da blive drevet op mod muren for at bevare freden«. Samtalen sluttede med, at Paget bad ham påvirke Hall for at få ham til at acceptere det engelske forslag, og han fik det indtryk, at Vedel ville gøre dette.

Heri blev han dog skuffet, thi da han den 8. juli forhandlede med Hall, udtalte denne sig »på samme måde som m.de Vedel«. Men Paget lod sig ikke afvise. Han kendte Hall og vedblev at trænge ind på ham, indtil han gav efter, idet han sagde, at han (Hall) i hvert fald måtte have noget at vise frem, som overfor landet kunne begrunde og retfærdiggøre det skridt, der skulle tages. Han måtte derfor have en officiel note om denne sag.

Paget satte sig straks i telegrafisk forbindelse med London, og allerede den 10. juli kunne han give Hall en skriftlig forsikring om, at hvis Danmark afgav den ønskede erklæring, ville den engelske regering, såfremt forhandlingerne mellem Danmark og de tyske magter ikke førte til et

resultat, bestræbe sig på at hidføre en venskabelig mægling fra de neutrale magters side.

Der var nu stillet et bestemt forslag, og en afgørelse måtte træffes. Sagde man nej, var det ensbetydende med at give afkald på Englands venskabelige støtte. Sagde man ja, betød det direkte forhandling med Frankfurt, men uden større håb om at nå et positivt resultat. Vedels stilling var ganske klar. Han var imod enhver form for forhandling: »jeg vilde ønske« skrev han til Quaade, »at det Hele gik tilbage og Forbundet modtog Andragendet fra Commissionen om Execution. Da havde vi Fordringerne bestemt formulerede, og vi kunde da afgive en Erklæring som kunde gaa tilbage til Commissionen. Først saa ere vi, synes mig, vis paa at vor Declaration ikke blot tjener til at fremkalde nye Fordringer. Og Negociation blive dog kun Vrøvl og Led i sædvanlig Forbundsmaskineri med Execution i Baggrunden saasnart Leiligheden byder sig.«

Dette kompromisløse standpunkt var ikke Halls. Han var besluttet på at gå til forhandling, men forsøgte i sidste øjeblik at dreje sagen til Danmarks fordel, idet han i udkastet til det danske svar bemærkede, at man ved at gå ind på Englands forslag samtidig opnåede, at regeringen ved administrative og legislative forholdsregler kunne sikre de ikke-tyske landsdeles uafhængighed. Bag denne skruede formulering lå den tanke, at regeringen ville reservere sig retten til at opløse fællesskabet og udsondre Holsten. Paget, der fik udkastet forelagt, mærkede dog hensigten og modsatte sig bestemt denne formulering. Atter bøjede Hall sig, og den 20. juli afgav han det ønskede svar, idet han dog fremhævede den for Danmark uheldige forskel mellem det første og andet engelske forslag.

*

Beslutningen vakte en sådan uvilje hos Vedel, at han måtte have luft for sin utilfredshed, og som så ofte før skete det i et brev til Quaade. »Skriver jeg Dem sjældent til i den sidste Tid, saa er det fordi jeg er misfornøiet – jeg dølgger Dem det ikke – med Regjeringen. Kongen er paa antiquariske Undersøgelser og bryder sig langt mere om at finde Gorm den Gamle end at tage nogen Beslutning eller rettere præsidere i Statsraadet. Ministeriet vil idag Et, imorgen et Andet, Resolution faaer man aldrig, Suite i Handlingerne er der ikke Tanke om. Mit Forhold er

ubehageligt, fordi jeg ikke tilbageholder mine Tanker derom. Det er en kort men ligesaa sand Skildring, som den er skarp. . . . Ministeriet (synes) at ville gaae ind paa Pagets Forslag. . . . Jeg ved, at De er derfor, men jeg dølger Dem ikke, at jeg er meget stærkt derimod, naar man ikke faar ganske anderledes bestemte Tilsagn og Begrændsninger end Englands løse Raad. Det nytter ikke, at jeg fordyber mig i mine Betragtninger, der kun vilde være aldeles private og altsaa ligegyldige, thi paa Ministeren gjør de ikke noget Indtryk, og hvad der saagodtsom er sket, staaer ialt Fald ikke til at ændre.«

Man mærker her en tone af bitterhed og vrede, der aldrig tidligere var kommet så skarpt frem. I det korte tidsrum fra april måned, da han skrev så rosende om Hall, og til dette bidske brev, var der sket en afgørende vending i forholdet mellem de to mænd.

Imidlertid gik sagen sin gang. I ministerrådet den 24. juli godkendtes Halls forhandlinger, og den 26. juli bifaldt kongen ministeriets indstilling om at afgive den ønskede erklæring til den preussiske og østrigske regering. Tre dage senere blev den afsendt til Berlin og Wien.

Til denne erklæring knytter der sig den ganske særlige interesse, at Vedel ikke havde mindste andel i dens udformning. Han, der gennem tre år personlig havde konciperet næsten alle instruktioner og noter, havde ikke lagt pen til et så vigtigt aktstykke. Dets indhold var konciperet af Hall selv, der ellers aldrig skrev en linje. Det synes som om Vedel i sin vrede og ophidselse ganske har set bort fra sin embedspligt og har ladet sin politiske indstilling været afgørende. En sådan optræden havde han aldrig tilladt sig før, og det skete heller ikke siden, men netop derved får man en målestok for den lidenskab, hvormed han i disse år deltog i arbejdet med at afstikke den udenrigspolitiske kurs.

I breve til Krieger, der befandt sig på rejse i udlandet, lagde han ikke skjul på, hvad han mente om Halls afgørelse i denne sag, »Hvad jeg personlig vilde ønske var, at man kunde gøre Noget til, at det Skeete nu fik en saa god Gang eller saalidet slet som muligt, og at Hall fik en saa alvorlig Lection, at han kom noget tilbage fra den svimlende Statsmandshøide, hvorpaa han befandt sig, eller at han opgav Udenrigsministeriet og indtog en beskednere Stilling i Cabinetet. . . . Mod mig er han meget irriteret, siger vel Intet, men seer mig helst gaae bort. Idag overraskede han mig med det Spørgsmaal uden Indledning, om jeg »agtede at reise i denne Uge«. Ja nok, det vil jeg vist gerne. Nu skal han gaae og læse Aviser endnu i et Par Dage, saae skal jeg søge at

nærme mig ham lidt igjen, men... det vil derfor falde mig yderst vanskeligt at faae en Samtale i Gang, hvis første Tanke (om end ikke Ord) maae blive den, at nu seer du, hvorledes du sidder i det, Mads Foss!«

Endnu i Vedels høje alderdom var der i hans sind en irritation, der fik ham til at bemærke om erklæringen af 29. juli 1861, »Hall var forfærdelig stolt af sin Bedrift... det var Halls sædvanlige Optimisme«.

Modsætningsforholdet mellem de to blev ikke bedre ved, at hele den nationalliberale presse fordømte Hall. At »Fædrelandet« angreb ham, kunne han endda finde sig i, men at også »Dagbladet« kritiserede erklæringen, berørte ham på det smerteligste.

Også Lehmann kom med svære bebrejdelser, og Krieger omtalte erklæringen som en afgjort fejltagelse. Til gengæld kunne Hall glæde sig over, at såvel de fremmede magter med Preussen i spidsen som de konservative danske gesandter hilste den med stor tilfredshed.

Forbundet besluttede den 12. august at acceptere erklæringen og udsætte eksekutionen. Det var det vigtigste resultat, Hall nåede. Selv mente han, at »naaer engang en sand og fuldstændig Oplysning kan gives, vil det blive erkjendt, at derved den *alleruheldigste Stilling* for Landet er blevet afværget og tillige Vejen aabnet om end ikke til en fredelig Løsning af Spørgsmaalet saa dog til Opnaaelsen af en saadan Stilling for Danmark-Slesvig, at Angrebet paa samme vil blive yderst vanskeligt, og i alt Fald meget ugunstigt for Tyskland«.

*

For Vedel blev denne episode af væsentlig betydning. Ganske vist bedredes forholdet til Hall, thi denne var ikke en mand, der i længere tid kunne bære nag til en agtet medarbejder, men der var for stedse gået noget istykker mellem de to. Vedel troede ikke længere på Halls evner som statsmand, og hans tillid til, at Danmark kunne påregne støtte hos de neutrale magter i almindelighed og hos England i særdeleshed, fik et grundskud.

Set med eftertidens alvidende øjne må mange af angrebene på Hall siges at skyde over målet. Det kunne vanskeligt bebrejdes en ansvarsbevidst statsmand, at han ikke ville sidde Englands raad om forhandling overhørig. Det kunne heller ikke bebrejdes ham, at han veg tilbage for at kaste landet ud i en krise og måske en krige, hvor Danmark ville

stå alene; og det ville være ubilligt at forlange, at han skulle kunne forudse, hvor meget slettere stillingen ville være 2 år senere.

Men det betyder ikke, at Vedel havde ganske uret, thi man må indrømme, at han så fuldstændig rigtigt, når han hævdede, at »Negociation bliver dog kun Vrøvl og Led i (det) sædvanlige Forbundsmaskineri med Exekution i Baggrunden saasomt Leiligheden byder sig«. Når en løsning af striden ved en deling af Slesvig ikke var praktisk politik, så kan man ikke frakende det standpunkt en vis logik, at det var bedre »at provocere en Crise« for at nå til en afgørelse på dette tidspunkt i 1861, da den internationale situation forekom relativt gunstig.

Hvad man kan indvende er, at hverken Vedel eller hans meningsfæller havde blik for, hvad en krig i virkeligheden betød. De havde ingen bestemt opfattelse af, hvor svag den danske militærmagt var i forhold til modstanderne. Det stod ganske vist Vedel klart, at Danmark gennem en krig kunne blive tvunget til at foretage ændringer i Slesvig, men man finder ingen erkendelse af, at en krig kunne føre til det totale nederlag.

Forstod Hall dette? Hans svingende holdning, hans villighed til i det afgørende øjeblik at bøje af viser i det mindste, at han har haft sin tvivl om det rigtige i at føre en »stærk politik« overfor de tyske magter,

Mange måneder senere – i april 1862 – svarede han sine kritikere i ord, der både var værdige og kraftige: »de tale bestandig om »Mod og Mands Hjerte«, men kom Leiligheden, at de kunde aflægge Prøve derpaa, vilde de maaskee staae i en sørgelig Forlegenhed. . . . det forekommer mig, at det er en høist absurd Brug af Ordene »Mod og Mands Hjerte«, naar man deri vil lægge den Betydning, at det, hvorpaa det hos en Regjering kommer an, er at fatte en, som man siger »afgjørende Beslutning«. At tage en Beslutning som fremkalder umiddelbare Forviklinger og Krig, kræver meget ofte langt *mindre* Mod og Mands Hjerte hos en Regjering end at udsætte sig for, hvad der følger af at tage en Beslutning i en anden Retning, som den anseer rigtig for Landet.«

FORGÆVES FORHANDLINGER

SEPTEMBER 1861—MARTS 1863

Forårets og sommerens anstrengende forhandlinger havde slidt stærkt på Vedels kræfter og nerver. Han havde ikke haft ferie i de sidste 3 år, og det var nu bydende nødvendigt, at han fik lejlighed til at hvile ud. Han kunne også gøre det med god samvittighed, thi de kommende forhandlinger med Preussen og Østrig ville næppe tage deres begyndelse lige med det samme. De to magter havde opnået, hvad de ville, og sagen havde for deres vedkommende ingen hast mere.

Dertil kom, at Hall gerne så sin departementschef tage bort nogen tid. Dette passede Vedel udmærket, da han havde en personlig grund til selv at anmode om orlov. Han stod nemlig i begreb med at gifte sig igen, og hans tilkommende hustru boede i Stockholm. Men forinden rejsen gik derop, aflagde han et kort besøg hos fru Heiberg, der i sommermånederne boede på »Bonderup«, familien Suhrs herregård nær Ringsted.

Efter Johan Ludvig Heibergs død i august 1860 havde Krieger taget sig af hendes sager og bl. a. bistået hende med udgivelsen af vaudevillerne. Som allerede nævnt havde han også fået Vedel til at medvirke, skønt teatret og dets verden ellers lå uden for hans interesseområde. I slutningen af marts 1861 introducerede Krieger ham i det heibergske hjem, hvor fruén straks fattede sympati for denne særprægede personlighed. Til Krieger skrev hun: »Tak for Deres Ven! Jeg finder ham behagelig, meget behagelig. Naar jeg lærer et nyt Menneske at kjende, da gaaer det mig med ham som med en god ny Bog: Indholdet opfylder mig og giver min Tanke Stof til at digte videre, og jeg grubler paa, om dette Indhold ogsaa er ret forstaaet og opfattet af mig. . . . I min grønne ungdom lo man ofte af mig, fordi jeg, naar jeg ret fandt behag i noget, sagde: Det er fiint! Dette kom jeg til at huske paa ved at tænke paa Deres Ven, og jeg fik atter Lyst til at sige: det er fiint.«

I de følgende måneder blev bekendtskabet uddybet, og fru Heiberg foreslog, at Vedel også skulle bygge hus i Rosenvænget, hvor hun selv var ved at bygge villa: »saa skal De (Krieger) han og jeg politisere de lange Vinteraftener. Der var da to Arner, som trak Dem til Rosenvænget.«

Midt i august blev Vedel inviteret til at bo en lørdag-søndag på »Bonderup«. Professor Madvig skulle have været med, men blev af en eller anden grund forhindret, hvad hverken Vedel eller fru Heiberg var kede af. Besøget forløb særdeles vel. Vedel fandt, at hans charmerende værtinde var meget interessant og meddelsom, og han konstaterede – øjensynlig med en vis tilfredsstillelse – at Hall ikke havde formået at udlette det tidligere ugunstige indtryk, han havde gjort på fru. I et brev til Krieger fortalte fru Heiberg på sin side om dette besøg.

»Vedel var det elskværdigste jeg endnu har seet ham. Det er dog vist, at de fleste Mennesker er behageligst, naar man har dem ene. . . . Den Forlegenhed, som jeg tidligere har bemærket hos Vedel, var forsvunden ved dette Besøg. Han har et meget behageligt og betryggende Væsen. Den lille Annas Hjerte stjal han formelig, saa at hun i Dag bebreidede mig, at jeg ikke havde bedt ham blive her og faaet Forsikringer af ham om at komme igjen. »Du skulde have bedt ham«, sagde hun, »meget, for jeg holder saa meget af ham«. Det er godt, at hun kun er 4 Aar. . . . Vedel talte ogsaa til mig om Halls nedslaaede Stemning. En tro Tjener har Hall vist i Vedel, men ikke en der hænger ved ham med Hjertet; dog dette Baand man være to om at binde, og Skylden, at det ikke er inderligere, er vist Halls. Vedel roste Dem for Deres Trofasthed mod Deres Venner. . . . Ligesom for Dem, lader Vedel ogsaa til at have megen Hengivenhed for Andræ. Han er jo ogsaa virkelig et udmærket Menneske.«

De to åndfulde mennesker fandt åbenbart behag i hinandens selskab og syntes begge interesseret i at fortsætte bekendtskabet.

Efter besøget på »Bonderup« tilbragte Vedel nogle dage i København for at ordne sine sager, inden han i slutningen af august rejste til Stockholm, hvor han skulle bo nogle uger for der at træffe de sidste aftaler med sin tilkommende hustru fru Fanny Schack, Hans Egede Schacks enke, inden brylluppet fandt sted.

Der var nu gået fire år, siden Vedel var blevet enkemand, og to år siden fru Schack var blevet enke. Igennem det sidste år havde det

været en stiltiende aftale, at de ville gifte sig. De havde begge oplevet den personlige tragedie at miste ægtefælle og eneste barn, og denne fælles skæbne bandt dem sammen på forunderlig måde. Men da de begge af egen erfaring kendte den ægteskabelige hverdag og vidste, hvor meget der skal til for at blive lykkelig, og hvor lidt til at blive ulykkelig, var de enige om ikke at forhaste sig. De ville være absolut sikre på deres følelser, inden de påny bandt sig i et ægteskab.

Fanny Schack var i 1854 kun 21 år gammel blevet gift med Hans Egede Schack, der havde lært hende at kende som purung pige under en af sine mange rejser i Sverige. Hendes fader, godsejer G. C. Hebbe (1804–93), var på samme tid en højt begavet, såre upraktisk og meget fantasifuld personlighed, der efter få års forløb satte både sit gods og sit ægteskab over styr. Han blev senere privatsekretær hos Carl XV, der benyttede ham som sin særlige udsending ved de hemmelige forhandlinger, han førte med Europas fyrster og statsmænd. Vedel fik aldrig noget videre at gøre med ham, men traf ham undertiden, når han var på gennemrejse. Hendes moder, Vendela Hebbe (1808–99), var kendt for sine digteriske talenter og for sin store skønhed. Efter sit ægteskabelige forlis rejste hun til Stockholm, hvor hun ernærede sig og sine børn gennem sit forfatterskab. Hendes kunstneriske talenter gik i arv til døtrene, hvoraf den ene, Signe Hebbe, blev en kendt operasangerinde og en anden blev skuespillerinde. Datteren Fanny var digterisk begavet, men hendes digte blev aldrig kendt udenfor den snævre familie- og vennekreds.

Fanny Hebbes ægteskab med Schack havde nok været lykkeligt, for så vidt som de to ægtefæller holdt oprigtigt af hinanden. Men det havde i flere henseender været en hård prøvelse, der ville have knækket en mindre stærk karakter. Ganske ung var hun blevet plantet om til et helt andet land og et andet milieu, hvor hun ikke kendte et eneste menneske. Selvom Schack var en usædvanlig charmerende og elskelig mand, så gjorde hans unormale levevis, hans sygelighed og hypokondri livet hårdt for dem begge. Schack havde f. eks. svært ved at sove og tilbragte derfor ofte nætterne med at vandre rundt i gaderne og opsøge småbeværtningerne for at studere folkelivet. Hans hustru ledsagede ham undertiden på disse natlige vandring, hvad der sled stærkt på hendes kræfter og sundhed.

Deres store, fælles interesse var litteraturen, og hun øvede – efter Vedels mening – stor indflydelse på Schacks bog »Phantasterne«. Det

er almindelig antaget, at hun stod model til den spanske prinsesse Bianca, der optræder i slutningen af bogen. »Med hende«, siger Vedel, »kom der Sving og Poesi ind i »Phantasterne«. Hun repræsenterede da den højeste Phase i Phantasteriet, den havde Schack aldrig af sig selv kunnet tilføie. Den skyldes heelt og holdent Fanny, og atter der troer jeg at kunne sige, at Biancas Phantasier er ikke digtede, men vare virkelige og ligesaa oplevede som Schacks ogsaa.«

*

I december 1858 døde deres eneste barn, en lille pige, af skarlagensfeber, og kun 7 måneder senere afgik Schack ved døden i Schlangenbad i Tyskland. Fanny Schack stod nu ganske alene tilbage og havde kun sin mands familie, især svogeren Andræ, at støtte sig til. Det ville derfor have været ganske naturligt, om hun var rejst tilbage til Sverige. Men her viste hendes særprægede personlighed sig: hun besluttede at blive i København. Hun sendte bud efter Vedel for at bede ham om som Schacks nærmeste ven at tage sig af hendes sager, hvad han beredvilligt omend forbavset påtog sig. Thi skønt få mennesker havde stået ham nærmere end Hans Egede Schack, så havde han aldrig formået at komme i kontakt med hans hustru. Hun var i disse år en lukket og sky natur, der ikke viste større interesse for andre mennesker. Vedel havde derfor ikke haft blik for hendes betydelige personlighed, men nu, da han så at sige på embeds vegne fik lejlighed til næsten daglig at tale med hende, lærte han hende nærmere at kende.

Vedel boede den sommer som sædvanlig i Klampenborg, og da fru Schack havde så få venner, slog hun sig også ned der. Når Vedel om eftermiddagen kom hjem fra ministeriet, hentede han hende til spadsereture i Dyrehaven. Under lange samtaler fik han en stadig dybere forståelse af hendes ejendommelige, fascinerende væsen. Hun levede helt i sin egen verden. Livet i naturen optog hende stærkt, og Vedel, der var en mere prosaisk natur, følte sig tiltrukket af hendes mærkelige evne til at personificere og idealisere sine oplevelser. Modsætningerne i deres natur syntes at knytte dem til hinanden foruden fælles minder om den samme mand. De var begge unge endnu og ville ikke afstå fra at søge lykken i et nyt familieliv. Tanken om ægteskab meldte sig da ganske naturligt, men begge var tillige for erfarne til at kaste sig ud i noget, de ikke rigtigt kunne overskue.

Efteråret og vinteren 1859–60 blev fru Schack boende i København. Da sommeren kom og de var blevet enige om at gifte sig, besluttede de først at prøve, om en længere adskillelse ville fjerne dem fra hinanden. Derfor rejste fru Schack hjem til moderen i Stockholm, hvor hun opholdt sig til efteråret 1861. Efter et års forløb var de begge overbeviste om rigtigheden af deres beslutning. Vedel rejste da i slutningen af august til Stockholm for at aftale det fornødne og samtidig lære fru Hebbe at kende.

Officielt var formålet med hans rejse at sondere stemningen i svenske regeringskredse over for Danmark. Han fik da også lejlighed til at træffe flere betydende mænd som Lars Hierta, Henning Hamilton, den kommende gesandt i København, og udenrigsminister Manderström, der ikke gjorde noget sympatisk indtryk på Vedel. På Ulriksdal blev han modtaget i privataudien af kong Carl, der var yderst elskværdig og personlig førte ham rundt i slottet for at vise ham seværdighederne.

Det blev nu bestemt, at vielsen skulle finde sted i løbet af efteråret, når fru Schack og hendes moder vendte tilbage fra en rejse til Paris. Lidt over midten af september forlod Vedel Stockholm. Den 1. november rejste han til Flensborg, hvor han mødte sin tilkommende hustru, der var ankommet fra Frankrig og nu boede hos hans broder pastor Frants Vedel. Den 2. november blev de hjemmeviet. Straks efter vielsen tog de via Kiel–Korsør til København. Her flyttede de ind i deres nye lejlighed, Nørregade 24, lige over for »Folketeatret« og i umiddelbar nærhed af Kriegers bolig.

*

Vedels andet ægteskab blev af indgribende betydning for ham. I nogles øjne var det ikke et standsmæssigt giftermål, thi fru Vedel tilhørte ikke en indflydelsesrig eller formuende slægt, men det blev lykkeligt og varede på få måneder nær i halvtredssindstyve år. Med sin store intelligens og stærke karakter kom fru Vedel til at øve den største indflydelse på sin mand, hvad han fuldtud anerkendte. De to ægtefæller lignede hinanden deri, at de begge af naturen var sky og tilbageholdende. Men indadtil blev livet levet så meget mere intenst. Fanny Vedel blev straks *hjemmets midtpunkt, livlig og interesseret som hun var over for dem*, hun virkelig kendte. Hun læste meget og vakte kunstneriske interesser hos sin mand. Hun var tillige ganske fordomsfri, noget der ikke

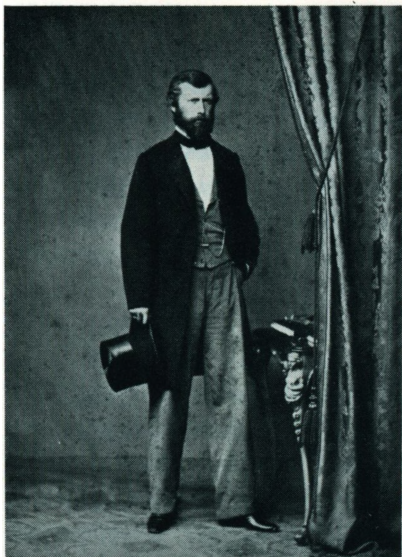
var almindeligt i hine tider. Dette førte til en stigende frigjorthed hos Vedel; han blev mere modtagelig for de nye strømninger i tiden, selvom han i sin politiske opfattelse fulgte de nationalliberale over i konservatismen.

Men en sådan udvikling sker ikke uden vanskeligheder. Thi det var to modne og selvstændige personligheder, der var vokset op i hvert sit land og i hvert sit milieu: hun i et kunstnerhjem og han i et konservativt embedsmandshjem. Desuden havde de begge temperament, der undertiden slog gnister, hvad man får et levende indtryk af gennem fru Heibergs breve til Krieger. Det må dog erindres, at fru Heiberg ikke var noget uvildigt vidne, eftersom forholdet mellem de to damer hurtigt blev mindre godt.

Meddelelsen om Vedels ægteskab var vistnok kommet som en overraskelse for fru Heiberg. Den 1. december skrev hun til Krieger: »Vil De bringe Vedel min Lykønskning. Jeg har besluttet, naar jeg engang seer hans Hustru, at jeg *vil* synes godt om hende. Gid hun blot ikke vil see paa mig med mistroiske Øine. Jeg vil gjerne slutte mig til Deres Venner til Tak for, at De slutter Dem til mine.«

En uge senere havde hun gjort fru Vedels bekendtskab og skyndte sig at meddele Krieger sine indtryk – »Jeg synes godt om fru Vedel, meget godt. Synet af disse to Mennesker har fyldt mig med mange Betragtninger. Til langt ud paa Natten tænkte jeg paa dem, og hele Dagen have de saa godt som ikke været ude af mine Tanker. Der var saa meget ved Fru V. som rørte mig. Vil hun i V. finde, hvad hendes Natur trænger til? Han er dog vist et lunefuldt Menneske. Jeg kan godt lide ham og ønsker, at jeg maa tage Feil, men, mon disse to Naturer passe for hinanden? Mon Venskabet vil kunne vare, naar Kjærligheden blegner? Mon han har Mandighed nok til at faae denne Qvindelighed til at underordne sig, idet hun stiger i Selvstændighed, uden at Forholdet forrykkes? . . . Det er derfor altid betænkeligt for en Mand at forene sig med en selvstændig Qvinde, thi han maa da være en Mand i Ordets fulde Betydning, hvis han ikke tidligt eller sent skal føle sig trykket.«

Nogle dage efter hed det: »Fru Vedels Yttringer er jo meget elskværdige; jeg sætter Priis paa dem og takker Dem for, at jeg har erfaret dem. Hvis Himlen og Jorden ikke sætter sig derimod, besøger jeg hende i Morgen. Det er ikke umuligt, at vi to gjensidig kunne blive noget



Peter Vedel.
Fotograferet ca. 1861.



Fanny Vedel født Hebbe.
Fotograferet ca. 1861.

for hinanden, uagtet jeg siger til mig selv: hvad trænger hun til dig? Hun i sin unge begyndende Lykke, midt i et nyt Foraars Udspring. . . . Hun frygter mig maaske for det samme, som jeg frygter hende for nemlig, at hun er en Qvinde, der meddeler til Andre, hvad kun er bestemt for Een.«

Den tvivl, der kom til orde i disse linjer, blev hurtigt bekræftet. Fru Heiberg mærkede snart, at Fanny Vedel ikke var hende venligsindet. Den berømte frue stod jo i det hele taget ikke paa nogen god fod med sine mandlige beundreres hustruer, og fru Vedels ligefremme natur følte sig frastødt af skuespillerinden og salondamen. Selvom forbindelsen mellem det vedelske og heibergske hjem ikke blev helt afbrudt, saa kom det aldrig til et virkeligt venskab mellem de to familier. Allerede i juli 1862 skrev fru Heiberg til Krieger: »Vil De hilse Vedels fra mig, hvis De troer, at de bryder sig om en Hilsen«.

*

Da Vedel frisk og udhvilet vendte tilbage fra Stockholm omkring den 18. september, fandt han en helt ny politisk situation. Ministeriet var blevet rekonstrueret, idet Lehmann den 15. september udnævntes til indenrigsminister i stedet for Monrad, der måtte nøjes med at være kultusminister. Det var forståeligt, at Monrad følte sig bitter, og sammenholdet i ministeriet blev nu yderligere svækket. Men rekonstruktionen havde været nødvendig for at afstive Halls vaklende popularitet. I udlandets øjne betød Lehmanns udnævnelse, at den danske regering ville fremme ejderpolitiken.

Vedel så uden sympati på Lehmanns indtræden i ministeriet. Over for Quaade kommenterede han den ganske kort med et »skeet er skeet«. I sine erindringer hævdede han, at havde han været hjemme, ville han have gjort, hvad han kunne for at forhindre den. Det er dog sandsynligt, at hans uvilje mod Lehmann var større i årene efter 1861 end i efterårsmånederne samme år. Thi under sommerens stridigheder med Hall, havde forskellen mellem Lehmanns og Vedels synspunkter om den politik, der burde føres, ikke været særlig stor. Lehmann tilhørte ganske vist den yderliggående fløj omkring »Fædrelandet«, som Vedel aldrig kunne forsones sig med, fordi den agiterede for brugen af voldsomme midler i kampen for det fælles mål. Men Lehmann var i langt højere grad end Ploug og hans meningsfæller parat til at samarbejde med Hall

og derfor i handling ikke nær så radikal, som hans udtalelser kunne lade formode. Vedels antipati mod Lehmann skyldtes nok mere en personlig uvilje end en saglig uenighed.

Allerede i midten af oktober følte Vedel sig stærkt beroliget med hensyn til virkningerne af Lehmanns udnævnelse. Han forsikrede Quaade, »at man har stor Uret i at tillægge den nogensomhelst farlig Betydning. Ved hans Nærværelse i Ministeriet bindes det eiderdanske Parti og »Fædrelandet«, og han paa sin Side bindes ligesaavel; ved at see Forretningerne nærvæd bliver han tam, og jeg kan af egne Samtaler med ham forsikre, at hans Anskuelse er meget moderate. Jeg kan godt forstaae, at man i Udlandet kan misforstaae dette Skridt af Ministeriet. Man har ogsaa her begyndt dermed, men jeg troer, at de Fremmede allerede begynde med at see Tingene fornuftigere«.

Men nu gjaldt det om at få forhandlingerne med det tyske Forbunds repræsentanter, Preussen og Østrig, igang. Det var dog lettere sagt end gjort, thi de to magter følte ingen større lyst til at indlade sig derpå, og situationen kompliceredes yderligere ved, at Schleinitz i oktober 1861 afløstes som preussisk udenrigsminister af grev Bernstorff.

Bernstorffs udnævnelse indebar det pikante moment, at han som godsejer i Lauenburg havde svoret den danske konge troskab. Han var medlem af det lauenburgske ridderskab og i sin tankegang stærkt påvirket af de reaktionære holstenske adelige. Hans mål var et forenet Slesvig-Holsten, men han havde ingen planer eller ønsker om at berøve Danmark disse lande til fordel for Preussen. Efter Vedels mening var han endog parat til at gå ind på en deling af Slesvig, såfremt han ikke kunne nå sit principielle mål. Man kan derfor sige, at hans udnævnelse ikke var ugunstig for Danmark, såfremt der havde været ringeste mulighed for en kompromisløsning ved hjælp af en deling. Hans indstilling til de foreslåede dansk-tyske forhandlinger var dog ligeså negativ som forgængerens.

Vedel, der intet resultat ventede af disse forhandlinger, syntes at man roligt kunne se tiden an, men Hall pressede på, og i en cirkulæredépêche af 18. oktober, hvis indhold var bestemt for de neutrale magter, beklagede han sig over, at de tyske regeringer trak sagen i langdrag. Som bevis på sin forsonlighed meddelte han samtidig, at rigsrådets indkaldelse var blevet udsat til slutningen af januar 1862. Den engelske regering følte sig moralsk forpligtet til at bringe forhandlingerne istand. Den lagde derfor et så stærkt pres på Bernstorff, at han

i slutningen af oktober meddelte Quaade, at Preussen og Østrig nu var parate forudsat, at Danmark fremkom med et skriftligt og konfidentielt forslag.

Den danske regering havde nu initiativet, men hvilket udgangspunkt skulle den vælge? Lehmann var straks parat til at kræve Holstens udsondring. Et så radikalt forslag forbød dog sig selv. Vedel foreslog, at man spurgte de tyske magter, hvorledes de egentlig havde tænkt sig, at den ligeberettigelse i fællesrepræsentationen, som de altid forlangte, skulle gennemføres. Af taktiske grunde burde man tage helstatsordningen som udgangspunkt. Det ville Hall ikke høre tale om, thi »hvis Regjeringen efter sine tidligere Udtalelser opstillede Heelstaten, vilde den Inden- og Udenlands tabe al Agtelse og blive et Ordsprog for alt, hvad der var Vrøvl«.

Resultatet blev, at man lod Halls svar af 17. maj 1861 til deputationen for den store adresse med 71.000 underskrivere samt de følgende cirkulæredépêcher om en mere udsondret stilling for Holsten danne grundlaget i den danske erklæring af 26. oktober 1861. Endvidere gik man i hovedtrækkene de forslag, som i begyndelsen af marts var blevet forelagt de holstenske stænder. På denne måde søgte regeringen at ride to heste, idet den indadtil gav den danske erklæring udseende af at stille mod Holstens udsondring, men udadtil søgte at skabe det indtryk, at man ikke havde opgivet håbet om at nå til et kompromis på helstatens grund.

Det var en ambitiøs opgave, regeringen havde stillet sig, og hvis man i København virkelig havde troet på muligheden af at realisere den, så blev man snart revet ud af illusionen. Den 10. december afleveredes de preussiske og østrigske svar. De var stort set identiske og afviste helt den danske argumentation. Begge magter beklagede sig over, at den danske regering kun havde fremsat de samme forslag, som de holstenske stænder havde afvist, og de var skuffede over, at man fra dansk side kun sigtede mod en provisorisk ordening af Holstens forhold. Det var nødvendigt, at Slesvig blev inddraget i forhandlingerne, idet Danmark måtte meddele, hvorledes det opfattede aftalerne af 1851-52 med hensyn til Slesvig, og hvordan det agtede at ordne dette hertugdømmes stilling.

Den første reaktion på disse svar synes at have været overvejelser om at afbryde forhandlingerne. Man veg dog tilbage for konsekvenserne af et sådant skridt, »thi«, som Vedel skrev, »hvor formel ret vi end

iovrigt dertil kunde have, vare Omstændighederne dog meget betænkelige. Magterne vilde være meget ærgerlige paa os, naar 29. Juli (Erklæringen) toges tilbage, og de vilde sikkert ikke give os Ret i at Slesvigs Inddragelse var tilstrækkeligt Motiv.«

Regeringen besluttede sig da til at svare. Dette svar af 26. december 1861 var hovedsagelig skrevet af Lehmann og ikke – som tilfældet ellers var – af Vedel. Det var ganske behændigt formuleret, idet Lehmann gik til modangreb og påviste, hvorledes Forbundet i striden med Hessen havde indtaget det standpunkt, at det ikke kunne blande sig i et forbundslands indre anliggender, medens det overfor Holsten havde fulgt den modsatte vej. Med hensyn til Slesvig benyttedes de velkendte argumenter om, at dette hertugdømme ikke vedkom Forbundet, hvorfor man ikke ville diskutere dette emne. Preussen og Østrig burde i stedet påbegynde en indgående overvejelse af det danske forslag fra oktober måned.

Lehmans optagelse i regeringen havde således fået ubehagelige konsekvenser for Vedel, der ikke kunne undgå at føle sig tilsidesat. Til Quaade skrev han i slutningen af december: »Jeg veed i det Hele taget lidet eller intet af Ministeriets yderligere Planer og er derfor en meget slet Correspondent«. Intet under da, hvis hans uvilje mod Lehmann voksede i denne tid.

*

Den vigtigste begivenhed i begyndelsen af det nye år 1862 var rigsrådets åbning den 25. januar. Der var på forhånd stor interesse for denne samling, thi det var givet, at spørgsmålet om Slesvigs og Holstens stilling inden for monarkiet ville komme til debat.

Vedel imødeså de kommende forhandlinger med en vis forventning. Efter hans mening burde man nu benytte lejligheden til at konsolidere rigsrådet ved at gennemføre, at der til en flertalsbeslutning kun krævedes 31 stemmer mod tidligere 41, thi det samlede medlemstal var faldet fra 80 til 61, da Holsten-Lauenburg udtrådte af rådet. Samtidig skulle dette gøres mere vitalt og folkeligt, og budgettet måtte indrettes således, at Holstens vægring ved at betale udover normalbudgettet ikke standsede lovgivningsarbejdet. De holstenske stænder burde sammenkaldes påny, for at man kunne meddele dem kongens beslutning og så se, om de ikke ville falde til føje. Hvis Tyskland som følge af alt

dette ville føre krig, hvad der dog næppe var sandsynligt, måtte Danmark tage den, thi »en tout cas ere vi nu saa vel forberedte, som vi kunne være, og Sagen maa have en Ende«.

Trods denne stærke udtalelse tog han bestemt afstand fra alt, der kunne udlægges som om regeringen officielt havde til hensigt at gå ind for ejderpolitiken. Overfor Hall protesterede han mod det forslag til en ny toldtarif, som Sponneck var ved at udarbejde, fordi udlandet måske kunne mistænke regeringen for at arbejde hen mod en toldgrænse ved Ejderen, og således knytte Slesvig nærmere til kongeriget.

I de følgende måneder viste det sig, at rollerne nu var byttet om mellem Hall og Vedel, såvist som den første nu i modsætning til sommeren 1861 var parat til at forsøge på at gennemføre en ejderdansk politik, medens Vedel rådede til en mere forsigtig optræden. I det kgl. budskab, som Hall oplæste ved rigsrådets åbningsmøde, var den nye tone slået an med ordene: »Det er Vor Villie at give Vort Hertugdømme Slesvig en friere Udvikling – navnlig dets provindsielle Institutioner et folkeligere Grundlag«, og at »de Summer, som af Rigsraadet bevilges for den kommende Finansperiode ville udelukkende være at udrede af de i samme repræsenterede Landsdele«, d.v.s. i kongeriget og Slesvig.

Arsagen til Halls ændrede optræden var i og for sig ganske klar: han måtte tage hensyn til den kraftige danske reaktion mod erklæringen af 29. juli 1861. Det er ulige vanskeligere at redegøre for motiverne til Vedels forandrede holdning. Måske drejede det sig om en naturlig reaktion efter de yderliggående og noget eksalterede standpunkter han havde indtaget den foregående sommer. Muligvis har der også været tale om et bevidst forsøg på at neutralisere virkningerne af Lehmanns indflydelse på regeringens chef. Under alle omstændigheder var Vedels opposition mod Halls nye politik udtryk for en særdeles nøgtern og ædruelig vurdering af den internationale situation.

Kort efter rigsrådets åbning forelagde regeringen sit bebudede forslag til en revision af helstatsforfatningen. Eet af de vigtigste punkter fandtes i § 8, hvori det hed, at bestemmelsen om de holsten-lauenburgske medlemmers deltagelse i rigsrådet og rigsretten skulle bortfalde, at disse organer med andre ord kun skulle være permanente for Danmark-Slesvig. I realiteten betød dette forslag vel ikke meget, eftersom de nævnte medlemmer alligevel ikke deltog, men formelt viste det udlandet, at regeringen havde til hensigt at knytte Slesvig nærmere til kongeriget gennem rigsrådet. Og dette blev endnu klarere, da I. A.

Hansen den 18. februar krævede, at § 23 om rigsrådets forhold til Holstens og Lauenburgs forbundsforpligtelser skulle udgå, at 5.-junigrundloven skulle udstrækkes til Slesvig, at betegnelsen »Monarkiet« overalt skulle forandres til »Danmark-Slesvig«, og at dette område skulle udgøre en finansiell helhed. Hall erklærede sig villig til at forhandle om dette revolutionære forslag, der foregreb novemberforfatningen af 1863.

Her måtte Vedel for sit vedkommende sige fra. I breve til Otto Plessen udtrykte han sin åbenlyse misfornøjelse og erklærede, at han ville ønske, at såvel forfatningsrevisionen som toldtariffen aldrig var blevet fremsat og ikke ville blive gennemført. Skønt han således var særdeles kritisk mod de lovforslag, der forhandlede i rigsrådet, så var han på den anden side overordentlig tilfreds med det høje stade, der prægede diskussionerne. Efter hans mening stod rigsrådet langt over rigsdagen, og han følte sig overbevist om, at når det havde vundet sig en fast position i den offentlige mening, ville hele nationen samles om det som den eneste repræsentative organisation. Rigsdagen ville da »med al sin demagogi synke ned til en provinsialforsamlings stade, hvor den ikke måtte glemme sin særdeles beskedne position«. Det var Vedels åndsaristokratiske foragt for »Transtøvlerne«, der her kom til orde.

Endvidere fik Plessen at vide, at rigsrådets bevarelse var nødvendigt, for at man kunne bibeholde håbet om at tiltrække (attirer) Holsten, og Vedel følte sig overbevist om, at enhver dansk regering ville vige tilbage for at realisere ejderdanismen. Den eneste rette politik var at se tiden an, indtil sindene var faldet til ro, thi den dag var måske ikke fjern, da Tyskland ville organisere sig på en måde, der slet ikke ville passe Holsten. Måske ville en krig mellem Tyskland og Frankrig lære Holsten, at æren ved at tilhøre et stort land kunne være temmelig kostbar. Kort sagt: »tout vient point à qui sait attendre«. Kommer tid, kommer råd.

*

Imidlertid blev Preussens og Østrigs svar på den danske erklæring af 26. december meddelt regeringen i dagene omkring den 21. februar. De to stormagter tog kraftigt til genmæle: de ønskede klar besked, om regeringen ville anerkende 1851-52 aftalernes bindende karakter og gøre dem til grundlag for videre forhandlinger. Samtidig nedlagdes en bestemt protest mod det forslag til en forfatningsrevision, der var fremsat i rigsrådet. For yderligere at understrege situationens alvor under-

rettede de to magter den 6. marts forbundsdagen i Frankfurt om det negative udfald af de hidtil førte forhandlinger.

Regeringens officielle svar var en skarp protest mod de tyske magters indblanding i dem uvedkommende forhold. Men i virkeligheden tog man indholdet af de tyske noter til efterretning, thi såvel forfatningsrevisionen som toldforslaget blev stiltiende begravet i et udvalg. Denne vending var et stort nederlag for den politik, Hall havde indvarslet med trontalen den 25. januar og en tilsvarende oprejsning for Vedel.

En medvirkende årsag til Vedels ændrede indstilling var utvivlsomt hans tro på, at tiden nu arbejdede for Danmark. I slutningen af februar havde han forsikret Plessen, at »kommer tid, kommer råd«. Tre måneder senere fortalte han Bülow, at der nu herskede en god stemning i Slesvig, hvor der daglig noteredes fremskridt med hensyn til respekt for loven. Det neutrale udland var os venligsindet: Sveriges sympatier for Danmarks sag ville sikkert træde klart frem under sommerens studenter- og kongebesøg. I Frankrig ville vi – når øjeblikket kom – finde »un appui veritable«, og i England syntes det som om Russell lidt efter lidt begyndte at forstå det slesvig-holstenske spørgsmål. Ja, selv fra modstandernes lejr, nemlig Østrig, havde han erfaret, at det i nær fremtid ville være muligt at opnå en gunstigere holdning. Med andre ord: stillingen var ret god, man skulle blot være tålmodige og ikke med voldsomhed forcere noget.

Denne situationsbedømmelse var dog for optimistisk, og Paget kom nok sandheden nærmere, da han i begyndelsen af april konstaterede, at forholdet mellem Danmark og Tyskland for hver dag blev mere og mere alvorligt. Der kunne nu ikke længere være det ringeste håb om, at forhandlingerne ville føre til et gunstigt resultat.

De helstatsvenlige gesandter var af samme mening. Navnlig Bülow var pessimistisk og følte trang til at lette sit hjerte overfor en pålidelig meningsfælle. I et fortroligt brev fra marts 1862 til Quaade, skrev han, at fortsatte man i København som hidtil, ville situationen forværres, og fordærvede Lehmann stillingen med sine »revolutionære svindlerier«, ville intet menneske komme Danmark til hjælp, når vanskelighederne for alvor brød løs. Quaade gav ham ganske ret og beklagede sig over at være uden virkelige instruktioner fra København, hvorfor han ville sætte pris på, om Bülow til stadighed ville holde ham underrettet, for at han kunne kontrollere, hvad man meddelte ham!

I sine officielle indberetninger lagde Bülow heller ikke skjul på sine

meninger, omend det skete i mere moderate udtryk. Han indskærpede, at det til syvende og sidst drejede sig om at bevare de neutrale stormagters venskab og give dem reelle beviser på Danmarks gode vilje. Det ville være farligt at trække sagens løsning i langdrag, thi modstanderne ønskede netop at forhale striden, til det gunstige øjeblik kom. Endnu havde vi den store fordel, at den retlige og faktiske besiddelse af Slesvig var vor, men hvorlænge ville det vare? Den danske regering, der *nu* ordnede dette spørgsmål, ville Europa vanskeligt glemme, og den ville indlægge sig de største fortjenester. Men snart ville det være forbi med dens initiativ og frie vilje.

Ved forårstide 1862 gjorde der sig da i udenrigstjenesten to opfatelser gældende: den vedelske, at tiden nu arbejdede for Danmark, og at man blot roligt skulle afvente sagens videre udvikling, og den bülowske, at det hastede med at få en ordning, thi snart var timeglasset udrundet. Således var stillingen ved indgangen til den sommer, der stod i de skandinaviske festligheders tegn.

*

Disse fik en lidt uheldig optakt på grund af Blixens intriger i Stockholm for at styrte Hall. Komplottet nåede dog ikke ud over begyndelsesstadiet og var i og for sig uden større betydning, thi efter eksperimentet Rotwitt – Blixen skulle Frederik VII nok vogte sig for letsindigt at afskedige Hall og lægge sig ud med de nationalliberale. Men det havde den interesse, at det tillige var et forsøg på at få Vedel fjernet og erstattet med Quaade. Om Vedel havde kendskab hertil, er usikkert. Han omtalte det hverken i sine breve, beretning eller erindringer, men episoden viste, at hans stadige uvilje mod Blixen var velbegrundet.

Studentertoget til København i midten af juni afvikledes ret stilfærdigt og uden særlige skandinaviske demonstrationer, til den svenske gesandts store lettelse. En måned senere fandt så det længe ventede kongemøde sted. Det mest opsigtsvækkende ved dette var, at Carl XV i overensstemmelse med sin regerings ønske omhyggeligt afholdt sig fra at opmuntre danskerne til at håbe på afslutningen af et forbund mellem de tre nordiske lande. Til Lehmann og Hall sagde kong Carl rent ud, at han var konstitutionel konge, og at stemningen i Sverige og Norge ikke var for en alliance, omend han personlig gerne ville indgå en sådan. Kongen nøjedes med at forsøge på at gøre sig populær i Danmark,

måske med videregående planer for øje. Det var formentlig som led heri, at han tog afstand fra Blíxen og søgte at berolige Hall.

Hvor Sveriges stilling var på dette tidspunkt, blev end mere klart, da Manderström den 9. august opholdt sig nogle timer i København på hjemrejse fra Ems. Manderström lod Hall forstå, at et forbund for tiden var umuligt, hvilket dog ikke hindrede ham i at opfordre sin danske kollega til at udsondre Holsten. Efter hans mening var øjeblikket gunstigt, bl.a. fordi Napoleon III var sympatisk stemt overfor Danmark.

Ellers herskede der hele sommeren igennem en næsten unaturlig ro, der kun i ringe udstrækning forstyrredes af de forgæves forhandlinger, Hall førte for at finde en egnet personlighed, der kunne aflaste ham ved at overtage ministeriet for Holsten.

Men i slutningen af august viste der sig de første tegn på, at freden var ved at være forbi. Den 22. august meddelte Bülow ganske uventet, at han ønskede at trække sig tilbage og overtage stillingen som statsminister i Mecklenburg-Strelitz. Skønt Bülow altid havde været Danmark en god mand, var Hall ikke særlig nedslået over at se ham gå. Til Vedel sagde han, »at Bülow dog heller aldrig havde gavnet os i Frankfurt, saaledes som Monrad jo altid har sagt, og meente vel, at Dirckinck (Holmfeld) kunde remplacere ham. Jeg derimod forsikkrede, at Bülow var uerstattelig, og meente, at alt burde gøres for at afvende om muligt dette Tab«.

Hall bøjede sig for sin departementchefs argumenter og gik med til, at Vedel i begyndelsen af september rejste til Frankfurt for at søge at overtale Bülow til at blive, eventuelt på en ny gesandtpost eller som minister for Holsten. Bülow syntes et øjeblik at vakle i sin beslutning, men hensynet til hans sønner, der ikke kunne vente at finde en fremtid i Danmark, og hans hustru, der ikke brød sig om landet, fik ham til at stå fast. Dertil kom hans almindelige utilfredshed med ministeriet Halls politik.

Alle disse grunde var reelle nok, men det var mindre tiltalende, at han søgte at berolige regeringen i København ved – ifølge Vedel – at hævde, at han nu trygt kunne trække sig tilbage, thi »vi stode godt, Tydskland kunde og vilde ikke gjøre Execution. Om nogle Aar vare vi paa det Tørre; medens det øvrige Europa gik meget farlige Criser imøde saa vilde vi ligge som en Ø i Oversvømmelsen«. I virkeligheden troede Bülow slet ikke, hvad han fortalte, thi i et brev til O. Plessen sagde han, at hensynet til sønnerne havde været det afgørende motiv,

ellers var han nok blevet »und bis zur Catastrophe hier loyal gedient und in meinen Berichten Wasser durch ein Sieb geschicht haben«.

Her udtrykte han nok sin inderste mening: Danmark gik lige mod katastrofen, og derfor kunne dette land ikke længere byde ham og hans familie en passende fremtid. På dette punkt havde han ikke uret, thi selv skulle han blive det nye Tysklands udenrigsminister fra 1873 til sin død i oktober 1878. Den ene af sønnerne blev general i den tyske hær, den anden Bernhard von Bülow, blev Wilhelm II.s bekendte rigskansler.

Det var dog ikke uden vemodige følelser, han skiltes fra det land, han havde tjent siden 1839. Til Plessen hed det: »Jeg går kun ugerne – min frie stilling, klimaet, indtægterne var behagelig. Mange har jeg oprigtigt sympatiseret med; kong Christian (VIII) tjente jeg gerne, og landet har jeg meget kært. Kongetjeneste og europæisk politik er også behageligere end en lokalregering.«

Omtrent samtidig med Bülows afskedsansøgning indløb Preussens og Østrigs svar på Danmarks sidste indlæg fra marts måned. Der blev nu stillet krav om, at fællesforfatningen også skulle ophæves for Slesvig. Der måtte forelægges et nyt forslag til en forfatning for de enkelte landsdeles repræsentationer, og heri måtte princippet om repræsentation efter folketal være opgivet. Indtil en ny fællesforfatning var vedtaget, skulle landsdelenes forsamlinger have ligelig indflydelse på fællesanliggender. Sprogordningen for Slesvig skulle føres tilbage til tiden før 1848, hvorefter den slesvigske stænderforsamling skulle antage en ny sproglov.

Det var hårde krav. Endnu engang havde det vist sig, at den dansk-tyske strid ikke så meget stod om Holsten som om Slesvig, og ingen nok så smidig fortolkningskunst kunne hindre udlandet i at beskæftige sig med dette hertugdømmes indre forhold.

Denne kendsgerning måtte tages i betragtning ved udarbejdelsen af det danske svar. Regeringen havde imidlertid ingen hastværk med at svare, thi i København frygtede man, at en for hurtig imødegåelse kun ville føre til, at Berlin og Wien påny oversendte sagen til forbundsdagen med påfølgende trusel om eksekution. Desuden håbede man på, at modsætningerne mellem Preussen og Østrig ville tage til i den følgende tid.

Om tendensen i det kommende svar var der ingen tvivl: det ville blive en så kraftig afvisning, at Vedel helt bekymret spurgte Quaade,

om han ikke burde stræbe efter at gennemføre modifikationer. Quaade rådede indtrængende til, at regeringen nu foretog sig noget, thi passede vi ikke på, kunne vi risikere at blive klemt fra alle sider og komme til at stå overfor alternativer, som vi ikke kunne afværge ved blot at skrive noter. Da Danmark ikke var stærkt nok til ved egen hjælp eller andres sympatier at provokere en krise, så var der næppe andet at gøre end acceptere Forbundets beslutninger.

Dette råd, om at handle før andre gjorde det på Danmarks vegne, var teoretisk rigtigt, men vanskeligt at praktisere, fordi man fra dansk side hverken kunne eller ville give modparten sådanne tilbud, at den kunne erklære sig tilfreds. Heri var intet nyt. Det var den samme problemstilling, der havde gjort sig gældende i alle de år, striden om hertugdømmerne havde stået på. Det nye var, at netop på det tidspunkt, da Quaade meddelte Vedel sine gode råd, besluttede England for alvor at gribe ind i situationen for at få en ende på det dødvande, der havde varet over et år.

Den 24. september 1862 udsendte Russell sin bekendte »Gotha-dépêche«, der satte en udvikling igang, som først fandt sin afslutning ved Freden i Wien to år efter.

Det neutrale Storbritannien havde besluttet at handle, når Danmark åbenbart ikke ville.

*

Hovedpunkterne i Russels forslag, der blev afleveret i Berlin og Wien i slutningen af september, men først den 14. oktober i København, var, at Forbundets krav for Holstens og Lauenburgs vedkommende skulle opfyldes. Slesvig skulle have selvstyre og ikke repræsenteres i rigsrådet. Et normalbudget gældende for 10 år skulle vedtages af Danmark, Holsten, Lauenburg og Slesvig. Alle ekstraordinære udgifter skulle forelægges rigsrådet og de respektive forsamlinger i Holsten, Lauenburg og Slesvig.

Det afgørende punkt var nr. 2, thi ophævede man fællesforfatningen for Slesvig, betød det, at enhver fælleslov måtte vedtages i alle fire forsamlinger for at få gyldighed. Russell var godt klar over, at en sådan fordring meget let kunne medføre »destruction of all union, all efficiency, all strength and indeed of all independence«, som han selv udtrykte det. Alligevel var det hans tro, at man netop ved at gennemføre 4-delingen kunne bevare enheden, thi når hver landsdel uhindret

fik lejlighed til at varetage sine egne anliggender, så ville de strids-punkter være fjernet, der vanskeliggjorde et fredeligt samliv. Desuden skulle vedtagelsen af et 10-årigt normalbudget sikre, at statsmaskineriet kunne fungere i en længere periode.

I teorien lød dette ganske tiltalende, men i virkelighedens verden hørte forslaget ikke hjemme, thi den danske regering havde på dette tidspunkt opgivet tanken om at bevare helstaten, selvom roligere tilstande *måske* kunne købes ved at løse forbindelsen mellem landsdelene. Og de tyske stater ville på deres side ikke stille sig tilfreds, før Lauenburg, Holsten og i det mindste den tysksindede del af Slesvig var blevet udskilt af monarkiet. Alligevel hilstes forslaget med tilfredshed i Tyskland, hvor man betegnede det som et vigtigt skridt fremad mod virkeliggørelsen af det endelige mål. I Danmark derimod vakte det den største bestyrtelse, og man spurgte forundret, hvad den dybere mening kunne være.

Vi ved nu, at den egentlige ophavsmand til »Gotha-depêchen« var en sekretær ved den engelske ambassade i Berlin, Robert Morier, der drømte om og i stilhed arbejdede på at skabe en entente mellem Preussen og Storbritannien, der skulle udformes i århundredets liberale ånd. Morier var nær knyttet til det preussiske kronprinsepar, der sympatiserede med de tyske liberale og betragtede Storbritannien som Preussens naturlige forbundsfælle. Men sagen havde hast for Morier, thi han havde en tydelig fornemmelse af, at striden om Slesvig-Holsten før eller senere måtte ende i en international krise, der alvorligt ville true det århundredgamle venskab mellem Preussen og hans fædreland. Derfor havde han i sommeren 1862 – med sin chef lord Loftus stiltiende samtykke – forhandlet med Bernstorff om et engelsk mæglingsforslag, der kunne gøre en ende på striden og afværge den truende krise.

Preussens og Østrigs svar til Danmark i slutningen af august havde vist, at alle forsøg på direkte forhandlinger var mislykket. Faren var rykket nærmere, og i denne situation fandt Morier velvillig modtagelse af sine ideer hos Lord Russell, der i begyndelsen af september havde ledsaget dronning Victoria til Coburg. Russell udtalte senere, at det var det preussiske svar af 22. august og de fortrolige meddelelser, der i sommerens løb var udvekslet mellem ham og Bernstorff, der havde fået ham til at overveje sagen og skrive depêchen af 24. september.

I København, hvor man havde Morier mistænkt for at stå bag ved, var Vedel i slutningen af september blevet klar over, at der var noget

i gære. Den danske chargé d'affaires i London, Falbe, havde den 22. september en samtale med Russell, der antydede, at han ville fremkomme med et forslag til en løsning uden dog at nævne, hvad det ville gå ud på. Gennem samtaler med lord Loftus, der opholdt sig i London, fik Falbe mistanke om, at Russell ville gøre Preussens krav om fællesforfatningens ophævelse for Slesvig til sit. Falbe, der til tider havde en noget flot og arrogant måde at optræde på, skrev privat til Vedel, at det var rent ud tragikomisk, at »den kjære Mand« ville give sig af med at være voldgiftsdommer i en sag, som han kun overfladisk kendte. Det ville være fatalt, hvis han foreslog ophævelse af fællesforfatningen, thi »det maae fordærve os hele Spillet og drive os til Yderligheder, skjønt det vist er godt meent. Gid jeg maae tage Fejl i min Mistanke.«

Mistanken var kun alt for berettiget. I begyndelsen af oktober meddelte Russell ham mundtligt indholdet af den famøse dépêche, og stærkt alarmeret telegraferede Falbe den 3. oktober til København. Både Paget, der opholdt sig i London, og den svenske gesandt grev Wachtmeister søgte at intervenere hos Russell, men forgæves. Paget gik endda videre og sagde til Falbe: »hvorfor gør Deres Regering ikke noget for at forhindre, at vore forslag forelægges den. Men nævn endelig ikke, at jeg har sagt det!« Dette lod Falbe sig ikke sige to gange. Han telegraferede straks til Vedel, der samme dag – 4. oktober – satte sig i telegrafisk forbindelse med Hall, som opholdt sig på Glücksborg i anledning af Frederik VII.s fødselsdag.

Vedel meddelte, at der efter Falbes mening endnu var en mulighed for at standse afsendelsen af Russells forslag, hvis der straks affattedes en dépêche om den danske regerings politik. Bille burde øjeblikkelig returnere til London, og Vedel ville snarest fremsende udkast til en dépêche, hvis indhold Bille muligvis kunne bruge over for Russell. Hovedpunktet i denne dépêche var en kraftig understregning af, at Danmarks eksistens som uafhængig stat stod på spil, såfremt fællesforfatningen blev ophævet. Hele aktionen var imidlertid ganske forgæves af den ganske enkle grund, at Russells forslag allerede var afleveret i Berlin og Wien.

Russells initiativ kom som en højst ubehagelig overraskelse for den danske regering, der ikke havde gjort sig klart, i hvilken grad situationen havde tilspidset sig. Både Bille og Falbe protesterede kraftigt overfor Russell, og Falbe beskyldte ham endog for at være »unfair«.

Hall var stærkt oprevet og skrev til Vedel, at »Beretningerne fra

England vare jo horrible og næsten utrolige. Det er i Sandhed en skjøn Maade Lord Russell har udfundet til at ruinere det inderligen Forhold mellem Danmark og England.« Vedel mente, at forslaget vidnede om »den completteste Uvidenhed, saa at det Hele omtrent tager sig ud som en Afsindigs Tale«. Samtidig var det ham dog magtpåliggende at hindre den danske presse i at gøre mere ud af sagen end nødvendigt. Derfor tilkaldte han Ploug for at påvirke ham og øjensynlig med held, thi han fandt ham »god og forstandig«.

I udlandet blev det russellske forslag modtaget med sympati. Såvel Rusland som Frankrig anbefalede det til velvillig overvejelse, og Preussen og Østrig hilste det med glæde. Kun Sverige, der var fornærmet over ikke at være blevet underrettet, afviste det.

*

I Preussen indtraf »Gotha-depêchen« samtidig med Bismarcks udnævnelse til ministerpræsident, og den blev således det første storpolitiske dokument, han skulle tage stilling til. Han så straks, at der nu var en enestående chance for at holde England fast ved dette forslag, binde den engelske regerings handlefrihed samtidig med, at han fik de bedste muligheder for at manøvrere, som det passede ham.

Det var i sandhed et højst uheldigt sammentræf, at Russells initiativ og Bismarcks udnævnelse fandt sted på samme tid. Men sådan så man ikke på det i København. Her blev meddelelsen om Bismarcks tiltræden modtaget med relativ tilfredshed, fordi man troede, at den var til Danmarks fordel. Dette skyldtes, at man fra Bismarcks tid som forbunds-gesandt vidste, at han ikke sympatiserede med slesvig-holstenismen eller de national-demokratiske kredse i Tyskland. Desuden regnede man med, at den voldsomme opposition, Bismarck mødte fra de liberale partier ville svække hans handlekraft.

Quaade fortalte Vedel, at Bismarck var os gunstigere stemt end forgængerer, og at han havde hans ord for, at han ikke ville forøge vore vanskeligheder. Hall nærrede også forventninger til Bismarck, og det samme gjorde Krieger. Vedel stod først lidt tøvende, fordi Bismarcks »Hensigter og politiske Anskuelser i udenrigske Forhold er os ubekjendte«. Men det varede ikke længe, før han følte sig overbevist om hans gode vilje overfor Danmark. Da Vedel i sommeren 1863 skulle gøre rede for den preussiske ministerpræsidents holdning, kom han til

det resultat, at »ligeoverfor os er imidlertid Bismarck i sit Hierte mere velvillig end de Andre. Han er engang kommet forkeert ind paa denne tyske Idee, derved at han stærkt fordømte Slesvigholsteinismen som Oprør, og i det Lys seer han fremdeeles hele Spørgsmaalet. Han har ingen personlige Forbindelser i Holsteen, og han ambitionerer ikke dette Land for Preussen, idetmindste ikke endnu. . . . Ganske kan han imidlertid ikke lade os i Ro, thi Lunkenhed i denne Sag er allerede Forbrydelse nok i Tydskernes Øjne, og han har intet at løbe paa i Henseende til Popularitet.« Bismarcks gådefulde personlighed, som Vedel ingen forudsætninger havde for at forstå, indgav ham dog en vis urofølelse. Han anede, at hvis Bismarck »kaster sig ud i en eller anden Combination derpaa (d. v. s. det s-h. spm.) risikerer vi et coup de main«. Men konklusionen blev alligevel, at »hans Stilling er endelig for svag, til at han kan tage noget Initiativ til at ordne Sagen«.

Denne tro på, at ministerskiftet i Preussen var en fordel for Danmark, gjorde det danske svar af 15. oktober på Russells forslag mere forståeligt, thi sjældent har en dansk regering svaret mere affejende og uden mindste hensyntagen til den alvorlige stilling, landet befandt sig i. Officielt var forslaget først blevet meddelt Hall den 14. oktober, men uofficielt havde det været kendt siden begyndelsen af måneden. Der havde således været tid nok til at forberede svaret. Den 12. oktober vendte Hall tilbage fra Glücksborg, og samme dag mødte Vedel på »Ny Bakkegaard« til forhandling. Også Fenger og Lehmann kom på besøg for ængsteligt at høre »om de endnu vare Ministre eller ei«. Rygtet ville nemlig vide, at Frederik VII havde været meget unådig mod Hall og truet med at afskedige ministeriet. Blixen udsprede rygter om, at han var sikker på at blive minister nu, da hans ungdomsven Bismarck var kommet til magten i Preussen.

Hall og Vedel fik hurtigt konciperet svaret, og efter at det var blevet godkendt i ministerrådet, blev det overgivet til Paget den 15. oktober. Dette hastværk var ganske bevidst, thi »man vilde vise, at der ikke kunde være den fierneste Tvivl hos os om Sagen, og vi vilde forekomme ethvert videre Tryk paa os, navnlig fra Frankrig«. Spørgsmålet om Holsten blev erklæret for uddebateret, og med hensyn til Slesvig fastholdt man det tidligere standpunkt. Det var ganske vist hensigten at udvide stændernes indflydelse, men først når det rette øjeblik var inde, og det kunne ske frit og frivilligt. Fællesforfatningen kunne ikke op-

hæves, og det engelske forslag var i sin helhed ganske umuligt, såfremt man ikke ønskede at se monarkiet opløst og Londontraktatens principper omstødt.

Denne fuldstændige afvisning betød, at Danmark praktisk talt var isoleret. Situationen bedredes ikke ved det officielle danske svar af 6. november 1862 til Preussen og Østrig, thi det bevægede sig i de samme baner. Med dette svar sattes punktum for de forhandlinger, der var blevet påbegyndt i efteråret 1861. Vedel havde fået ret: de ville ikke føre til noget.

I erkendelse af situationens alvor henvendte Quaade sig den 17. november til Bismarck og betroede ham sine bekymringer for, at det parti i Danmark der ønskede konflikt med Tyskland (d.v.s. de yderliggående nat. lib.) nu fik overtaget. Dets tilhængere frygtede ikke en langvarig krig, fordi de regnede med, at de neutrale magter ville intervenere, så at Danmark i værste fald kun ville miste Holsten. Desuden håbede de på hjælp fra Sverige.

Bismarcks reaktion på denne velmente, men naive og ukorrekte henvendelse blev kun en ganske kort udtalelse om, at ansvaret for en sådan politik måtte han overlade til dem, der havde til hensigt at føre den. Sandsynligvis var gesandstens udtalelser medvirkende til, at Bismarck den 26. november »ganz vertraulich« bad den preussiske krigsminister Roon om at lade et referat udarbejde angående de militære synspunkter i tilfælde af en krigerisk løsning af den dansk-tyske strid. En måned senere sagde han til sin gesandt i Karlsruhe, at han ikke var i tvivl om, at denne sag kun kunne løses på en for Preussen tilfredsstillende måde gennem en krig. Anledningen hertil lod sig altid finde, når man anså øjeblikket for gunstigt til at føre krig.

Også de fremmede gesandter i København anså nu krigen for uundgåelig. Både Hamilton og Paget sagde det til deres regeringer, og den sidstnævnte gentog overfor Vedel, »at han i sit Hierte ei troede paa nogen Ordning uden gennem Krig«.

Russell ville dog ikke opgive sit mæglingsforsøg, og i slutningen af november foreslog han påny, at Danmark enten antog hans plan af 24. september, eller udarbejdede en ny helstatsforfatning med større indflydelse for det tyske element, eller gik med til en deling af Slesvig. Denne gang forhastede regeringen sig ikke med svaret, der først blev afgivet den 5. januar 1863. Men det var i realiteten ligeså afvisende som det første, og stærkt irriteret besluttede Russell at lade sagen falde.



Personalet i Udenrigsministeriets 1. og 2. departement, fotograferet sommeren 1862 i havepavillonen til Christian VII.s palæ.

Personerne er fra venstre til højre, 1. række: Departementssecretair F. C. Lund, Cancellist F. C. Bruun. 2. række: Copist Marcher, Cancellist F. F. Haxthausen, Volontør, Greve Th. G. C. Moltke-Huitfeldt, Cancellist, Legationssecretair J. L. R. Kofoed, Copist Nagel, Departementssecretair W. F. de Connick. 3. række: Bud Andersen, Cancellist J. J. Holten, Volontør J. C. V. Grandjean, Departementschef P. Vedel, Archivsecretair Serène d' Acquéria, Friherre F. von Ripperda, Bud Kettinge sen.

Vedel var godt klar over, at »ganske vist havde den hele Historie skadet os og gavnet Tydskland. Men indtraf ikke meget snart en Catastrophe, vilde Skaden dog næppe være saa stor«. Han så derfor ikke pessimistisk på situationen, ja mente endda, at vi havde klaret os bravt: »I England fandt man, at der var pluck in us, og som W. Oxholm sagde, at han havde hørt i London, lignede man os med en lille Boxer, der knyttede sine smaa Næver og sagde come on! Og Europa saae, at end ikke England kunde tvinge os til Taushed – Adskillige med en ikke ringe Glæde over at see Russell afvist.«

*

Midt i denne mørke situation indtraf en begivenhed i Frankfurt, der dristigt udnyttet måske kunne have lettet Danmarks stilling.

I efteråret 1862 havde Østrig i forbundsdagen fremsat et tilsyneladende harmløst forslag om udarbejdelse af en fælles tysk civil- og obligationsret som i forbindelse med »Allgemeine Deutschen Handelsgesetzbuch« og den fællestyske »Wechselordnung« skulle fortsætte enhedsarbejdet. Forslagets dybere perspektiv var, at de tyske parlamenter skulle udpege delegerede til en forsamling, der kunne vedtage de foreslåede ændringer. Denne forsamling, der indirekte var en fællestysk repræsentation, ville efterhånden blive et fast led i Forbundets organisation. Da hensigten var, at Østrig og dets meningsfæller skulle dominere denne forsamling, betød forslaget på længere sigt, at Østrig på Preussens bekostning fik mulighed for at tage ledelsen i et fremtidigt forenet Tyskland.

Bismarck indså meget vel dette og var fast besluttet på at bekæmpe forslaget. Han gav derfor den preussiske forbundsgesandt ordre til at stemme imod med den begrundelse, at forslaget gik ud over Forbundets kompetence. Det kunne forudses, at der ved afstemningen den 22. januar 1863 ville være omtrent lige mange stemmer for som imod. Den stilling, Danmark ville indtage, blev da af største betydning. Stemte den danske gesandt med Østrig, ville forslaget sandsynligvis blive vedtaget, og et åbent brud mellem Preussen og Østrig ville blive resultatet.

Der stod således meget på spil, og det var man klar over i København. I sin beretning skrev Vedel, at »for os var det en stor Fristelse under disse Omstændigheder til at lukke Øiet lidt for den retlige Side af Spørgsmaalet, der utvivlsomt maatte erkjendes rigtigt fremstillet

af Preussen. En Conflict vilde maaske medføre en Opløsning af Forbundet og i alt Fald aabne os gunstige Chancer.«

I Frankfurt havde den tidligere gesandt i Paris Dirckinck-Holmfeld afløst Bülow, iøvrigt meget mod Vedels vilje. Denne udnævnelse var dog ingenlunde en dårlig idé, thi Dirckinck havde ved tidligere lejligheder vist, at han forstod at gennemskue den preussiske politik. Den 8. januar skrev Vedel nu til Dirckinck om de muligheder, der bød sig i Frankfurt: »Det forekommer mig da først, at vi bør ønske, at Conflicten i Tydskland bliver større og altsaa at Østerrig faaer Majoriteten. Dernæst maae vi for det Tilfælde, at Forbundet derefter lider et Skaar, have Hænderne frie, for efter Omstændighederne at kunne vælge at træde ud – dersom vi da have nogen Udsigt til at vinde Garantier for at Holsten ikke berøves os af Preussen – eller slutte os til det resterende Forbund, som da vil forsvare os mod Preussen.« Som begrundelse for det danske standpunkt, kunne man altid fremføre, at man anså den foreslåede forsamling for nyttig.

Dirckinck var ganske enig i denne betragtning. Men chancen blev ikke udnyttet. Ved nærmere eftertanke fik såvel regeringen som Vedel betænkeligheder. Allerede den 14. januar meddeltes det gesandten, at der var grund til at tro, at den endelige instruktion ville gå ud på at stemme *mod* det østrigske forslag. Motiveringen var, at man ikke turde stemme for et forslag, der utvivlsomt lå udenfor Forbundets kompetence, når den danske regering under den årelange strid om Slesvig-Holsten energisk havde hævdet, at Forbundet overskred sin myndighed ved at blande sig i Slesvigs forhold. Man kunne heller ikke med sikkerhed vide, om Danmarks stemme ville skaffe Østrig flertallet; og selvom det skete, ville da den østrigske regering med en så ringe majoritet som 2 stemmer virkelig vove at gennemføre det revolutionære reformforslag? Iøvrigt havde hverken Preussen eller Østrig søgt at vinde Danmarks stemme.

Disse overvejelser bevirkede, at Dirckinck fik ordre til at stemme mod Østrig. Skæbnen ville nu, at der ved afstemningen blev 9 imod forslaget og 7 for. Hvis Danmark havde stemt for, var stemmeantallet blevet 8 – 8, og præsidiets stemme ville da være blevet lagt til dem, der stemte for, således at forslaget ville være blevet vedtaget.

En stor chance var gået tabt, og Vedel erkendte det med ordene: »maaske have vi altsaa ved denne Leilighed handlet urigtigt, og Intet ville have været Frankrig behageligere end at see Tydskland indviklet

i en alvorlig Konflikt. Østerrig blev os sikkert ikke velvilligt i den Anledning, og Rechberg sagde til (Johan) Bülow: »Sie haben uns unerwartet im Stiche gelassen, den Kübeck (Østrigs forbundsgesandt) hatte uns vor längere Zeit gemeldet, dass ein Umschlag stattgefunden habe«. Dirckinck syntes altså at være gået videre, end han havde ret til, men han stod ved, hvad han havde gjort, og et par måneder senere skrev han til Vedel, at det var en af de største politiske fejl, vi havde begået ved at stemme mod Østrig.

*

Den 24. januar 1863 – to dage efter afgørelsen i Frankfurt – trådte de holstenske stænder sammen i Itzehoe. Regeringen, der i efteråret havde besluttet at indkalde dem, havde længe overvejet, hvad den skulle forelægge forsamlingen og navnlig om den skulle fremsætte forslag til en ny fællesforfatning. Frygten for den offentlige stemning i Danmark og beslutningen om ikke at vige fra den nye kurs medførte imidlertid, at den end ikke af taktiske grunde turde fremsætte et sådant forslag. I stedet nøjedes den med at fremlægge en række fælleslove, der tidligere var blevet behandlet i rigsrådet. Samtidig lod den forstå, at såfremt stænderne ikke blev enig med rigsrådet, ville lovene dog blive sat i kraft for de landsdele, der havde vedtaget dem. Endvidere udtaltes det, at det ville afhænge af de kommende forhandlinger, om der kunne banes vej for en definitiv ordning af monarkiets forfatningsforhold.

Regeringen havde da tydeligt tilkendegivet, at den ikke længere ville lade sig standse i sin beslutning om at give Holsten en mere udsondret Stilling og knytte Slesvig fastere til kongeriget.

I virkeligheden var dette stændermøde et eneste spilfægteri. Hverken fra dansk eller tysk side regnede man med et positivt resultat. For Vedel var spørgsmålet alene dette: »kunne vi benytte Øieblikket til at komme videre?« Og Hall forsikrede den skeptiske Krieger, at »ville stænderne ikke gå ind på den nye toldlov, blev toldgrænsen flyttet, og ville de ikke vedtage de nye indfødsretslove, ville de blive givet for landet nord for Ejderen«.

Det kom da næppe som en overraskelse, at stænderforsamlingen slet ikke ville gå ind på de forelagte lovforslag, bl.a. fordi den frygtede, at den derved indirekte kom til at anerkende Holstens udsondring. Denne holdning i forbindelse med den åbenlyse agitation for et samlet

Slesvig-Holsten og de hadefulde angreb på Hall var, som Vedel sagde »Fordeele for os, som vi kunde benytte«. Omkring første marts var Vedel for sit vedkommende overbevist om, at der ingen grund var til at spille mere tid på stænderne. Til Quaade skrev han nogle dage senere, at han efter den holstenske stænderforsamling imødeså afgørende skridt fra dansk side. Men han nævnte ikke de fortrolige forhandlinger, som Hall den 13. februar havde påbegyndt med den svenske gesandt grev Hamilton om et nærmere samarbejde mellem Danmark og Sverige-Norge.

Disse forhandlinger, der var en logisk følge af beslutningen om at opgive helstatspolitikken, var nytårsdag blevet indledt af Monrad. Under nytårstaflet for corps diplomatique havde han haft lejlighed til at berøre sagen overfor Hamilton, og dagen efter fortsattes de af Lehmann. Den 11. januar talte Monrad igen med Hamilton, og den 25. opsøgte Lehmann ham påny. Hovedpunktet i de to ministres fortrolige henvendelse, der synes at have fundet sted uden Halls (eller Vedels) viden, var forslaget om at danne en nordisk, føderativ stat med fælles civilliste, diplomati, hær, flåde, told, post- og telegrafvæsen samt en fælles rigsdag bestående af to kamre. Prins Christian skulle opgive sin tronfølgeret mod at hans familie fik arveret efter det svenske dynasti.

Dette fantasifulde forslag blev omgående afvist af såvel den svenske konge som den svenske regering. Lehmann lod sig dog ikke afskrække af det negative udfald. Han forsøgte nu at nå til et mere positivt resultat ved at få regeringens chef til at rejse sagen officielt overfor Hamilton. Derfor »provocerede« han i begyndelsen af februar i et snævrere ministerråd bestående af Hall, Monrad, Fenger og ham selv en forhandling om den nærmere forbindelse med Sverige. Indholdet af denne uformelle rådslagning mellem ministeriets ledende mænd kendes kun fra Vedels referat. Han deltog ikke selv i mødet, men blev holdt underrettet af Hall.

Det lykkedes Lehmann understøttet af Monrad at vinde Hall for tanken, selvom han var betænkelig. Bevidstheden om Danmarks isolerede stilling og den kritiske periode, der forestod, har formentlig været afgørende for ham. Desuden måtte han tage hensyn til sammenholdet i ministeriet. Han havde simpelthen ikke råd til at afvise Monrads og Lehmanns initiativ.

Onsdag den 11. februar, da Hall havde en af de rutinemæssige samtaler med gesandten, fik han »Leilighed til at slaae paa Sagen til Ha-

milton, som gik ganske vel ind paa Almindeligheder, idet han tilføiede, at det var Tanker, som allerede var berørte til ham fra andre Sider (naturligvis den uforbederlige Lehmann)«.

Efter dette var der ikke mere at betænke sig på, og to dage senere havde Hall den afgørende samtale med Hamilton. Han gjorde sig til talsmand for tanken om at »naae hen til en Forbindelse af Norden ikke blot i en personel Union, men i en egentlig forfatningsmæssig Forening, navnlig med fælles Forsvarsvæsen og hvad dermed staaer i Forbindelse. Dertil hører vistnok en Thronenhed«. Derefter gik han over til at skildre enkelthederne i denne plan.

Læser man Vedels referat, der er nedskrevet på grundlag af Halls beretning umiddelbart efter mødet med den svenske gesandt, får man det indtryk, at der nærmest har været tale om en monolog fra Halls side kun afbrudt af enkelte høflige og ret intetsigende bemærkninger af Hamilton. Dette er sikkert en medvirkende forklaring på den ejendommelige kendsgerning, at såvel Hamiltons officielle som private indberetninger ikke indeholdt noget konkret om unionsforslaget, men indskrænkede sig til at meddele Halls ønske om en erklæring fra Sverige til stormagterne. En virkelig forhandling har ikke fundet sted mellem de to mænd. En anden årsag til Hamiltons tavshed har, som den svenske historiker Hedin har fremhævet, været hans erkendelse af, at hverken Manderström eller den svenske regering var tilgængelig for planen om et nordisk statsforbund.

Hall synes ikke at have rådført sig med Vedel, før denne samtale fandt sted, men da han refererede den, kunne Vedel ikke tilbageholde sin egen mening. Han råde »Hall til stor Forsigtighed, Hamilton og Monrad have let Ministeriets Existens i deres Haand. Hall gjør bedst i at tale saaledes til Kongen om Sagen, at han senere i fornødent Fald kan sige at have handlet efter kgl. Ordre. Dernæst bør han sige til Hamilton, at Intet giælder, uden hvad han siger (og) derved giøre en sammenblanding med hvad Lehmann paa sin plumpe Maade kan sige, umulig.«

Hans mistillid til såvel Hamilton som til Monrad og Lehmann synes at have været ubegrænset.

Man kan undre sig over, at Hall i en så vigtig sag ikke på forhånd havde konfereret med Vedel, der dog var hans vigtigste rådgiver i udenrigspolitiske spørgsmål. Måske er forklaringen, at Hall bevidst har undgået at diskutere sagen, da han kendte sin departementschefs uvilje mod de skandinaviske planer. Under alle omstændigheder var det et

vidnesbyrd om, at forholdet mellem dem stadig var mindre godt. Et lille glimt af, hvordan det på dette tidspunkt stod til, får man i et brev fra fru Heiberg til Krieger. Den 23. februar 1863 skrev hun: »Er Vedel ærlig mod Hall? Han troer dog vist, at han i V. har en hengiven Ven, og det har han jo dog ikke. Det er saa tungt at skuffes i denne Retning! Det maae vi tale om i Morgen!« Den berømte dame har dog nok under- vurderet Halls menneskekundskab og skarpsindighed, hvis hun troede, at han ikke gennem det daglige samvær var klar over Vedels indstilling.

*

Omkring den 24. februar kunne Hamilton meddele Hall det officielle svenske svar, der gik ud på, at Sverige-Norge ønskede at fortsætte den hidtil førte politik. »Altsaa et Afslag i saa skaansom Form som muligt«, konstaterede Vedel. Det eneste, man ville gaa med til, var at spørge regeringerne i London og Paris, hvorledes de så på situationen, såfremt Danmark besluttede sig til at adskille Slesvig og Holsten. Denne henvendelse fandt også sted, men hverken den engelske eller franske regering ville udtale sig om denne hypotetiske mulighed. Russell erklærede dog, at han ligesom Manderström var af den mening, at Holstens udsondring var den eneste mulige løsning, og at Tyskland under de nuværende forhold næppe ville gøre modstand. Og Manderström benyttede lejligheden til endnu engang at opfordre Hall til at handle.

Det var imidlertid ikke undgået Vedels opmærksomhed, at det svenske svar egentlig ikke var noget svar på Halls unionsforslag. Han anede, at dette skyldtes Hamiltons særegne måde at referere Halls udtalelser. I sin beretning konstaterede han, at Hamilton »havde taget al den eien-dommelige Couleur bort af Samtalen og egtl. indskrænket Halls Henvendelse til en simpel Meddelelse«, og at »Hamilton ligeledes her (synes) at have gjengivet Halls Ytringer med stor Discretion«.

Dette var – som undersøgelserne i vor tid har vist – fuldstændig rigtigt, og han kunne med rette skrive, at »vor egentlige Avance var afvist«. Denne følelse af, at ingen hjælp var at hente i Sverige, kom også til orde i et samtidigt brev til Quaade, hvori det hed: »Er det en fix Idee, er det medfødt Antipathie? – qui le sa – men det er med ringe Tillid, jeg seer Hjælpen fra Norden. Hall deler ikke denne Mistænk-somhed.«

Vedels manglende tro på Sveriges evne og vilje til at hjælpe Dan-

mark var ikke af ny dato. Siden ungdommen havde han næret mistro til skandinavismen i almindelighed og Sveriges hjælpsomhed i særdeleshed. Denne kølige indstilling havde utvivlsomt sin rod i barndomshjemmets konservative, antiskandinaviske holdning. I manddomsårene, da han havde vundet større politisk erfaring, byggede den tillige på hans kendskab til Sverige og de svenske statsmænd.

Efter hans opfattelse var Sverige »baade for fattigt og for svagt til at kunne spille en kostbar Protectorrolle«. Landets ledere, først og fremmest kong Carl og grev Manderström, stolede han ikke på. Kongen og hans kreds hengav sig til fantasterier, ørkesløse spekulationer og ønskedrømme. Om disse mænd, blandt hvilke hans svigerfader dr. Hebbe var, udtalte han engang, at de mere hengav sig til »letsindige og virkningsløse Tidsfordriv end alvorlige Planer. Kongens Omgivelser ere ikke af det Stof, man laver Politikere af.«

Manderströms stadige krav til den danske regering om uden videre at udsondre Holsten helt af monarkiet var efter hans mening udtryk for en politisk opfattelse, der bundede i »utilgivelig Løshed og Letsindighed i at fælde Domme og stille Forslag uden tilstrækkelig Kjendskab til Facta«. Den svenske regeringschef var nok dygtig til at skrive »smukt stiliserede Depêcher paa fiint Fransk«, men han manglede bestemthed og kraft i sin optræden, thi han var for gammel og for udlevet til at kunne handle med den fornødne energi og hensynsløshed; og han var for »aristocratisk til at kunne nedlade sig til Hall«.

Disse svagheder og mangler bevirkede på den anden side, at Vedel ikke følte sig foruroliget over de rygter, der i årene 1860–1863 med mellemrum dukkede op om en svensk-preussisk tilnærmelse, hvis mål skulle være en deling af Danmark, hvor Sverige tog øerne og Preussen Jylland. Rygterne indeholdt en kerne af sandhed, idet kong Wilhelm i januar 1861 foreslog kong Carl en sådan plan, men blev afvist på det bestemteste. Vedel, der var nøje underrettet herom, nægtede at tage denne plan alvorligt, thi Manderström var ikke den mand, der kunne tænkes »at poussere os ind i et Uføre, hvor vi nødtes til paa Naade og Unaade at kaste os i Sveriges Arme«.

*

Situationen var nu i marts 1863 ved at gå i hårdknude. Forhandlingerne i den holstenske stænderforsamling, der sluttede den 21.,

havde godtgjort, at et fredeligt samarbejde med Danmark ikke længere var muligt. Den 18. februar havde forsamlingen eenstemmigt vedtaget en adresse til kongen, hvori der krævedes en genforening af Slesvig og Holsten. Den 6. marts vedtoges en betænkning, der gik ud på, at man for tiden var ude af stand til at behandle lovforslag om fællesanliggender, og den 7. marts besluttedes det at rette en henvendelse til forbundsdagen med anmodning om at ville tage passende forholdsregler til at sikre og beskytte Holstens rettigheder og interesser. Altså en formelig krigserklæring til den danske regering.

Efter Vedels mening var »denne Tilstand uholdbar. Der maatte gøres Noget for at bringe en Orden i denne Confusion, der maatte sættes en Grændse for den rullende Lavine.« Konseilspræsidenten var nu »saaledes stillet, at han maatte forlange Handling, i modsat Fald var hans Stilling uholdbar og navnlig Forholdet til Sverige i høj Grad forstyrret«.

Der var her givet udtryk for tanker, som rørte sig i næsten hele det danske folk. Menigmand, der ikke havde nogen klar forestilling om vanskelighederne eller hvor skæbnesvangert et fejltrin kunne blive, var træt af Halls tøven og stadige tilbagetog over for tyske eller neutrale magters krav. I sammenligning med udlandets statsmænd forekom han svag og veg. Vittige hoveder digtede spottevers, hvori Hall blev sammenlignet med den nyligt afdøde italienske politiker Cavour, der havde været den drivende kraft ved Italiens samling:

»Ja havde vi blot en saadan Een,
kunde vi staa paa egne Been.
Men vi har et ringere Tal,
vi maa nøjes med en – Hall«.

Fra alle sider begyndte utilfredsheden med regeringen at give sig åbent udtryk. I den adresse, som landstinget i januar overrakte kongen, og hvori der toges til orde for en nærmere forbindelse mellem kongeriget og Slesvig, hed det, at man kun ville støtte regeringen »naar og saalænge den forfølger de angivne Formaal med den Villie, Fasthed og Gerningsenergi, som Tidsforholdene med uafviselig Nødvendighed kræver«.

I sidste halvdel af marts indkaldte 53 københavnske borgere, hvoraf de fleste var nationalliberale, til et offentligt møde i Casino den 28. Dette møde, der var tænkt som et svar på de holstenske stænders udfordrende optræden, skulle ildne regeringen til dåd.

Vendte Hall blikket fra de hjemlige forhold mod udlandet, syntes situationen i nogen grad at tillade udfoldelse af dansk »gerningsenergi«. Den svenske regering havde påny opfordret til handling. Det var naturligt om Hall fik den opfattelse, at han kun ved at følge dette råd havde mulighed for at opnå et nærmere samarbejde med Sverige. Endvidere havde Russell – ifølge svenske kilder – erklæret, at Holstens udsondring var den eneste mulige løsning af problemet, og at Tyskland under de nuværende forhold næppe ville gøre modstand. Han sigtede her til det polske oprør, der brød ud natten mellem den 22. og 23. januar 1863 og som foreløbig gav Preussen og Østrig andet at tænke på end det slesvig-holstenske spørgsmål.

Den 16. februar indberettede den danske gesandt i Wien, at den franske ambassadør i Berlin havde spurgt Bismarck, hvad den preussiske regering agtede at gøre, såfremt Danmark begyndte at optræde mere energisk. Svaret lød, at man var alt for optaget til at beskæftige sig med dette spørgsmål, og at man ikke ønskede at øge vanskelighederne. Østrig var af samme mening. Også Quaade havde det indtryk, at Preussen i øjeblikket var lammet, ikke blot som følge af oprøret, men også på grund af den hæftige strid mellem Bismarck og deputeretkammeret.

Den største virkning af det polske oprør var dog den omgruppering af stormagterne, der var ved at finde sted. Vedel ventede sig meget af denne ændring, thi medens Preussen og Rusland nu søgte sammen, så begyndte Østrig at nærme sig England og Frankrig. Indberetningerne fra Paris i februar–marts ville vide, at Napoleon III var stærkt forbitret over Preussens forbindelse med Rusland.

Hvis dette var rigtigt, men noget bestemt kunne den danske regering ikke vide herom, var der en betydelig chance for at vinde Frankrig og forhindre en aftale mellem dette land og Preussen på Danmarks bekostning. Vedel lagde så stor vægt på dette punkt, at han i begyndelsen af april skrev til Quaade, »at dette Skridts Skæbne (d.v.s. martskundgørelsen) væsentlig afhænger af, at Frankrig forstaaer det og navnlig griber de Punkter, som komme i Betragtning, naar det skal forsvares som en fuldstændig Opfyldelse af Alt, hvad Forbundet vilde paastaae m.H.t. Holsteen«.

*

Såvel de indre som ydre forhold syntes at lægge sig til rette for et afgørende initiativ fra regeringens side, og problemet blev da i første række at få Hall til at beslutte sig. I det snævrere ministerråd diskuterede Hall, Lehmann, Monrad og Fenger i første halvdel af marts, hvad der skulle gøres, og Lehmann skrev flere udkast til en kundgørelse, uden at man kom til noget resultat.

Men udenfor ministeriet stod to mænd, der var overbevist om, at tidspunktet nu var inde til at handle. Den ene var Krieger, der 8. marts skrev i sin dagbog: »For sildig har man opdaget, at man aldrig ved *Ord* bringer Europa til at indskride, men kun ved *Handling*«.

Den anden var Vedel. Fra efteråret 1860 til sommeren 1861 havde han stadig søgt at påvirke Hall til at tage det afgørende skridt om Holsten, men uden at opnå andet end at sætte det gode forhold mellem dem over styr. I tiden fra januar til september 1862 slog han om, fordi han mente, at tiden måske alligevel arbejdede for Danmark. Russels forslag af 24. september fik ham atter til at skifte mening. Det syntes nu indlysende, at hele forhandlings- og indrømmelsespolitikken kun havde ført til en stadig forværring af situationen. I foråret 1860 var man fra preussisk side begyndt at blande sig i Slesvigs forhold, og Forbundet havde fulgt trop. Erklæringen af 29. juli 1861 var blot resulteret i forgæves forhandlinger og Russells »Gotha-depêche«. Endelig havde den holstenske stænderforsamling vist, at et fredeligt samarbejde ikke længere var muligt under de hidtidige former. Det uholdbare i situationen erkendtes af alle. Holstens udsondring var den eneste mulighed for at skabe klare linjer og en holdbar løsning af striden om de hertugdømmers fremtid.

Den kritik, han ofte havde rettet mod de yderliggående national-liberales (og andres) krav om udsondring, skyldtes, at han ikke kunne gå med til Holstens fuldstændige udelukkelse af monarkiet. Der måtte stadig bestå visse bånd mellem hertugdømmet og kongeriget, der forhindrede, at Holsten blev en preussisk provins. Udsondringen måtte finde sted i formel overensstemmelse med Forbundets krav om Holstens selvstændige stilling indenfor monarkiet. Det var også umuligt at gennemføre en fuldstændig indlemmelse af Slesvig i kongeriget. Slesvig måtte stadig varetage sine egne indre anliggender, og først når den slesvigske stænderforsamling med overvældende majoritet havde vedtaget indlemmelsen i kongeriget, kunne den gennemføres.

Vedel var overbevist om, at når blot disse formaliteter blev overholdt,

så var det muligt reelt at oprette ejerstaten og samtidig formelt bevare helstaten. I hans øjne tillod den europæiske situation i foråret 1863 en sådan løsning uden at man risikerede en øjeblikkelig eksekution. Hvorfor så tøve? Øjeblikket måtte udnyttes, men Hall vedblev at være ubeslutsom. Den 18. marts konstaterede Krieger, at »de stadige Forhandlinger mellem Hall, Lehmann, Fenger og Monrad ere endnu langt fra at føre til et Resultat; snarest er Tilbøieligheden steget til Intet at giøre«.

Da besluttede Krieger og Vedel i fællesskab at lægge pres på Hall. Fredag den 20. marts havde de en samtale med ham »om Sagerne«. Denne samtales indhold og resultat kendes i store træk fra Vedels og Kriegers optegnelser. I Vedels beretning hedder det, at samtalen »bragte ham (Hall) imidlertid til paany at tage Situationen under Overveelse, og navnlig Hensynet til Manderström og Udlandet i det hele bragte ham til at forandre Beslutning«. Krieger skrev i sin dagbog: »Hall har nu aabenbart faaet den Erkjendelse, »at der maa gjøres Noget«. Hertil bidrager baade Udsigten til Casinomødet, navnlig det her fremtrædende Vidnesbyrd om den offentlige Stemning, og Manderströms-Russells Haan.«

Man kan formode, at et af de vigtigste argumenter, Krieger og Vedel har fremført, har været truslen om, at Hall stod i fare for at miste al autoritet såvel indadtil som udadtil, ja, at han risikerede sin stilling som konseilspræsident, hvis han ikke skred til handling nu.

Samtidig søgte også Hamilton at overbevise Hall om, »att ögonblicket för handling kanske aldrig blev så gynsamt som nu«. Han havde dog ikke indtryk af, at Hall var blevet overbevist, men det var en misforståelse, thi Hall havde truffet sin beslutning.

I de sidste dage af marts udarbejdedes »Allerhöchste Bekanntmachung betreffend den Verfassungsverhältnisse des Herzogthums Holstein«. Kundgørelsen blev forelagt og godkendt i statsrådet den 30. marts 1863, og samme dag udstedtes tre kgl. reskripter, der bemyndigede finansministeren, krigsministeren og ministeren for Holsten-Lauenburg til at udarbejde forslag til de ændringer i lovgivning og administration, der blev nødvendige som følge af kundgørelsen.

Denne, der i Danmarkshistorien kun kendes under navnet »marts-kundgørelsen«, er et såre interessant dokument. Ikke mindst i indledningen, hvor man genkender Vedels argumentation. Heri begrundes det, hvorfor man er skredet til udsondring: »Den tyske Forbunds-

forsamling har indblandet sig i Vort Monarkis indre Anliggender samt opstillet Fordringer, der ikke have nogen Hjemmel i Forbundslovene og ere uforenelige med Vor Krones Uafhængighed og Vore ikke til Forbundet hørende Landes Rettigheder; de holstenske Provinzialstænder have ikke blot afvist ethvert Forslag til en Overenskomst, men endog principielt erklæret sig imod enhver paa en fælles Repræsentation bygget Helstatsforfatning. En saadan indre splidagtig Tilstand, som nu allerede i et helt Decennium har lammet vort Riges Udvikling, kan ikke vedvare længere. Efter de utilfredsstillende Resultater af den sidste holstenske Stænderforsamling maae vi derfor holde det for Vor Herskerpligt at bestemme Hertugdømmet Holstens forfatningsmæssige Stilling i Monarkiet paa en Maade, der saavidt muligt svarer til det tyske Forbunds Fordringer.«

Dermed havde regeringen forladt helstatssystemet af 28. januar 1852 og proklameret ejderstaten.

I sit store værk »Under Junigrundloven« har Niels Neergaard fremhævet, at martskundgørelsen betød et afgørende brud på den taktik, Hall hidtil havde fulgt med langsomt at vige tilbage for tyske krav og således gradvis gennemføre Holstens udsondring, en taktik som Vedel i 1858 havde været enig i. Neergaard har sikkert ret i, at denne taktik i og for sig kunne være blevet fulgt et stykke endnu, og »at man trygt kan gaa ud fra . . . at han ikke har opgivet den helt frivilligt«.

Hall har nok følt sig fristet til at udnytte den gunstige situation. Han har også været under stærk påvirkning af Lehmann og Monrad, men til syvende og sidst fik også de betænkeligheder. Det kunne da meget let være gået, som Monrad ønskede det, at intet var blevet gjort og tiden trukket ud, indtil den tilsyneladende så gunstige europæiske situation havde ændret sig i forårets og sommerens løb.

At beslutningen blev taget på dette tidspunkt må først og fremmest Krieger og Vedel tage ansvaret for. I Vedels sind var der ingen tvivl om beslutningens rigtighed. I et notat fra foråret 1863 resumerede han situationen således: »Som Sagen nu staaer, er Spørgsmaalet simpelt og klart det, om Tydskland skal kunne tvinge Danmark ind under de holstenske Stænders Myndighed og gjøre Execution i Holsteen-Lauenborg, ikke for at opnaae en Sikkerhed for Holsteen mod at Love og Udg(ifter) komme til Anvendelse dér uden at være vedtaget af Stænderne, men for at bringe Danmark-Slesvig i denne Afhængighed. Det som vilde være ønskeligt for Forbundet selv og stemme med dets Hen-

sigter vilde sikkert være, at Danmark-Slesvig selv bukkede Hovedet taalmodigt under det fremrakte Aag, og det vilde være det første Skridt dertil, om Rigsraadet ikke vovede at vedtage et Udkast til Forandring i den bestaaende Forfatning for Danmark-Slesvigs Fællesanliggender, fordi det tyske Forbund forbyder det.«

PÅ VEJ MOD ÅBEN KONFLIKT

APRIL-DECEMBER 1863

Martskundgørelsen blev ikke modtaget med større begejstring i Danmark. Ejderfolkene fandt, at regeringen ikke var gået vidt nok, medens de konservative mente, at dette netop var tilfældet. Bondevennerne kritiserede, at regeringen ikke havde taget skridtet fuldt ud ved at udstrække den demokratiske junigrundlov til Slesvig. Kun de moderate nationalliberale, der havde »Dagbladet« som talerør, var tilfredse, omend de opfordrede Hall til ikke at blive stående på halvvejen.

Under den korte rigsrådssamling fra 22. april til 22. maj kom det til stærke angreb på regeringen, og det blev klart, at den kun kunne redde sig, hvis den besluttede sig til at fortsætte ad den vej, der var betrådt med kundgørelsen af 30. marts.

Som det var at vente, afleverede Preussen og Østrig kraftige protester, hvori det hævdedes, at kundgørelsen var et flagrant brud på aftalerne af 1851-52, og at sagen nu måtte overgives til Forbundet. I Frankfurt henvistes den til nærmere undersøgelse i udvalget. Dette betød, at man i København kunne regne med at have fred til hen på sommeren, thi forbundsudvalget var ikke noget hurtigt arbejdende organ.

Det var da en kendsgerning, at de tyske stater havde indskrænket sig til papirprotester og øjensynlig hverken kunne eller ville træffe effektive modforanstaltninger. Den tidligere preussiske udenrigsminister, Bernstorff, der nu var gesandt i London, konstaterede mismodigt, at Danmark havde valgt tidspunktet godt til at lancere sit coup d'état, og Bismarck erklærede over for den engelske ambassadør Buchanan, at han ikke ville tage initiativet til det, der eventuelt måtte gøres. Til Quaade udtalte han sig ligeledes med den største moderation og forsikrede, at hans regering havde haft til hensigt at indtage en langt mere reserveret holdning, men at Østrig havde pousseret sagen frem.

England, Frankrig og Rusland udtalte vel betænkeligheder, men fremkom ikke med nogen fordømmelse, og det var forståeligt, at den preussiske gesandt i Danmark, Balan, modfaldent indberettede, at udtalelserne fra det europæiske diplomati ikke var egnede til at frembringe praktiske virkninger i København.

Med tilfredshed kunne regeringen konstatere, at tidspunktet for dens aktion havde været velvalgt. Men nu stod den ulige vanskeligere opgave tilbage at udnytte situationen, medens tid var. Da fremkom den franske udenrigsminister Drouyn de Lhuys med et forslag, der på bedste måde harmonerede med denne opgave. I en samtale med Moltke-Huitfeldt i slutningen af april beklagede Drouyn, at Danmark splittede sine allierede (England-Frankrig) og forenede sine fjender (Preussen-Østrig), skønt det polske oprør netop fjernede de to tyske magter fra hinanden. Derfor rådede han den danske regering til at prøve på at vinde Østrig og skille det fra Preussen, en politik, der faldt nøje i tråd med de anstrengelser, Frankrig gjorde for at drage Østrig over på sin side i det polske spørgsmål.

Dette lod Hall sig ikke sige to gange, thi han havde netop nu al mulig grund til at ærgre sig over den chance, der var gået tabt ved afstemningen i Frankfurt den 22. januar. Spørgsmålet var blot, hvorledes man skulle gribe sagen an, thi – som Vedel skrev – »i Virkeligheden var det et Forsøg paa at bestikke det østrigske Cabinet, en politisk Cynisme, som den franske Udenrigsminister ikke fandt anstødelig, men som det hverken laa for os at udvise eller for det østrigske Udenrigsministerium at modtage«.

Efter Vedels råd søgte man at gøre henvendelsen så velbehagelig som mulig ved at fremhæve, hvorledes de to lande havde fælles problemer m.h.t. at forene deres landsdele og nationaliteter under en konstitutionel forfatning, og at Danmark ikke ønskede at overskære båndet mellem Holsten og monarkiet eller sætte sig ud over aftalerne af 1851–52. Gesandten, Johan Bülow, skulle privat meddele Rechberg, at dersom Holsten helt trådte ud af det danske toldsystem, måtte det nødvendigvis søge erstatning for sine tabte markeder mod syd, og derfor ville det måske ønske at blive forenet med Preussen. På denne måde ville det østrigsk-venlige Hannover blive isoleret. Endvidere gjorde man afbigt for afstemningen den 22. januar ved at hævde, at man først nu, da martskundgørelsen var udstedt, kunne tillade sig at støtte reformforslaget i Frankfurt.

Henvendelsen fik en meget unådig modtagelse. I sit svar af 30. maj udtalte den østrigske regering »med brutal Aabenhed. . . . at vi ved at love at understøtte østrigske Reformforslag i Frankfurt søgte at tvinge Østrig til at opgive Tydscklands Ret«.

Det var en flov udgang af forsøget på at deltage i det storpolitiske spil, og Vedel så nu ingen anden udvej end »søge at holde Sagerne gaaende uden nogen egentlig Conflikt indtil Østerrigs Stilling til Frankrig var bleven mindre god«.

Så slap man betydelig bedre fra den prekære situation, der opstod, da vestmagterne i slutningen af april krævede, at Danmark skulle deltage i en fælles henvendelse til den russiske regering for at få den til at mildne sin optræden over for de polske oprørere. Hall turde ikke nægte at være med for ikke at støde England og Frankrig, men på den anden side ville han nødtigt udfordre russerne. Vedel opsøgte derfor den russiske gesandt baron Nicolay for på forhånd at afbøde eventuelle ubehagelige virkninger af en dansk erklæring i Petersborg. Vedel »tøvede ikke med at indrømme«, indberettede Nicolay, »at Danmark stod helt fremmed over for det polske spørgsmål, og at det ikke havde nogen interesse i at befatte sig dermed. Samtidig skjulte han ikke for mig, at det var nødvendigt for regeringen at opretholde gode forbindelser med Frankrig, hvis indflydelse i Wien under de nuværende omstændigheder kunne vise sig at være fordelagtig for dens interesser. Iøvrigt, tilføjede m. Vedel, at hvis min regering indskrænkede sig til at stile en dépêche til baron Plessen, i hvilken den nøjedes med at udtrykke Danmarks naturlige interesse i fredens opretholdelse og det oprigtige ønske, at kejserens højsindede hensigter ville opnå en fuldstændig succès, så forekommer det mig, at udtalelsen af et sådant ønske på ingen måde kunne mishage Deres regering«. Nicolay sluttede med disse ord om Vedels position: »Da det altid er ham, der fører ministeriets pen, har jeg grund til at antage, at regeringens beslutninger vil være i overensstemmelse med de ideer, som han har udtalt over for mig«.

Det havde gesandten ganske ret i. Den danske erklæring af 8. maj nøjedes med at udtrykke dyb bekymring over »de beklagelige begivenheder i Polen« og de farer for freden i Europa, der kunne opstå deraf. Ellers indskrænkede den sig til at smigre Rusland på enhver måde.

*

I København afventede man nu, hvad det tyske Forbund ville beslutte sig til. Den 18. juni afgav udvalget en meget lang betænkning, der vedtoges 3 uger senere. Om denne betænkning bemærkede Vedel senere, »at det var et ligesaa skarpsindigt som vidtløftigt Aktstykke, der i høi Grad bar Præget af, at det var forfattet af en dygtig, tidligere juridisk Professor«; med klædelig selvironi tilføjede han: »det samme kan idetmindste til en vis Grad bebreides de danske Indlæg i den dansk-tyske Strid«.

Kernen i dette dokument var kravet om, at aftalerne af 1851–52 skulle gennemføres såvel for Holsten-Lauenburg som for Slesvig. Martskundgørelsen skulle sættes ud af kraft, og inden 6 uger skulle Forbundet have meddelelse, om der var truffet forberedelse til at gennemføre en ny fællesforfatning. I mellemtiden ville eksekutionskomiteen overveje, hvilke forholdsregler, der skulle træffes, hvis Danmark ikke opfyldte disse krav.

Regeringen måtte altså nu til at mønstre stillingen og gøre op med sig selv om – og i så fald hvor – den kunne finde hjælp mod den truende krigsfare. Denne opgave var ikke så vanskelig, thi der behøvedes ingen nærmere påvisning af, at kun Sverige-Norge kunne komme på tale. Skønt forhandlingerne i februar var faldet negativt ud, og skønt Manderstrøm havde modtaget meddelelsen om martskundgørelsen med stor kølighed, ville Hall ikke opgive håbet om at nå til et resultat. I april søgte han under samtaler med Hamilton at komme ind på spørgsmålet om afslutning af et forsvarsforbund, men gesandten vendte det døve øre til.

Selv om Vedel ingen illusioner gjorde sig på dette punkt, ydede han pligtskyldigt sit bidrag for at få gang i forhandlingerne. Da Carl XV.s politiske agent G. C. Hebbe kom til København i begyndelsen af maj, benyttede Vedel lejligheden til at gøre hans bekendtskab og samtidig lægge et godt ord ind for Hall og hans bestræbelser. Vedel følte sig overbevist om, sagde han, at den væsentligste årsag til den svenske regerings uvilje mod en alliance skyldtes dens mistro mod Hall personlig og mod hans regering. Dertil svarede Hebbe, at denne uvilje efter hans mening beroede på, at en sådan alliance ikke ville vinde bifald i Sverige-Norge, før Holsten var fuldstændig udsondret. Vedel indvendte, at der var mange vanskeligheder ved en fuldstændig udsondring, men at der var håb om, at de med tiden kunne overvindes. Den svenske regering handlede mod sine egne interesser, hvis den ikke imødekom den nuværende danske regerings ønsker, sluttede han.

Det gik her som i forholdet til Østrig: Danmark var ikke i stand til at udnytte det pusterum, det havde fået. Det bedste bevis her på var, at regeringen hele foråret igennem ikke vovede at tage initiativet og fremsætte et konkret allianceforslag over for den svenske regering. Den kunne vel sætte en udvikling igang med kundgørelsen af 30. marts, men den havde ingen muligheder for at dirigere dens forløb.

Og dog skulle det en kort stund se ud, som om den havde fået held til at skabe det nordiske forsvarsforbund, der måske kunne afskrække de tyske magter fra at overskride Ejderen.

I maj 1863 var et nyt kongemøde blevet aftalt mellem Frederik VII og Carl XV. Efter forskellige forsinkelser kom det istand den 22. juli i Skodsborg. Her skete det afgørende og uventede, at kong Carl på eget initiativ lovede Frederik VII og Hall at stille et hjælpekorps på 20.000 mand svenske og norske tropper til forsvar af Slesvig, men ikke af Holsten, der helt måtte udsondres. Samtidig opfordrede kongen den danske regering til at nægte at ophæve martskundgørelsen og ikke modsætte sig en eventuel eksekution i Holsten, men i stedet blokere de tyske havne.

Dette vidtgående tilsagn, der var udtryk for kongens personlige politik, lykkedes det Hamilton den følgende dag under forhandlinger med Hall at få ændret således, at dets videre skæbne skulle afgøres af de svenske ministre og stænder. Trods dette forbehold var der nu taget et afgørende skridt frem mod dannelsen af et forsvarsforbund, thi »kung Carl hade fått täckning. Frågan befann sig då den kom til Stockholm redan på det diplomatiska förhandlingsstadiet. Sveriges laglige representant i Danmark hade med dess utenrikesminister träffat överenskommelser i alliansspörsmålet.« (Hedin).

Hamilton havde oprindeligt været imod allianceplanerne, hvad forhandlingerne i januar-februar viste, men i slutningen af juni begyndte han at skifte standpunkt, og efter den 22. juli gik han helt ind for disse planer. Det samme kan næppe siges om Manderström, der utvivlsomt i sit hjerte vedblev at være en modstander af en nordisk alliance. Men som aristokrat af den gamle skole følte han sig som tronens tjener moralsk forpligtet til at støtte sin konges tilsagn. I dette modsætningsforhold mellem tilbøjelighed og pligt ligger formentlig den psykologiske forklaring på hans mærkelige optræden i de følgende måneder.

Det er ikke vanskeligt at forestille sig, hvad Hall har tænkt sig, da

han nu stod foran opfyldelsen af sit store ønske, men hvorledes så Vedel på denne begivenhed?

I et brev af 31. juli, der på grund af emnets strengt fortrolige karakter var skrevet i et slags kodesprog, gav han over for Krieger åbent udtryk for sin mistillid. »Vi have jo havt Besøg her, og min Principal (Hall) har faaet Løvte om, at den endelige Forbindelse, som han saalænge har ønsket, nu skal foregaae. Saasnart han har besvaret det Brev, han fornylig fik fra sin gamle Fjende (det tyske Forbund), vil Forbindelsen blive declareret for Alverden. Saaledes lyder det uopfordret givne Løvte, men jeg, som er meget mistænksom, gjør hvad jeg kan for at det nævnte Svar før det afsendes, skal godkendes af vor Ven (Sverige). . . . «

Kriegers svar er ikke bevaret, men af fru Heibergs breve kan man se, at han delte Vedels tvivl om Sveriges vilje til at hjælpe. På sin rejse rundt i Sverige havde han fundet befolkningen ligegyldig over for Danmark og militært uforberedt.

Imidlertid begyndte forhandlingerne i august, efter at Manderström i en dépêche til Hamilton med visse modifikationer havde accepteret kong Carls løfte om hjælp. Manderström erklærede, at forudsætningen stadig måtte være Holstens administrative udskillelse af monarkiet, og at Slesvigerne fik samme borgerlige rettigheder som beboerne i kongeriget, uden at Sverige dog ville tage ansvaret for følgerne ved en øjeblikkelig gennemførelse af disse krav. Med disse forbehold var den svenske regering sindet at godkende påbegyndelsen af forhandlinger, der skulle sikre Danmark hjælp mod angreb på Slesvig og kongeriget. Indholdet af dépêchen blev den 11. august mundtligt meddelt Hall, der tre dage forinden havde sendt Hamilton en note, hvori han på forhånd søgte at binde den svenske regering så stærkt til den kurs, han agtede at føre over for det tyske Forbund, at den ikke længere kunne trække sig tilbage.

Med stor behændighed omtalte noten først Halls samtale med Hamilton den 23. juli, da han havde lært *den svenske regerings* syn at kende angående Danmarks strid med Tyskland. I det følgende blev det gang på gang slået fast, at man var overbevist om, at den svenske regering var enig i et afvisende dansk svar i Frankfurt, at den på forhånd ville godkende dette svar, at den ville stille sig solidarisk med Danmark, og at den endelig ville gå med til at afslutte en traktat med henblik på den truende invasion fra Tyskland, så det i tide blev underrettet om, hvilke modstandere det eventuelt fik at gøre med.

Med en vis beundring sagde Hamilton om denne note, at Hall havde vist sig som »en god diplomat och begagnade skickligt tillfället att återtaga större delen af hvad han givit, då han godkände min depêche af den 23. Juli«.

Æren herfor måtte Hall dog dele med Vedel, der i brevet af 31. juli til Krieger havde udtalt, at »jeg som er meget mistænksom gjør hvad jeg kan for 1) det nævnte Svar (til Forbundet) før det afsendes skal godkendes af vor Ven (Sverige) for at han ikke senere skal finde paa at agere skuffet i sine Forventninger, og 2) at Forbindelse strax formuleres, saa at den er fix og færdi før Svaret afgaaer. Thi min Principal har ikke nærmere forhørt sig om de enkelte Poster i en saadan eventuel Forbindelse, og dernæst skulde jo Declarationen helst kunne skee samtidig med Svaret.«

Noten af 8. august synes således i væsentlig grad at være et resultat af Vedels anstrengelser for at hindre den svenske regering i at foretage et hastigt tilbagetog. Foreløbig var der dog ingen risiko i så henseende, thi den 12. august anerkendte Manderström udkastet til det danske svar, der skulle afleveres i Frankfurt. Det indeholdt en fuldstændig afvisning af de tyske krav. Martskundgørelsen ville ikke blive tilbagekaldt.

Det andet punkt, som Vedel havde opstillet, nemlig formuleringen af »Forbindelsen«, d.v.s. alliancen, inden svaret afgik, lykkedes det også at få gennemført, omend det tog lidt længere tid end beregnet.

*

Fristen for afleveringen af svaret i Frankfurt udløb den 20. august. Da det ikke havde været muligt at få udkastet til det dansk-svenske forsvarsforbund gjort færdigt inden denne dato, blev svaret først afleveret den 27. august. På dette tidspunkt havde Hall begrundet håb om, at de nærmere betingelser i traktatudkastet ville blive godkendt af svenskerne.

Forsinkelsen skyldtes bl.a., at Hamilton blev syg i midten af august, således at de egentlige forhandlinger først kunne påbegyndes den 18. Forinden havde Hall efter aftale med den nye krigsminister Lundbye skitseret det danske forslag, der gik ud på, at Sverige-Norge skulle stille 1000 mand kavalleri, 2 batterier feltartilleri, 1000 mand artillerister uden materiel samt en infanteristyrke, ialt ca. 20.000 mand og om muligt nogle fartøjer til transport.

På Vedel gjorde disse martialske forberedelser intet dybere indtryk,

ej heller mindskede de hans gamle mistænksomhed. Krieger fik at vide, at »vor Vens Løvter er og bliver vist Vrøvl, mais il n'est pas mal de savoir enfin à quoi s'en tenir. Der ymtes om, at Planen var at foreslaae os at sende 20.000 – hvoraf 15 til Als og Dybbøl, 5 i Fredericia, medens vi selv alene stod paa Dannevirke. Jeg veed ikke om Soldaterne ei vilde falde paa at betragte sig som værende i 2 (d.v.s. dobbelt) Ild. Var et Udkast blevet lavet strax, er jeg vis paa, at Bestemmelserne vare blevne langt bedre end de nu kunne blive, thi hver Dag synes Udsigterne til polske Criser at tabe i Styrke. Keiserens Rejse i Finland skal heller ikke opleve Sveriges Krigslyst.«

Imidlertid blev det hans opgave at formulere det udkast til en alliance, som Hamilton og Hall var blevet enige om i dagene 18. til 20. august. Hovedpunkterne var følgende: Kongen af Sverige-Norge lovede den danske konge hjælp ved forsvaret af Slesvig og kongeriget mod et angreb fra Forbundets side. Hærstyrken skulle ikke overstige 20.000 mand, der kun måtte anvendes nord for Ejderen. Danmark betalte omkostningerne ved troppernes overførsel og underhold.

Den 25. august forhandlede Hamilton i Malmø med Manderström, og den 29. kom sidstnævnte selv til København for at drøfte sagen med Hall. Dette møde forløb på en sådan måde, at Hall kunne sige til Hamilton, at han havde grund til at tro, der var opnået fuldstændig enighed. Derfor ville han sætte pris på, at forhandlingerne snarest muligt bragtes til afslutning dels på grund af forholdet til Tyskland og dels af hensyn til rigsrådet, der skulle træde sammen den 28. september. Det ville være af stor betydning, om han da kunne fremlægge forslag til en alliance.

Halls optimisme syntes virkelig berettiget, og den 3. september udsendte han en cirkulæredepêche til de danske gesandter, hvori han udtalte sin sikre tro på, at Danmark ville få væbnet hjælp fra Sverige-Norge. Den sangvinke Lehmann var ovenud lykkelig og følte, at øjeblikkets storhed burde fejres ved en fest, hvor deltagerne skulle være den inderkreds af mænd, der havde arbejdet på at skabe den alliance, hvis vedtagelse nu stod for døren. Han benyttede sin svigerfaders, den kendte storkøbmand og nationalliberale politiker Hans Puggårds, 75-årige fødselsdag som påskud til at afholde festen. Selskabet fandt sted på svigerfaderens landsted »Skovgaard« i Ordrup. Blandt deltagerne var Hall, Monrad, Hamilton, der næste dag skulle rejse til Stockholm, samt redaktøren af regeringsorganet »Dagbladet«, C. St. A. Bille. Vedel

var derimod ikke med, og det var næppe nogen tilfældighed. Forholdet mellem ham og Lehmann var spændt, og han kunne ikke tælles blandt dem, der havde arbejdet for at virkeliggøre det kommende forsvarsforbund.

Historikeren Erik Møller har malende og livfuldt skildret festens forløb. »Ved Bordet tog Værten (Lehmann) Ordet og takkede den svenske Sendemand for hans Medvirken ved Tilvejebringelsen af en Traktat, som sikrede Sverige-Norges Hjælp mod Angreb udefra, hvorved danske Landsdele forhindrede i at gennemføre deres eget Forfatningsliv. Der var aandeløs Tavshed efter Talen, men Henning Hamilton valgte at tage den alt andet end korrekte Henvendelse elskværdigt op; han svarede kort, men kendelig bevæget, at det for ham havde været en Pligt og Hjertesag at give Svenskernes og Nordmændenes Sympatier et positivt Udtryk. . . . Da Bordet var hævet, spredte Gæsterne sig i Haven med dens Rester af nordsjællandsk Statsskov og det berømte Magnolie-træ, og her drøftedes i Solfaldskæret den Begivenhed, de havde oplevet, den Nyhed, der var blevet røbet. Hall tog Bille til Side og udtalte til ham sin Tvivl om det heldige i Lehmanns Handling; nu var det imidlertid sket, og der forelå virkelig et Udkast til en Alliance. »Traktatens Betydning«, tilføjede Hall, »laa jo mindre i den Styrke, som tilsagdes, end deri, at Sverige-Norge overhovedet indtraadte i Sagen, hvorved Danmark kom ud af sin isolerede Stilling, og hvorved Striden med de tyske Stormagter fik en forøget europæisk Interesse«. »Han kunde ikke med Sikkerhed sige, at Forslaget vilde blive modtaget i Stockholm, men han mente ikke at Manderström og Hamilton vilde have vovet sig saa langt ud, hvis det ikke var sandsynligt«.

Hvad var der sket, siden Hall pludselig begyndte at blive tvivlrådig? Sandsynligheden taler for, at Hamilton, som han efter middagen havde en længere samtale med, har underrettet ham om indholdet af et telegram fra Manderström, der var blevet modtaget dagen før, og hvori det hed, at »förslaget möter flera svårigheter och torde i visse delar modifieras«. Hall har måske heller ikke været upåvirket af Vedels skepsis. Hvorom alting er, saa tegnede fremtiden sig ikke nær så lys, som den havde gjort nogle dage før.

Men nu kunne man i København ikke gøre andet end at afvente, hvilken modtagelse allianceforslaget ville få under forhandlingerne mellem de svenske ministre og kong Carl.

*

Den 8. september 1863 afholdtes der statsråd på kong Carls sommerresidens Ulriksdal udenfor Stockholm. Dagen før havde finansminister Gripenstedt, justitsminister de Geer og nordmanden Sibbern organiseret sig i en fast falanks mod Manderström og kongen. De var blevet enige om kun at ville gå med til afsendelse af et hjælpekorps på 20.000 mand, *såfremt* en af de neutrale stormagter forpligtede sig til samtidigt at optræde aktivt ved forsvaret af Danmark.

Under forhandlingerne den 8. september, hvori Hamilton deltog, kom det til en skarp meningsudveksling mellem kongen og Gripenstedt, der truede med at demissionere, hvis kongens forslag om at betragte en tysk overskridelse af Ejderen som casus belli godkendtes. Det blev også gjort gældende, at de konstitutionelle former måtte overholdes, d.v.s. at de svenske stænders og det norske stortings billigelse måtte indhentes. Mødet sluttede med, at de Geer og Gripenstedt krævede en undersøgelse af Storbritanniens og Frankrigs stilling i denne sag. Først når dette punkt var klarlagt, kunne der træffes nærmere bestemmelse om Sveriges stilling. Manderström lovede at overveje, hvorvidt han kunne tage ansvaret for en sådan undersøgelse, der reelt var en desavouering af hans handlemåde. Der gik dog kun et døgn, så havde han, der først tænkte på at tage sin afsked, gjort op med sig selv, at han nok kunne tage ansvaret, og den 11. september afgik hans bekendte dépêche til London og Paris. I dépêchen blev det sagt, at det var af vigtighed for den svenske regering at erfare, hvor langt Danmark ville kunne regne med hjælp fra de to magter. Samtidig blev den norske regering anmodet om at gøre sig sin stilling klar.

Formelt var der ikke truffet nogen afgørelse på Ulriksdalmødet om forsvarsforbundets skæbne, men *reelt* var den faldet. Thi det var nu klart, at forbundet kun kunne gennemføres, hvis Storbritannien eller Frankrig lovede at komme Danmark til hjælp i tilfælde af krig med de tyske magter. Hvilke muligheder var der for et positivt tilsagn her om? I realiteten ingen, thi fra det øjeblik striden om hertugdømmerne var blevet et internationalt anliggende, havde de to neutrale magter tydelig vist, at de ikke ønskede at engagere sig aktivt i denne sag. I underhusets møde den 23. juli 1863 var Palmerston ganske vist kommet for skade at udtale, at Danmark i tilfælde af et tysk angreb ikke ville komme til at stå alene, men han havde skyndt sig at bortforklare disse ord med, at han havde tænkt på Sverige-Norge, ikke på Storbritannien.

Råd og vejledning, navnlig i form af opfordringer til Danmark om at give efter, var de to magter altid parate med, men om militær hjælp var der aldrig tale.

*

Det har været et omstridt spørgsmål, hvorvidt Hall inden midten af oktober har haft kendskab til det, der skete på Ulriksdalmødet. Dette spørgsmål har en vis interesse, fordi Vedel, omtrent 40 år efter at disse begivenheder havde fundet sted, fremkom med udtalelser, der i væsentlig grad har påvirket skildringerne af den Hall'ske politik i disse kritiske efterårsmåneder.

Den direkte foranledning til Vedels udtalelser skyldtes et lille skrift, som Poul Andræ i januar 1902 udsendte under titlen »Andræ-Hall overfor den politiske Situation i Efteraaret 1863«. Heri rettede han et meget bidsk angreb på Hall og hævdede bl. a., at Hall så tidligt som i september måtte have været underrettet om udfaldet af Ulriksdal' mødet. Han omtalte, at hans fader, C. C. G. Andræ, til sine nærmeste havde sagt, at Hall havde fået meddelelse herom, men at han »havde undladt at gjøre sine Kolleger i Ministeriet bekendt med den«.

Neergaard, der dengang var midt i udgivelsen af værket »Under Juni-grundloven«, anmeldte bogen i »Tilskueren«s aprilhæfte 1902, og kunne da fra »kompetenteste Side«, d.v.s. fra Peter Vedel, oplyse, at man i udenrigsministeriet var ganske uvidende om, hvad der var foregået på mødet den 8. september.

Denne kritik fremkaldte et »Tilsvar« fra Poul Andræ, hvori han påny gennemgik hele perioden og fremførte et vigtigt argument, som han havde fundet i Kriegers dengang utrykte dagbøger. Den 14. september 1863 havde Krieger noteret følgende: »Hamilton har nu skrevet fra Stockholm – Vanskeligheder, Former o.s.v. Det kan ikke blive færdigt til 28. September. Manderström og Sibbern enige. Den norske Regjering's Erklæring er indhentet.«

Skønt Poul Andræ ikke kunne bevise det, gik han som en selvfølge ud fra, at det omtalte brev måtte være stilet til Hall. Men her blev han igen modsagt af Vedel med Neergaard som mellemmand. Valdemar Vedel, »Tilskueren«s redaktør, spurgte sin fader, hvorledes denne notits af Krieger skulle forstås. Den gamle Gehejmelegationsråd svarede, at notitsen ingen betydning havde, og at han stadig var sikker på, at Hall ikke kunne have modtaget Hamiltons brev, der snarere

havde været stilet til Ploug eller Alfred Hage. Iøvrigt mente han, at brevet slet ikke fortalte noget om mødet på Ulriksdal, da udtrykkene var altfor vage. Brevet kunne idet mindste ikke have skildret det som et så afgørende møde, som man senere havde hævdet, det var.

Således bevæbnet tog Neergaard atter til genmæle og søgte at bevise, at Poul Andræ var på vildspor. Dog gjorde han ham den indrømmelse, at Halls optræden i efterårsmånederne 1863 langt fra havde været uangribelig, og at han burde være gået mere energisk til værks for at komme til klarhed over, hvor svenskerne egentlig stod. Hermed sluttede diskussionen, der har sat sig spor i senere historieskrivning, hvor Vedels erklæring er blevet accepteret.

Det må dog erindres, at Vedels udtalelser blev fremsat næsten fire årtier efter at disse begivenheder havde fundet sted. Dette er formentlig forklaringen på, at han affærdigede Kriegers notat som betydningsløst og fastholdt, at Hall ikke havde modtaget noget brev fra Hamilton med underretning om Ulriksdalmødet. Denne påstand var nemlig forkert, thi Hall havde modtaget et sådant brev, og efter alt at dømme var det netop det, hvis indhold Krieger kort refererede den 14. september. Det er ganske vist ikke bevaret, men svaret af 18. september eksisterer. I 1914 blev det offentliggjort af den svenske historiker Carlqvist i bogen »Ur Henning Hamiltons Brefsamling«.

Brevet begyndte således: »Jeg (Hall) behøver ikke at sige Deres Excellence med hvormegen Længsel, jeg har imødeset den første Meddelelse fra Dem, men jeg maae jo desværre strax tilføie, at min Glæde over atter at høre fra Dem blev noget formørket ved af Deres Brev at erfare, at der ikke er Udsigt til, at det Store Anliggende skulde kunne blive bragt til Afslutning inden vort Rigsraads Sammentræden. Jeg trøster mig imidlertid med, at Sagen ikke kan være i bedre Hænder end Deres og Grev Manderströms, som saa fuldeligt kjende den hele Situation og vide, af hvor stor en Betydning en Afgjørelse netop paa dette Tidspunkt vilde være.«

At Hall har været underrettet om det uheldige forløb af det svenske statsrådsmøde den 8. september er således en kendsgerning. Men Hamilton har utvivlsomt også søgt at give ham fornyet håb om det endelige resultat, hvad der har fået ham til at se lysere på fremtiden, end han var berettiget til. På dette punkt har de to mænd åbenbart støttet hinanden, thi den 28. september skrev Hamilton igen til Hall:

»Kan, om det är en tröst, sanningsenligt säga, att icke heller jag under denna tid dansat på rosor, och jag skulla knappt kunna uthärda, om jag icke haft hoppet att uträtta något för vår framtid fruktbarande och godt. Också börjar det ljusna.«

Hall befandt sig nu i samme situation som i februar måned, da han ikke ville opgive håbet om en union med Sverige-Norge, skønt Vedel nøgternt havde konstateret, at »vor egentlige Avance var afvist«.

*

For Vedel måtte Hamiltons breve, som han utvivlsomt har kendt, da Kriegers dagbog viser, at Hall ikke har holdt dem for sig selv, have været en bekræftelse på hans bange anelser. Og de må være blevet yderligere styrket, da han gennem Billes indberetning af 23. september erfarede Russells undvigende svar på den svenske henvendelse: den engelske regering ville ikke ophøre med sine bestræbelser på at hidføre en fredelig løsning; hvis disse bestræbelser mislykkedes, forbeholdt den sig at træffe beslutning om, hvad den da ville gøre. Frankrigs svar, som man først lærte at kende gennem Hamiltons brev af 28. september, gav indtryk af at være mere imødekommende. Men da man af Moltke-Huitfeldts indberetning erfarede den fulde ordlyd, opløste det hele sig i tåger: den franske regering mente, at der forelå positive forsikringer om, at Slesvig ikke ville blive berørt af en eventuel forbundseksekution, og kun såfremt det viste sig, at dette ikke var tilfældet, kunne spørgsmålet om en fællesaktion fra Frankrigs og Englands side tages op til grundig overvejelse.

Fra mange sider indløb der da kommentarer til de skandinaviske forhandlinger. Kun fra een kant kom der tilsyneladende intet bidrag, nemlig fra den danske gesandt i Stockholm, greve Wulff Scheel-Plessen. Dette var så meget mere bemærkelsesværdigt, som Scheel-Plessen gennem sit mangeårige ophold i Sverige, sit ægteskab med en svensk adelsdame og sine forbindelser med kong Carl og Manderström havde fået nøje kendskab til svenske forhold og svensk tænke måde. Men forklaringen var ganske enkel: fra slutningen af juli til slutningen af oktober holdt han ferie på sit gods Sierhagen i Holsten. Det var unægtelig et ejendommeligt sted for en gesandt at opholde sig, når så vigtige forhandlinger foregik med det land, hvor han var akkrediteret.

Scheel-Plessen var dog ganske uskyldig i denne malkonduite. Hall

havde ikke underrettet ham om de påbegyndte forhandlinger, og da Vedel den 3. september gav ham meddelelse herom, fik han samtidig at vide, at han ikke behøvede at afbryde sin orlov og vende tilbage til Stockholm. Hans reaktion på denne tilsidesættelse var disse mildt bebrejdende ord: »Jeg kan dog icke andet end med Hensyn til dette sidste Punkt aabent tilstaae, at saa gjerne jeg end vil tilbringe endnu nogen Tid hjemme, jeg er beredt paa naarsomhelst at vende tilbage til min Post, hvis det skulde ansees for hensigtsmæssigt«.

Hall fandt det åbenbart ikke hensigtsmæssigt, thi Scheel-Plessen vendte først tilbage til Stockholm i begyndelsen af november. Sandsynligvis har Hall villet sikre sig, at ingen tredie mand blandede sig i hans forhandlinger med Hamilton og Manderström. Dette hindrede dog ikke Scheel-Plessen i at sige sin mening om den foreslåede traktat med Sverige-Norge. I et udførligt svar på Vedels brev af 3. september fortalte han om de betænkeligheder, han nærede. For det første syntes det ham foruroligende, at traktaten ikke var gensidig. Ihukommende det gamle ord: timeo Danaos dona ferentes, advarede han mod at stole på Sveriges uegennytte i denne sag. Måske risikerede man, at Sverige under en dansk-tysk krig blot ville søge at sikre sig øerne uden at bryde sig om Jylland. Iøvrigt forekom alliancen ham ikke at være af større betydning med mindre Frankrig og England stod bag den, thi han følte sig overbevist om, at Tyskland ikke ville lade sig skræmme af et forbund alene mellem Danmark og Sverige. Brevet sluttede med endnu engang at omtale hans mistillid til Sveriges hensigter. »Jeg har altid paastaaet, at der icke findes mange Skandinaver i Sverige i den Mening, som de findes i Kjøbenhavn, og at Kongen (Carl) søger at drive Skandinavismen paa een for Sverrig mere gavnende, men for Danmark maaske faretruende Maade.«

Ved udgangen af september forelå der da i København så betydningsfulde udtalelser, at det ud fra en nøgtern vurdering måtte erkendes, at det nordiske forsvarsforbund næppe havde større muligheder for at blive realiseret.

*

Den 28. september mødtes rigsrådet til sin 5. ordinære samling. Dets første og største opgave blev vedtagelsen af det regeringsforslag til »Grundlov for Kongeriget Danmarks og Hertugdømmet Slesvigs Fælles-

anliggender«, hvis fremsættelse var blevet bebudet i den korte forårsamling.

Konseilspræsidenten ledsagede forslaget med en tale, hvori han fremhævede, at det ikke drejede sig om noget revolutionært skridt, men om en naturlig konsekvens af en udvikling, der havde fundet sted gennem længere tid. »Det vil«, sagde han, »vistnok erkjendes, at den Reform, som herved tilsigtes, ingenlunde kommer overilet; den har sin fuldkomne Begrundelse i den lange og tunge Erfaring, som vi i de sidste 8 Aar have gennemgaaet, og den er i væsentlige Punkter ligefrem *nødvendigjort* ved de Begivenheder, som det ikke har staaet i vor Magt at afværge«.

Under de fortsatte forhandlinger blev det kritiseret, at forslaget fremsattes på dette vanskelige tidspunkt. Hall greb straks til orde her imod og udtalte, at »det er Regjeringens Overbeviisning, at Tidspunktet til den her forelagte Reform netop maa være kommet nu, da den første Valgperiode til Rigsraadet snart er udløben... samt at Gjennemførelsen af Reformen ikke paa nogen Maade vil forøge de Farer, der ivoirigt kunne være tilstede«.

Disse ord var kun et af de mange udtryk for den optimisme, der besjælede ikke alene Hall, men flertallet af det danske folk. Det var, som Neergaard har sagt det, en optimisme, der »overalt holdt sig til Lysiderne og skyede at dvæle ved det, som kunde bringe Tvivlen og Betænkelighederne frem«. Den strenge matematiker Andræ udtrykte det samme på en anden måde, når han om Hall sagde, at han i »sin aimable Letsindighed nok engang imellem kunde sætte En et X for et U«.

Medens forhandlingerne i rigsrådet gik deres gang, ventede man i udenrigsministeriet med stigende utålmodighed på, at den svenske regering skulle give endelig besked om sin stilling til forsvarsforbundet. Den 4. oktober var Hamilton tilbage i København, dog uden at medbringe noget officielt svar. I den følgende uge opholdt han sig hovedsagelig i Malmø, og først den 10. modtog han Manderströms to dépêcher af 5. oktober. De virkede så overvældende på ham, at han indgav sin afskedsbegæring i håb om at blive fritaget for at meddele den danske regering indholdet. Manderström kunne dog ikke imødekomme denne begæring, og den 13. måtte Hamilton da gå den tunge gang til Hall og fortælle ham, at den svenske regering nu tvivlede på, om afslutningen af en alliancetraktat var nyttig og opportun. Hvis Hall

alligevel ønskede sagen bragt til en afslutning, så anså Manderström det for sin pligt, såvidt det stod til ham, at støtte dette ønske.

Dette rent negative resultat af flere måneders forhandlinger blev i nogen grad udvisket af et telegram, som Manderström sendte samme dag, og hvori det hed, at hvis den danske regering insisterede, ville fuldmagt (til afslutning af traktaten) blive afsendt. Det var dog en stilgende forudsætning, at der skete en tilslutning fra engelsk eller fransk side.

Disse meddelelser gjorde et dybt nedslående indtryk på Hall, der sagde: nu har jeg mistet mit Fodfæste; jeg aner, at det er Begyndelsen til den Politiks Fald, som jeg hele mit Liv har kæmpet for.

Hvordan Vedel så på den nye situation, ved vi ikke, men den kan næppe have overrasket ham. Hall ville dog ikke opgive håbet. I statsrådet den 19. oktober fik han fuldmagt til at afslutte traktaten. Manderström ville tilsyneladende heller ikke give op, thi samme dag skrev han til Hamilton, at såsnart de konstitutionelle former tillod det, ville fuldmagt og instruktion blive afsendt. Indtil da overgik sagen til interne svensk-norske forhandlinger.

*

Imidlertid var udviklingen skredet frem på andre fronter. I Frankfurt blev der den 19. september afgivet en udvalgsbetænkning, der ganske afviste den danske erklæring af 27. august og i stedet henstillede, at Forbundet skred til eksekution. Den 1. oktober ville afstemningen finde sted.

Et engelsk forsøg på at afvende den truende udvikling mislykkedes ganske, og den 1. oktober vedtog Forbundet udvalgsbetænkningen, der gav Danmark 3 ugers frist regnet fra 6. oktober til at meddele, om det ville efterkomme beslutningen.

Da England var blevet afvist i Frankfurt, forsøgte Russell at lægge pres på den danske regering ved at opfordre Hall til at ophæve marts-kundgørelsen og samtidig modtage et engelsk tilbud om mægling. Hall, der blev støttet af Vedel, sagde først nej, thi ingen af dem stolede på Russell og ønskede derfor ikke at overlade et mæglingsforsøg til England alene. Men Paget blev ved med at presse på og truede endog med, at den engelske offentlighed kunne komme til at opgive sin danskvenlige indstilling, hvis man ikke modtog Englands tilbud. Overfor dette pres så Hall sig nødsaget til at forlange statsrådet indkaldt.

Vanskelighederne begyndte nu for alvor at tårne sig op, thi foruden den engelske pression og den svenske tøven meldte der sig også vanskeligheder med forfatningsforslaget, der var stødt på uventet hård modstand i rigsrådet. Vedel følte, at jorden begyndte at skride under regeringen, og skønt han ellers var holdt op med at føre dagbog, noterede han den 15. oktober: »Situationen bliver paa eengang betænkelig. Grundlovsudkastets Antagelse er tvivlsom. . . . Vanskeligheder med Hensyn til England og 30. Marts Ophævelse. Rygtet gaaer om Ministercrise. Kongen stillet op, kommer idag uden Varsel, sandsynligvis forlange Statsraad imorgen. Hamiltons Confidence. Russell skal ville komme paany frem med sine Forslag af 24. September (1862), hvis det kommer til Mægling.«

Al denne modgang tog stærkt på Halls ellers så frejdige og optimistiske sind. Krieger bemærkede samme dag som Vedel skrev sit notat, at »Hall er meget forknyt«.

Det blev Vedels opgave i huj og hast at udfærdige en kgl. forestilling, der kunne forelægges i statsrådet den følgende dag. Dette dokument, hvis indhold helt dækker hans eget syn på situationen, er en mærkelig blanding af klarsyn og illusion. I indledningen hed det, at en eksekution på nuværende tidspunkt ville være meget uheldigt for Danmark, thi hverken fra England, Frankrig eller Sverige-Norge kunne ventes nogen hjælp, og vore egne kræfter var for ringe til at hindre en okkupation af Holsten. Den fremrykkede årstid ville desuden hindre brugen af flåden. Satte Forbundet sig fast i Holsten, ville de neutrale magters tilbøjelighed til at gennemføre en mægling tiltage, hvilket var særdeles farligt, thi den kunne måske finde sted under ledelsen af en minister (d. v. s. Russell), der næppe havde opgivet »Gotha-depechens« standpunkt. Det bedste var da, om eksekutionstruslen kunne udskydes til foråret, »da efter al Rimelighed alvorlige Konflikter i Europa vilde aabne Udsigter, som nu ej er tilstede«. Med hensyn til det engelske forslag erkendtes nødvendigheden af at give et imødekommende svar.

Regeringen – og Vedel – var altså klar over, at krigen var rykket faretruende nær, men håbede samtidig, at den havde frist til foråret.

Den 20. oktober blev det meddelt Paget, at det danske svar til Forbundet ville komme til at indeholde forslag om ændringer i martskundgørelsen. Tilbudet om mægling blev modtaget, men kun såfremt den kunne finde sted med bistand af *alle* Londontraktatens underskrivere.

Uheldigvis kom man for skade at erklære, »at den engelske regering har yderligere spurgt, om vi er tilbøjelige til at acceptere en mægling, såsnart forbundseksekutionen definitivt er blevet undgået som følge af ovennævnte erklæring«. Denne formulering, som den engelske gesandt ikke kunne acceptere, gav anledning til et sammenstød mellem Vedel og Paget. Gesandten »kastede sig i Sophaen uden at bede Vedel sætte sig (og) erklærede, at han var ikke Advokat – Han kunde ikke disputere med ham, men enhver loyal Trediemand vilde give Vedel Uret o. s. v. Vedel tog det meget coolly!« Nogle dage senere mente Vedel at være »kommen efter Grunden til Pagets Vrede. For det første havde Paget ondt i Maven. Dernæst krydsede Vedels Redaktion aldeles Russells Udtalelse til Forbundet, som Paget netop fik til samme Tid. Han protesterede imod at skulle have lovet Executionens Standsning, end-sige dens endelige Fjernelse (– saa lad os forhandle *skriftligt* for Fremtiden sagde Hall –).«

Efter at Paget havde afleveret en protest, sluttede denne lille episode hvis betydning lå der i, at den øgede Vedels mistænksomhed over for Englands hensigter.

Ved midten af oktober måned måtte det da erkendes, at situationen tegnede sig i temmelig mørke farver. Men så kom der fra en kant, hvor ingen havde ventet det, pludselig anvisning på, hvorledes man kunne nå frem til en fredelig løsning af striden med det tyske Forbund. Ganske overraskende optrådte Bismarck som en deus ex machina, der angav vejen bort fra eksekution og krig.

Gennem foråret og sommeren havde han været meget moderat i sine udtalelser og nærmest givet Østrig skylden for, at situationen var blevet skærpet. Da Quaade den 18. oktober vendte tilbage til Berlin fra et kort ophold i København, begyndte han for alvor sine diplomatiske manøvrer, der havde til hensigt at lulle den danske regering ind i en falsk tryghedsfølelse. Situationen var endnu ikke moden til, at han kunne realisere de planer, han rugede over. Derfor måtte danskerne indtil videre beroliges.

Under sine første samtaler med Quaade og Buchanan, der var blevet draget med ind i forhandlingerne, erklærede Bismarck, at martskundgørelsen måtte ophæves, men dette krav opgav han snart. Hvis Danmark blot ville gøre indrømmelser med hensyn til normalbudgettet, var der efter hans mening håb om, at eksekutionen kunne undgås. Samtidig

kom han med antydninger om, at han vel ikke formelt, men dog reelt var parat til at tolerere et Danmark til Ejderen, i det mindste som en foreløbig ordning.

Denne moderate og venlige optræden gjorde et gunstigt indtryk i København, hvor man drog omsorg for, at det danske svar til Forbundet den 29. oktober blev affattet på en sådan måde, at det såvidt muligt imødekom Bismarcks ønsker. Ganske vist erklærede han pludselig, at hele normalbudgettet måtte forelægges de holstenske stænder til beslutning, men han lovede til gengæld at gøre, hvad der stod i hans magt for at afværge eksekutionen.

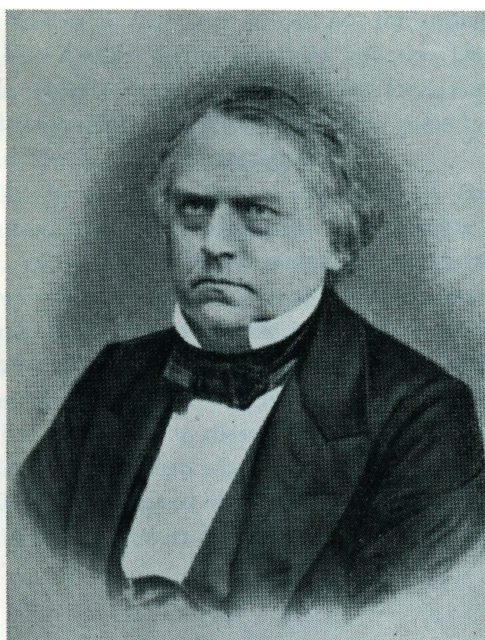
Regeringen besluttede efter Quaades, Buchanans og Pagets råd atter at give efter, men forinden lykkedes det Vedel at gennemføre væsentlige indskrænkninger i den officielle erklæring til Forbundet, idet Hall udtalte, at stænderne naturligvis ikke kunne nægte de nødvendige penge til kongens apanage, til forrentning og afbetaling af statsgælden, til pensioner samt til den nødvendige indre administration. Vedel var ganske klar over, at det sidste forbehold havde gjort indrømmelsen temmelig illusorisk. I den kgl. forestilling af 8. november om bemyndigelse til Dirckinck, skrev han: »Vel har jeg (d. v. s. Hall) ikke nogen grundet Overbeviisning om at dette Skridt vil afværge Executionen, thi i Virkeligheden er det et altfor underordnet Punkt – især med de Klausuler, jeg... har tilføjet – til at det kan antages at tilfredsstille Forbundet«, men det kunne fremskynde uenigheden i Frankfurt og måske vinde Englands sympati og *Preussens anerkendelse*.

Dette at man næsten havde fået Preussen, eller rettere sagt den preussiske ministerpræsident, over på Danmarks side, var i Vedels øjne det afgørende. Denne tillid til Bismarcks gode vilje kom også til udtryk i Quaades breve til Vedel. Den 5. november forsikrede han, at man i København trygt kunne stole på Bismarcks ærlighed.

I begyndelsen af november så situationen nu betydelig lysere ud, end den havde gjort blot 14 dage tidligere. Med fornyet mod og den bedste overbevisning kunne Hall i rigsrådet kaste sig ud i den sidste kamp for at bjerge den nye forfatning for Danmark og Slesvig i land. I sin store tale den 13. november gjorde han det til et hovedpunkt, at nyordningen var absolut nødvendig, hvis der ikke skulle indtræde en fuldstændig lammelse af administrationen i kongeriget og Slesvig. De vaklende søgte han at skræmme med truslen om, at regeringen ville gå af, såfremt der ikke opnåedes den nødvendige $\frac{2}{3}$ majoritet, og ved afstem-



Carl Christian Hall (1812-1888).



Ditlev Gotthard Monrad (1811-1887).

ningen om aftenen den 13. lykkedes det ham at få fællesforfatningen vedtaget med 40 stemmer mod 16.

Sejren var vundet, og Vedel glædede sig oprigtigt derover. Om formiddagen den 14. november mødte han op i konseilspræsidiets og ønskede Hall hjertelig til lykke med det heldige resultat. Men netop i sejrens time kom de første varsler om det forestående nederlag. Endnu medens Hall og Vedel diskuterede den foregående aften's hændelser, indløb et telegram fra Glücksborg om kongens alvorlige sygdom. Ganske impulsivt udbød Vedel, da han læste det, »Tak Skjæbne«, og meddelelsen lagde straks en dæmper på den ellers så oprømte stemning.

Næste morgen var efterretningerne fra Glücksborg endnu mere forstemmende. Da bankede skæbnen for anden gang på døren. Den preussiske gesandt udbad sig snarest muligt en samtale med konseilspræsidenten.

*

Den begivenhed, der nu skal skildres, har en ganske særlig interesse, fordi den er det første eksempel på Bismarcks evne til at tilrettelægge en situation, så den passede ind i hans planer.

Gennem gesandtskabet i København havde han holdt sig nøje underrettet om grundlovsforhandlingerne i København. I den anden uge af november har han været klar over, at den nye forfatnings vedtagelse var sikret. Straks blev tonen i Berlin betydelig køligere. Den 11. november kunne Quaade fortælle Vedel, at »Situationen forekommer mig mindre god end for 8 dage siden... jeg kan mærke paa mine tyske Colleger, at Stemningen nu ikke er saa god, som den var«.

Det var ikke så mærkeligt, thi nu var Bismarck parat til at sætte det afgørende stød ind. Fredag aften den 13. november begyndte mødet i rigsrådet kl. 19. Knap to timer senere, kl. 20,45, var mødet forbi og forfatningen vedtaget med stor majoritet. Samme aften kl. 19,25 sendte Bismarck følgende chiffterelegram til den preussiske gesandt i København: »Ew. Excellenz erhalten durch Post Erlass, um auf die Erschwerung der Situation durch Vorgehen im Reichsrath mit Verfassung hinzuweisen. Ich habe mich in diesem Sinne in London und hier gegen den Botschafter ausgesprochen und wünsche, dass Sie namentlich Ihren Englischen Kollegen dringend darauf aufmerksam machen. Einseitige Veränderung des status quo ist direct gegen Mediation.«

Balan blev temmelig forbløffet over den instruktion, thi hidtil havde hans indberetninger om forhandlingerne i rigsrådet ikke medført nogen kommentar fra Berlin. Næste formiddag kl. 10,30 telegraferede han derfor til Berlin og meddelte troskyldigt, at da han havde modtaget Bismarcks telegram, var forfatningen blevet vedtaget, hvorfor instruksen syntes at være kommet forsent. Uden udtrykkelig ordre mente han ikke at kunne gøre brug af den. Svaret kom samme dag, og lød: »Bei der Instruktion ist die Möglichkeit bedacht, dass sie nach der Abstimmung in Reichsrath eintreffe. Es fehlt noch die königliche Sanktion. Machen sie daher von der Instruktion Gebrauch. Erwünscht wäre es, wenn die Warnung zur Kenntniss des Königs kommen könnte.«

Efter dette havde gesandten ikke andet at gøre end at parere ordre, og til yderligere bestyrkelse af, at han handlede rigtigt, kunne han i »Dagbladet« for lørdag den 14. november læse et telegram, der var afsendt fredag kl. 20,53 fra Hamborg. Det hed heri, at »Bismarcks Organ Norddeutsche Allgemeine Zeitung erklærer, at Indførelsen af en ny Forfatning i Danmark, hvorved Brudet paa Overenskomsten af 1852 vil blive fuldstændigt, idet Slesvigs Incorporation da er gennemført, i høieste Grad gjør Situationen betænkelig og formindsker Udsigterne til en fredelig Løsning. Den preussiske Regering har allerede udtalt sig i denne Retning i London og Kjøbenhavn – Der forsikres med Bestemthed, at Efterretningen om hemmelige Underhandlinger imellem hr. von Bismarck og den danske Gesandt savne al Grund. Ligesaalidt er det Tilfældet, at v. Bismarck skulde have forsikret Hall om, at den danske Regjering ikke ved at slaee ind paa Ejderpolitikken vilde udsætte sig for en Forbundsexecution.«

Bismarck havde ganske koldt beregnet det tidspunkt, da forfatningen var vedtaget og intet nok så hastigt tilbagetog muligt for den danske regering. Yderligere beroligende forhandlinger med Quaade var nu overflødige, og de antydninger om velvillig indstilling til ejderpolitiken, som han havde givet Hall, blev med sindsro dementeret. Ganske vist manglede forfatningen kongens underskrift, men Bismarck, der den 13. intet kunne vide om Frederik VII.s dødelige sygdom, havde ingen grund til at tro, at den ville blive nægtet.

Søndag den 15. november om formiddagen gik Balan da til Hall og oplæste indholdet af Bismarcks note af 13. november, hvori han protesterede mod den nye fællesforfatning, der var et brud på aftalerne af 1851-52.

Denne protest åbnede med et Halls og Vedels øjne for Bismarcks virkelige hensigter. Også Quaade blev grebet af forfærdelse ved tanken om, at ikke blot han selv, men også hans regering var blevet ført bag lyset takket være hans indberetninger. Han blev stærkt oprevet, og selvom han i sine breve til Vedel krampagtigt forsikrede, at Bismarck ikke havde narret os, at man ubetinget kunne stole på ham, ja at hans politik »dog endnu er den eneste, der holder os den hele Sværm fra Livet«, vedblev tvivlen at nage ham. Tilslidst måtte Vedel i et underhåndsbrev rent ud sige til ham: »Jeg ved ikke fra hvilken Side De har hørt den Paastand, at Regjeringens Politik m. H. t. Grundloven skulde have været motiveret ved Deres Indberetninger. Jeg gætter imidlertid paa Buchanan og Paget som Kilde.« Det var næsten at føje spot til skade, når man således vilde frakende hans indberetninger enhver betydning for regeringens politik.

I samme brev fortalte Vedel om den forbavelse, hvormed man i København havde modtaget Bismarcks protest om formiddagen den 15. »Altsaa indtil 15. November havde vi og Alle Anledning til at troe, at Preussen ei vilde giøre Ophævelse . . . Efter den 15. November og som sagt ikke efter Kongens Død, men egentlig efter Vedtagelsen den 13. November, har vi Alle vidst, at Bismarck enten havde ført os bag Lyset eller havde skiftet Mening.«

I november 1863 anså Vedel det da for sandsynligt, at Bismarck havde narret den danske regering, men da han omkring 1902 nedskrev sin beretning om Danmarks udenrigspolitik fra januar 1863 til april 1864 indtog han det stik modsatte standpunkt. Nu mente han, at både Quaade og Buchanan var »vistnok med Rette enige om at antage, at han (Bismarck) ærligt og loyalt vilde opfylde sine Løvter«. Vedel begrundede dette med, at Bismarck ikke var ivrig efter at fremkalde et brud, da Preussen i tilfælde af krig intet vilde vinde, thi skabtes et selvstændigt Slesvig-Holsten, vilde den nye stat altid være mistroisk over for Preussen og derfor slutte op om Østrig. En krig ville også føre til blokade af de preussiske Østersøhavne og måske bevirke, at Frankrig ville søge at opnå Rhingrænsen. Han hævdede desuden, at hensigten med protesten havde været, at Bismarck nu fandt »det nødvendigt at fremhæve den skadelige Indflydelse som deraf kunde opstaae for Sagen. Der synes saaledes ikke at være tilstrækkelig Grund til ved denne Leilighed at beskyldte Bismarck for Underfundighed og Brud paa Aftale

og Løvter, saaledes som ikke blot vi, men ogsaa det engelske Diplomati gjorde. Saaledes kom det til et Sammenstød mellem Paget og Balan, der var nær ved at udarte til Haandgribeligheder.«

Forklaringen på disse to diametralt modsatte opfattelser finder man måske i den mindeartikel, som forfatteren Erik Henriksen, der gennem mange år kom i det vedelske hjem, skrev i »Tilskueren«s martshæfte 1911: »Sin store Modpart, Bismarck, nævnede han aldrig, og nævnede en anden ham, vendte Vedel det døde Øre til. For hele det Mylder af fængslende Mennesketræk, hvormed Bismarck-Skikkelsen er overgroet, og som ellers netop vilde have tiltrukket hans Menneskesans, gjorde han sig fuldkommen ligegyldig. Han kunne ikke bekvemme sig til at læse Bismarcks »Gedanken und Erinnerungen«, ja lod nærmest, somom han ikke vidste, at dette Værk eksisterede.«

Hans alderdoms beretning, der aldrig blev offentliggjort, må sikkert betragtes som et forsøg på at overbevise sig selv om, at uanset hvad eftertiden påstod, så var hverken regeringen Hall eller han selv blevet ført bag lyset af den store preussiske statsmand.

*

Nu begyndte modgangen for alvor at melde sig. Kun få timer efter at Balan havde afleveret den preussiske protest, døde Frederik VII på Glücksborg Slot kl. 14,35.

Blandt de ledende nationalliberale havde kongen aldrig været populær. De var irriterede og undertiden forbitrede over hans holdningsløse, upålidelige optræden, hans poseren og stærkt svingende stemninger. Deres uvilje rettede sig ikke mindst mod kongens gemalinde, lensgrevinde Danner, hvis nærværelse efter deres mening blamerede Danmark i udlandets øjne. De havde dog nok båret over med hende, hvis hun ikke ved sin stadige indblanding i det politiske liv havde betydet en fare for ministeriet Halls liv. Dette var den vigtigste årsag til, at de hverken kunne eller ville indse, at det var alene hendes person, der hindrede kongens fuldstændige forfald.

Vedel delte ganske denne indstilling, og den fik ham til bittert at udbrøde: »man følte endnu engang hvilket Tab det var ikke at have en endog nogenlunde betydelig og paalidelig Personlighed paa Thronen«.

Meddelelsen om kongens død ville derfor være blevet modtaget med lettelse, hvis ikke den nye forfatning havde manglet kongens underskrift,

og hvis ikke problemet om arvefølgen atter var blevet aktuelt på dette kritiske tidspunkt.

For Vedel indebar tronskiftet den personlige fordel, at han stod den nye kongefamilie nær, siden han i 1860 var begyndt at informere den vordende kronprins. Hans forbindelse med kongefamilien havde desuden medført et ret fortroligt forhold til general Waldemar Tully Oxholm, den nye overhofmarskal og en af kong Christians personlige rådgivere.

Den opgave, der nu i første række ventede Hall, var at få Christian IX til at underskrive forfatningen. Kongens uvillige holdning, hans frygt for de konsekvenser en sanktion kunne medføre er så velkendt, at en nærmere omtale ikke er nødvendig. Vedel var overbevist om, at kongen ikke havde anden udvej end at underskrive. Over for Quaades betænkeligheder erklærede han, at hvorledes man i udlandet end så på sagen, så ville det under de nuværende omstændigheder være yderst farligt at fraråde kongen at sanktionere. Det var da også, tilføjede han, kun stoikeren Andræ, der efter sigende havde turdet råde kongen fra at underskrive.

Efter flere dages betænkning bøjede kongen sig den 18. november og skrev den nye grundlov under. Dermed havde regeringen klaret den første vanskelighed, og nu gjaldt det om at få en afgørelse på de dansk-svenske forsvarsforhandlinger. Allerede den 17. november havde Vedel opsøgt Hamilton for at orientere sig lidt. Han blev modtaget med den besked, at Hamilton efter forfatningens vedtagelse den 13. havde telegraferet efter fuldmagt til at undertegne traktaten, men nu, da sagen ved kong Frederiks død var blevet usikker, havde han standset dens afsendelse fra Stockholm, fordi man dér sikkert ville vente med at træffe en beslutning, til man så, om den danske regering fastholdt sin hidtidige politik. Denne udtalelse, der antydede stærk mistillid til regeringen Hall, satte Vedel i affekt, eller som Hamilton udtrykte det, han tog det »mycket varmt«.

Den svenske gesandts påstand om, at Sverige-Norge ville overveje at springe fra, hvis den danske regering opgav den hidtil førte politik, syntes at stemme overens med de meddelelser, Hamilton modtog fra Manderström umiddelbart efter tronskiftet. I virkeligheden forholdt det sig lige modsat, idet netop frygten for at Danmark ved at fastholde sin politik skulle komme i åben konflikt med de tyske magter, bevirkede, at Sverige-Norge nu var besluttet på at lade forsvarsforbundet falde.

I en dépêche af 20. november til Hamilton skrev Manderström, at den svenske regering ikke mere ville optræde på egen hånd i denne sag, men kun i samarbejde med Londontraktatens signatarmagter. To dage senere meddelte Manderström, at stænderne sandsynligvis »vilja ge *intet* för hjälp åt Danmark«, og at det ville blive næsten umuligt at sende tropper udenfor riget.

Det var intet under, at Hamilton efter disse meddelelser betragtede forsvarsforhandlingerne som definitivt opgivet. Dette vogtede han sig dog for at sige; i stedet rådede han danskerne til at forsøge gennem Scheel-Plessen at få direkte kontakt med den svenske regering. Men i København havde man ad anden vej erfaret, hvordan det stod til i Stockholm. Den svenske general Bildt, der af Carl XV var sendt i direkte mission til Christian IX for at lykønske ham i anledning af tronbestigelsen, havde med udiplomatisk åbenhjertighed udtalt sig til fremtrædende danske personligheder på en sådan måde, at der ikke kunne være tvivl om, at svenskerne havde opgivet forhandlingerne.

Blandt dem, der delte denne anskuelse, var Vedel. Han fortalte Krieger, »at Sverige ikke længere vilde slutte Forbundet, og at man derfor ikke skulde insistere derpaa, men indskrænke sig til at opfordre Sverige til at ruste«. Hall ville dog stadig ikke opgive håbet. Den 27. november søgte han efter Hamiltons råd at opnå en afgørelse gennem Scheel-Plessen, der således pludselig blev taget til nåde. Dette sidste forsøg var – naturligvis – forgæves.

Den 5. december mødte Hamilton hos Hall for at meddele ham indholdet af Manderströms dépêche, der var dateret 2. december. Den gik kort og godt ud på, at sagen nu ikke længere drejede sig om at imødegå en forbundseksekution, men derimod om et forventet angreb fra de tyske magter, der ikke ville anerkende Christian IX som monarkiets retmæssige suveræn. Dette var et spørgsmål, der angik alle Londontraktatens deltagere, og Sverige-Norge kunne derfor ikke optræde på egen hånd. Man ville dog ikke formelt erklære forhandlingerne for afbrudt, men blot stille sagen i bero.

Da den danske offentlighed fik underretning her om gennem Carl XV's frontale til de svenske stænder, udløste meddelelsen en bølge af forbitrelse og harme. Men Vedel tog det roligt i bevidstheden om, at han havde set rigtigt. Samme dag som Hamilton havde været hos Hall, skrev han til Scheel-Plessen, at forhandlingernes sammenbrud »ere navnlig ikke kommet mig uventet, thi jeg har aldrig hengivet mig til Illu-

sioner med Hensyn til Scandinavismen, naar den fra Pressen skulde gaa over i Virkeligheden. Men netop derfor skal jeg heller aldrig istemme de Klager og Bebrejdelser, som jeg forudseer vil lyde, naar det efterhaanden gaar over i den almindelige Bevidsthed, at det Hele var en Drøm. Og ikke blot erkjender jeg at Sverrig er baade for fattigt og for svagt til at kunne spille en kostbar Protectorrolle, men jeg vil ogsaa gjerne møde den Bebreidelse mod Sverrig, at det da ikke skulde have forespeilet os den Udsigt og drevet os frem ad den Vej, der nu synes at ende i Krig, hvori vi staae alene mod hele Tydskland, med den Undskyldning, at den gode Villie kan være større end Evnen, og at vi dog i det Væsentlige vilde have gjort det samme, hvad enten vi havde det Haab eller ikke.»

Navnlig den sidste passus er interessant, thi den siger noget væsentligt om Danmarks udenrigspolitik i årene 1858 til 1863. Den var kun i mindre grad bestemt af håbet om hjælp ude fra. Derfor var det i virkeligheden ikke så afgørende, at Hall før rigsrådets sammentræden var klar over, at chancerne for et nordisk forsvarsforbund var meget ringe. Såvel de ledende nationalliberale som størstedelen af det danske folk var overbevist om, at ingen anden politik end den, der førte til den nye forfatning, var mulig. Blev det da til krig, måtte man i Guds navn tage denne prøvelse med, og i erindringen om den heldige 3-årskrig så man med en vis fortrøstning et nyt opgør imøde.

Dette ræsonnement var forståeligt, eftersom striden havde taget en sådan vending, at den efter alt at dømme kun kunne løses gennem et krigerisk opgør. Men det skæve lå deri, at man stadig gjorde sig illusioner om de militære resultater, der kunne opnåes. På dette punkt skulle de følgende måneder bringe den største skuffelse, som dette slægtled kom til at opleve. Tilbage blev dog den kendsgerning, at man gennem krigen – eller som Krieger sagde det i marts 1863: gennem handling – tvang de neutrale, europæiske magter til at skride ind og gøre noget effektivt. Derfor afhang fremtiden trods alt ikke så meget af det forestående opgørs militære udfald som af det resultat, der ville blive nået ved de efterfølgende internationale forhandlinger.

*

De store begivenheder i november måned og det stærkt forcerede arbejde betød en hård belastning af de personer, der i første række måtte bære byrderne. Dette nervepres gav anledning til et optrin, der

efter alt at dømme påvirkede forholdet mellem Hall og Vedel på afgørende måde.

Det er tidligere blevet omtalt, hvorledes det oprindeligt gode forhold mellem dem efterhånden var blevet dårligere. De var altfor uens til i længden at kunne gå i spænd sammen. Halls charmerende, men lade natur, hans ulyst til at træffe beslutninger og binde sig til bestemte standpunkter, hans skødesløshed i omgang med akter og dokumenter, alt dette frastødte Vedels faste, energiske og resolute karakter. Dertil kom så den voksende uenighed om regeringens politik. Den skarpt seende fru Heiberg havde i februar 1863 tydeligt på fornemmelsen, at Vedel ikke var venlig stemt mod Hall, og nu da vanskelighederne for alvor meldte sig, og nerverne var ved at slå klik, gik det galt.

At Vedels temperament i disse dage var ved at løbe af med ham, viste sig under samtalen med Hamilton den 17. november. Og hans humør blev næppe bedre, da han ved et fald nogle dage senere kom til skade med benet og en kort tid blev uarbejdsdygtig. Også Hall var på dette tidspunkt bragt ud af sin ellers flegmatiske ligevægt. Han var stærkt deprimeret, gjorde sig undertiden usynlig for sine kolleger og fik hæftige anfald af næseblod, alt sammen en naturlig reaktion på den voldsomme anspændelse, han var udsat for.

Under disse forhold kom det til et kraftigt sammenstød mellem ham og Vedel torsdag den 26. november. Hvad den direkte foranledning har været, er det ikke muligt at sige, men det er heller ikke afgørende. I en spændt atmosfære skal der ofte kun en gnist for at udløse et uvejr. Situationen må have været yderst pinefuld for dem begge, thi netop nu var et godt og tillidsfuldt samarbejde mere nødvendigt end nogensinde tidligere. Det har sikkert været i erkendelse heraf, at Hall straks gjorde et forsøg på at bringe uoverensstemmelserne ud af verden. Skønt han var stærkt optaget af forhandlingerne i rigsrådet, fandt han dog tid til at sende Vedel følgende hastigt nedskrevet billet, der kaster det smukkeste lys over Halls menneskelige egenskaber. »Er det Dem, der idag har været nerveust-irritabel, eller er det mig? that is the question. Jeg troer det første. Men skulde jeg have taget Feil deri, og altsaa det nerveuse have været paa min Side, saa veed jeg, at De vil være billig nok til at indrømme, baade at sligt sjældent arriverer mig, og at jeg navnlig i disse Dage har stærkere Undskyldningsgrunde herfor end de fleste andre dødelige. Men hvem af os det saa end er, der har faaet dette Anfald, saa er *vort personlige Forhold til hinanden*

et saadant, at Virkningen af slige Anfald strax maa udslettes igjen, og bedst var det jo at faae Beviset herfor endnu idag. Jeg maae atter være her i Rigsraadet hele Aftenen fra kl. 7 sandsynligvis til kl. 12. Har De Følelsen af at have faaet rigtig Bugt med Deres Nerveusitet, saa see herhen og vi kunne da ogsaa tale om den sidst ankomne Depêche fra Quaade. Deres C. H.«

Om Vedel kom tilstede i rigsrådet samme aften, og om der fandt en udsoning sted, derom tier akterne. Men saameget er sikkert, at da Hall gik af som konseilspræsident og udenrigsminister en måned senere, op-hørte i flere år næsten al forbindelse mellem de to mænd, der havde arbejdet så intimt sammen gennem 5 år. Først da Hall i 1870 blev kultusminister, kom Vedel på embeds vegne atter i nærmere kontakt med ham, men de skår, der blev slået denne mørke novemberdag, synes aldrig at være blevet helet.

*

Imidlertid blev situationen stadig alvorligere for landet i almindelighed og for regeringen i særdeleshed. Allerede i begyndelsen af december overvejede Hall at demissionere, men lod det dog blive ved tanken.

Den engelske regerings forsøg på at få en mægling istand viste sig at være ligeså uigennemførlig som Napoleon III's kongresplan. Jalousien mellem de to nationer umuliggjorde ethvert forsøg fra vestmagternes side på at gennemføre en afspænding. At Danmark den 4. december efter Englands råd ophævede martskundgørelsen var kun et slag i luften, sålænge den nye forfatning bestod. Samtidig begyndte det tyske Forbund at optræde på en virkelig faretruende måde.

Den 16. november udsendte prins Frederik af Augustenborg en proklamation til indbyggerne i Slesvig og Holsten, hvori han erklærede, at han overtog regeringen over hertugdømmerne uanset hans faders arveafkald, som han hævdede ikke forpligtede ham. Det tyske Forbund, der aldrig havde tiltrådt Londontraktaten, anerkendte straks prinsens påståede arveret. Ganske vist havde Preussen og Østrig samt enkelte andre tyske stater undertegnet Londontraktaten, men dette var ikke tilfældet med flertallet af forbundsstaterne.

Problemet var nu, hvilken af de to grupper, der kunne gennemtvinge en forbundsbeslutning. I første omgang blev det prins Frederiks tilhængere, der sejrede ved afstemningen den 28. november. Den danske

gesandt blev udelukket fra møderne med den begrundelse, at Christian IX – hvem han repræsenterede – ikke var de tyske hertugdømmers lovlige fyrste. Vedtagelsen af denne beslutning skete mod Preussens og Østrigs stemmer, thi disse to stater ville af taktiske grunde stå fast på Londontraktaten, så længe det ikke var uigenkaldeligt bevist, at Danmark ikke agtede at opfylde sine forpligtelser.

Derfor ville de to stormagter ikke anerkende Forbundets afgørelse, og på mødet den 7. december lykkedes det dem at få vedtaget en ny beslutning, hvorefter Holsten og Lauenburg skulle besættes ved en forbundseksekution og ikke ved en okkupation, som de mindre stater ønskede. Bag denne uenighed om *eksekution* eller *okkupation* lå mere end en strid om ord.

Med stor klarhed har Vedel gjort rede for forskellen: »vel var det faktiske Resultat det samme, hvad enten det hed Execution eller Occupation, men medens den sidste gik ud paa at sikre Gjennemførelsen af Forbundets eventuelle Afgjørelse af Arvespørgsmaalet, foreløbig ved en Besættelse af Holsten, men da Slesvig paastodes at staa i uadskil- lig Forening dermed, vilde Occupationen altsaa ogsaa udstrækkes til dette Hertugdømme, naar Forbundet ansaa det for nødvendigt, saa var Executionen derimod motiveret ved den af Arvespørgsmaalet ganske uafhængige Forbundsbeslutning og kunde kun ske i Holsten, og en Udstrækning deraf til Slesvig maatte motiveres af international Vei og udkræve en Krigserklæring enten af Tydskland eller af os«.

Preussens og Østrigs sejr på dette punkt var – ifølge Vedel – meget uheldig for Danmark, thi havde de mindre stater fået deres vilje, kunne det være kommet til strid mellem dem og de to stormagter, hvilket måske havde banet vejen for en intervention fra de neutrale magters side.

Nu blev deres optræden af en ganske anden art, idet den russiske kansler Gortschakov fremsatte den plan, at England, Frankrig og Rusland samt Preussen og Østrig hver skulle sende en repræsentant til København, officielt for at lykønske Christian IX til tronbestigelsen, men reelt for at råde Danmark til at opfylde løfterne i 1851–52 aftalerne, d. v. s. ophæve den nye forfatning. Preussen og Østrig undslog sig dog, medens England og Frankrig accepterede. Således kom *Pressionen* istand gennem de tre stormagtsrepræsentanter, lord Wodehouse, general Fleury og baron Ewers, der i dagene 11. til 16. december ankom til København.

Den egentlige pression fandt først sted den 20. december, dagen efter

Frederik VII's bisættelse. Det formelle grundlag for aktionen var et memorandum, som Bismarck og den østrigske gesandt i Berlin samt Buchanan i fællesskab havde udarbejdet. Det gik ud på, at den danske regering skulle opfylde sine forpligtelser efter aftalerne af 1851–52. Novemberforfatningen var en krænkelse heraf, derfor måtte der inden 1. januar 1864 træffes forholdsregler til at sætte den ud af kraft for Slesvigs vedkommende. Når det var sket, ventede man at modtage et dansk forslag om, hvordan aftalerne af 1851–52 skulle bringes til udførelse.

Den 20. december mødte da Wodehouse og Ewers op hos Hall og rådede ham på det mest indtrængende til at gå ind på kravene, men hverken deres argumenter, Pagets lidenskabelige appel eller kongens opfordring til Hall om ikke at bryde alle broer af ved at hjemsende rigsrådet, kunne påvirke ham. Hall var overbevist om, at stormagterne ikke ville give Danmark nogen garanti for en holdbar orden, selvom han bøjede sig for Bismarcks krav.

Vedel billigede fuldt og helt denne holdning. Over for Monrad, der ikke var fremmed for tanken om at suspendere forfatningen, hævdede han bestemt, at dette ikke hjalp det mindste, og han søgte at påvirke Hamilton »til at vinde en virkelig diplomatisk Sejr ved at bringe Ewers Mission til at synke ned til et isoleret Forsøg«. Hans kompromisløse holdning kom også til orde i det brev han den 5. december sendte Scheel-Plessen: »Dermed er denne Sag (d. v. s. nordiske forsvarsforbund) endt, og det gjælder nu om . . . at tage imod den lidet fornøielige Virkelighed med Koldsindighed. Vor Armee staaer nu med 35–40.000 Mand (samt) paalidelige Officerer fra Dannevirke sydpaa, og Couragen er Gudskelov ubeskaaren, og saalænge vi have den, vil det nok gaae godt. Det første Angreb vil imidlertid vist komme fra Rusland ved Lykønskningen, og det bliver da Udenrigsministeriets Sag at levere den første Træfning – jeg vil haabe, at det skal lykkes Hall at afparere dette Stød.«

Ønsket gik i opfyldelse, men denne »sejr« blev begyndelsen til Halls fald. Endnu den 21. december lykkedes det ham i statsrådet at presse kongen til at godkende rigsrådets hjemsendelse. Det blev den sidste indrømmelse, Christian IX gav ham.

*

I de forhandlinger, der fandt sted de følgende dage og som endte med, at kongen afskedigede Hall om aftenen den 28. december, tog Vedel ikke del. Men han havde fulgt dem på nærmeste hold og var både dybt foruroliget og stærkt irriteret over disse endeløse konferencer, der tilsyneladende ikke førte til noget resultat, skønt tiden var så presserende som aldrig før.

Den 28. december skrev han til Quaade: »Jeg er meget nedslaaet, ikke saa meget for vor ydre Stilling, thi i den Henseende seer jeg langt fra Tingene saa slet som man vist maae gjøre, naaer man lever borte fra Stemningen her, som er freidig og roligt seer en Kamp imøde, i hvilken vi med en dygtig Armee og en fast strategisk Position for det Første vilde staae ret godt. Men det er det indre Vrøvl, som discouragerer mig.« Ministerkrisen kunne ikke føres til en afslutning, fordi et nyt ministerium ikke kunne dannes og det gamle ikke kunne tage alvorligt fat med tillid til sig selv og kongen. Med et suk udbrød han, »jeg har den Lykke eller Ulykke at staae det hele for nær til at kunne bevare nogen Illusion«.

Dog, få timer efter at han havde skrevet dette brev, skiftede scenen brat. Hall fik sin afsked, og Monrad lovede kongen at danne ministerium »selv om han skulde møde som Eneminister med 8 Direktører«. Endnu samme aften søgte Monrad at komme i forbindelse med Krieger og Vedel, men ingen af dem var hjemme.

Næste morgen, tirsdag den 29. december kl. 8, indkaldte han til møde i kirke- og undervisningsministeriet, hvor først Krieger og senere Vedel kom tilstede. Krieger fik nu tilbudt indenrigsministeriet, men sagde nej. Ifølge Monrads beretning sagde Krieger, at han kun ville indtræde som udenrigsminister, og at Vedel støttede dette krav. Monrad kviede sig åbenbart ved at gå ind herpå, thi efter Kriegers referat fik han i stedet tilbud om »Direktoratet i Udenrigsministeriet«, hvad han ikke ubetinget afviste. Nogle timer senere – hævdede Krieger – forbedrede Monrad tilbudet ved at love ham direktoratet med direkte referat til kongen. Dette modtog Krieger »betingelsesviis«.

Taget efter sin ordlyd drejede det sig om direktørstillingen, men dette tilbud må være blevet ændret, thi både Kriegers og Monrads beretninger stemmer overens i det følgende, nemlig at Monrad samme eftermiddag henvendte sig til Paget og forelagde ham en liste over mulige udenrigsministeremner. Ifølge Monrad drejede det sig om Hall, Krieger, Vedel og ham selv. I Kriegers referat nævnes kun Vedel, Krieger – og Quaade.

Monrad har øjensynlig ment det nødvendigt at skaffe sig flere emner, og blandt disse var Vedel, der i formiddagens løb må være gået ind på forslaget om eventuelt at overtage udenrigsministerposten, hvilket harmonerede med Monrads løfte til kongen den foregående aften om at danne ministerium, om han så skulle møde som eneminister med 8 direktører. Også Hall har været på tale, skønt det ville være meget vanskeligt for kongen at acceptere ham, rent bortset fra, at det var mere end tvivlsomt, om Hall ville tjene under Monrad.

Henvendelsen til Paget, der åbenbart var dikteret af Monrads ønske om såvidt muligt at skaffe sig rygdækning hos en af de neutrale magter, fik nu et ganske andet forløb end ventet; thi Paget forkastede ikke blot Hall, Krieger og Vedel, men også Monrad selv, og foreslog i stedet Quaade, som både Nicolay, Ewers, Wodehouse og han selv anså for den eneste, der i den nuværende situation kunne gavne landet, fordi han nød agtelse og tillid i Tyskland. Dette forslag huede dog ikke Monrad, der frygtede for, at Quaades tilstedeværelse ville skabe indenrigspolitiske vanskeligheder. Hvis han tog ham med, måtte han have Hall som modvægt. Derfor stillede han Paget over for det spørgsmål, om han ville foretrække Quaade og Hall for Krieger og Vedel eller eventuelt Monrad selv uden Hall. Paget foretrak den første kombination, og antydede dermed, at Kriegers og Vedels fortid gjorde dem uønskede i det nye ministerium.

Monrad tog nu til udenrigsministeriet, hvorfra han kl. 16,09 telegraferede til Quaade om straks at komme til København, da kongen ønskede at se ham. Derefter gik turen til konseilspræsidiat, hvor Hall modtog ham meget venligt, men bestemt nægtede at træde ind i hans ministerium som kultusminister. Fenger ville heller ikke være med, når Hall ikke deltog.

Denne modgang var meget alvorlig, fordi det indtil nu kun var lykkedes Monrad at besætte posterne som marineminister (O. Lütken) og krigsminister (Lundbye). I et næsten desperat forsøg på at skaffe sig en anden udenrigsminister end Quaade gentog han ved 17-tiden sit tilbud til Krieger. Men denne sagde nu nej på en ligefrem stødende måde: »Jeg vil ikke og kan ikke træde ind under en eftergivende Conseilspræsident, der har vist saa liden personlig Skjønksomhed,« hævdede han.

Efter dette svar tog Monrad til kongen for at bede ham overveje, om det ikke var bedre at vende tilbage til et ministerium Hall. Kon-

gens svar var et klart nej: han ville under ingen omstændigheder have Hall. Følgelig var der ingen vej tilbage for Monrad. Han måtte nu gennemføre den opgave, han havde påtaget sig, og i løbet af de følgende to dage lykkedes det ham – bistået af Vedel, der kørte rundt til de forskellige kandidater – at danne ministerium. Det kom hovedsagelig til at bestå af embedsmænd. Posten som udenrigsminister blev først besat officielt den 8. januar 1864, men allerede den 31. december lykkedes det Monrad, der havde fulgt kongen til Korsør, og der havde mødt Quaade, at overtale ham til at sige ja, skønt han oprindeligt havde været fast besluttet på ikke at lade sig udnævne.

For Vedel var denne udgang af krisen en stor skuffelse. Ikke fordi udenrigsministerportefeuillen gik til en anden, thi det er tvivlsomt, om han virkelig har ønsket at tage det store ansvar på sig. Sandsynligvis har han blot givet efter for Monrads overtalelsesevne, ligesom Quaade gjorde det. Men hans virkelige ønske var at se Krieger som ministeriets chef. Til Holten sagde Vedel, da ministeriet Monrad var dannet, at dette kun skulle være et forretningsministerium, der næppe ville have nogen lang fremtid for sig og derfor snart ville blive nødsaget til at give plads for et virkeligt nationalt ministerium, hvori Hall måske nok ville blive udenrigsminister, men hvis egentlige leder sandsynligvis ville blive Krieger.

Denne udtalelse er såre forståelig, thi Vedel havde aldrig sympatiseret med Monrad, hvem han betragtede som en velbegavet og energisk, men upålidelig og fantasifuld person. Udsigten til at tjene under Quaade var heller ikke opmuntrende. De havde været kolleger, og Vedel havde ingen større respekt for Quaades personlighed. Desuden var hans konservative anskuelser ham inderligt imod.

Men alt dette var dog underordnet, thi nu var afgørelsens time kommet, den Vedel havde ventet på siden foråret 1861.

KRIG, NEDERLAG OG FRED

JANUAR–OKTOBER 1864

De første måneder af 1864 er en af de perioder i Vedels liv, vi kender mindst til. I januar, februar og marts, da det danske folk udkæmpede den altfor ulige strid mod to stormagter, tier næsten alle samtidige kilder om Vedels gerning. Brevvekslingen med gesandterne hørte op. Det skyldtes for en del, at hans hovedkorrespondent Quaade nu var kommet hjem, men han havde dog tillige ført en livlig korrespondance med O. Plessen, W. Scheel-Plessen, Moltke-Huitfeldt, Bille og Falbe, og skønt disse forblev på deres poster, findes intet spor af brevveksling mellem dem og Vedel. Ej heller optegnelser eller notater er bevaret. Indholdet af den dagbog, der gik til begyndelsen af 1864 er ødelagt, og kun i Kriegers dagbøger findes spredte bemærkninger om Vedel. Desuden eksisterer der et enkelt, intetsigende brev fra Vedel til Krieger, der formentlig daterer sig fra midten af februar 1864.

Denne tavshed i disse skæbnetunge måneder er så påfaldende, at den næsten er talende. Den synes at fortælle om sjælelige lidelser så store, at den har lammet kraften og viljen til at udføre mere end det strengt officielle arbejde i ministeriet. Og selv her var hans indsats af betydelig mindre omfang end tidligere. I Halls dage havde han konciperet næsten alle vigtigere skrivelser; nu skrev han kun ca. halvdelen af koncepterne. Resten blev udarbejdet af Quaade eller andre.

Meddelelsen om Dannevirkes rømning natten til den 6. februar må være kommet som et frygteligt chock for ham, der havde stolet så sikkert på hærens kampkraft. Men noget bestemt ved vi ikke herom.

Og dog kan disse måneder ikke have været fuldstændig gølge, thi det var utvivlsomt i denne periode, at hans skeptiske bedømmelse af Monrad ændredes noget. Det afgørende vendepunkt har formentlig været Monrads optræden i dagene 7. til 8. februar, da han ved sin kraftige og dog smidige adfærd, uden mindste frygt for sin personlige

sikkerhed, fik besværet den panikagtige stemning, der greb næsten alle fra rigsrådsmedlemmer til det menige folk. Da Vedel 40 år efter nedskrev beretningen om disse bevægede dage, kom skildringen af Monrad til at stå i et skær af beundring og anerkendelse. »Faa Mennesker«, sagde han, »vilde have kunnet udvikle en saadan Aandskraft«. Det var stærke ord, fordi det kom fra en mand, der sjældent talte rosende om sine medmennesker.

Denne beundring øgedes yderligere i de kritiske dage omkring Dybbøls fald. Den 18. april om aftenen fortalte han Krieger: »Jeg fik et virkeligt godt Blik paa Monrad ved idag at see ham gaae roligt og sindigt omkring ventende paa telegrammerne og frygtende for sin Søn (der deltog i forsvaret af Dybbøl). Ikke et Øjeblik saa jeg ham distrait, om jeg end nødtes til at referere ham Chinamissioner og deslige.«

Men det har næppe alene været beundring for denne mandige optræden, der fik ham til at ændre sit syn på Monrad. Han har sikkert også følt en vis taknemmelighed, fordi hans stilling i udenrigsministeriet efterhånden styrkedes. Det kunne nemlig ikke skjules, at Quaades udnævnelse betød en svækkelse af Vedels position, thi den nye udenrigsminister havde begyndt sin gerning med at erklære, at han måtte arbejde sammen med sine gamle venner. Blandt disse var først og fremmest Skrike, Vedels forgænger i embedet som chef for 1. departement. Skrike havde i et langt brev til Quaade straks tilbudt sin tjeneste og samtidig benyttet lejligheden til hånligt at omtale »den bog- og stuelærde Peter Vedel«. Skrike har sikkert håbet på, at han nu skulle få oprejsning for den tort, der var overgået ham i juli 1858, da han måtte vige pladsen for Vedel. Denne plan blev der dog intet af; sandsynligvis fordi Quaade var en altfor svag karakter til at sætte en sådan omvæltning i værk. Han hørte, som en af hans venner sagde det, til de naturer, der »gjør Alt, hvad man fordrer af ham«. Og over for Monrads stærke personlighed formåede han aldrig at hævde sig. Der kan næppe være tvivl om, at Monrad ønskede at bevare Vedel i udenrigsministeriet. Ikke mindst af hensyn til Krieger, hvis meninger han havde respekt for.

Imidlertid gik krigen sin gang og gjorde efterhånden sindene modtagelige for tanken om international forhandling. Den 18. marts accepterede regeringen Englands forslag om at afholde en konference i London, og en halv snes dage senere henvendte Vedel sig – formentlig på Monrads og Quaades vegne – til Krieger for at spørge ham, om han ville være en af de danske delegerede. Efter nogen tøven sagde Krieger

ja, men dog på den betingelse, at gesandten i London, Torben Bille, kom med som trediemand. Da Quaade skulle være første delegerede, har Krieger måske ønsket at have Bille, der var en ivrig tilhænger af ejderpolitiken, som forbundsfælle mod Quaades helstatssympatier. Han angav dog som motivering det ejendommelige standpunkt, at Bille for en forms skyld måtte medtages, da »det Modsatte var omtrent det Samme som en Afsked«. Menneskelig set var dette synspunkt tiltalende, men det var et ganske irrelevant argument at fremføre i en situation, hvor så meget kom an på de danske delegeredes forhandlingsevner. Og Bille havde ikke ry for at være i besiddelse af større intelligens eller den besindighed, som må kræves af deltagere i internationale konferencer.

Men Monrads ønske om at få Krieger med og Vedels høje tanker om ham bevirkede, at han fik sin vilje, og således kom den delegation istand, der skulle forsøge at skaffe Danmark en tålelig fred. Den 6. april rejste Quaade og Krieger til London, og først nu var det, som om Vedel atter vågnede til dåd. Han var igen blevet den ledende mand i udenrigsministeriet, og uden at føle sig hæmmet af Quaade kunne han med hele sin kraft kaste sig ind i arbejdet på at forsøge på at redde, hvad reddes kunne.

*

Quaades udnævnelse til delegeret ved Londonkonferencen medførte, at Monrad overtog posten som udenrigsminister ad interim. Kongen kunne ikke modsætte sig ændringen, der var ganske naturlig og rimelig, thi ingen anden end regeringens chef kunne varetage denne stilling under de vanskelige forhandlinger, der forestod. Men det var ikke med let hjerte, Christian IX gik med til at overdrage ham posten. Forholdet mellem dem var ikke godt, og kongen frygtede, at Monrads egenrådighed ville gøre sig endnu mere gældende.

Derfor fandt han det nødvendigt at skabe en modvægt ved at give udenrigsministeriets departementschef en mere fremtrædende stilling. Under en samtale med Quaade, kort før dennes afrejse, betonedede han nødvendigheden af at udnævne Vedel til direktør for det samlede udenrigsministerium. For det daglige arbejde ville en sådan forfremmelse dog ikke betyde stort, thi siden 1. april 1860 havde Vedel været den egentlige leder, og heri ville nu ikke ske anden ændring, end at han også fik overdraget ledelsen af handels- og konsulatssagerne, hvilket ikke kunne få større indflydelse på hans stilling under de kommende for-

handling. Udnævnelsens betydning ville derfor hovedsagelig ligge i den psykologiske virkning, den ville have såvel i forholdet til konseilspræsidenten som over for de fremmede magters gesandter.

Da kongen bestemt fastholdt sit ønske, måtte Monrad bøje sig, men han gjorde det modvilligt. I den kgl. forestilling om Vedels udnævnelse, der blev bifaldet den 10. april, fremhævede han udtrykkeligt, at han ikke ville have forelagt denne indstilling, hvis det ikke havde været, fordi han på grund af kultusministerens sygdom var blevet nødsaget til også at overtage kirke- og undervisningsministeriet og derfor måtte »ønske ved Ansættelse af en Directeur at faae nogen Lettelse«. Desuden tilføjede han egenhændigt i konceptet, at »for at Ansættelsen som Directeur kunde være fast, maatte Gagen være bevilget af Rigsraadet. Jeg nødtes derfor at foreslaae Deres Majestæt den hele Sag som en midlertidig Foranstaltning«, hvorfor han kun kunne indstille, at Vedel beskikkedes »til indtil videre at være Directeur for det samlede Udenrigsministerium«.

Monrads forbehold fik dog ingen betydning, thi Vedel forblev i stillingen indtil sin afgang 35 år senere. Det var forståeligt, at Monrad ikke var glad for denne udnævnelse, der var en så åbenlys desavouering af ham selv og derfor indvirkede højst uheldig på forholdet mellem de to, der hidtil var kommet bedre ud af det med hinanden, end man kunne have ventet. Men heller ikke Quaade sympatiserede med den. Han søgte endog ved sin passive holdning at gøre, hvad han kunne for at forhindre eller i det mindste forhale den.

Kongens udtrykkelige ønske om at se Vedel som direktør kunne han naturligvis ikke undlade at meddele Monrad. Men da denne snarest udbad sig en skriftlig indstilling fra Quaade, idet han dog på grund af Quaades forestående rejse gav ham frist med indsendelsen, indtil han var ankommet til London, så lod han hengå 3 uger uden i mindste måde at efterkomme anmodningen. Først da han modtog den officielle meddelelse om udnævnelsen samt Vedels brev til ham af 24. april, hvori han udbad sig en forklaring, fremkom han med nogle utilfredsstillende undskyldninger: Hans øjnes tilstand havde forhindret ham i at skrive, de store afstande i London optog megen af hans tid med droskekørsel, og efterretningerne om Dybbøls fald havde beskæftiget alle hans tanker.

Samtidig undlod han ikke at meddele, at han »havde gjort Kongen opmærksom paa, at De ikke som Directeur kom til at træde i Ministerens Sted og at Deres Udnævnelse til denne Post ikke i politisk Henseende

medførte nogen Forandring i Deres Attributioner«. Iøvrigt huskede han ikke »om Kongens Ønske om at De blev Directeur, fremsattes forinden det bestemtes, at jeg ved min Hjemkomst eo ipso atter skulle tiltræde Ministerposten. . . . (men) jeg ved, at Kongen gerne har villet have Dem til Directeur, og Kongen kan være forvisset om, at hvad han vil, det vil jeg ogsaa«. Quaade kunne dog have ønsket, at tidspunktet for udnævnelsen havde været et andet, og at nyordningen havde medført en lettelse i ansvaret, »men i den Henseende bliver jo desværre hiin Virkning uden nogensomhelst Betydning«. Til slut lagde Quaade ham på sinde at tage al mulig hensyn til Grimur Thomsen, der måske følte sig (ilde) »berørt ved Forandringen. . . . Han har været saalænge og under saamange Forhold med mig i Ministeriet, at jeg har Pietetsfølelse for ham«.

De særlige omstændigheder ved denne udnævnelse medførte ganske naturligt, at Vedels forhold til Christian IX blev meget fortroligt. Dette irriterede Monrad i en sådan grad, at han åbent beklagede sig over Vedels private konferencer med kongen. Til gengæld skrev Vedel til Krieger, at »Monrad tolereres som et nødvendigt Onde, og jeg kaldes til Kongen, hvergang en Beslutning skal tages«. Også dronningen sendte undertiden bud efter Vedel for at drøfte den politiske situation med ham.

Således blev forholdet mellem Monrad og Vedel ødelagt og det netop på et tidspunkt, hvor et tillidsfuldt samarbejde var af største betydning. Situationen kompliceredes endda yderligere, fordi Vedel under indtryk af krigens gang kom til at se anderledes på mange problemer end regeringens chef.

*

Det viste sig ved udarbejdelsen af den foreløbige instruktion til de danske befuldmægtigede. Vedel havde ganske alene påtaget sig dette store arbejde, der resulterede i et dokument på ikke mindre end 25 foliosider. I sin endelige udformning er instruktionen udtryk for regeringens, især Monrads, opfattelse af stillingen og den vej, man mente at kunne følge med størst udsigt til et gunstigt resultat. Men sammenholder man de to udkast, der findes, er det på flere punkter vist nok muligt at se Vedels afvigende opfattelse.

Hovedpunkterne i den foreløbige instruktion var følgende:

- 1) Regeringen kunne ikke gå med til en våbenstilstand på det hidtil foreslåede grundlag (d.v.s. militært status quo), medens konferencen fandt sted.
- 2) Kongens arveret til hertugdømmerne måtte klarlægges, fordi der næppe var et eneste punkt i hele striden, hvor stillingen var så god som her.
- 3) Grundlaget for forhandlingerne måtte være aftalerne af 1851–52, og på denne basis måtte man prøve på at få skabt en ny fællesforfatning for hele monarkiet.
- 4) Hvis dette mislykkedes kunne man eventuelt forsøge at opnå Holstens udsondring. Et forslag fra modparten om at skabe et forenet Slesvig-Holsten kunne ikke accepteres.
- 5) Derimod kunne man gå med til en deling af Slesvig, hvorefter den nordlige del skulle inkorporeres i kongeriget og den sydlige del forenes med Holsten, forudsat at Danmark beholdt den militære højhedsret til Ejderen. En fællesforfatning måtte da tilstræbes mellem de to dele af monarkiet. Det var dog måske bedre at begynde med at opgive det hidtidige fællesskab og i princippet skride til en fuldstændig adskillelse. En forhandling mellem de to landsdeles repræsentanter og disses enighed ville være den absolutte betingelse for fællesskabets bevarelse.

Sagt i korthed betød dette, at regeringen betragtede en personalunion mellem kongeriget og Slesvig-Holsten for udelukket, men at den var villig til at gennemføre en deling af Slesvig, idet den principielt foretrak en fuldstændig adskillelse mellem de to dele – kongeriget + nordlige del af Slesvig på den ene side, og Holsten + sydlige del af Slesvig på den anden – for at hindre fremtidig tysk indblanding.

Hensynet til kongen, der ønskede at bevare alle monarkiets dele under kronen, lagde dog hindringer i vejen for denne enkle og klare løsning. Derfor indsattes de vage ord, at en fællesforfatning måtte tilstræbes, thi hermed antydedes muligheden af at holde monarkiets to dele (Kongeriget + Nordslesvig, Holsten + Sydslesvig) sammen gennem en personalunion. Denne løsning var Monrad stærkt imod, men i april troede Vedel på muligheden.

Forskellen mellem Vedels og Monrads udformning af instruktionen samlede sig iøvrigt om følgende punkter. Monrad havde bestemt holdt på, at der ikke måtte afsluttes en våbenstilstand under konferencen. Grunden var, at han ved forårets komme ikke ville give afkald på at

benytte flåden, Danmarks stærkeste våben, og den blokade af de nordtyske havne, der nu kunne etableres. Desuden tillagde han Dybbøl større forsvarsevne, end denne stilling var i besiddelse af. Vedel hævdede derimod, at han efter Dannevirkes fald havde gjort »den Indvending, at uden Vaabenstilstand kunde vi ikke modtage Forhandlinger. . . . (men) Ministeriet bestemte det anderledes«.

Instruktionens første punkt blev da, at regeringen ikke ville gå med til en våbenstilstand. Monrad var dog ikke tilfreds med Vedels mere forsigtige formulering, thi han tilføjede disse lidet betænksomme ord: »medens Krigen føres, nødes man til at finde sig i de groveste Misbrug af Overmagten; men det er umuligt for Regjeringen nu at antage en Vaabenstilstand (og) at give sit Samtykke til en, om ogsaa kun midlertidig Vedvaren af denne Tilstand«. Der skulle kun gå nogle få uger før det viste sig, at Monrads standpunkt var ganske uholdbart.

Et af de vigtigste steder i instruktionen var det afsnit, hvor regeringen søgte at skabe garantier mod det tyske Forbunds indblanding i monarkiets indre forhold, såfremt Holsten-Lauenburg vedblev at være knyttet til riget ved en fællesforfatning. Vedels ord var her ganske korte: »Kun med Hensyn til de Dele af det danske Monarchi, som høre til Forbundet, vil det ikke kunne undgaas, at Forandring i de forbundsmæssige Forhold til en vis Grad maa blive afhængig af den nye Ordnings Forenelighed med Forbundets Rettigheder. Men iøvrigt og udenfor dette Forhold maa ingen fremmed Magt, enten enkeltvis eller i Forening med andre Stater kunne hindre os i at bestemme vor Fremtids Skjæbne og indre Udvikling, saaledes som Konge og Folk tykkes bedst.«

Dette afsnit slettede Monrad og udarbejdede i stedet et længere indskud, der var så knudret affattet, at Vedel senere prøvede på stilistisk at forbedre det. Tankegangen i Monrads indlæg var den samme som Vedels, men det hele var gjort mere udførligt, navnlig ved at fremhæve, at Holsten ville få forpligtelser både over for Forbundet og monarkiet. Eventuelle konflikter, der måtte opstå heraf, skulle behandles på en konference bestående af repræsentanter for de samme magter, som trådte sammen i London. Monrad ville åbenbart sikre sig de bedst mulige garantier mod en gentagelse af de sidste ti års stridigheder, såfremt det blev nødvendigt at bevare Holsten i monarkiet.

Den interessanteste afvigelse viste sig imidlertid i spørgsmålet om en deling af Slesvig. Under krigens tryk var regeringen gået med hertil, skønt denne mulighed i alle de foregående år var blevet afvist som

ganske utænkelig. Men her gjaldt det, hvad Vedel i sommeren 1861 havde fortalt Quaade, »at jeg hellere vilde see os giennem en Krig. . . . tvungne til Forandringer i Slesvig end frit paatage os dem. Troe de mig, Nationalbevidstheden er en politisk Factor saagodtsom enhver anden, og den taaler hos os ikke en frivillig Opgivelse af Noget i Slesvig.«

Nu var tidspunktet inde, da en sådan opgivelse kunne finde sted. Spørgsmålet var blot, hvor delingslinjen skulle gå. I Vedels udkast stod der, at »det antages, at der er Stemning til Stede for at lade Linien falde lidt sydligt for Flensborg paa Østsiden og Tønder paa Vestsiden. Saavel af Hensyn til Nationaliteten, som for at naa en virkelig holdbar local Begrændsning, maae vi derimod ønske at see Linien dragen umiddelbart Nord for Slesvig By og for Husum.« Såfremt dette var umuligt, skulle de befuldmægtigede bestræbe sig på at finde en 3. linje mellem de to angivne, »og efter Omstændighederne vilde den kgl. Regjering maaskee kunne tage en Linie fra Cappel til Bredsted i Betragtning«.

Disse forslag til en delingslinje var mere realistiske end dem, regeringen valgte, og det ikke blot fordi de viste større villighed til at opgive væsentlige dele af Slesvig, men også fordi de indirekte sagde, at Dannevirkestillingen var uden større militær betydning.

Men Monrad var af en anden mening. Sætningen om en linje umiddelbart nord for Slesvig by og Husum slettede han og foreslog i stedet en linje »dragen fra Slien til Frederiksstad saa at Dannevirke fastholdes som Landets gamle militære Grændse. De Befuldmægtigede vilde have at fremhæve Vigtigheden af en Grændse, der gjør et virksomt Forsvar muligt, og en saadan Linie er kun at søge ved Dannevirke omend en Combination af ulykkelige Omstændigheder, der tvang den danske Armee til alt for tidligt at opgive denne Stilling, maaskee har tjent til at vildlede Fremmedes Dom over dens Holdbarhed under sædvanlige Forhold.« Kun hvis det skulle vise sig umuligt at fastholde dette krav, »vil man maaskee være tilbøielig til at gaae ind paa en Linie umiddelbart Nord for Slesvig By og for Husum«. Vedels maximumsforslag blev på denne måde til regeringens minimumskrav.

Endelig er der grund til at fremhæve, at Vedel i slutningen af udkastet havde skrevet en sætning, der lød således: »Ministeriet fordølg sig endelig heller ikke, at de kgl. Befuldmægtigede kunne komme i det sørgelige Tilfælde at maatte tage under alvorlig Overveielse, om de ikke under Forhandlingerne nødes til at anbefale den kgl. Regjering

at gjøre større Offer, end der i det foregaaende er forudsat for saaledes at undgaae endnu større Farer«.

Meningen hermed var ganske klar og kunne i den givne situation kun have en gavnlig indflydelse på de danske delegerede, især Krieger og Bille. Alligevel slettede Monrad sætningen og indsatte i stedet nogle valne ord om, at forhandlingerne kunne føre ind på andre veje, men at regeringen med hensyn til alt dette forbeholdt sig til sin tid nærmere at supplere denne instruktion.

Med et par mindre væsentlige ændringer blev instruktionen bifaldet af kongen i statsrådet den 9. april, og dagen efter sendtes den med kurer til London.

*

Londonkonferencen skulle oprindeligt være trådt sammen omkring den 12. april, men de tyske magter havde ingen hastværk, da de regnede med at forbedre deres stilling ved Dybbøls erobring. De meddelte derfor, at de ikke kunne nå frem til den fastsatte tid. Russell ændrede så egenmægtigt åbningsmødet til den 20., der endda blev udskudt til den 25., ugedagen efter Dybbøls erobring.

Det var en såre ugunstig begyndelse for Danmark, thi i København havde man håbet, at Dybbøl kunne holdes et stykke tid endnu. Monrad havde krævet skandserne forsvaret til det sidste for at øge chancerne for en tålelig fred.

I dagene før stormen forsøgte Vedel at holde modet og troen oppe. Den 13. april skrev han til Krieger: »Couragen er imidlertid god, og Alle ønske inderlig en Storm snarest mulig. . . . Der er ikke Tanke om at opgive Dybbøl, men naar en Storm er afslaaet, og man seer, at det kunde blive vanskeligt at afslaae Nr. 2, vil man maaskee bestemme sig til at trække (sig) tilbage. . . . Altsaa vi staae, men det kniber saaledes hver Dag at miste 30–40 Mand og hver Nat reparere Skaden – vi haabe sikkert, at der skal idet mindste een Storm til, før vi blive nødt til at fortrække.«

Denne relativt forhåbningsfulde tone skiftede brat efter stormen den 18. april. Stærkt bevæget ved meddelelsen om det knusende nederlag skrev han endnu samme aften til Krieger: »Vi frygte for, at Soldaterne ved første Angreb ere løbne deres Vei – De foregaaende Dages Anstregelser ere gyldige Undskyldningsgrunde – vi antage at Tabet er særdeles stort, navnlig af vore bedste Officerer, vi forudsee, at Demo-

ralisationen er meget stor, efter denne Begivenhed tvivle vi endelig stærkt om Als. Og om det Hele end ikke just kom som et Tordenslag, saa var det dog uventet.« Midt i ulykken fandt han dog trøst i den tanke, at der kun var sket os »som Folk den Ret, som vi fortjente, thi alt vender dog i kortere eller længere Svingninger tilbage til vore egne Fejl«.

Dybbøldagen blev begyndelsen til en ændring i Vedels liv. Indtil da havde han troet på Danmarks militære muligheder. Dannevirkes rømning havde nok rystet denne tro, men han havde – såvidt man kan se – ikke helt opgivet håbet om, at Danmark ved egne kræfter kunne øve afgørende indflydelse på sin egen skæbne. Men fra nu af skiftede tonen, og som det ofte sker, slog stemningen over i sin modsætning. Nu var det ikke blot hæren, han havde mistillid til; det måtte også erkendes, »at vor Flaade ikke duer. Siden Eckernførdehistorien i 49 er den bleven dødelig ræd for ethvert Landbatteri.« Og den blokade af Oderen, som han før den 18. havde hævdet var effektiv, viste sig nu »ærlig talt« at være utilstrækkelig. Kort sagt »det kan ikke nytte at vi gjøre os Illusioner, og navnlig stoler jeg slet ikke mere paa Krigsministeriets Forsikringer«.

Den vedvarende modgang påvirkede også Monrads stilling. Han følte selv, at jorden begyndte at skride under ham. Det var øjensynlig i erkendelse heraf, at han søndag den 24. april opsøgte Andræ og spurgte ham, om han ville overtage styret. Ifølge Poul Andræ tog faderen ikke denne forespørgsel alvorlig, men den var utvivlsomt oprigtig ment, thi Vedel havde et par dage efter det indtryk, »at Monrads Tid snart er omme, og han selv beklager det ikke. Men hvad saa?«

Efter alt at dømme beklagede Vedel heller ikke denne mulighed, thi i disse uger antog hans kritik af Monrad en rent ud forbavsende voldsomhed. I et brev til Krieger hed det: »men dernæst sætter (d. v. s. falder) Monrad svært af, og jeg troer, at han ikke ret har Brugen af sit Hoved. Kun til Dem vover jeg at sige, hvad jeg ellers vilde frygte for maatte opfattes som dum Forfængelighed – Tilstanden er saa slet i Ministeriet, at jeg er tilstæde næsten i hvert Ministermøde og maa sige hver Enkelt, hvad der f. Ex. skal gjøres i Jylland etc. etc. Monrad sagde som Undskyldning forleden, at »hans Hoved i disse Dage var saa fortumlet«, og deri har han Ret.«

Disse tilstande ned slog dog ikke Vedels humor. Han erklærede selv, at han ingenlunde var modfalden, og fru Heiberg, der flere gange var sammen med ham i denne periode, konstaterede, at han ligefrem var munter.

Det kolossale slid tyngede ham ikke. Han måtte ganske vist daglig være mange timer i konseilspræsidiets for bl.a. at »examinere« folk fra Jylland, og når han skyndte sig tilbage til udenrigsministeriet, var hans modtagelsesværelse fyldt af fremmede diplomater. Når han endelig ved 7-tiden om aftenen kom hjem, var der dépêcher at skrive foruden breve til Krieger og Quaade, eller han måtte informere redaktøren af »Berlingske Tidendes« franske revy, der skulle vejlede det neutrale udland om Danmarks syn på begivenhederne. »Kort sagt, De (Krieger) kan troe, at det tager paa Kræfterne, og saa desuden ei paa Landet. Men det er jo ret vel at slide lidt, hvis det hjælper Noget.«

I disse ord ligger en væsentlig del af forklaringen på hans opstemte sindstilstand i denne ellers så triste tid. Han mærkede, at han gjorde nytte, og han var fri for at skulle tage hensyn til Quaades ængstelighed. Han deltog i ministeriets møder og var nu af gavn om ikke af navn Danmarks udenrigsminister. Takket være sit gode forhold til kongen måtte selv konseilspræsidenten affinde sig med hans selvstændige optræden. Men reversen af medaillen var, at han nu havde påtaget sig et stort ansvar uden samtidig at kunne støtte sig til den autoritet, som en ministertitel ville have forlenet ham med.

*

Endnu før Londonkonferencens åbning den 25. april havde England udfoldet stor aktivitet for at få krigstilstanden bragt til midlertidig ophør enten ved en *våbenstilstand*, d. v. s. en overenskomst om fjendtlighedernes standsning, der løb indtil den formelt blev sagt op, eller ved en *våbenhvile*, der var af mere uformel art og kun gjaldt for et kortere tidsrum.

Da det var en afgjort sag, at Danmark ikke ville gå ind på det første, foreslog England, at der afsluttedes en våbenhvile, hvilket Quaade var for, men Krieger imod. I betragtning af sagens vigtighed anmodede Russell den 14. april om, at de danske delegerede måtte få nøje instruktion på dette punkt. Quaade telegraferede derfor samme aften til København og udbad sig nærmere ordre.

Næste dag samledes ministrene og Vedel til konference for at drøfte spørgsmålet. Om denne vigtige forhandling, hvor krigsminister Lundbye modsatte sig, at man sluttede våbenhvile, har Vedel med 9 dages mellemrum givet to afvigende skildringer. I et brev af 26. april til Krieger

hed det: »Til sidst lykkedes det dog *Monrad* at faae Cabinettet til at gaee ind paa, at der maatte skrives saaledes som skeete under den 16.de, altsaa med Forbehold af nærmere telegrafisk Ordre«. Denne instruktion gik ud på, at man ved konferencens begyndelse den 20. april ikke ville gå ind på våbenstilstand, men måske på våbenhvile, såfremt hæren den dag holdt Dybbøl, men stod i fare for snarest at måtte opgive skanserne. I så fald skulle den militære status quo anerkendes og blokaden fortsættes. De aktive fjendtligheder til søs skulle dog indstilles.

Den 5. maj gav Vedel en anden forklaring, thi nu hed det til Krieger: »Da De begjærede Instruktioner om Vaabenhvilespørgsmaalet var det med yderste Nød at jeg i Ministerkonferencen fik sat igjennem, at de fik foreløbig Instruction – med Forbehold af nærmere Ordre – til at modtage uti possidetis (d. v. s. uden Afstaaelse af Dybbøl og Fredericia), men med Bibehold af Blokaden«.

I mangel af andre beretninger om dette ministermøde er det ikke muligt med sikkerhed at sige, om det var *Monrad* eller *Vedel*, der fik sat den begrænsede instruktion om våbenhvilen igennem. Men sandsynligheden taler for at det har været *Vedel*, thi som påvist under omtalen af 9. april-instruktionen, var han allerede i februar af den mening, at forhandling uden våbenstilstand ikke var mulig. Til gengæld har *Monrad* fået sin vilje med hensyn til blokadens bibeholdelse.

Imidlertid konstaterede *Monrad* under statsrådsmødet den 19. april – dagen efter Dybbøls fald – at både kongen og krigsministeren gik ind for en våbenhvile. Derfor bøjede han sig og gik ind på at bemyndige de befuldmægtigede til, ifald våbenhvile blev foreslået på mødet den 20. april, at erklære, at den danske regering var stemt for at give armeens øverstkommanderende ordre til at træffe overenskomst med den allierede armés general om en våbenhvile på højst 3 uger.

Da mødet i London blev udskudt til den 25. april, benyttede *Monrad* lejligheden til at indskærpe de befuldmægtigede, at man fastholdt kravet om blokadens opretholdelse. På dette punkt var der åben uenighed mellem ham og *Vedel*, der gentagne gange havde hævdet, at kravet om våbenhvile og *blokade* ikke kunne fastholdes over for det tryk, som de tyske og neutrale magter ville rette mod Danmark. »Derfor hellere afslaae Vaabenhvile eller gjøre sig helt klart, at Blokaden rimeligvis ligeledes (maae) opgives. Hvilke af disse Alternativer, der fortjener Fortrinsret, vilde jeg ikke søge at afgjøre,« skrev han 26. april til Krie-

ger. Af brevets fortsættelse, hvor han fremhævede den håbløse militære situation, fremgik det dog, at han ønskede en våbenhvile. Dette var også Monrads indtryk: »Wedel udtaler sig ligeledes med en mærkværdig Haardnakkethed for Vaabenstilstand a tout prix«.

Det viste sig hurtigt, at Vedels standpunkt var rigtigt, thi trykket mod Danmark blev så stærkt, at ministerrådet den 7. maj uden forbehold gik med til at afslutte en våbenhvile for een måned. På mødet i London den 9. maj aftaltes det, at den skulle begynde 3 dage senere.

Den samme våbenhvile kunne Danmark have opnået den 25. april før fæstningen Fredericia var blevet rømmet. Det var derfor med bitre følelser, Vedel skrev til Krieger, at »havde De i Conferencen den 25., da Russell foreslog Vaabenhvile og de Allierede paastode, at den ogsaa skulde udstrække sig til Blokaden, kunnet svare »Ja, lad gaa«, saa havde uti possidets været bedre i Jylland og vor Stilling fordelagtigere i Conferencen – Det er altid de sibyllinske Bøger og trop tard!«

*

Grunden var nu endelig ryddet, og realitetsforhandlingerne kunne tage deres begyndelse på mødet den 12. maj. Her erklærede de tyske magter, at de afviste Londontraktaten som forhandlingsgrundlag, da krigen efter deres formening havde ophævet de forpligtelser, der påhvilede dem ifølge traktaten. De forkastede også aftalerne af 1851–52 og nægtede at fremsætte positive forhandlingsforslag. De danske delegerede protesterede, men ikke særlig kraftigt eller overbevisende, og det indtryk fæstnede sig, at Danmark var parat til at give efter på disse punkter.

I det følgende møde den 17. maj fremkom de tyske magter med en erklæring, hvori de forlangte hertugdømmernes fuldstændige politiske uafhængighed og ville henskyde spørgsmålet om arvefølgen til Forbundets afgørelse. De antydede dog samtidig, at der muligvis kunne skabes en personalunion mellem kongeriget og Slesvig-Holsten. De danske delegerede afviste dette som ganske uantageligt, og England bemærkede, at de andre signatarmagter stadig betragtede Londontraktaten som gensidig forpligtende.

Efter kun to møder syntes konferencen at stå over for sin sprængning, men bag kulisserne arbejdede England og Frankrig på at fremsætte mæglingsforslag, der kunne accepteres af begge de stridende parter.

I slutningen af april havde Moltke-Huitfeldt en samtale med direk-

tøren i det franske udenrigsministerium, Chaudordy, der erklærede, at ingen anden løsning var mulig end en *fuldstændig afståelse* af Holsten og den tysksindede del af Slesvig.

Dette synspunkt vandt straks genklang hos Krieger. Han fandt det »fortræffeligt« og formanede Vedel til »at tale meget alvorligt med Monrad om denne Sag og bringe Sagen i den mest practiske Skikkelse for Kongen«, thi vi »trues i den Grad af at benaaes med Personalunionen, hvorved vi miste Alt, lige indtil vor egen frie Bevægelse Nord for Kongeaaen, at det forekommer mig at være aldeles uforsvarligt, hvis vi ikke itide vænnede Kongen til at see, hvilke Muligheder, der ligger i Luften«.

Også Monrad fik et formaningsbrev. Dette besvarede han med den reservation, hans vanskelige stilling pålagde ham. Han nævnedes slet ikke Chaudordy og nøjedes med ganske en passant at hentyde til Moltke-Huitfeldts indberetning om samtalen. Men han accepterede delingsforslaget med de ord, »den Tanke dukker bestandig op hos mig, om det ikke skulde være muligt ved heelt og holdent at afstaae Holsteen at vinde Slesvig, eller i alt Fald Grændsen til Dannevirke og en nordisk Union«.

Den sidste tilføjelse var påfaldende, da han netop havde forkastet et fantasifuldt forslag, som kong Carl havde fremsat i slutningen af april om et nordisk statsforbund. Monrad begrundede sit indfald med, at den svenske konge kun havde fremsat sit forslag for at få et rent afslag, men at det ikke desmindre kunne gå således, at den svenske regering blev »villig til at gaae ind paa Sagen«. Et virkeligt grundlag for en sådan antagelse havde han ikke, og udtalelsen må derfor betragtes som et udslag af hans uophørligt arbejdende fantasi.

Vedel afviste ikke helt det franske forslag. Vanskeligheden var blot, fortalte han Krieger, at »Monrads Stilling er for daarlig, til at han egentlig kan udrette noget. . . . Jeg troer derfor, at det snarere maae være Omstændighederne, der skulle føre en saadan Løsning frem, naar den behøves, end egentlige Forberedelser og Raisonnemens her«.

Det varede dog kun fire dage, så havde hans egne ræsonnementer fået ham til at acceptere delingstanken og forkaste ideen om den personalunion med deling, der var antydet i instruktionen af 9. april. Den 8. maj fik Krieger at vide: »endnu er maaskee Slesvigs Deling og Afstaaelsen til Dannevirke mulig. Jeg troer ikke længere paa Personalunionen mellem Holsteen-Slesvig (til Dannevirke) og Slesvig-Danmark.

Om kort Tids fortsatte Krig er *det* rimeligvis ligeledes bleven umuligt og hele Slesvig tabt, og Gud veed om det bliver der ved.«

Medens Krieger, Monrad og Vedel gjorde sig fortrolige med tanken om en definitiv afståelse af al land syd for Dannevirke, vandt det franske forslag også sympati i England. Den 8. maj forelagde Frankrig officielt delingsplanen for den engelske regering, der i et kabinetsmøde den 14. maj accepterede og anbefalede den til de neutrale magter. To dage senere blev Quaade underrettet, og den 17. telegraferede Krieger hjem, at nu var øjeblikket kommet til at afgøre »la question Chaudordy«.

Dagen efter bad Quaade og Krieger om bemyndigelse til at godkende en deling ved Sli-Dannevirke, og den 19. maj forhandlede de med Russell om enkelthederne i forslaget. De gik ud på at gennemføre en definitiv deling, hvorved Danmark opnåede en militær grænse langs Dannevirke. Sydslesvig skulle indlemmes i Holsten og den øvrige del i Danmark. Rendsborg skulle ikke være forbundsfæstning og Kiel ikke befæstes. En stormagtsgaranti for det danske monarkis integritet ville muligvis blive søgt gennemført. Disse enkeltheder modtog den danske regering først besked om den 23. maj, men allerede den 19. var man gennem Kriegers telegram klar over, at både Quaade og Krieger (men ikke Bille) var enige om at godkende det nye delingsforslag.

De to befuldmægtigede havde grund til at tro, at også Vedel var stemt for denne løsning. Hans brev af 8. maj kunne ikke tolkes på anden måde. Deres overraskelse må derfor have været stor, da Vedel i et brev af 19. maj forlod dette standpunkt og vendte tilbage til planerne om en personalunion med deling. Denne gang var der endda tale om en helt ny delingslinje. »Havde jeg Tid«, hed det til Krieger, »ville jeg skrive Dem til om en Hovedtanke som meget beskjæftiger mig og som jeg *Ingen* har at tale med om – thi husk det, jeg taler ikke til Monrad om Sligt, ligesaa lidt som jeg fortæller ham, hvad jeg i disse Breve meddeler Dem og Quaade om hvad aldeles confidentielt jeg erfarer, thi han er indiscret – det er, at en Delingslinje noget Syd for Flensborg og blot personel Union mellem Resten og Danmark-Slesvig maaskee er bedre end Dannevirke linien med fuld Opgivelse, maaskee med visse Forudsætninger om »Behandling af den tydske Befolkning i Mellem-Slesvig« og i alt Fald uden Garanti af de europæiske Magter for Danmark-Slesvig samt maaskee et stærkere Forbund med Sverige-Norge«.

Hvad var årsagen til dette omsving? Med sikkerhed kan spørgsmålet ikke besvares, men meget tyder på, at Vedel de foregående dage har

forhandlet med kongen og nu gav udtryk for dennes ønske om at nå en løsning ved hjælp af personalunion og deling af Slesvig. Når den nye linje skulle gå syd for Flensborg, hang det måske sammen med, at Vedel på dette tidspunkt havde efterretninger om, at Bismarck eventuelt ville gå ind for Flensborg-Tønderlinjen. Men den var også i overensstemmelse med kongens ønske. Herom har vi et interessant vidnesbyrd.

Den 21. maj opsøgte prins Hans den russiske gesandt og fortalte ham, at kongen principielt foretrak en deling af Slesvig, således at den ene halvdel gik til Danmark, den anden til Holsten. På den måde ville der blive skabt to autonome stater, der kun var forbundet ved en personalunion.

Samtalen kendes kun gennem den russiske gesandts indberetning, og heri er ikke angivet en nøjagtig delingslinje. Omtalen af de to halvdele kan dog næppe forstås anderledes end en deling ved Flensborg-Tønder. Vedels skarpt formulerede bemærkning, at han ikke talte med Monrad, om hvad »aldeles confidentielt jeg erfarer«, peger også i retning af kongen, der vidste, at Monrad foretrak en definitiv afståelse af landet syd for Dannevirke og derfor ikke ville støtte planen om en personalunion med deling af Slesvig.

På eet punkt stemte Vedels »Hovedtanke« dog overens med Monrads ideer, nemlig i spørgsmålet om et snævrere forbund med Sverige-Norge. Dette punkt kan Christian IX næppe have billiget, da han kun 3 uger før havde afvist kong Carls unionsplan og inderligt afskyede enhver tale herom. Det må derfor stå for Vedels egen regning, skønt også han oprindeligt havde stillet sig afvisende. Der var nu gået 14 dage siden Monrad første gang var fremkommet med denne idé, og den havde ikke vundet mere realitet siden da. Hverken den svenske eller norske regering havde nogetsomhelst ønske om at knytte deres skæbne til et besejret Danmark. I årene før 1864 havde Vedel med beundringsværdig nøgternhed gennemskuet den skandinaviske illusionspolitik, men nu, da alting var ved at ramle, begyndte han i fuld alvor at tale om muligheden af et nærmere forbund med Sverige-Norge. Forklaringen på dette paradoks er måske den ganske enkle, at situationen nu var blevet så alvorlig, at han hverken kunne eller ville opgive selv det mindste håb om hjælp ude fra.

Men det var ikke blot på dette punkt, han havde skiftet mening. Det samme skete *påny* i spørgsmålet om personalunion eller definitiv

deling, og anledningen var denne gang det initiativ, vestmagterne nu tog i København.

Torsdag den 19. maj opsøgte den franske gesandt Dotezac konseilspræsidenten for at meddele ham enkelthederne i det engelsk-franske delingsforslag. Dotezac kom alene, thi hans engelske kollega opholdt sig endnu i London. Monrad var – officielt – betænkelig ved forslaget, men indlod sig ikke i en nærmere diskussion, da kongen ventede ham til konference. I stedet lovede han at sætte sig i forbindelse med gesandten næste dag. Det skete, og Monrad kunne nu meddele, at han havde underrettet såvel kongen som sine kolleger, der alle var »smertelig berørt« over dette forslag. Dotezac fik dog det bestemte indtryk, at Monrad i virkeligheden var særdeles tilfreds med den foreslåede løsning. Han kunne blot ikke sige det officielt, fordi han vidste, hvilken modstand det mødte hos kongen. Det blev derfor en vigtig opgave at overvinde Christian IXs modstand, og Monrad fik da den idé at lade kongen tilkalde Dotezac til en samtale samme aften. Forinden denne fandt sted, forhandlede gesandten med Vedel, der udtalte sig på samme måde som Monrad og smilende tilføjede, »De er den eneste, der kan overbevise Hans Majestæt«.

Kun et døgn efter at han havde betroet Krieger sin »Hovedtanke«, var Vedel således på vej bort fra kongen og hans personalunion. Men Christian IX gav sig ikke så let. Trods Dotezacs energiske anbefaling af delingsforslaget stod han fast på, at han ville holde sig til Londontraktaten om monarkiets integritet.

Samtalen havde dog rystet ham så dybt, at han næste dag sendte sin broder prins Hans til den russiske gesandt, baron Nicolay for at fortælle ham om Dotezacs forslag. Det var ved denne lejlighed, at prinsen fortalte, at kongens forslag til en løsning var en personalunion med deling. Samtidig spurgte han Nicolay, om han havde noget råd (indication) at give. Det var ikke megen trøst, gesandten kunne tilbyde, thi han var uden instruktioner. Han kunne kun råde kongen til at søge at opnå så gode betingelser som muligt, hvilket uundgåeligt måtte medføre, at den danske regering bøjede sig »aux exigences de la situation« og ikke insisterede på betingelser, som Tyskland var besluttet på at afvise. Prins Hans svarede, at kongen meget vel indså dette, men vestmagternes forslag var det sidste, han ville gå ind på. Hvis en personalunion med deling ikke kunne gennemføres, ville han kræve en union uden deling. Hvis regeringen ikke ville marchere »d'accord avec Lui«, var han besluttet på at skille sig af med den.

Såfremt kongen fastholdt dette standpunkt, hvad Nicolay iøvrigt betvivlede, var der lagt op til et dramatisk sammenstød i statsrådet den 23. maj, hvor det engelsk-franske forslag skulle behandles. Mødet forløb dog ikke så voldsomt, thi kongen var endnu ikke stærk nok til at afsætte Monrad, da han ikke kunne finde en politiker, der var villig til at tage ansvaret som regeringschef. Men han vægrede sig så kraftigt mod Monrads forsøg på at få ham til at acceptere delingsforslaget, at der måtte endnu et møde til den følgende dag. Den 24. maj gav han endelig efter og gik med til at instruere de befuldmægtigede om at antage forslaget som forhandlingsgrundlag, dog kun i »yderste Nødstilfælde, når Intet bedre kan opnaaes«.

Kongens modstand havde været så stærk, at Monrad fandt det nødvendigt at love ikke at presse ham yderligere. Som konstitutionel regeringschef var Monrad ikke berettiget til at afgive et sådant løfte, hvis skæbnesvangre konsekvens næppe har stået ham helt klart.

Allerede den 23. maj var Vedel overbevist om, at kongen måtte bøje sig, og ud fra denne overbevisning skrev han samme dag et længere brev til Krieger, hvori han om personalunionen sagde: »Jeg vil ikke kjede Dem ved at drøvtygge alle de Betragtninger, som bringe mig til at frygte (den) og faae mig til at troe, at vi gjøre bedre i at have med en fremmed Fyrste at gjøre, naar det gjælder om at modarbejde den fortsatte agitation fra Holsteen«.

Det afgørende spørgsmål var efter hans mening nu et helt andet: om regeringen uden videre skulle acceptere delingsforslaget, eller om der kunne ventes bedre betingelser, hvis Torierne kom til magten; thi »jeg gaaer ud fra, at de ville komme ind, saasnart vort Afslag og Conferencens Slutning giver d'Istaeli Midlet til at vælte Whiggerne«. Dog kunne man ikke stole på de råd Torierne i den henseende gav os, »thi Intet vilde være dem behageligere end at vi ved at antage Russells Forslag. . . . befriede dem for en yderst ubehagelig Sag, naar de selv fik Regjeringen og tillige gav dem et ypperligt Angrebsvaaben mod det Cabinet, der havde compromitteret Englands Ære ved at bringe Danmark til at antage en daarlig Fred, »som nu destoværre eengang var sluttet«.

På den anden side, hvis Danmark forkastede forslaget, og Torierne derved kom til magten, så »maa de søge at sætte bedre Vilkaar igjennem for os. Men kunne de det? d. v. s. kunne de faae Kejserens (Napo-leons) Bistand dertil?« Det mente Vedel nok skulle gå, således at da

Regenburg havde sagt god for Danmarks evne til at absorbere de blandede distrikter i Mellemslesvig, var en deling ved Slilinen og opgivelse af alt land syd for, den bedste løsning. Men hvis Krieger kunne anvisne en anden og bedre løsning »saa seer jeg ikke rettere end at en Afvisning af Russells Forslag *ikke* under de nærværende Omstændigheder er et saa voveligt Spil, som man maaskee troer«. Kort sagt »vi kunne holde temmelig tæt op til Vinden uden at behøve at befrygte at landløbe«.

Brevet sluttede med nogle reflexioner om at få »Noget for Skandinavismen, f. Ex. en hemmelig Convention mellem os og Sverige-Norge, samt Vestmagterne om at den givne Garantie for Danmark og for Sverige-Norge ogsaa skulde gjælde, hvis Danmark, Sverige og Norge indgik en Union. Det faae vi aldrig med Russell og jeg synes, at Øjeblikket i enhver Henseende vilde være gunstig dertil – hvem veed om ikke Preussen kunde vindes derfor, *naar* det ved et nyt Torycabinet maatte begynde at frygte for at gaae Glip af sin nye Acquisition? Tænk paa disse Antydninger, som maaskee ikke ere saa phantastiske, som de synes.«

Brevet er endnu et vidnesbyrd om den tvivl og usikkerhed, der havde grebet ham, efter at man var nået frem til realitetsforhandlingerne. For anden gang havde han opgivet planen om personalunion til fordel for delingsforslaget. Og samtidig var det ham ikke muligt at frigøre sig for tvangstanken om at forsøge på at opnå bedre vilkår ved at vælte Whigregeringen. Var det den dybe uvilje og bitterhed, som han gennem flere år havde følt mod Russell og den regering, han tilhørte, der førte ham på afveje? I hvert fald syntes han ligesom Monrad og Krieger ikke at være mindst tvivl om, at det virkelig stod i Danmarks magt at afgøre, hvem der skulle være Englands premierminister. Og disse fantasier fortsattes i hans spekulationer om skandinavismen og om at vinde Preussen ved udsigten til et regeringsskifte i England.

Dog, tre dage senere begyndte han ogsaa at vakle i sin tro på Torierne og Frankrig. »Jeg kan altsaa ikke see Andet«, skrev han til Krieger, »end at . . . (der) er Fare for at Frankrig ikke engang med Toryerne vil gaae videre. Jeg er meest bange for at man lokker os ind i Forhandlingerne for siden at snyde os paa Linien. . . . Derfor synes mig, at vi først maae have Sikkerhed for Linien.«

*

På mødet den 28. maj fremsatte England officielt forslag om en deling ved Sli-Dannevirke ledsaget af en stormagtsgaranti for Danmarks integritet. Frankrig støttede forslaget, medens Rusland vægrede sig ved at forhandle om landsdeles skæbne, som kongen af Danmark endnu ikke havde givet afkald på. De danske befuldmægtigede nøjedes med at tage forslaget ad referendum. De følgende dages forhandlinger viste, at de tyske magter ikke ville gå videre end til at tilbyde en linje fra Aabenraa til Tønder. Under de neutrale vestmagters pres udtalte Bernstorff dog som sin *personlige mening*, at Preussen måske kunne gå med til Flensborg-Tønderlinjen, men han var ikke bemyndiget til at foreslå den.

I mødet den 2. juni gentog de tyske magter deres Aabenraa-Tønder tilbud og Bernstorff sit private forslag om Flensborg-Tønder, medens de danske befuldmægtigede accepterede Sli-Dannevirkelinjen, dog med den tilføjelse, at »Svansen« med kongens barndomshjem »Louisenlund« kom med. Denne korrektion blev foretaget efter Christian IXs udtrykkelige ønske.

Mødet sluttede med, at Preussen foreslog våbenhvilen, der udløb 12. juni forlænget, men det ville de 3 danske delegerede ikke gå med til. Krieger havde det indtryk, at den danske regering stod så stærkt og den engelske så svagt, at han den 3. juni telegrafisk henstillede til Monrad, at man antog det russiske delingsforslag som et dansk ultimatum og ikke forlængede våbenhvilen, med mindre tyskerne accepterede Slilinen, eller den engelske regering lovede ikke at anbefale en nordligere linje.

Denne skærpelse var ensbetydende med at risikere en yderst farlig krise. Alligevel fik Krieger den ønskede bemyndigelse, og bevæbnet med den lykkedes det ham på mødet den 6. juni at få Russell til modvilligt at love, at han ikke ville fremkomme med en nordligere delingslinje. Derefter godkendte danskerne en forlængelse af våbenhvilen til den 26. juni. Det samme gjorde Preussen og Østrig på mødet den 9. juni, dog med den ubehagelige tilføjelse, at krigen ville blive genoptaget efter den 25., såfremt man ikke inden da var nået frem til et for dem antageligt fredsgrundlag. Endvidere udtalte Bernstorff, at han ville anbefale sin regering at gå ind på Flensborg-Tønderlinjen, medens danskerne holdt fast ved Sli-Dannevirke. Derefter udsattes møderne til den 18. juni.

Mødet den 6. juni blev af regeringen betragtet som en sejr. Vedel

meddelte Krieger, at »Conseilspræsidenten er meget tilfreds med det sidste bestemte Træk, som idetmindste foreløbigen holder paa Russell«. Han sagde ikke, om han selv delte denne tilfredshed. Men den sindsro, hvormed han ifølge Andræs udsagn imødeså en sprængning af konferencen, tyder på, at han var enig med Monrad.

Imidlertid skiftede scenen en kort tid fra London til København. Da det ved møderne den 2. og 6. juni var blevet klart, at de tyske magter ikke ville godkende Sllinjen, bestyrkedes kongen i sine bange anelser, at statsrådsbeslutningen af 24. maj havde været en skæbnesvanger fejltagelse. Samtidig indløb en række dépêcher fra Otto Plessen, hvoraf det fremgik, at Rusland beklagede opgivelsen af tanken om en personalunion og nu syntes parat til at gøre en indsats. Dette indtryk bekræftedes ved meddelelser fra London om, at den russiske befuldmægtigede, baron Brunnow, i begyndelsen af juni havde fremsat udkast til fredspreliminærer, hvorefter Slesvigs deling skulle anerkendes i princippet, medens selve delingslinjen skulle fastlægges gennem forhandlinger på konferencen. Ordet personalunion synes ikke direkte at være blevet nævnt, men det gjorde hans chef, Gortschakow, der foreslog, at man eventuelt kunne få de holstenske stænder til at udtale sig til fordel for personalunionen.

Disse meddelelser opmuntrede kongen så meget, at han i statsrådsmødet den 7. juni genoptog tanken om en afgørelse ved hjælp af en personalunion enten med eller uden deling. Dagen efter beordrede han Monrad til hurtigst at hjemkalde Plessen, og Monrad bøjede sig, skønt ideen ikke huede ham.

Om denne brogede situation underrettede Vedel den 9. juni Krieger: »Vor indre Stilling (er) meget slet. Den permanente Ministercrise bliver snart acut. Kongen udtaler i Statsraadet, at han foretrækker Slesvig-Holsteen i personnel Union for enhver Deling, og O. Plessen, der taler for det samme og forsikrer at han kan regne paa Rusland derfor, er kaldt til København af Kongen. . . . Tonen er meget monteret og Kongen bruger meget marqueret ved enhver Leilighed den Form »jeg vil« – Dette har jeg forresten Alt paa anden Haand, da jeg i den sidste Tid ikke har været kaldt til Kongen, hvilket forsaavidt er mig kært, som Monrad hyppigt gjør Ting, som jeg anseer for at være meget forkeerte.«

Kongen har åbenbart ikke længere haft brug for Vedels råd, når han ikke ville støtte tanken om en løsning ved hjælp af personalunion.

Fredag den 14. juni kom Plessen til København, men uden at medbringe det ventede glædelige budskab, thi efter forhandlinger med brødrene Carl og Hugo måtte han erkende, at de og måske A. Blome var de eneste holstenere, der ville gå ind for personalunionen. Den næste dag forhandlede han med Monrad, der bestemt afviste hans plan. Han talte også med Vedel, der fandt ham meget nedslået, og advarede ham om, at Rusland »gik paa Ræveklør«.

Medens regeringskrisen var under udvikling i København, arbejdede Russell ufortrødent på at finde frem til en løsning. Efter møderne den 6. og 9. juni var han overbevist om, at delingen ved Sli ikke kunne gennemføres. Den 12. juni tilkaldte han da Quaade og meddelte ham, at den engelske regering havde besluttet at stille forslag om, at en neutral voldgiftsmand skulle afgøre, hvor delingen skulle drages i et område, der lå mellem en linje nord for Flensborg-Tønder og en linje fra Eckernførde langs Dannevirke til Frederiksstad. Hvis de tyske magter forkastede dette forslag, »turde den engelske Regering være villig til at yde Danmark aktiv Bistand«. Denne vage formulering var valgt, fordi dronningens sanktion ikke var indhentet, og de danske delegerede var overbeviste om, at dette tilsagn stod for Russells egen regning. Dette viste sig senere at være rigtigt.

Voldgiftsforslaget kom til behandling i statsrådet den 16. juni. Monrad og de øvrige ministre med undtagelse af Reich og Johannsen forkastede det og fastholdt Slilinen. Kongen var enig heri, men krævede samtidig, at hvis Slilinen ikke kunne gennemføres, skulle de befuldmægtigede instrueres om at foreslå en personalunion mellem hertugdømmerne og kongeriget. Monrad nægtede at tage ansvaret for et sådant forslag, og mødet sluttede med kongens erklæring om, at han næste dag ville meddele konseilspræsidenten sin endelige beslutning.

Samme dag som statsrådet blev afholdt, skrev Vedel til Krieger: »Russells Forslag om Voldgift modtages ikke, navnlig fordi det er hans første Bud om materiel Hjælp, og det er bedst ikke at forhaste sig – han vil nok blive billigere efterhaanden som Sagen gaer frem. Dernæst er vi ogsaa bange for, at det kun er for at afparere Parlamentet og saa snyde os.«

Til trods for at Vedel godkendte forkastelsen, var han alligevel i tvivl om man ikke burde forsøge »at dreie Forslaget dertil, at Voldgiften 1) indskrænkedes til Landet mellem Flensborg-Husum (syd) og Eckernførdelinien, at 2) Lauenborg foreløbig holdes ude og bruges til Com-

pensation, og 3) at Keiseren tog Voldgiften. Kunde dette skee, vilde et Afslag af Tydskland vel være rimeligt, og saa vilde vel Englands Hjælp være sikker og Frankrigs mulig. Synes De der kunde være Noget deri, kunde man jo afslaae Russell i en saadan Form, at han begreb, at Modificationer kunde gjøre det antageligere uden at man netop behøvede at stille Noget som lignede Modforslag.«

Der er to ting i dette brev, man hæfter sig ved. Det første er udtalelsen om, at »det er bedst ikke at forhaste sig – han (Russell) vil nok blive billigere efterhaanden som Sagen gaaer frem«. Eftertiden der ved, at katastrofen indtraf inden juni måned var gået, har svært ved at fatte, at en så velunderrettet mand som udenrigsministeriets direktør endnu den 16. juni kunne hævde, at der var både tid til og mulighed for at presse den engelske regering til at fremkomme med bedre forslag. Men udtalelsen er en påmindelse om, at det ikke er givet mennesket at kunne se ind i selv den allernærmeste fremtid.

Det andet bemærkelsesværdige punkt er Vedels forsigtige hentydning til, at Danmark måske alligevel ikke burde forkaste voldgiftsforslaget, men i stedet søge at få det modificeret. Dette synspunkt stod i åbenlys modsætning til det, han havde hævdet i brevets begyndelse.

Modsigelsen var et udtryk for den usikkerhed og tvivlrådighed, som den komplicerede og uoverskuelige situation hensatte ham i. Han be- fandt sig nu for alvor i »valet och kvalet« og begyndte igen at nære tvivl om delingsforslaget virkelig var en bedre løsning end personalunion med deling. I samme brev af 16. juni betroede han Krieger, at selvom »det store Valg, som maaskee engang stiller sig for os, om vi skulde foretrække Personalunion med en nordligere Linje for fuld Op- givelse med Slien, er i alt Fald for Tiden fjern«, så troede han dog »igrunden meest paa Ønskeligheden af No. 1«.

Det var umiskendeligt, at Vedel nu atter var på vej bort fra delings- forslaget, og dette omsving var sikkert ikke uden forbindelse med med- delelsen om de tyske magters kategoriske forkastelse af Dannevirkelinjen. Det fjerne valg, han talte om, lå imidlertid ikke så langt ude i fremtiden. For hans eget vedkommende blev det stillet inden 24 timer var gået.

Fredag den 17. juni brød den ulmende regeringskrise ud i lys lue, da kongen og hans ministre ikke kunne enes om instruktionen til de befuld- mægtigede ved konferencemødet den 18. juni, hvor voldgiftsforslaget ville komme til behandling.

Om formiddagen besluttede ministrene at sende et telegram til Lon-

don, hvori det hed, at »vi ikke vilde kunne modtage et forslag om at lade en voldgift træffe afgørelse om det territorium, som ligger mellem den tyske linje og Eckernförde-linjen«. Ved middagstid var Monrad hos kongen for at få telegrammet godkendt. Majestæten kunne godt bifalde, at voldgiftsforslaget forkastedes, men krævede påny, at der efter afslaget skulle følge et tilbud om at knytte Slesvig og Holsten til monarkiet i en personalunion. Monrad gentog, at han ikke kunne fremsætte et sådant tilbud, hvortil kongen svarede, at han da ville finde andre rådgivere.

Hvis dette lykkedes, hvad Monrad betvivlede, kunne ministeriet betragte sig som afskediget. Under indtryk heraf berammedes et nyt ministermøde samme eftermiddag. Inden dette trådte sammen, havde Monrad afsendt telegrammet til London, og nu blev det nødvendigt at sende et supplerende for ikke at afskære en eventuel ny regering fra at fortsætte forhandlingerne. Vedel, der som sædvanlig deltog i ministeriets forhandlinger, foreslog, at der i dette telegram kom til at stå, at det var regeringen og ikke kongen, som havde forkastet voldgiftsforslaget. Men det ville Monrad ikke høre tale om. Han ville »Poker ikke have Ansvar for at afvise Voldgiften, det skulde være Kongen som sagde nei og som vilde sætte et andet Forslag istedet, hvorom Enighed imidlertid endnu ikke var nået«.

Monrads standpunkt sejrede, og hen på eftermiddagen afgik telegram nr. 2, hvori det hed: »Idet kongen forkaster voldgiftsforslaget, ønsker han at stille et modforslag, som de nuværende ministre ikke mener at kunne tage ansvaret for. Der er ministerkrise. Under disse omstændigheder må vi så vidt muligt undgå at binde hænderne på en regering. Den tanke, som har bestemt redaktionen af telegram nr. 1, er da, at på den ene side må muligheden for at acceptere et forslag i samme retning (sens), men anderledes formuleret, ikke udelukkes; på den anden side må ingen forpligtelse til at acceptere en sådan eventuel modification kunne udledes deraf.«

Med denne orakelagtige formulering måtte de befuldmægtigede gå til mødet den 18. juni, hvor England officielt fremlagde sit forslag, der dog nu ikke indeholdt noget tilsagn om hjælp (material assistance). De danske delegerede kunne som de tyske ikke gøre andet end love at forelægge det for deres regering og indhente svar inden næste møde den 22. juni.

Hvis Vedel havde fået sin vilje i mødet den 17. juni, var begyndelsen

af telegram nr. 2 kommet til at lyde således: idet regeringen forkaster voldgiftsforlaget, ønsker kongen at stille et modforslag, som de nuværende ministre ikke mener at kunne tage ansvaret for etc. Det var en betydelig klarere formulering end den monradske, og hensigten var utvivlsomt, at det skulle være fulgt op af et modforslag fremsat af regeringen Monrads afløser. Men ingen politiker vovede i denne situation at danne ministerium. Dette blev ganske klart under kongens samtaler lørdag den 18. med Andræ og søndag den 19. med Bluhme, David, Tscherning og Otto Plessen.

Kunne kongen ikke få en konseilspræsident efter sit hoved, så havde han til gengæld en hjælper i Vedel, der nu atter stod ham bi med råd og dåd. Efter alt at dømme har kongen og Vedel forhandlet sammen fredag aften eller lørdag formiddag, og Vedel har da påtaget sig at undersøge i London, hvilke muligheder et forslag om personalunion havde.

I statsrådet den 16. og under samtalen med Monrad den 17. havde kongen krævet en personalunion mellem kongeriget og hertugdømmerne, såfremt en deling ved Sli-Dannevirke ikke kunne gennemføres. Men dette krav fastholdt han ikke længere, thi han fremkom nu med sit tidligere forslag om personalunion med deling og fik Vedel til den 18. juni at telegrafere følgende til de befuldmægtigede: »Vi erkender de farer, som er forbunden med at vi forholder os passive og indskrænker os til at fastholde Sliinjen. Tror de det vil være nyttigt at sige til Russell: vi kan ikke opgive Slien fordi denne linje er den eneste forsvarslinje mod udlandet. Men vi ville kunne beslutte os til at forene landet syd for linjen Flensborg-Husum med Holsten, hvis personalunionen mellem Holsten og Danmark gjorde en militær grænse mindre nødvendig. Spørgsmålet om hvem, der skulle være Holstens fremtidige suveræn ville blive at afgøre ved folkeafstemning, og muligvis ville udsigten til en erhvervelse af landet mellem Slien og Flensborg-Husum føre til, at kong Christian vælges.« Telegrammet sluttede med disse meget sigende ord: »førend jeg taler med ministeren (Monrad) om denne idé, ønsker jeg at vide deres mening derom«.

Til yderligere underretning sendte Vedel et brev til Krieger om de nærmere omstændigheder ved telegrammets afsendelse. Dette brev eksisterer ikke mere, men at det har været til, fremgår af Kriegers svar den 24. juni: »Tak for Deres Meddelelse om Crisen, som jeg modtog imorges. Jeg antog nok omtrent, at det var Mening af det Telegram, De

sendte. . . »Og i dagbogen for den 19. juni noterede han: »Igaar aftes kom et Telegram fra Vedel, uklart, ventelig Kongens Plan«.

Det er nu interessant at se, at elementerne til denne plan findes i Vedels brev af 16. juni til Krieger. Heri tales både om en personalunion som den mest ønskelige løsning og om en delingslinje ved Flensborg–Husum. På sidstnævnte punkt var Vedel i overensstemmelse med Krieger, der i et brev af 13. juni også var inde på muligheden af en linje Flensborg–Husum. Der er måske derfor grund til at tro, at Vedel under forhandlingerne med kongen har fået ham til at opgive det standpunkt, som han havde indtaget i statsrådet den 16. juni, til fordel for tanken om en union med deling. Overtalelsen har næppe været vanskelig, thi kong Christian foretrak jo principielt denne løsning

Theoretisk set var der en del, som talte for denne plan, men i praksis duede den ikke, fordi Bismarck, efter hvad vi nu ved, ikke ville gå med til en personalunion med deling af Slesvig. Dette blev dog ikke konstateret, thi planen nåede ikke længere end til Quaade og Krieger, der begge afviste den i et telegram den 19. juni. Quaade fandt den »aldeles uforstaaelig«, og Krieger syntes, den var uklar.

Hvorledes var nu Vedels stilling før det afgørende møde i statsrådet på Amalienborg den 20. juni? Kort resumeret kan den fremstilles således: under udformningen af 9. april-instruktionen og i spørgsmålet om våbenhvilen havde han set klarere end Monrad, men efter at realitetsforhandlingerne var begyndt, havde han svært ved at finde et fast standpunkt. Han havde svinget mellem en løsning ved hjælp af en personalunion med deling eller en definitiv afståelse af Sydslesvig og Holsten. I midten af juni endte han med at støtte kongens unionsplan. Han synes at have næret frygt for konsekvenserne af voldgiftsforslagets forkastelse, og ville derfor yde sin indsats for at fremme et konkret modforslag. Eftertiden ved, at dette forslag ingen mulighed havde for at blive accepteret af tyskerne.

Hans stadig skiftende standpunkter, der snart gik med snart mod Monrads politiske linje, og hans stærkt kritiske holdning over for ham, har ganske givet bidraget til at vanskeliggøre Monrads stilling. De har desuden medvirket til at forkludre den mulighed for en definitiv ordning, der lå i vestmagternes delingsforslag. Meget taler for, at det trods alt ville være lykkedes at nå frem til et kompromis på grundlag af dette forslag, hvis ikke kongens ønske om en personalunion, den være sig med eller uden deling, havde lagt sig hindrende i vejen.

Var konferencen i London endt med et positivt resultat, ville krigen i langt højere grad være blevet retfærdiggjort såvel i samtidens som eftertidens øjne. Man ville da lettere have erkendt, at knudens løsning kun kunne gennemføres ved et sværdhug, og at den eneste måde at få de neutrale magter til aktivt at gribe ind var, ved at de stridende parter skred til handling. Den afgørende periode i 1864 er derfor ikke krigsmånederne, men forhandlingsmånederne. I april, maj og juni havde den danske regering sin store chance for at bevise, at de foregående års politik ikke havde været forgæves. Når denne mulighed ikke blev udnyttet, ligger en væsentlig del af forklaringen deri, at regeringen var splidagtig med sig selv. Kongen og konseilspræsidenten trak hver i sin retning, og midt imellem stod landets virkelige udenrigsminister, der snart holdt med den ene snart med den anden part. På dette punkt har Vedel utvivlsomt et medansvar for, at Londonkonferencen endte uden resultat.

*

Så oprandt mandagen den 20. juni 1864. Mange år senere har Vedel givet en interessant skildring af denne dags forløb. Ikke så meget af selve statsrådet, som han ikke kunne overvære, og hvis forhandlinger han kun kendte fra Monrads og Reichs referater, men af de ydre omstændigheder. »Jeg fulgte Monrad ned til Vognen, da han kjørte til Statsraadet, og hans sidste Ord til mig vare: »Ja, jeg vil ganske overlade det til Kongen selv at vælge uden at influere i nogen Maade paa hans Beslutning; det er ligesom naar man spiller i Lotteriet, saa vil man helst lade et uskyldigt Barn eller en Anden, som man troer har en lykkelig Haand, vælge Nummeret« – Dette kunde synes at være en mindre heldig Spøg, men skjøndt Monrad nok kunde ved Leilighed gjøre sig skyldig i deslige Smagløsheder, saa var det dog denne Gang mere alvorligt meent – det hang sammen med hans Tilbøielighed til Overtro og Mystik; han var vist ikke langt fra at troe, at saaledes som Sagen stillede sig kunde Kongens hellige Haand maaskee snarere gribe det Rigtige end hans egen Forstand.«

I mødet, der begyndte kl. 15,30, fremlagde Monrad nu de tre alternativer, der forelå: Russells, Quaades og Kriegers forslag. Om det første sagde han, at England ville forpligte sig til at sikre os materiel assistance, hvis det blev vedtaget af os, men forkastet fra tysk side, og at »dets Antagelse vilde vel fuldkommen sikkre os mod Krigens Fornyelse,

men paa den anden Side er den nordlige Linie sat meget for meget Nord paa, og da det ikke er muligt at sige, *hvor* den Grændselinie, der skulde overlades til Voldgift, vil blive trukket, vilde det let kunne komme til, at aldeles danske Distrikter bleve skilte fra Danmark«.

Om de to andre forslag anså han det for meget tvivlsomt, om han kunne tilråde kongen, der allerede havde bragt så stort et offer ved at acceptere Sliilinen, »at gaae ind paa noget yderligere i den Retning, enten paa Kammerherre Quaades (grænsen skulle drages mellem Flensborg–Tønder og Sli–Dannevirke) eller Etatsraad Kriegers« (grænsen skulle ligge syd for Flensborg–Husum), thi videre end disse to forslag kunne han i hvert fald ikke gå; flertallet af ministeriets medlemmer holdt fast ved Sliilinen, og hvis kongen bestemte sig til det samme, skulle han »med Glæde følge Allerhøjstsamme, men man maae saa være beredt paa at føre Krigen med godt Mod og Haab«.

Under den påfølgende forhandling støttede alle ministrene Monrad undtagen Reich og Johannsen, der ønskede at forsøge Flensborg–Tønderlinjen. Kongen stod fast på Sliilinen, men søgte tillige at få våbenhvilen forlænget, hvilket Monrad modsatte sig. Tilsidst gik han dog ind på at telegraferer til de befuldmægtigede for at spørge dem, hvorvidt de mente, at våbenhvilen kunne forlænges med 14 dage.

Mødet sluttede da med, »at Allerhøjstsamme, idet han fastholder det Russellske Forslag af 28.de Mai og ikke kan gaae ind paa noget af de andre foreliggende Forslag, befaler at Conseilspræsidenten, hvad Spørgsmaalet om Forlængelsen af Vaabenhvilen angaaer, telegraferer til de Befuldmægtigede, saaledes som af ham foreslaaet«.

Når kongen så bestemt fastholdt det sidste krav, gjorde han det med den begrundelse, »at Udsigterne til materiel Hjælp for os ville forøges ved at Vaabenhvilen forlænges. Allerhøjstsamme har sikke Efterretninger fra London, som opfordrer os for Alting til Udholdenhed i det Punkt med Hensyn til Forslaget af 28.de Mai, men endelig ogsaa til at faae en Forlængelse af Vaabenhvilen paa 14 Dage, da der i den Tid kan komme nye Chancer.«

Der har været spekuleret meget over, hvem kongen havde disse efterretninger fra, og den teori har været fremsat, at det drejede sig om et brev fra prinsen af Wales eller hertugen af Cumberland. Undersøgelser i de danske og engelske kongehuses arkiver har dog ikke bragt et sådant brev til veje, og sandsynligheden taler for, at det aldrig har eksisteret.

Den rigtige forklaring findes formentlig i Vedels skildring af begiven-

hederne den 20. juni: »Samme Morgen Statsraadet holdtes, befandt jeg mig oppe i Cultusministeriet, hvor Monrad i Reglen opholdt sig, da Budet meddelte mig, at Sir Augustus Paget, den engelske Gesandt ønskede at tale med mig, og da jeg kom ud til ham, sagde han: »jeg har idag gjort et grovt Brud paa min Pligt som engelsk Diplomat, thi imorges, da jeg kørte ind fra Dronninggaard (hvor han laa paa Landet) lod jeg kjøre for ved Bernstorff og begjærede at tale med Kongen. Til denne sagde jeg da, at jeg gientog, hvad jeg allerede tidligere havde udtalt for Hs. Maj., at min Regjering stærkt anbefalede, at den danske Regjering skulde antage det engelske Forslag. Men efter saaledes at have udført min Regjering's Ordre, kan jeg som ærlig Mand og som en Ven af Danmark og af Dynastiet ikke Andet end fraraade at følge denne Opfordring, thi Deres Majestæt vil ved at følge den miste Slesvig, hvorimod De ved at afslaa Forslaget vil tvinge England til at optræde aktivt.« Han tilføjede, at han meente, at jeg skulde vide, hvad han havde gjort, medens han selvfølgelig ikke ønskede, at det kom videre.« Og Vedel, der var af den anskuelse, at kongen oprindeligt *ikke* havde til hensigt at bryde alle broer af, slutter: »Det er da muligt, at denne Udtalelse af en Mand, som bedre end nogen Anden her kunde bedømme Situationen, har kunnet ombestemme Kongen«.

I statsrådet den 20. juni blev Slesvigs skæbne afgjort for lange tider. Den ansvarlige regeringschef havde ikke villet tvinge kongen til at opgive Slilinjen, skønt han selv ikke var utilbøjelig til at gøre det. Men her har hensynet til det løfte, han den 24. maj havde givet kongen, spillet ind, og så overlod han det til den konstitutionelle konge at træffe den skæbnesvangre beslutning. Det var en ganske uhørt fremgangsmåde og kun mulig i et så ungt og uprøvet demokrati som det danske og med en mand som Monrad i spidsen for regeringen.

I sin redegørelse har Monrad søgt at begrunde denne handling med, at han og ministeriet tog det politiske og juridiske ansvar, medens kongen måtte dele det moralske. Vedel kom i sin skildring af begivenhederne den 20. juni til det samme resultat, thi når chancerne »stod saa lige for de to Alternativer, der forelaae, kunde Monrad vel overlade Kongen selv at vælge mellem dem, naturligvis at Monrad maatte bære Ansvaret for det Valg Kongen traf. Og det gjorde Monrad ogsaa fuldt ud, saaledes som han senere beviste under Forhandlingerne i Rigsraadet. Aldrig skød han (sig) ind under Kongens Autoritet. Men dertil kom et andet fuldt berettiget og meget praktisk Hensyn. Det var tilstræk-

kelig bekendt, at Aanden i Armeen især mellem de høiere Officerer var slet, og at det var den almindelige Mening imellem dem, at Kongen handlede under Tvang. Det var derfor af yderste Vigtighed, at dette ikke med Rette kunde siges her, hvor det gjaldt om den vigtigste Beslutning, og Monrad, der vidste at tage Hensyn til Omstændighederne, hvor de krævede det, lod sig ved denne Leilighed ikke binde ved en Doktrin.«

*

Beslutningen var taget, og den 21. juni afgik telegrafisk instruktion til de befuldmægtigede om at afvise voldgiftsforslaget. Samme dag havde Quaade telegraferet til København for at meddele, at hverken han eller hans to kolleger anså en forlængelse af våbenhvilen for ønskelig eller mulig, og dette punkt faldt derfor bort af sig selv.

I mødet den 22. juni afgav Danmark sit nej og sprængte således konferencen til tyskernes store lettelse. Fire dage senere begyndte fjendtlighederne igen, og den 29. juni om morgenen besatte preusserne i en håndvending Als. Dermed brast det sidste spinkle håb om en tilfredsstillende afslutning på krigen, og ministeriets dage var nu talte. Den 8. juli indgav Monrad sin afskedsbegæring. Tre dage senere dannedes et nyt ministerium bestående af de gamle, konservative helstatsfolk. Bluhme blev konseilspræsident og udenrigsminister, C. N. David finansminister, medens Quaade måtte nøjes med udnævnelsen til minister uden portefeuille.

For Vedel var dette en kritisk stund. Meddelelsen om Monrads afgang har han nok modtaget uden større sorg. Men at de gamle helstatsfolk, hvis politiske anskuelser han stedse havde følt sig i opposition til, nu kom til magten, kan han ikke have hilst med glæde. Endnu så sent som den 20. juni havde han næret det håb, som han allerede i slutningen af december 1863 havde givet udtryk for, at Danmark måtte få en regering ledet af hans ven og meningsfælle A. F. Krieger. I et brev til denne fortalte fru Heiberg den 22. juni 1864: »Iforgaars Aftes saae jeg Vedel slentre eensom paa Veien uden for min Have; da jeg selv gik eensom i mange Slags Tanker, fik jeg ham ind. . . . Vi gik meget længe sammen og talte om Alverdens Ting, men naturligvis mest om vor ulykkelige Politik og om Dem. Han forfærdede mig ved at sige: Krieger burde blive et Aar i London som vor Gesandt, derefter kunde han stille sig i Spidsen for vor Regjering herhjemme.«

Den 8. juli var vejen åben til posten som konseilspræsident, men nu var det utænkeligt, at en mand som Krieger, der bar et så stort ansvar for Londonkonferencens fiasko, kunne udnævnes til landets højeste politiske stilling. I stedet kom helstatsfolkene til, og Vedel forudså for sit eget vedkommende, at Quaade kunne komme til at afløse ham som direktør for udenrigsministeriet.

Sådan gik det dog ikke. Da det kom til stykket, kunne man ikke undvære en mand af hans erfaring og arbejdskraft under de tilstundende fredsforhandlinger. Han har sikkert også haft kongens støtte i denne kritiske situation. Christian IX havde personlig sat hans udnævnelse til direktør igennem, og selvom Vedel ikke til stadighed havde været enig med ham, så havde han ved flere lejligheder støttet hans planer.

Vedel blev da siddende urokket i sin stilling og var snart begravet i arbejdet for at skaffe Danmark så tålelige fredsvilkår som muligt. Men på dette punkt blev hans indflydelse ligeså begrænset som den regering i almindelighed kunne øve. Nu triumferede den nøgne magt, og her over for var intet at stille op.

Sit syn på den kommende fred udtalte han sig ganske uforbeholdent om i et brev af 1. august 1864 til den tidligere svenske gesandt i Danmark, Henning Hamilton: »Vi faae nu Fred, der næsten ikke lader os nogen Udsigt til en Fremtid. Jeg kan godt forstaae, at man fortvivler om at Danmark kan overstaae en saadan Prøvelse, og naar jeg personligen ikke kan opgive Haabet, saa er det vel snarere et Instinkt end en reflekteret Troe. . . . Saaledes som Forholdene nu ere, vilde jeg ansee det for bedst at bestræbe sig for gode finansielle Betingelser, men ikke at give det mindste for en unyttig Stump af Nordslesvig, der desuden kunde give Freden Udseende af at have taget endog det mindste Hensyn til Nationalitetsforholdene. Langt hellere en Fred, som af Alle erkjendes ikke at hvile paa nogetsomhelst Princip, thi den har langt mere Udsigt til ved en Leilighed, der vel ikke vil lade altfor længe vente paa sig, at blive revideret paa en virkelig Basis, den være nu politisk-historisk eller national. Lad hellere Tydskerne incorporere den hele danske Nationalitet i Nordslesvig og den største jyske Enclave i Tydskland end en Stump, som maaskee vilde mangle Styrke til at gjøre energisk Modstand mod Fortydsnkningen. Als og Dyppel samt Flensborg maae vi have, hvis Besiddelsen skal have nogen Betydning, og måske vil nogle Aars tydsk Regjering fremme de danske Sympathier langt sydligere i Slesvig, end alle vore positive Bestræbelser kunne det. Jeg troer

altsaa paa en tredie Akt i Dramaet, og jeg nægter ikke, at jeg ønsker det ogsaa for Sverrigs Skyld og for Nordens Fremtid.«

Denne manglende tro på Nordslesvigernes evne og vilje til at hævde deres danskhed var ikke ny hos ham. Saa tidligt som i februar 1848 havde han været inde på den samme tankegang, og den viser måske tydeligere end noget andet, hvor fjern han stod den folkelige side af striden om Slesvig. Derfor skurrede det ikke i hans øre at omtale landet nord for Aabenraa–Højer som »en unyttig Stump af Nordslesvig«.

I dette åbenhjertige brev kom han også ind på sin egen stilling til regeringen Monrads politik. »Jeg hører nu saa Mange beklage, at vi ikke i London toge Aabenraa–Høyerlinien! Mig forekommer det godt, og uagtet jeg ikke i Alt billigede, hvad vi gjorde eller rettere undlod i London, saa skal jeg altid være rede til at forsvare vor Regjering og vore Underhandlere i en Politik, som havde store Chancer for sig, og som kunde med lidt Held have ført til et virkeligt antageligt Resultat.«

Man har i denne udtalelse villet se en slags absolution for regeringen Monrad, men det var kun naturligt, at Vedel midt i nederlaget og over for en fremmed diplomat stillede sig solidarisk med den afgåede regering. Det ville også have været særdeles ukorrekt, om han havde meldt sig blandt angriberne, thi han havde i praksis været den samme regerings udenrigsminister i månederne april, maj og juni. Han var selv part i sagen.

*

Trods håbet om et »tredie Akt i Dramaet« må freden i Wien den 30. oktober 1864, hvor Danmark afstod $\frac{2}{5}$ af sit territorium med en million indbyggere, hvoraf ca. 200.000 dansksindede, have virket som et bedøvende slag. Denne voldsfred ødelagde alt, hvad han gennem 6 år havde kæmpet for og troet på.

Selv kom han nødtigt ind på dette emne. »Hvad han havde oplevet i 1864 af Ærgrelse, Ydmygelse, Fortvivlelse, havde aabenbart været for meget til, at han taalte at tale derom«, skrev Erik Henrichsen ved hans død.

Digteren Niels Møller, der i næsten 30 år kom i det vedelske hjem og kendte den gamle gehejmelegationsråd bedre end de fleste, har vidnet, at vel havde Peter Vedel åndelig styrke nok til at holde sig rank, »men der var tit ved ham som Klangen af en Violin, der har været søndret.«

SUMMARY

Chap. I. Peter Vedel, head of the Ministry for Foreign Affairs from 1858 to 1899, was among the men who exercised a considerable influence on the shaping of Denmark's foreign policy during the period after 1858. In spite of this, his name is little known, a circumstance explained by the fact that he tended to keep in the background. But that characteristic in him would make an explanation of his contribution doubly interesting. Born in Copenhagen on Dec. 10, 1823, Vedel belonged to an old family of the official class. For a number of years, his father superintended the levying of indirect taxes. His home as a child, where seven children grew up together, was highly conservative, and typical of the frugal way of life of the period. The strict discipline enforced by his father left its mark in Peter Vedel's later shyness and reservation. Vedel, who early proved his unusual intelligence, was sent to one of the most famous schools of the time, and at 17, after absorbing a thorough classical training, he passed the university entrance examination to begin his studies at the University of Copenhagen. Choosing law, he graduated in 1846. In the following year, collaborating with a fellow-student, he won the University Gold Medal Award for a thesis on the freedom of the press in France and Britain. During his undergraduate years he seems to have taken no active part in the National Liberal Movement, the focus of academic interest during the years before the abolition, in 1848, of Absolute Monarchy. Evidence does exist, however, that he sympathised with the pro-Danish Schleswigers in their incipient struggle against Germanism in the Duchy of Schleswig. In the autumn of 1847 he received an ample travel grant enabling him to proceed with his studies in Berlin, where he intended to study German law and graduate at Kiel, in order to qualify for a post in the local administration of Schleswig.

Chap. II. Beginning his Berlin University studies in Oct. 1847, he found it difficult to adapt himself to that city. In March, 1848, his studies were interrupted by the Berlin Revolt and the menace of a Danish-German war. Before returning to Denmark carrying important dispatches from the Danish legation, he had, in several letters, taken his stand unequivocally regarding the clash of nationalities in Schleswig. In contradistinction to the National Liberals, who advocated a union of Denmark and Schleswig, under a common and free constitution, he felt that Denmark could only keep the three Duchies by means of a personal union. Schleswig could not be torn from her old connections with Holstein: neither did he believe in a splitting-up of Schleswig which would join the pro-Danish part with Denmark and the pro-German part with Holstein. He does not seem to have been attracted by the idea of a free constitution.

When he returned to Copenhagen, Absolute Monarchy had just been abolished in a bloodless revolution which left the power with the National Liberals and guaranteed the introduction of a modern democratic constitution. Vedel's first thought was to volunteer for the army that was to engage the Schleswig-Holstein rebels, who aimed at setting up an autonomous state of Schleswig-Holstein. But he kept postponing his decision, and finally evaded the newly introduced compulsory conscription: not because he lacked the courage, but probably in disgust at the one-sided chauvinist attitude that prevailed. The outcome was that practically all his friends turned their backs on him, leaving him in a serious crisis of the mind. For a brief period he served in the Ministry of Finance, but decided, by the spring of 1849, to resume his interrupted studies.

In May 1849 he went to Paris, where he stayed for about a year. In the beginning, he took part in the merry life of the students, but in the autumn he embarked on a serious study of commercial law, civil service legislation, and financial history, in order to qualify for a Ministry of Finance career. Encouragement from his father and others, however, made him contemplate entering the corps diplomatique, and during a stay in London in the spring of 1850 (his purpose being to study Free Trade and national debt legislation) the circumstance that he was allowed to work for the Danish legation rekindled the desire. But soon these projects were interrupted by a long summer tour to Switzerland and Italy.

While staying in Rome he received an offer of a chair of history of law at the University of Copenhagen, sent by professor Krieger, the well-known politician and jurist, who had helped him since his undergraduate days. At first Vedel declined, doubting his own qualifications, but yielding to the persuasions of Krieger and his father he applied for the post on his return in Feb. 1851. Then, in April 1851, followed the appointment to a lecturership in administrative law, with the later additions of civil and criminal law. Continuing to feel that he was poorly qualified, and realizing that he lacked the talents of a teacher and scholar, he experienced a deep depression, which, however, he was able to weather. By degrees, he acquired the knack of teaching, and received a professorship in Sept. 1852. Two years later he married a young girl from a wealthy middle-class family. A son, born in the spring of 1856, died from tuberculosis after a few months, and by the autumn of 1857 he was left a widower by the same disease. Vedel, having during the preceding years moved closer to the National Liberal Party, so that he shared its political and social views to some extent, was driven by his personal tragedy to resign his position at the University in order to enter the service of the Foreign Ministry. Now that the National Liberals were back in power, they needed, in that ministry, a fellow-partisan to counterbalance such Conservative officials as were trying to obstruct the projects of the Government in favour of a stronger nationalist policy in the Schleswig-Holstein tangle. Vedel stipulated a four months' leave of absence prior to entering the Foreign Service, in order to travel to Germany and France with the purpose of familiarizing himself with problems of foreign politics, and regaining his proficiency in languages. At the end of Jan. 1858 he went to Frankfurt a. M., the seat of the Germanic Diet.

Chap. III. The dispute concerning the Duchies of Schleswig and Holstein is one of the most tangled known to history. In order to appreciate Vedel's work it will be necessary to give a summary of developments from 1850 to 1858. After Denmark had suppressed the Schleswig-Holstein Revolt in the War of 1848-50 and reconquered Schleswig, an old Danish Duchy, the European Powers called for the re-admission of the German Duchies of Holstein and Lauenburg, both members of the Germanic Diet of Frankfurt, into the Kingdom of Denmark, for the sake of the European Balance of Power. Such an arrangement was ratified in the Treaty of London in May 1852, which

also recognized the right of succession of Prince Christian of Glücksborg to the Danish Throne when the reigning dynasty became extinct with King Frederik VII. Prior to that, a new Conservative government had given promise in Dec. 1851 and Jan. 1852, in an exchange of notes with the governments in Berlin and Vienna, that Schleswig was not to be tied more closely to Denmark than was Holstein. On the other hand, no close ties were to exist between Schleswig and Holstein. The two duchies were to possess advisory Provincial States for their own affairs, but in addition to that, these Provincial States and the Danish Parliament were to collaborate to establish a Common Constitution: the latter was to regulate common affairs of the entire Monarchy, such as foreign policy, defense, and certain financial matters. After many difficulties the King signed a constitution: the Ordinance of October 2, 1855. It had not, however, been submitted to the Provincial States or the Rigsdag, for the probable reason that it was seen to be impossible to arrive at a result if they were to be consulted. Consequently, in the first session, in the spring of 1856, of the Council of State (Rigsrådet), a number of members from Holstein protested, calling for the Government to submit a draft for a new Common Constitution. Prussia and Austria supporting the demand, the Government was gradually forced to give in. In Aug. 1857 the Provincial States of Holstein were convoked to consider a Government proposal for a revised Special Constitution for the Duchy. The proposal was turned down, the Provincial States demanding a more equal representation in the Council of State. At the same time, Prussia and Austria submitted the matter to the Germanic Diet in Frankfurt, and on Jan. 14, 1858, a committee of the latter recommended a more independent status for Holstein and Lauenburg.

Vedel arrived in Frankfurt on Feb. 1, 1858, and looked up Bernhard Bülow, the Danish representative to the Diet, a man he soon came to like. Vedel informed him of the views of the Government and was present at the debate in the Germanic Diet on Feb. 11, where the German Powers declared the Common Constitution null and void as for Holstein and Lauenburg. Writing home, Vedel recommended delaying tactics aimed at making the Holsteiners so sick and tired that they would eventually request secession from the Danish Monarchy. Such was the policy which the National Liberal Government, led by C. C. Hall, was determined to pursue. After a couple of brief and fruitless stays in Paris and London, Vedel returned to Copenhagen at

the end of May. Despite his lack of practical diplomatic experience, he was appointed, on July 26, 1858, head of the First Department of the Ministry of Foreign Affairs as from Oct. 1 – the department entrusted with the handling of the Schleswig-Holstein problem. The Foreign Ministry, then housed in Christian VII's Palace at the Amalienborg, was a small ministry of about 20 people. Most of the officials were stiff Conservatives and critical towards their new superior. Only from Hall, Prime Minister and Foreign Minister, and so Vedel's own superior, could he expect any support. Hall was a pleasant man content to leave the bulk of the work to Vedel. As the National Liberal politicians were rather inexperienced in foreign affairs, men like Krieger and Vedel came to exert a disproportionately large influence on the conduct of Denmark's foreign policy during the years that followed. Both of them belonged to a group of National Liberals whose attitude in the Schleswig-Holstein Question was dictated by a constitutional point of view.

At Vedel's appointment to the post in the Foreign Ministry the dispute with the Germanic Diet had reached a point where the Government had decided to cancel the Common Constitution as for Holstein and Lauenburg. As a protest against this measure, Andræ, Finance Minister and maker of the Constitution, had left the Government. Vedel, on the other hand, approved of Hall's policy, and under a Royal Patent of Nov. 6, 1858, the cancellation of the Common Constitution as for Holstein and Lauenburg was ordained.

Chap. IV. This was satisfying news to Frankfurt and others abroad, but the Holstein Provincial States were far from content. In March 1859 they launched a claim for a United Schleswig-Holstein. At the time, however, the question receded into the background because of the war between Austria and Italy-France. If the Germanic Federation decided to side with Austria, the position of the Danish Monarchy would be difficult because Holstein-Lauenburg were obliged to furnish a contingent for the German Federal Army. This might make it difficult to maintain the neutral status of the Kingdom in the event of a large-scale European war. Nevertheless, the Government promptly complied with the German Federal orders of April 23 and 28 for the formation of a contingent. The motive behind these resolute measures may have been certain vague plans for a solution of the Schleswig-Holstein question by means of a military alliance with Prussia. The project was

discussed in detail by Vedel in a letter of May 3, 1858, to Bülow in Frankfurt. The plan was quite unrealistic and never came beyond the paper stage, as the war was soon over. In Sept. 1859 the Government issued three patents establishing the exemption of Holstein and Lauenburg from the Council of State (Rigsrådet).

Under the stress of difficulties in its internal policy, the Hall Government had to resign at the end of Nov. 1859, to be succeeded by the Rottwitt Government, with Baron Blixen-Finecke as Foreign Minister. The latter's behaviour towards Vedel was extremely hostile, because Vedel stood for National Liberalism. During December and January Blixen-Finecke effected several changes of personnel inside the Ministry for Foreign Affairs, and was also planning to dismiss Vedel, but he failed because, on Rottwitt's death in Feb. 1860, a new Hall Cabinet took over.

Chap. V. The efficiency of the new cabinet was decisively handicapped owing to differences of opinion between Hall and Bishop Monrad, his Minister for Home Affairs. But the change of governments meant an increase in Vedel's influence: he now had the experience necessary, and on the appointment of Quaade, head of the 2. Department, to the envoyship at the Hague in April 1860, Vedel took over the post as leader of the entire Foreign Ministry. By means of an extensive correspondence with the envoys he kept them informed of the intentions of the Government, and he tried to utilize foreign newspapers for pro-Danish agitation in the Schleswig-Holstein Question.

In March 1860 the situation was aggravated by a Germanic Diet decree that the Holstein Provincial States were to be entitled to pass or reject all bills proposed in the Council of State. In addition, a new Common Constitution was demanded, in which all provinces were equally represented. The Government procrastinated, protesting at the same time against the interfering of the German Federation with the problems of Schleswig, the latter province being outside its authority. The protest did not, however, prevent a debate in the Prussian Chamber of Deputies on Danish Government endeavours in aid of Danism in Schleswig. Hall, voicing energetic protests in official notes, was backed up by Vedel in a series of anonymous articles in the »Dagbladet«. But all this was of no avail because neutral powers, particularly Britain, took a critical view of the administration of Schleswig. In July and August 1860 Paget, the British envoy, tried to obtain favours for

the German minority through negotiations with Hall. The concessions which Hall – to the mortification of Vedel – was able to give were too slight, however, to satisfy anybody, and a British attempt to bring about direct Danish – Prussian negotiations failed. Concurrently, the attitude of the German Federation was growing increasingly critical of Denmark, and by 1861 it was threatening with an active measure: the occupation of Holstein and Lauenburg by Federal German troops, if Denmark failed to comply with the Germanic Diet Resolution of March, 1860.

The threat gave rise to pronouncedly warlike feelings in Denmark but, acting on Vedel's advice, the Government, after stormy negotiations, decided to meet the demands of the Federation by summoning the Holstein Provincial States, in order to submit to them a revised Common Constitution. The Provincial States convened in March 1861. The discussion was largely on the problem whether Holstein's share in the common expenditure had, or had not, been submitted to the States for approval. The Government insisted that this had been done, but the Provincial States (and foreign countries with them) disagreed, and as the Royal Commissioner could not accept the views of the Government, the Provincial States saw proof in this of the correctness of their opinions, and turned down all proposals for a common representation.

It now seemed that the Government was prepared to separate Holstein and Lauenburg from the Monarchy, this being in conformity with the wishes of the majority of the Danish people. As Hall was under considerable pressure from the right wing of his own party, Vedel tried to support him in anonymous newspaper articles. In principle, Vedel supported the cession, but it was not, in his opinion, to be so thorough as to cut off Holstein completely from the Kingdom because of the risk of its becoming a Prussian province, and Schleswig was not to be incorporated with Denmark until its Provincial States asked for it. At the same time, Vedel turned on Monrad, reminding him that the power and responsibility rested with Hall. The decision on the secession of Holstein seemed fully established around the end of April and the first half of May. An unofficial Prussian-Hanoverian proposal for a partition of Schleswig was rejected as impracticable. On May 17, Hall gave a favourable reception to a deputation presenting an address which, carrying 71.000 signatures, demanded a constitutional union of Denmark and Schleswig into one Kingdom.

But Hall did not take the decisive step, and during the weeks that

followed, Vedel's irritation and anger at Hall's hesitancy increased. Hall, however, trying to avoid any risk, preferred an attempt to reach a compromise. The opportunity presented itself in June, when, supported by Britain, Prussia proposed that the Danish Government waived its claim for the extraordinary contribution of Holstein to the common expenditure. After some hesitation Hall accepted the proposal on condition that the neutral powers promised to collaborate in finally establishing, prior to the summoning of the Council of State, the status of Holstein within the Monarchy. Vedel strongly opposed such a solution, but after various alterations in the proposal, the Hall Government agreed to remit the extraordinary contribution of Holstein to the 1861-62 budget on condition that Britain promised to assist in bringing about direct negotiations between Denmark and Prussia-Austria. Thus the crisis was brought to an end, but Vedel was vehemently critical of the result, which he found entirely unsatisfactory: he was convinced that the Danish-German negotiations would lead to nothing. His censure was also levelled against Hall himself, with the result that personal relations between them deteriorated further.

Chap. VI. In August and Sept. 1861, being both physically and mentally exhausted, Vedel took his first leave in three years. He spent his holidays in Stockholm, where he called on Fanny Schack, his future wife, widow of the writer Hans Egede Schack, his close friend. The wedding took place in Nov. 1861. Vedel's second marriage came to be of great importance to him because, with her unconventional mind, Mrs. Vedel knew how to make her husband more unorthodox and more accessible to contemporary currents of thought.

In mid-September 1861 a new political situation developed in Denmark: in order to buttress up his tottering popularity, Hall reorganized his government, admitting as Minister for Home Affairs Orla Lehmann, leader of the Right wing of the National Liberal Party. After some troubles, necessitating British assistance, he succeeded, in Oct. 1861, in starting direct negotiations between Denmark and Prussia-Austria. But these talks, which ran on for a year in the form of formal exchanges of notes, soon turned out to be leading to nothing but mutual rejection of arguments.

In debates in the Council of State in Jan. and March 1862, Hall advocated a more active Danish policy in Schleswig, whereas Vedel recommended caution and moderation. The energetic protests of the

German Powers against Hall's new policy justified Vedel's attitude, but at the same time he now believed that time was working for Denmark, so that further developments might be passively awaited. Bernhard Bülow, conversely, maintained that time was running short if Denmark was to obtain a peaceful settlement. The summer of 1862 passed quietly, only interrupted by a Scandinavian students' rally and the visit of the King of Sweden and Norway. King Carl left no doubt that a Scandinavian defensive alliance could not count on Sweden to join. At the end of August, B. Bülow announced that he wanted to resign from Government service, partly for personal reasons, and partly in disappointment with the policy of the Government.

The negotiations on Schleswig and Holstein seemed to have arrived at an impasse, and Lord Russell, deciding to put an end to this state of affairs, issued the well-known Gotha Dispatch of Sept. 24, 1862, in which he proposed, among other things, that Schleswig was not to be represented in the Council of State, and that all extraordinary expenditure bills were to be passed by the Council of State and the respective assemblies in Holstein, Lauenburg, and Schleswig. These proposals, which were quite unacceptable to the Danish Government, were hailed with enthusiasm in Germany, particularly in Prussia, where Bismarck had recently come into power. He seized the opportunity to pin Britain down to her proposal, without losing his own freedom of action. A belief existed, however, in Denmark that Bismarck's accession was an advantage (the belief was shared by Vedel) as his hostile attitude to the Schleswig-Holstein Movement and the Democratic parties in Prussia was well known. It was thought that the Opposition in Prussia would make it difficult for him to take energetic measures against Denmark. This caused the Danish Government to feel able to reject Russell's initiative – a step fully approved of by Vedel.

The situation was now so dark that everything pointed to a war as the only solution. It is possible that the situation of Denmark might have been somewhat less precarious if, in Jan. 1863, the Government had had the courage to exploit the rivalry of Prussia and Austria for supreme power in Germany, by voting in Frankfurt in favour of an Austrian reform bill directed against Prussia. Originally Vedel supported the plan, but at the last moment both he and the Government hesitated, and the envoy was instructed to vote for Prussia, the victor of the division. Had Denmark sided with Austria, the proposal of the latter

nation would have won, to the deepening of the discord between Prussia and Austria.

The Holstein Provincial States convened again on Jan. 24, 1863, without coming any closer to an amicable settlement with the Government. Hall realized how dark the prospects were, and urged by Lehmann who, together with Monrad, had had private talks with Hamilton, the Swedish envoy, he began confidential negotiations with the latter about a Scandinavian defensive alliance. But his overtures, like those of Lehmann and Monrad, were rejected by the Swedes – a fact that caused Vedel few regrets because, unlike Hall, he had no confidence in Sweden's power or inclination to become Denmark's ally.

The hostile attitude of the Holsteiners, together with a growing demand in the Danish population for action which utilized the favourable international situation created by the Polish Revolt, which attracted Prussia's attention to the exclusion of other interests, seemed to make it a possible and necessary step for the Hall Government to take the initiative for a solution of the Holstein question. But the greater part of March elapsed without Hall being able to make up his mind. On March 20, however, Vedel and Krieger succeeded in convincing Hall of the need for action, and on March 30, the Royal Decree of March 30 was issued, which virtually separated Holstein and Lauenburg from the Monarchy. The Government had thus given up its attempts to uphold the political system established in the Treaty of London, and it now proclaimed its intention to bind Denmark and Schleswig more closely together. Vedel fully believed this to be the only solution possible if the constant interfering of the German Federation was to be prevented.

Chap. VII. The Decree of March 30 aroused strong protests from the German powers, but at the time only that. The time had been chosen well. But an attempt – at the instigation of France – to win Austria and divide her from Prussia over the Schleswig-Holstein question met with failure. On the other hand, the Government managed to avoid falling out with Russia when the Western Powers demanded the participation of Denmark in a joint appeal in St. Petersburg in favour of the Polish rebels. On June 18, 1863, the Germanic Diet of Frankfurt passed a declaration demanding the keeping of the 1851–52 agreements, threatening with action in case of non-fulfilment.

This new threat found Denmark entirely isolated, but in a con-

ference, on July 22, between the Kings of Denmark and Sweden, the latter monarch unexpectedly and voluntarily promised to furnish an auxiliary force of 20.000 men for the defense of Schleswig. Manderström, the Swedish Premier, felt the King's offer to be a commitment, and in negotiations during the next month between Hall, Manderström, Hamilton, and Vedel, a draft defense treaty was agreed on, to be submitted by Manderström to his Government. Vedel looked upon the scheme with a great deal of scepticism, and was soon proved justified in this. On Sept. 8, 1863, a Swedish Cabinet Council revealed strong opposition, the outcome being that the Swedish military aid was made conditional on British and (or) French participation. As this was out of the question, the plan was doomed, to all intents and purposes. By the middle of Sept., information had been received in Copenhagen through a letter from Hamilton to Hall, as to what had happened on Sept. 8, but both Hall and Hamilton still hoped against hope. Additional warnings against optimism came from the Danish envoy in Stockholm, who had not taken part in the negotiations. The doubts of the Swedish Government as to the advisability of an alliance by treaty were communicated officially to Hall on Oct. 13. But as Manderström made no unequivocal retraction, Hall was still hoping for a result. In Frankfurt, Britain tried to avert the Federal decision on active measures if Denmark failed to comply with the German demands, but Britain's move was in vain, and she resorted to exerting pressure on Denmark – again with no tangible result. But now Bismarck, breaking his passiveness of the spring and summer, proposed that Denmark should make certain concessions in the Common Budget. In return for this, he would try to avert the forcible execution. The Government agreed to this, hoping to win the support of Bismarck. Nobody realized that Bismarck's initiative was motivated by an intention to lull the Danish Government into false confidence until it had cut off its own retreat by passing the new Common Constitution for Denmark and Schleswig which was now being debated in the Council of State. Immediately on the passing of the Constitution, on the evening of Nov. 13, Bismarck showed his hand by lodging a protest at once. In 1863 Vedel admitted that Bismarck had hoodwinked the Danish Government: in his old age he denied it.

Simultaneously with the Prussian protest, the position of Denmark was aggravated by the death, on Nov. 15, 1863, of King Frederik VII, which brought up the question of the succession to the whole of the

Kingdom. Under the 1852 Treaty of London, the right of succession of Prince Christian had been recognized by the Great Powers, but the German Federation and the Schleswig-Holsteiners refused to recognize him as the Sovereign of Schleswig-Holstein.

The accession of the new King also caused Sweden to announce officially that the defense treaty plans had to be shelved. This was no surprise to Vedel who thought that, to all intents and purposes, Denmark would have chosen the same policy even without the hopes of Swedish and Norwegian aid. The crisis overstrained the nerves of Hall and Vedel, causing a clash between them at the end of November, which led to a definite break.

Russia, Britain, and France made a final attempt to avert war by bringing pressure to bear, on Dec. 20, 1863, on the Danish Government to make it repeal the new constitution. But Hall, being convinced that the Great Powers would not guarantee an arrangement that was acceptable to Denmark, refused to give in. This caused an internal crisis which led, on Dec. 28, to the dismissal by the King of the Hall Government: Monrad was entrusted with the formation of a new government. After great difficulties he succeeded, on Dec. 31. At one time Vedel was a likely candidate for the Foreign Minister's office, but Paget, the British envoy, advised against it, because he thought him too intimately associated with Hall's policy. Instead, he suggested Quaade, the envoy to Berlin who, after being recalled to Copenhagen, agreed to take over the Foreign Ministry. Vedel, remaining confident under the shadow of war, was sure that Monrad's government would soon be supplanted by a National Cabinet headed by Krieger, his friend and fellow-partisan.

Chap. VIII. The first three months of 1864 constitute one of the least known periods in Vedel's life: all sources are silent. The reason may be that the political and military upheaval had paralyzed his will-power beyond the bare necessities of official work. Monrad's collaboration with Vedel seems to have gone better, to begin with, than was to be expected. When Quaade and Krieger went to England in the early days of April to represent Denmark at the London Conference, where neutrals and belligerents were to attempt an agreement over Schleswig and Holstein, Vedel stepped into the foreground again. At the instigation of the King, he was appointed Secretary General of the Ministry of Foreign Affairs, in order to strengthen his position in

his relations with Monrad. The latter opposed the appointment, as did Quaade.

Alone, Vedel took it upon himself to work out the instructions to the Danish delegates. Differences between his views and those of Monrad came out in several instances. Vedel realized more clearly than did Monrad the necessity of an armistice during the Conference. Moreover, Vedel preferred a line of division in Schleswig farther north than Monrad's, the latter wanting to retain the Dannevirke as the military frontier of the Kingdom – and Vedel was generally prepared to make wider concessions. Finally, Vedel believed in the possibility of keeping together the entire Monarchy by means of a personal union between Denmark and North Schleswig on one side, with Holstein and South Schleswig.

On the initiative of the Germans, the opening of the Conference was postponed for a fortnight, until April 25, 1864. In the meantime the Germans captured the important fortifications at Dybbøl. This defeat became a turning-point in Vedel's life: from now on he had no faith in Denmark's military fortunes. In spite of the defeat and the pressure of work, he neither lost heart nor his capacity for work, for as he was virtually Denmark's Foreign Minister, he was feeling useful.

During the period between April 25 and May 9, the delegates in London were discussing whether an armistice should be called. Vedel favoured the armistice, whereas Monrad was against it, as he believed in the navy and the blockade. Nevertheless he had to yield to the pressure of the Conference, and a one-month armistice was ordered on May 12, but only after Denmark had evacuated her last fortified point in Jutland. Negotiations as to practical detail were about to begin, but now the German Powers refused to recognize the Treaty of London as a basis for negotiation. The Danish delegates protested, although not very energetically. After only two sessions the Conference seemed on the point of breaking up. As far back as the end of April, however, France had advanced a new unofficial proposal for an agreement that entailed a splitting-up of Schleswig with absolute secession of the pro-German, Southern part, together with Holstein and Lauenburg. Krieger supported this plan, and in early May Monrad and Vedel followed suit. In the middle of May the British Government accepted the plan, and on May 18, Quaade and Krieger requested authority to accept. But now Vedel – probably under the King's influence – changed his

stand and returned to the idea of a personal union involving a partition of Schleswig. On May 20 Dotezac, the envoy of France in Copenhagen, submitted the plan of the Western Powers to the King and Monrad. This made Vedel change his mind again, in spite of the fact that the King opposed the plan – an attitude that was brought out clearly in the Cabinet Council sessions of May 23 and 24, during which it was only with the greatest difficulty that Monrad made the King agree to the partition, on the condition that the line of partition was not laid farther north than at Slien–Dannevirke.

In a letter of May 23 to Krieger, Vedel accepted this partition, but at the same time he discussed the possibility of rejecting Russell's proposal if Krieger could point to a better solution, to be advanced in case the Tories came into power. The partition plan of the Western Powers was officially submitted by Russell on May 28. The German Powers would not yield beyond a dividing line from Åbenrå to Tønder, although Bernstorff, the Prussian delegate, privately recommended a line from Flensburg to Tønder. Nevertheless the Danish Government accepted Russell's proposal as constituting the widest concession it could make. At the same time, the armistice was prolonged until June 25.

After recalling Otto Plessen, the Danish envoy in St. Petersburg, around the middle of June, the King, being highly dissatisfied with the Cabinet Council decision of May 24, tried to effect a change of cabinets in order to bring the Conservative adherents of the Entire Monarchy (the »Helstat«) into power, but nobody cared to assume the responsibility, and Monrad continued in office. On June 12, Russell changed his proposal: a neutral arbitrator was to decide on a new line of partition in Schleswig. This proposal was turned down by the Cabinet Council on June 16. The King, agreeing with the Cabinet, added a demand that a personal union of Denmark with the Duchies was to be created if the Slien Line project proved abortive. The rejection was also supported by Vedel, who was drifting away from the partition plan towards a return to the Royal proposal of a personal union. When the government crisis came into an acute stage on June 17, Vedel undertook to sound the possibilities of the King's plan, now modified into a personal union with a division of Schleswig at Tønder–Flensburg. On June 18, he cabled the plan to Quaade and Krieger, both of whom rejected it. Because of his vacillation Vedel undoubtedly contributed to making Monrad's position difficult, apart from reducing

the chances of arriving at a compromise on the basis of the proposal of the Western Powers.

The final decision was made in the Cabinet Council on June 20, 1864. There, contrary to all constitutional practice, Monrad left the decision to the King. The latter rejected the plan – according to later reports by Vedel, the King had received a call from Paget on that morning, who privately advised a rejection of the arbitration proposal in the hope of effecting the overthrow of the British Government and bringing the Tories into power. In the Conference meeting on June 22, Denmark voted against Russell's proposal and so broke up the Conference. Hostilities were recommenced four days later, and on June 29 the Prussians occupied the island of Als. This meant that the war was lost, and on July 8 the Monrad Government had to resign. Three days later, a government was composed which consisted of Conservative politicians. Vedel feared that this change-over would cost him his position, but his experience and talents could not be spared. There is the further possibility that the King was backing him.

Neither Vedel nor the Government had any decisive influence on the peace conditions. Denmark had to bow to the dictates of Prussia and Austria, ceding Schleswig together with Holstein and Lauenburg, i. e. two-fifths of her territory with one million citizens, including 200.000 who were pro-Danish. Vedel did not cease hoping, however, that a »Third Act to the Drama« would come, giving back to Denmark North Schleswig including Flensburg. On the other hand, he saw no profit in getting back parts of North Schleswig if the frontier was laid at Åbenrå–Tønder: he feared that this »useless stump« would soon be Germanized. This lack of confidence in the ability and will of the North Schleswigers to maintain their Danish culture and sympathies, shows how far away he was from the aspect of native culture in the struggle for Schleswig.

Although Vedel was reluctant to discuss the events of 1864, and appears to have carried on his work in the Foreign Ministry with unabated energy, there can be little doubt that the defeat and its humiliations dealt him a blow from which he never recovered.

NOTER OG HENVISNINGER

FORKORTELSER

- Actstykker:** Actstykker angaaende Hertugdømmerne Holsteens og Lauenborgs Forfatningsforhold. Trykt som Manuscript for Rigsraadets Medlemmer: 3. Samling September 1859, 4. Samling Januar 1862, 5. Samling April 1863, 6. Samling September 1863, 7. Samling Juni 1864.
- A. P. P. I-V:** Die auswärtige Politik Preussen band I-V.
- Blue Book:** Correspondence respecting the affairs of the duchies Schleswig and Holstein 1860-61, 1863, 1864. Udgivet i London 1862, 1863 og 1864.
- Bricka:** Brickas biografiske Lexicon.
- D. B. L.:** Dansk biografisk Leksikon.
- Hedin:** Einar Hedin: Den skandinaviske alliansfrågan 1857-1863. Intill Utriksdalkonferensen. Stockholm 1953.
- H. T.:** (Dansk) Historisk Tidsskrift.
- Krieger:** Andreas Frederik Kriegers Dagbøger 1848-1880. Bind I: Januar 1848-6. Novemb. 1858. Bind II: 15. November 1858-2. December 1863. Bind III: 3. December 1863-31. Juli 1866. Udg. København 1920-1921.
- Neergaard:** Niels Neergaard: Under Junigrundloven Bind II. Kbhvn. 1916.
- RA.:** Rigsarkivet.
- UM.:** Udenrigsministeriet.
- UJ.:** Udenrigsministeriets Journal. Numrene findes i aktpakkerne »Den holstenske Forfatningssag« III-VIII og »Londonkonferencen« XXX a.
- Vedels trykte beretning:** Peter Vedel: Danmarks Udenrigspolitik fra Sommeren 1862 til Foraaret 1863. Udg. ved V. Sjøqvist 1953. Særtryk af »Jydske Samlinger« ny række bd. 2 hæfte 2.
- Vedels uddrag:** Peter Vedels egenhændige Uddrag af Depêcher fra de danske Gesandter 1861-64. Tillige brugt som dagbog 1862-63. I Vedels privatarkiv XI.

KAPITEL I

Vedels utrykte erindringer er hovedkilden til vor viden om tiden før november 1847 og til perioden 1852-57. De vil i de følgende blive flittigt citeret, og deres værdi bør derfor omtales nærmere. Erindringerne, der går til foråret 1863, hvor optegnelserne standser brat midt på en side, er nedskrevet omkring 1901. Dette fremgår af indledningen, hvor Vedel siger, at han nu er 77 år gammel. De har ikke været bestemt for offentligheden og egner sig heller ikke dertil, da de er skrevet for den nærmeste familie. Under udarbejdelsen har Vedel kunnet støtte sig til et betydeligt materiale af samtidige breve, dagbøger, avisudklip etc., som han ofte henviser til. Dette materiale har været større end det, der nu findes i hans privatarkiv, men hvor meget, der er gået tabt, er det ikke muligt at sige. De afsnit, der kan kontrolleres ved hjælp af andet materiale bl. a. fra offentlige arkiver, har vist sig i alle hovedtræk at være korrekte. Nogle steder er kronologien ikke helt rigtig, og enkelte udtalelser og vurderinger finder ikke støtte i det samtidige materiale, men disse og andre punkter vil blive nærmere omtalt i de følgende noter. Taget som helhed stemmer erindringerne vel overens med, hvad vi ved fra anden side, og de må derfor betegnes som et vigtigt kildekrift. Om deres værdi for perioden 1858-63 vil der senere blive gjort rede.

Side 10

De vigtigste biografiske artikler for 1911 om Vedel er følgende: »Illustreret Tidende« 10/12-1893 ved Alex Thorsøe. »Dannebrog« 25/8-1899, »Nationaltidende« 30/8-1899, »Berlingske Tidende Aften« 31/8-1899, »Illustreret Tidende« 10/1-1904. »Brickas biografiske Lexicon« bd. XVIII, s. 30 ff. 1904, ved Niels Neergaard.

Nekrologer etc. findes i »Nationaltidende Aften« og »Berlingske Tidende Aften« 4/2-1911, »Riget«, »Politiken«, »Vort Land«, »Børsen« 5/2-1911. »Illustreret Tidende« 12/2-1911 ved Erik Arup, »Ugens Tilskuere« 24/2-1911 ved Niels Møller, »Gads danske Magasin« marts 1911 ved Erik Henriksen. »Tilskueren« bd. XXVIII s. 230 f, 1911 ved Marcus Rubin, »Historisk Tidsskrift« 8. Rk. III s. 199 f, ved Aage Friis. I »Politiken«s kronik den 26/11, 3/12 og 10/12-1942, i »Nordisk Tidsskrift« 1943 s. 241 f, samt i »Dansk Biografisk Leksikon« bd. XXV s. 200 f, 1943 har Aage Friis skildret og vurderet Vedels liv og indsats.

I memoirelitteraturen findes Vedel bl. a. omtalt i Neergaards »Erindringer 1854-1894«, i Just Johan Holtens erindringer »I dansk og ægyptisk Statstjeneste«, i H. H. L. Schwanenflügel »Livs-Fragmenter« og i E. Reventlows erindringer »I dansk tjeneste«.

Vedels politiske gerning omtales i Neergaards værk »Under Junigrundloven« (se index), men hans navn nævnes – bortset fra et enkelt sted – først i de hæfter, der udkom efter Vedels død. I sin anmeldelse af Neergaards værk omtaler Aage Friis i H. T. 9. rk. 1. bd. 1918, s. 106 og 109 f. Vedels betydning for dette værks fremkomst.

I følgende historiske skildringer af perioden 1858–79 indtager Vedel en fremtrædende plads: »Den danske Regering og Nordslesvigs Genforening« bd. I–III, 1921–1948 af Aage Friis (se især bd. I s. 26 f.) »Danmark ved Krigsudbrudet Juli–August 1870« af Aage Friis, 1923. I lidt omarbejdet form er denne bog gengivet i »Den danske Regering og Nordslesvigs Genforening« bd. III. »Skandinaviens Kulmination« af Aage Friis, 1936. »Skandinavisk Stræben og svensk Politik omkring 1860« af Erik Møller. »Den skandinaviske Alliansfrågan 1857–1863« af Einar Hedin, 1953. »Jyske Samlinger«. Ny række 2. bd. 4. hæfte og 3. bd. 1., 2. og 3. hæfte, 1954–1956 af Erik Møller og V. Sjøqvist.

En del af Vedels breve og beretninger er trykt i »Danske Magazin« 7. rk. 3. bd., 1940. (Brevveksling med Krieger og Monrad). »Aktstykker og Breve«, bd. I–VI, 1921–1948 ved Aage Friis, en aktsamling til »Den d. Reg. og Nordslesvigs Genf.« »Jyske Samlinger«. Ny række 2. bd. 2. hæfte, 1952, ved V. Sjøqvist. (Vedels beretning 1862–1863). »Scandia« bd. XXIII hæfte 1, 1955–56, ved Erik Møller. (Vedels beretning om Karl XV og hans rejse 1861).

Side 11

Neergaards artikel: Bricka XVIII s. 307 f., Neergaards privatarkiv: breve fra Vedel 15/4 og 10/6-1904.

Friis udtalelser: Nordisk Tidsskrift 1943 s. 251–52, jvf. D. B. L. XXV s. 200 f.

Side 12

Slægten: D. B. L. XXV s. 177 f., Hauch-Fausbøll: Slægtehaandbogen s. 1177 f., »Slægttavle over Hovedlinjen efter Anders Sørensen Vedel«, udg. 1901.

P. A. Wedel: D. B. L. XXV s. 214, Klingmann og Tofte: Skaarup Seminarium 1803–1903, Kirkehistoriske Samlinger 4. rk. IV s. 359, Vedels erindringer s. 1 f., P. A. Wedels privatarkiv (i P. Vedels privatarkiv).

Side 13

S. H. A. Wedel: Bricka XVIII s. 311, Vedels erindringer s. 4 f., breve til sønnen 1847–1858. Om faderens tungsind: se P. Vedel til faderen 22/1-1848 og Frans Vedel til Peter V. 8/7-1851 samt udateret brev fmtlg. fra 1851.

Side 14

Vedel siger i sine erindringer s. 5, at faderen ikke var, »hvad man kalder et godt Hoved«.

Nicoline J. Wedel: Vedels erindringer s. 8 f., hendes breve til sønnen 1847–1850.

Side 15

Søskende: Wibergs Præstehistorie III s. 263, Ahrends: Gejstligheden i Slesvig og Holsten fra Reformationen til 1864, bd. II s. 352, Hauch-Fausbøll: Biografiske Notitser om Studenterne fra 1855, D. B. L. XXV s. 216.

Frederik Stoud: Bricka XVI s. 473.

Barndommen: Vedels erindringer s. 9 f., folketælling 1845, Klædebo Kvarter, Nørregade 239.

Side 17

Skoletiden: Vedels erindringer s. 15 f., H. Lund: Borgerdydsskolen i København 1787–1887, s. 124 f., (Einar Andersen) Østre Borgerdydsskole 1787–1937, s. 56 f.

Side 17

Michael Nielsen: H. Lund: s. 140 f., V. Ammundsen: Søren Kierkegaards Ungdom, Universitetets Festskrift 1912, s. 68 og 75 f., Vedels erindringer s. 15 f., Vedels dagbog 16/9-1850.

Side 19

Kammerater: Vedels erindringer s. 16 f., Emil Vedel: Af mit Livs Erindringer, s. 7 f.

Side 20

Brev til faderen om skolen: 22/1-1848. *Petitum*: Universitetets arkiv nr. 1812. *Eksamen*: Vedels erindringer s. 25 f., Univ. arkiv nr. 1730, 1742 og 1810, J.N. Madvig: Livserindringer s. 78 f., H. Matzen: Kjøbenhavns Universitets Rethistorie 2. Del, s. 167 f.

Side 22

Kongens Livkorps: Vedels erindringer s. 26 f., Hærens arkiv: Kongens Livkorps, protokol nr. 68, Calender for den kgl. danske Armee, bd. 32, 1840. Hof og Statskalenderen 1841 s. 319, »Nær og Fjern« 1878, nr. 298 s. 12 f., H. Matzen s. 141 f.

Studieår: Vedels erindringer s. 31 f., Univ. arkiv nr. 1286 og 1731. Lektionskataloget 1841-46, *Petitum* til embedseksamen: Univ. arkiv nr. 1292. Vedel hævder såvel i sit *petitum* som i erindringerne, at han deltog i prof. Larsens forelæsninger over procesret 1841-42, men dette bekræftes ikke af protokollen over deltagerne i forelæsningerne: Univ. arkiv nr. 1731.

Krieger og Schack: Vedels erindringer s. 31 f., Vedel til Peter Estrup 30/8-1844.

Side 23

Estrup, Stampe og Emil Vedel: Vedels erindringer s. 26 f., Th. Thaulow: Jacob Brønnum Scavenius Estrup, s. 18. Emil Vedel s. 13. Peter Vedel hævder i erindringerne, at han kun læste med Emil Vedel det sidste halve år før eksamen, men deres fælles brev til Gustav Brock 14/7-1845 (Brocks privatarkiv i R. A.), hvori de takker for hjælp i vinteren og foråret 1844-45, viser, at Emil Vedel har ret i de 2 år.

Side 25

Aagesen: Vedels erindringer s. 37, Bricka I s. 15 f.

Breve til og fra Estrup: 251, 5/9, 2/10-1844, 29/8-1846 og 26/9-1847.

Side 26

Religion: Valdemar Vedel: Minder fra det gamle Rosenvænge, i »Mit Hjem« bd. II s. 46 f., 1912. Frans V. til Peter V. 12/6-1849. Kun een gang er der i Vedels papirer fundet udtryk for en religiøs indstilling, nemlig efter hans første hustrus død i 1857, jvf. side 54.

Kierkegaard: Ammundsen i Univ. Festskrift 1912 s. 68 og 123.

Side 27

Embedseksamen: Vedels erindringer s. 34, Univ. arkiv nr. 1303. Emil Vedel s. 16.

Side 28

Prisoppgaven: Universitetets Festskrift 1846 s. 66. Vedels erindringer s. 34, Emil Vedel s. 16.

Vinteren 1846-47: Vedels erindringer s. 42.

Sommeren 1847: Vedels erindringer s. 44 f., Rigmor Bendix: Carlo Dalgas, s. 58 f.

Side 29

Guldmedaljen: Universitetets Festskrift 1847 s. 36-37.

Side 30

Stipendium: Samling af de for Universitetets Legater gjældende Bestemmelser, 1890 s. 557 f., Vedels erindringer s. 49.

Billedet findes i Rigmor Bendix bog om Carlo Dalgas s. 70. Vedels erindringer s. 49.

KAPITEL II

Side 31

Berlin: Vedel Til Schack 4/11-1847, Schacks privatarkiv i Vedels arkiv, Vedel til forældrene 18/11-47, Vedels erindringer s. 50.

Sølvbryllup: Moderen til Vedel 4/11-1847, Vedel til forældrene 14. og 22/12-47, faderen til Vedel 29/12-47, V. Holm til Vedel 16/11-47. Vedels erindringer s. 53.

Side 32

Schack-Krieger: Vedel til Schack 4/11-47, 22/12-47, 13-29/1-48, Vedel til faderen 15/2-48.

Forfatning-Slesvig: Vedel til Schack 29/1-48, til faderen 29/1, 15/2 og 22/2-48, til Frans Vedel 31/1-48. Det er sandsynligt, at Vedel i det slesvigske spm. har været under påvirkning af Schack, selvom han endnu ikke bifaldt tanken om en deling, idet Schack allerede før krigen agiterede for sine ideer, se H. E. Schack: Om Slesvigs Deling, 1849, forordet.

Side 33

Fremtidsplaner: Vedel til faderen 22/2 og 10/3-48. Faderen til Vedel 4/3-48.

Side 34

Oprøret i Berlin: Vedel til forældrene 14/3, 19/3 og 22-25/3-48. I sine erindringer s. 53 f., hævder Vedel, at han sympatiserede med soldaterne og ikke med befolkningen, men dette bekræftes ikke af brevene, hvori han snarere giver udtryk for en vis beundring for oprørernes mod.

Side 35

Lehmann-hjemrejse: Orla Lehmanns privatarkiv afd. C, optegnelser nr. 13. Vedels erindringer s. 58 f. Dagbogsoptegnelser 6/5-49.

Side 36

Militærtjeneste: Vedels erindringer s. 63, R. Bendix: Carlo Dalgas s. 72, Emil Vedel s. 17, Vedel til Schack 2/5, 16/5 og 26/5-48 samt udat. brev, Schack til Vedel 19/4-48, Love og Anordn. 1848 23/9.

Ansøgning om fritagelse: Justitsministeriets 4. (2.) Departement, journal 1848 nr. 2224, Stadsarkivet: 2. Secretariats Referatsprotokol juni-dec. 1848 brevnr. 1513-1514. Fl. Dahl: C. G. Andræs. Taler i Udvalg, bd. I s. 26, Erik Henriksen i Gads danske Magasin 1911 s. 362.

Side 38

Brud med vennekredsen: Vedel til forældrene 15/5-49, Vedel til Schack 16/5 og 26/5-48, Vedels erindringer s. 61 f.; i dagbogen 12/5-49 skriver han ligesom på trods: »Nu levvel Tydskl., nu gaar det til Frankrig, men jeg efterlader dig mine gode Ønsker, du er et flinkt Land!« I rejsedagbogen 30/8-50 fortæller han om en samtale med familien Dalgas' onkel, som »jeg kom godt ud af det med, mærkelig nok var Udgangen paa Conversationen, da han hørte mit Navn.«

Krieger: Vedel til Schack 2/5 og 16/5-48, Vedel til Krieger 24/6 og 30/6-48, trykt i Danske Magazin 7. rk. 3. bd. s. 46 f.

Side 39

Finansministeriet: Vedels erindringer s. 63, Finansministeriet, Expeditionssekretariatets alm. Journal 1849 nr. 314. Studieplanen findes i Vedels privatarkiv, efterladte optegnelser 1849-97, nr. 1.

Afrejsen: dagbogen 5/5-49.

Side 40

Paris: dagbogen 14/5 f., 20/6 f., 29/7 f., 1849, Vedel til forældrene 15/5-49, til Schack 30/5 og 5/7-49. Frans Vedel til Peter V. 11/7-49. Emil Vedel s. 20 f., dagbogen 3/8, 3/9 f., 15/11 og 15/12-49, 3/1 f.,-50. Brøchner til Vedel 7/8, 25/8, 30/10-49, 10/1, 10/2-50.

Side 41

Diplomat: faderen til Vedel 10/7, 10/10-49. I sidstnævnte brev siger faderen, at hans gl. yndlingside om diplomatiet havde fået ny næring fordi Bille (fmtlg. Chr. Høyer B., UM. s fg. direktør) havde spurgt så interesseret til sønnen og rådet ham til at lære ordentlig fransk. Faderen til Vedel 30/10-49, dagbogen 15/10-49, 6/2-50.

Side 43

Politik: dagbogen 4/7 f.,-50. H. E. Schack: Om Slesvigs Deling s. 19 og 22 f. Det er sandsynligt, men ikke bevist, at Schack har været inspireret af svogeren Andræ, jvf. Dahl: Andræs Taler bd. I s. 19. Om Madvig se H. T. 5. rk. 4. bd. s. 320, 340 f. og Poul Bagge: Johan Nicolai Madvig, et mindeskrift, I s. 78 f.; Schack til Vedel 8/6-49 og udat. fmtlg. juli 49. Vedel til Schack 5/7-49.

Side 44-45

Schweiz-Italien: rejsedagbogen 26/7-26/10-1850. Vedel til forældrene 19/8-50, Brøchner til Vedel 14/8-50, Emil Vedel s. 22 f.

Side 45

Lektoratet: faderen til Vedel 3/9-50. Ved nytårstaflet 1850 havde S. H. A. Wedel truffet kultusminister Madvig, der interesseret havde spurgt til sønnen og beklaget hans fravær, da man havde brug for ham til at »overtage de Functioner ved det Juridiske Facultet, der ikke bliver besørget under Larsens, Kriegers og Halls Fraværelse i Rigsdagen.« Jvf. faderen til Vedel 5/1-50 samt 18/5-50. Vedel til faderen 1/10-50, til Krieger 1/11-50, trykt i Danske Magazin anf. st. s. 76, faderen til Vedel ?/10-50, Frans Vedel til V. 30/10-50, Vedel til faderen 19/11-50, faderen til Vedel 4/12-50. Vedels erindringer s. 72 f., E. Henrichsen: Gads danske Magasin 1911, s. 363, Vedel til Neergaard 15/4-1904 i Neergaards privatarkiv.

Side 47

Byrssel: dagbogen 15/11 f.-50. *Hjemkomst:* dagbogen 18/12-50, 1-3/4-51.

Side 48

Ansøgning: Kirke- og Undervisningsministeriet: Universitetets Referat og Resolutionsprotokol 1 L (1849-53), brevnr. 957/58-1851. Selve ansøgningen mangler, medens Kalls to ansøgninger ligger som bilag. Om Kall se D. B. L. XII s. 315. Vedel siger i sine erindringer s. 72 f., at når han endelig gik ind på at melde sig som ansøger, skyldtes det bl. a., at der ikke var andre kvalificerede ansøgere.

Side 49

Foråret og sommeren 1851: dagbogen 26/4, 20/5, 23/(5)f.-51. Schack til Vedel 22/4-51, Frans Vedel til V. 8/7-51 og udat. brev fmtlg. foråret 1851, Vedels erindringer s. 73 f. Vedel til Krieger 30/6-51.

Forelæsninger-professorat: Univ. arkiv nr. 1731, lektionskataloget 1851-57. Vedel til Neergaard 15/4-1904, Neergaards privatarkiv, dagbogen 4-5/1-52. Vedels erindringer s. 74 f., ansættelsesbrev og gageforhøjelser se Vedels privatarkiv: sager af mere personlig art 1846-1900. Vedel til Krieger 11/3-58, Danske Mag. anf. st. s. 111.

Side 50

Giftermål: Vedels erindringer s. 75 f. For årene 1852-57 svigter det samtidige materiale næsten fuldstændigt. Kun få breve findes samt to rejsedagbøger 1853-54, der intet indeholder af betydning.

Side 51

Politiske ideer: Vedel til Balbianco 8/4-51, i Vedels arkiv: brevvox. med fremmede diplomater. Balbianco til Vedel 20/8-51, Vedels arkiv, div. III. Vedels optegnelser 20/5-1870, i efterladte optegn. 1849-97, Vedel til O. Plessen 6/2-62 i Plessens arkiv. E. Henrichsen i Gads danske Magasin 1911 s. 368. Vedel til Schack 13/2-58.

»Kjøbenhavnsposten«: 7/4, 11/4 og 12/4 1855, Vedels erindringer s. 74.

Side 52

C. N. David: Vedels erindringer s. 96. *Hustruens død:* Vedels erindringer s. 78. *Udenrigsministeriet:* Vedels erindringer s. 78, Vedel til Neergaard 15/4-1904, Neergaards privatarkiv. *Michelsen:* J. J. Holten: I dansk og ægyptisk Statstjeneste s. 66.

Side 53

Quaade og Skrike: Fru Andræs dagbøger III s. 8 og 24, Vedels erindringer s. 78-79.

Side 54

Orlov og Afrejse: Vedels erindringer s. 79. Kirke- og Undervisningsministeriets 3. Expeditionskontor: indk. Sager i B 5, Vedel til faderen 19/3-58, dagbogen 29/1-58, Kriegers dagbøger I s. 249.

KAPITEL III

Også for tiden 1858-63 er Vedels erindringer en vigtig kilde, men dog langt fra af samme betydning som i den foregående periode. For det første fordi kildematerialet fra anden side er mere righoldigt, og for det andet fordi hans erindringer nu i betydelig grad er præget af antipatier mod forskellige personligheder, først og fremmest Blixen-Finecke, hvilket farver hele fremstillingen. Desuden bedømmes de politiske begivenheder på baggrund af erfaringerne efter 1864. At erindringerne ikke når længere end til foråret 1863 skyldes formentlig den øjen-svaghed, der ramte ham under udarbejdelsen af artiklerne til »Tilskueren« om D. G. Monrad.

Side 56-57

Den svenske professor Nilsson-Stjernquist har i sin fortræffelige bog »Tillkomsten av 1866 års grundlov« s. 166 ff fremsat den interessante teori, at ordene om den »forfatningsmæssige forbindelse« kun tog sigte på ændringerne og indskrænkningerne i de forskellige landsdele forfatninger og ikke på selve udformningen af fællesforfatningen. Efter min mening kan dette ikke være rigtigt, fordi skabelsen af »den forfatningsmæssige forbindelse mellem samtlige landsdele til et samlet monarki« ikke kunne gennemføres ved den rent *negative* handling at ændre og indskrænke landsdelenes forfatninger. Den fremtidige forbindelse (Verbindung) mellem monarkiets enkelte dele kunne kun ske ved en *positiv* handling, nemlig ved en fællesforfatning. Iøvrigt forekommer det mig, at Bluhmes udtalelser i Landstinget d. 2/2-1852 og i Folketinget d. 9/3-1852 om at udkastet til en fællesforfatning ville blive forelagt Rigsdagen, er så kategoriske, at en bortforklaring ikke er mulig. Se Rigsdagstidende, Landstinget 1851/52 sp. 1963 og Folketinget 1851/52 sp. 5137, jvf. Nilsson-Stjernquist s. 170.

Side 62

Bülows: dagbogen 2/2-58, Danske Magazin anf. st. s. 103, 105 og 106, Svensk Historisk Tidsskrift 1946 s. 36 f.

Side 63

Halls introduktionskrivelse: Vedel til faderen 16/2-58. Skrivelsens indhold kendes ikke, da den ikke er fundet i Bülows, Dirckinck-Holmfelds eller UM.s arkiver. *Vedels stilling*: Danske Mag. anf. st. s. 108. *Hall og skandinavismen*: fru Andræs dagbøger III s. 29. *Blixens mission*: fru Andræs dagbøger III s. 42 f., 210 f., Krieger I s. 238 f. Danske Magazin 6. rk. 2. bd. s. 367 f., Danske Magazin 7. rk. 3. bd. s. 105 f.

Side 64

Holstenske opposition: Krieger I, s. 248. Vedels samtale med B: Danske Mag. 7. rk. 3. bd. s. 103 ff., Vedel til faderen 16/2-58.

Side 65

Zimmermann: Danske Mag. anf. st. s. 106. Brev til Schack: 12/3-58 og 13/2-58

Side 66

Dirckinck-Holmfeld: Vedel til Schack 19/3-58, til faderen 16/2 og 19/3-58. Danske Mag. anf. st. s. 108, 112. Krieger I s. 254.

Side 67

Bismarck: »Preussen im Bundestag III s. 135, Neergaard II s. 163, fru Andræs dagbøger III s. 149. Breve til Krieger: Danske Mag. anf. st. s. 113-114. jvf. s. 120. Vedel til faderen 19/3-58 og 1/5-58. Desprez: Danske Mag. anf. st. s. 110-114, Krieger I s. 269, Vedel til Schack 19/3-58, til faderen 19/3-58.

Side 68

Grimur Thomsen: Ungern-Sternbergs indb. 20/1-58, i R. A. Krieger I, 267. Dockum og Dasent: Danske Mag. anf. st. s. 122, 126 f., Vedel til faderen 1/5-58, til Schack ca. 17/5-58. Hall: Schack til Vedel 19/4-58.

Side 69

Krieger: fru Andræs dagbøger III s. 63, Vedel til Schack 27/4-58. Brevet til Krieger: Danske Mag. anf. st. s. 123, Vedel til faderen: 1/5-58. Manglende erfaring Vedel til Schack 12/3-58, til faderen 1/5-58, jvf. Vedel til Bülow 31/12-61, i B.s affotogr. arkiv i RA.

Side 70

Hjemrejse: Vedel til Schack 17. el. 24/5-58. Brevet til Krieger: Danske Mag. anf. st. s. 127. Udnævnelsen: kgl. forestilling 26/7-58, UM. arkiv, Krieger I s. 327. Udnævnelsen fulgtes af et pudsigt efterspil, idet han kun fik rang i 3. klasse nr. 3, skønt han i kraft af sin titel havde ret til 2. klasse nr. 9. Måske skyldtes dette et vidtgående hensyn fra Halls side over for de gamle veltjente embedsmænd i ministeriet. Vedel tog dog dette med sindsro, thi han lagde aldrig større vægt på den slags ting, men den letbevægelige Krieger kom i harnisk og mistænkte ligefrem Hall for »med beraadet Hu (at have) bedraget P. Vedel for den ham tilkomne Rang, « fru Andræ III s. 246.

Side 71

Vedels erindringer s. 82. Plessens brev 25/5-58 til Quaade i dennes privatarkiv, Ungern-Sternbergs indb. 30/7-58 i RA.

Side 72

Udenrigsministeriets lokaler: J. J. Holten: I dansk og ægyptisk Statstjeneste s. 123 f., jvf. s. 57. Christian Elling: Amalienborg-Interiører, Kbhvn 1945.

Side 73

UM.s embedsmænd: Vedels erindringer s. 82 ff. F. F. Bruun: Udenrigsministeriet 1770–1870, Hof- og Statskalenderen 1858 og 1859. Idag er der ansat ca 325 mennesker i udenrigsministeriet.

Side 74

Skrike: Ungern-Sternbergs indb. 30/7-58, Plessen til Quaade 25/8-58. I Skrikes breve til Quaade (i dennes privatarkiv) får man et levende indtryk af hans had til Vedel. *Grimur Thomsen:* Vedel til Schack 17. el. 24/5-58, Ungern-Sternbergs indb. 20/1-58 i RA., Krieger I s. 267, Vedels erindringer s. 82 f.

Side 77

Vedels stilling: Danske Mag. anf. st. s. 127.

Hall: Vedels erindringer s. 87, 112 f., Vedels »Politiske Dagnotater« 1859, i »Efterladte Optegnelser« 1849–97.« Krieger I s. 353.

Side 79

Marcus Rubins nekrolog over Vedel, trykt i hans »Mænd og Bøger« s. 73.

Side 80

Vedel og Krieger: fru Heiberg til Krieger 22/6-64, i »J. L. Heiberg og A. F. Krieger. En Samling Breve« 1. bd. s. 317. Krieger I s. 341, fru Andræs dagbøger III s. 65. Nordisk Tidsskrift« 1893 s. 587 (Vedels artikel om Krieger). Vedels »Politiske Dagnotater« 1859, Troels G. Jørgensen: A. F. Krieger s. 22–23 og 32.

Side 81–82

Vedel i UM. august 1858: Den kgl. resolution af 3/9-58 om indholdet af Dmks. svar til Forbundet er for 1. halvdel vedk. skrevet af Skrike, medens sidste halvdel er skrevet af Vedel, UJ. 1729 b.

Vedel og regeringens politik: brev til faderen 7/4-58, til Schack 27/4-58, til Krieger 1/5-58, trykt i Danske Mag. anf. st. s. 121 f.

Halls politik: Krieger I s. 305, 310 f., fru Andræs dagbøger III s. 65 f., Hall til Lehmann 26/7-58, i »Orla Lehmanns Papirer« s. 167.

Andræs politik: Krieger I s. 314–315.

Side 83

Kriegers stilling: fru Andræs dagbøger III s. 65, Krieger I s. 317.

Vedels stilling: under samtalen med van Dockum i maj 1858 havde Vedel udlagt regeringens program således: »Altsaa helst Fællesstat hvis den kan faaes med en ordentlig Constitution, derunder naturl. dansk Ligeberrettigelse. Kan det ikke skee, maa man lade sig *paatvinge* Adskillelsen og med det samme højtideligt anerkjende Slesvigs Ikkeincorporation, (for Slesvigs Skyld) og løse Baandene mellem Slesvig og Holsteen«, i Danske Mag. anf. st. s. 125, jvf. Vedel til Schack 13/2-58, gengivet s. 66.

KAPITEL IV

For tidsrummet november 1858 til april 1863 findes et meget vigtigt kilde-skrift i Vedels beretning om Danmarks udenrigspolitik. Den er affattet i januar-februar 1862 og i sommeren 1863. Den bygger dels på de officielle danske og udenlandske aktsamlinger dels på gesandternes indberetninger. Vedels beretning har dels sin værdi i den klare og overskuelige måde, hvormed den meget udviklede udenrigspolitiske situation skildres (ledsaget af mange og lange citater), dels i omtalen af de synspunkter regeringen Hall anlagde. Vedels egne meninger kommer derimod ikke til orde. De må søges i hans dagbogsoptegnelser og privat-korrespondance. Den direkte anledning til beretningens udarbejdelse synes at have været Halls ønske om at holde rigsrådet underrettet om den udvikling, der havde fundet sted i det slesvig-holstenske spørgsmål siden november 1858. Den blev egenhændig udarbejdet af Vedel og overgivet til rigsrådet i februar 1862, se Vedel til Bülow 6/2-62, i B.s affotogr. privatarkiv i RA. Senere har han formentlig til eget brug ført den op til kort tid efter martskundgørelsen 1863. Se nærmere herom i indledningen til »Peter Vedel: Danmarks Udenrigspolitik fra Sommeren 1862 til Foraaret 1863«, udgivet som særtryk af »Jyske Samlinger« på Universitetsforlaget i Aarhus 1953.

Side 85

Kundgørelsen af 6/11-1858: 3. Samling af Actstykker ang. Hertugd. Holsteens og Lauenborgs Forfatningsforhold, Ungern-Sternbergs indb. 8/11 og 29/12-1858 i RA.

Oriolla: A. P. P. I s. 81, 113 fodnoten og 114, jvf. »Preussen im Bundestag« III s. 448 ff.

Vedel til Bülow: 14/12-58, Bülows affotogr. privatarkiv i RA.

Side 86

Bekendtgørelsen 23/12-58: Vedel til Bülow 11/1-59, Krieger II s. 11, s. 14-16, UJ 1829s.

Cirkulæreskrivelsen af 6/1-59: UJ 1829 o, Krieger II s. 19, A. P. P. I s. 196 + fodn. Vedel til Bülow 18/2-59, Aage Friis: Den danske Regering og Nordslesvigs Genforening med Dmk. I s. 28.

Side 87 f

Halls standpunkt: Hall 10/3-59 til Uebel A. P. P. I s. 314. Gortschakow til Ungern-Sternberg 16/3-59, Ungern-Sternberg til Gortschakow 9/4-59 i RA.

Side 89

Holstenske kontingent: Tr. Fink i »Jyske Samlinger«, ny række 1. bd. 2. hæfte s. 93 ff. Vedel til Bülow 6/6-59.

Danmark og Forbundet: »Meddelelser til Rigsraadet ang. Monarkiets Stilling under den italienske Krig«, 1859 s. 2 ff. UM.s arkiv alm. korrespondancesager litr. N, Neutralitet, pk. 2. En mere indgående diskussion af hele denne episode har fundet sted mellem redaktør Erik Møller og forfatteren i »Jyske Samlinger«, ny række, 2. bd. hæfte 4 og 3. bd. hæfte 1, 2 og 3.

Side 90

Holsten og Preussen: Vedels beretning s. 6, jvf. Krieger II s. 22.

Vedel til Bülow 18/2 og 14/3-59. Rygter om Dmk, og Frankrig: 9/5 demeneredes de også i Berlin, se Neutraliet pk. 2, UJ 2049 d.

Vedel til Bülow: 3/5-59, koncept i Vedels privatarkiv.

Side 92

Hall-Manley: »Jyske Samlinger«, ny række 2. bd. hæfte 4, s. 277-78.

Balans opfattelse: A. P. P. I s. 580.

Side 93

Bülow's mening: Bülow til Vedel 25/5-59, i Vedels privatarkiv.

Manderstrøm: Hedin s. 27, indber. fra Wulff Scheel-Plessen 18/5 og 21/5-59 i pakken Neutralitet, jvf. Erik Møller: Skandinavisk Stræben og svensk Politik omkring 1860, s. 93 og 95.

Karl (XV): Krieger II s. 31, Schack til Vedel 8/6-59.

Side 94

Holland og Danmark: »Meddelelser til Rigsraadet 1859« s. 2 ff.

Vedels brev til Bülow: 6/6-59, jvf. »Meddelelser til Rigsraadet 1859« s. 3 og 7. Om Monrads og Fengers optagelse i regeringen mente Balan dog, at den ikke lovede godt, se A. P. P. I s. 580.

Side 96

Sveriges formidling: UJ 1946 p og 2151 c-d, Vedels beretning s. 8 f. Maase til Vedel 24/7-59, i Vedels privatarkiv.

Preussens politik: A. P. P. I s. 728-29 + fodnote og s. 797-800.

Meddelelsen til Forbundet: UJ 2151 h-æ, Bülow's off. indb. 6/11-59.

Side 97

Mehemet Alis besøg: Krieger II s. 34.

Krieger: Vedels efterladte optegnelser 1849-97, notater og diverse afskrifter 1858-97, i Vedels privatarkiv.

Blixen-Finecke: Krieger II s. 84, Vedels erindringer s. 83 f. Om Blixen som minister, se Erik Møllers artikel i Festskriftet til Linvald s. 263 ff. Blixens brev til Vedel findes i Vedels privatarkiv: breve fra andre brevskrivere.

Side 99

Quaade: Krieger II s. 97, UJ 2350. *Depêchen af 9/12:* UJ 2350, Krieger II s. 102 f., Neergaard II s. 352 f., Erik Møller: Skandinavisk Stræben etc. s. 99. *Depêchen* afsendtes først 21/12-59. Det er aldrig blevet helt klart, hvad Blixens inderste tanke var med at sætte prins Christian på denne uriaspost. Vedel mente (se erindringerne s. 102 f.), at Blixen ville kompromittere prinsen i danskernes øjne og derved bane vej for en dynastisk union mellem Sverige-Norge og Dmk. i hvilken prins Chr. skulle nøjes med at være hertug i et delvis udskilt Holsten. Da prinsen begyndte at vakle, søgte Blixen at lægge pres på ham ved at sende ham et brev – Svogerbrevet –, der i begyndelsen af januar 1860 offentliggjordes i

»Berlingske Tidende«. Statholderplanen vakte en vis velvilje i Preussen ligesom Blixens person, men snart begyndte man at få mistillid til ham på grund af hans upålidelighed, se A. P. P. II s. 5–6, 70 fodnoten, 69–70. Om Ungern-Sternbergs mistillid, se hans indb. 25/11-59 i RA.

Monrad: Krieger II s. 110, jvf. Vedels erindringer s. 106.

Blixen og Vedel: Krieger II s. 113, Vedels erindringer s. 106 f.

Side 100

Udkast til kgl. resolution: findes i Quaades privatarkiv B, div. sager. Det daterer sig fra 1860, fmtlg. januar. Udkastet blev aldrig renskrevet og sendt til resolution, hvorfor det hverken findes blandt UM.s samling af kgl. resol. eller i kabinetssekretariatets arkiv. Jvf. Vedels erindringer s. 106.

Side 101

Den kgl. forestilling: omtales i Vedels erindringer s. 107, jvf. Krieger II s. 112. Da den heller ikke nåede længere end til udkastet, findes den hverken i UM.s eller kabinetssekret. arkiv.

Quaade og Grimur Thomsen: Krieger II s. 113 og 131, Vedels erindringer s. 106. Vedels evt. afskedigelse: Vedels erindringer s. 107.

Side 102

Dockum: Krieger II s. 95. Krieger omtaler, at Blixen havde tænkt at lade ham afløse Dockum. Det er ikke muligt at verificere denne oplysning. Vedels erindringer s. 104–106, UJ 2289 d, g, h, Vedels privatarkiv: Aktstykker og Afskrifter til Tidshistorien 1857–64: Blixens Ministerium, Festskrift til Linvald s. 272. Dirckinck: Krieger II s. 18, Vedels erindringer s. 104 f., Dirckinck-Holmfelds privatarkiv i RA, Festskrift til Linvald s. 271–72. Andre gesandter: Vedels erindringer s. 104, Festskrift til Linvald s. 274. Monrad og Ungern-Sternberg: sidstnævntes indb. 23/2-60.

Side 103

Kriegers stilling: Vedels erindringer s. 111.

KAPITEL V

Side 104

Hall-Monrad: Vedels erindringer s. 111.

Side 105

Vedel: erindringerne s. 95; direktørposten: Krieger II s. 165–167.

Quaade: Vedels erindringer s. 112. Q. udnævntes til ministerresident i Haag og Bryssel pr. 1/4-60, men flyttedes i oktober s. å. til Berlin som gesandt. Quaade til Vedel 19/6-60, heri takker han Vedel for godt kammeratskab, Krieger II s. 161, Scheel-Plessen til Quaade 15/4-60, i Quaades privatarkiv.

Side 106

Dockums brev: 4/6-59 i Vedels privatarkiv. *Korrespondance* med gesandterne: O. Plessen til Vedel 1/7-60, Moltke-Huitfeldt til Vedel 17/5-60, Scheel-Plessen til Vedel 11/12-60, Torben Bille til Vedel 27/2-61, alle i Vedels arkiv. Vedel til Quaade 30/8-60, i Q.s arkiv.

Pressen: se navnlig Vedels breve til og fra Quaade, C. E. Sick, Dirckinck-Holmfeld og Bille-Brahe.

Side 108

Sommeropholdet: Vedels erindringer s. 96.

Prins Frederik: Vedels erindringer s. 125 f.

Slesvigs stænderforsamling: Vedels beretning s. 27, Bülow tillagde også Blixen en stor del af skylden for forværringen, B. til V. 27/2-60.

Side 109

Forbundsbeslutningen: actstykker 4. samling s. 22 f., UJ 2444, 2472.

Det danske svar: vedtaget i statsrådet den 3/3, Krieger II s. 154 f.

De tre muligheder: Vedels beretning s. 31, Vedels notater om begivenhederne i 1860; actstykker 4. samling s. 24 f.

Side 110

Forhandlingerne i Frankfurt: Vedels beretning s. 293 og s. 32.

Ungern-Sternberg: hans indb. 19/3-60.

Side 111

Protesten: actstykker 4. samling s. 47 ff, Krieger II s. 171, Vedels erindringer s. 113.

Side 112

Artiklerne i »Dagbladet« findes også som særtryk udg. 1860.

Side 113

Udtalelser 1861: Vedels privatarkiv, noter om 1860, s. 9-11. I indb. fra Moltke-Huitfeldt 30/5, Bille 6/6 og O. Plessen 9/5-60 mente Vedel at finde udtalelser, der viste den gode virkning af Dmk.s demarche, men disse udtalelser er i virkeligheden ret intetsigende.

Regenburg: Vedels erindringer s. 114.

Plessen: indb. 3/3-60, jvf. Balans indb. 2/6-60, A. P. P. II s. 450.

Paget: Blue Book 1860/61 s. 60, Neergaard II s. 424.

Side 114

Dansk forslag: UJ 2828a Hall til Bille 11/7-60.

Engelsk svar: Blue Book 1860/61 s. 69-70, actstykker 4. samling s. 107.

Vedel til Krieger: Danske Mag. anf. st. s. 131 og 133.

Side 115

Vedel til Bille: UJ 2828 d-e.

Dansk forslag: Blue Book 1860/61 s. 71-72, actstykker 4. samling s. 104-107, Vedels beretning s. 59-60, Vedel til Krieger 21/7-60 i Danske Magazin anf. st. s. 130.

Russell: Blue Book 1860/61 s. 79, 89, actstykker 4. samling s. 113.

Oldenburg: actstykker 4. samling s. 135, Vedels beretning s. 51-52.

Bülow til Vedel: 29/6, 2/10, 22/10, 17/11 og 23/12-60.

Side 116

Skrive til Quaade: 13/10-60 i Quaades privatarkiv.

Vedel til Quaade: 22/9-60, i Quaades privatarkiv.

2.-3. januar 1861: Vedel beretning s. 70, Vedel til Regensburg 3/1-61 i Regensburgs arkiv (kgl. bibl.), Vedel til Quaade torsdag aften 3/1-61, Vedel til O. Plessen 4/1-61 i Plessens arkiv, Krieger II s. 189-190, UJ 2830 f.

Side 117

Anordningerne af 9/1-61: Vedel til Quaade 3/1, til Plessen 4/1. Blue Book 1860/61 s. 118 f., Neergaard II s. 440 f.

Forbundsbeslutningen: actstykker 4. samling s. 146 og 154 f., Bülow til Vedel 10/1-61, jvf. B.s off. indb. 17/1 og 18/1.

Rustninger: Generalstabens værk om 1864 s. 40 f., Vedel til Quaade 13/1-61, til Plessen 18/1-61.

Side 118

Gesandterne: Quaade til Vedel 20/1-61, Bülow til V. 21/1-61, Plessen til V. 1/12-60. Krieger II s. 191 skriver, at Bülow finder sig roligt i eksekutions-truslerne, men dette er en misforståelse af B.s brev til Vedel 9/1-61.

Plessen: Vedel til Plessen 28/1-61, Vedel til Quaade 2/2-61 og til Plessen 2/2-61.

Side 119

Forhandlingerne 7.-19. februar 1861 kendes fra Vedels samtidig, hastigt nedskrevne, lapidariske referat, der findes i hans »efterladte optegnelser 1849-97« og fra Kriegers dagbog II s. 197-202. Krieger har i sit referat undladt at nævne, at han ved det 1. møde selv var med, og hvilket standpunkt han indtog, men dette fremgår klart af Vedels notater.

Curierne: se Beilage zur holsteinische Stände-Zeitung 1859 s. 168. Vedels og Kriegers referater stemmer næsten overens ang. Monrads forslag. Vedels er dog mere udførligt og har tilføjelsen om Preussen og lige stor repræsentation for Holsten, Slesvig og kongeriget.

Side 120

Monrads slutbemærkning: Krieger II s. 197-98. Invalidekontoret lå i nærheden af Overskoledirektørens kontor.

Lehmann: Krieger II s. 199. I Vedels referat står: »H(alls) Tanke om at supplere sig med Lehm., i alt Fald efter Forhandl. med Stænderne«.

Side 121

Mødet 16/2: jvf. Vedel til Quaade 18/2-61.

Hall til Lehmann: 24/2-61 i »Orla Lehmanns Papirer« s. 186 f.

Side 122

Forslagene ang. Holsten: Vedels beretning s. 96 f., Bülow's depêcher 9/3, 11/3 og 28/3-61, Holst. Ständezeit. 1861 1. Beilagenheft.

Oldfux: citeret efter Neergaard II s. 455. Dagbladet 13/3-1861.

Statsrådet 2/3-61: Vedels referat, Krieger II s. 202.

§ 13: Holst. Ständezeit. 1861 1. Beilagenheft, Vedel til Quaade 6/3 og 15/3-61, jvf. »Dagbladet« 15/8-61, Vedels beretning s. 80-82, Vedels erindringer s. 117.

Side 124

Raasløff: Holst. Ständezeit. 1861 spalte 173-74, 197, Vedels beretning s. 82 ff. Hall overtog indtil videre ministeriet for Holsten.

Stændermødets afslutning: Holst. Ständezeit. 1861 spalte 206, Beilagenheft II nr. 1. Vedel til Plessen 22/3-61, Til Quaade 6/3, 15/3.

Gesandterne: Scheel-Plessen til Carl Plessen 14/3, 21/4 samt 11/3-61, Scheel-Plessens arkiv på Sierhagen pk. 3. Bülow til Quaade 19/3-61, Quaades arkiv, Quaade til O. Plessen 26/4 og 3/5-61, Plessens arkiv i RA.

Side 125

Krigsrytterne: UJ 2835 b.

Rustningerne: Generalstabens værk s. 40-41 og 95. Den nye russiske gesandt baron Nicolay udtalte sig meget nedsættende om den danske hær og flådes kampkraft, se dennes indb. 14/4-61 i RA.

Regeringsforhandl.: Krieger II s. 207, Vedel til Quaade 20/4-61. Når tanken om en international mægling afvistes, skyldtes det især frygten for, at Preussen skulle betinge sig en for Dmk. uheldig forhandlingsbasis, se Vedel til Quaade 20/5 og 27/6-61.

Kritik af Hall: »Orla Lehmanns Papirer« s. 193.

Side 126

Vedels artikel findes i hans arkiv: Diverse Sager III. Den er udateret, men må efter indholdet være skrevet kort efter 11/4-61. Fru Vedel har på en lille vedlagt seddel skrevet: »En Artikel til »Aftonbladet« af Peter«. Det har ikke været muligt at finde den i bladet for månederne april-juni 1861. Måske er den aldrig blevet offentliggjort, men Vedels betragtninger er ikke mindre interessante af den grund.

Side 127

Artiklen om Monrad findes blandt »efterladte Optegnelser 1849-97«. Den er renskrevet af en af UM.s skrivere forsynet med enkelte rettelser af Vedel. Også den er udateret, men må efter indholdet være fra foråret 1861. Den er forgæves eftersøgt i »Dagbladet« og »Berlingske Tidende«. Monrad var på dette tidspunkt udsat for stærke presseangreb, se Krieger II s. 209.

Hall-Monrad: Krieger II s. 209, Vedels erindringer s. 118.

Kgl. forestilling: UJ 2836 h, bifaldet 27/4-61. På dette tidspunkt var også Sverige og England for udsondring, jvf. »Diplomatiska handlingar« s. 8 ff og Blue Book 1863 s. 87, Vedels beretning s. 104 f.

Side 128

Schleinitz forslag: Quaades indb. 3/5 og 10/5-61, Bülow's indb. 25/5, Krieger II s. 210, Vedels beretning s. 101 f., UJ 2836 e, Vedel til Quaade 10/5 og 20/5-61.

Delingstanken: i sin beretning s. 101 f. afviser Vedel at betragte det tyske forslag blandt »de egentlig alvorligere«. I omtalen af det svenske memorandum af 29/3-61 skriver han: »det paavises klart og skarpt, hvorfor en Deling af Slesvig er umulig«, jvf. Diplomatiske handlingar s. 14 ff. Vedel til Quaade 27/6-61. Vedels erindringer s. 120-21. Man fristes til at afslutte det her gen-
givne citat med ordene: og rådgivere til at vejlede dem.

Side 129

Deputationen 17/5: Dagbladet 18/5, UJ. 2836 b bilag II.

Notitsen: skrevet bag på UJ 2835 ø.

Side 130

Quaade: brev af 20/4-61 fra Vedel; *Krieger*: Danske Mag. anf. std. 134.

Side 131

Lehmann: 2/6-61 til Hall i »Orla Lehmanns Papirer« s. 201.

Henv. til England: Vedels beretning s. 111.

Side 132

Schleinitz forslag: jvf. actstykker 4. samling s. 164. Første gang denne tanke dukker op, er i Vedels brev til Quaade 10/2-61.

Billes indb. 10/6-61.

Paget: Blue Book 1863 s. 120 ff., Vedels beretning s. 115 f.

Side 133

Paget-Vedel: Blue Book 1863 s. 140-41. Vedel til Quaade 27/6-61.

Paget-Vedel: Blue Book 1863 s. 142-44, jvf. actstykker 4. samling s. 194. I sin indb. 4/7-61 skrev baron Nicolay, at Vedel var manden »qui possède toute la confiance du President du Conseil«.

Side 134

Paget-Hall: Blue Book 1863 s. 146 f., jvf. actstykker 4. samling s. 195. Vedel til Quaade 10/7-61.

Side 135

Udkastet 18/7-61: UJ. 2944.

Svaret 20/7-61: UJ. 2944, Vedels beretning s. 121. Vedel til Q. 20/7.

Side 136

Svaret 26/7-61: UJ. 2944, jvf. actstykker 4. samling s. 196-197. Det første udkast er helt og holdent skrevet af Hall, medens det er usikkert, hvem der har givet svaret den sidste afpudsning; Vedel er det i hvert fald ikke.

Vedel-Krieger: 14/8-61 i Danske Mag. anf. st. s. 136.

Side 137

Vedels erindringer s. 128.

Kritik af Hall: »Fædrelandet« 12/8 og »Dagbladet« 14/8, jvf. Danske Mag. anf. st. s. 135, »Orla Lehmanns Papirer« s. 202.

Krieger: se dennes brev til Lehmann marts 1862, Kriegers arkiv.

Forbundet og gesandterne: Vedels beretning s. 122 f., O. Plessen til Vedel 11/8-61, Bülow til Vedel 6/8 og 12/8-61, Quaade til V. 26/7.

Halls mening se: »Orla Lehmanns Papirer« s. 204.

Side 138

Halls tale blev holdt i rigsrådet den 15/4-62, Rigsraadstidende 1862 spalte 2717-18.

KAPITEL VI

Side 139

Fru Heiberg: Johanne Luise Heiberg og A. F. Krieger. En Samling Breve 1860-1889. Bd. I 1860-1864, s. 6 og 26. Vedels navn nævnes ikke i det første brev, men der kan ikke være tvivl om, at det er ham, der hentydes til.

Side 140

Vedels besøg: Vedel til Krieger 14/8 og 22/8-61, trykt i Danske Mag. anf. st. s. 136 og 138, fru Heiberg til K. 18/8-61, Breve s. 33.

Side 141

Wendela Hebbe og hendes børn: H. Dixelius-Brettner: »Signe Hebbes minnen«, Stockholm 1919. Bjørnstjerne Bjørnson skrev engang om et af Fanny Vedels digte: »en virkelig digter har skrevet det«, se S. H.s minnen side 268, gengivet s. 270. Også andre af fru Vedels digte findes i denne bog, men hovedparten ligger utrykt i Vedels privatarkiv.

»*Pfantasterne*«: Vedels erindringer s. 97.

Side 142 f

Skildringen af Fanny Vedel bygger på Vedels erindringer s. 96-99 og 121-124 samt fru Andræs dagbøger III s. 77, 104 og 124.

Side 144

Fru Heibergs breve til Krieger: se bind I s. 63, 64, 66, 129, 172-73 og 203, jvf. Valdemar Vedel i »Mit Hjem« s. 46.

Side 145

Lehmann: Vedel til Quaade 19/9-61, Vedels erindringer s. 119, »Orla Lehmanns Papirer« s. 210, Vedel til Quaade 17/10-61.

Side 146

Bernstorff: Vedels beretning s. 127, Quaade til Vedel 21/10-61.

Side 147

Forhandlingerne: Vedel til Quaade 25/9-61, actstykker 4. samling s. 211, Quaade til Vedel 21/10-61, Vedels beretning s. 145 f.

Danmarks svar: Vedels beretning s. 147 f., Vedel til Quaade 15/11-61.

Preussen-Østrigs svar: actstykker 5. samling s. 7 ff.

Regeringens reaktion: Vedels beretning s. 153.

Side 148

Det danske svar: actstykker 5. samling s. 13 f., UJ 2947 m, Vedels beretning s. 155 f., Vedel til Quaade 30/12-61, Vedel til Bülow 31/12-61, Bülows affotogr. arkiv i RA. Den 21. oktober 1861 blev Vedel udnævnt til ekstraordinær assessor i højesteret. Denne stilling var i reglen blot en tom ærestitel, da disse assessorer aldrig kom til at fungere i retten, men netop i årene 1856-60 blev 4 ekstraordinære assessorer udnævnt til ordinære højesteretsdommere. Den sidste af disse 4 var Krieger. Det er derfor muligt, at Vedel har ladet sig udnævne for derigennem at have en retrætepost, såfremt hans stilling i UM. blev uholdbar.

Vedel til Quaade: 3/1-62.

Side 149

Sponeck: Vedel til Bülow 14/1-62.

Trontalen: Rigsraadstidende 1862, spalte 6-7.

Forfatningsrevisionen: Rigsraadstidende 1862 spalte 7-8.

Side 150

I. A. Hansen: Rigsraadstidende 1862 spalte 991-92, 1045. Neergaard II s. 512 gør opmærksom på, at dette forslag ikke var langt fra at være af samme indhold som Novemberforfatningen.

Vedel til Plessen 6/2 og 26/2-62, Plessenske arkiv.

Preussen-Østrigs svar: actstykker 5. samling s. 20 ff og 33 ff.

Side 151

Danmarks svar: actstykker 5. samling s. 27 f., Neergaard II s. 516.

Vedel til Bülow 25/5-62.

Paget: Blue Book 1863 s. 252. Hele vinteren og foråret 1862 trængte England på for at få Hall til at gennemføre vidtgående reformer i Slesvig, men forgæves, jvf. Blue Book s. 196, 201, 213-14, 224 f., 231 f., 235-36, 240 f., 253 f., jvf. Krieger II s. 240-41. Vedel var enig med Hall i, at reformer var nødvendige, se Vedel til O. Plessen 26/2-62 og til Quaade 4/4-62.

Bülow til Quaade 9/3-62, Q.s arkiv, Quaade til Bülow 13/3-62, B.s arkiv, Bülows officielle indberetning 10/4-62, Bülow til Vedel 9/3-62, Neergaard II s. 557 ff.

Side 152

Blixens intrige: Vedels trykte beretning s. 10-11, Scheel-Plessen til Vedel 10/6, 25/6, 4/7 og 5/7-62, i Vedels arkiv, Blixen til Scheel-Plessen 4/6-62, van der Maases referat 5/6-62, Sierhagen pk 1.

Side 153

Studenter- og kongebesøg: Vedels trykte beretning s. 13–14, Hedin s. 49 ff.

Manderstrøm: Vedels trykte beretning s. 15, Vedels uddrag s. 127, Vedel til Krieger 23/8-62, trykt i Danske Mag. anf. st. s. 141, Hedin s. 53–54.

Forgæves forhandlinger: Vedels trykte beretning s. 16–18, Vedels uddrag s. 155: Halls og Vedels korrespondance med Blome 1861/62 findes i Vedels privatarkiv.

Bülows afskedsansøgning var dateret 22/8-62, jvf. Bülow til Vedel 24/8-62. Vedels uddrag s. 127, Vedels trykte beretning s. 19, Vedel til Krieger 9/9-62 Danske Mag. anf. st. s. 143 f., Bülow til Vedel 14/9-62, Hall til Bülow uden dato, i B.s arkiv, Bülow til Hall 31/8-62 i Vedels arkiv, Bülow til Plessen 16/10-62 i Plessens arkiv. Dirckinck-Holmfeld blev Bülows efterfølger, skønt Vedel foreslog O. Plessen eller Krieger, se Vedels uddrag s. 127 og Danske Magazin anf. st. s. 143.

Side 154

Preussen-Østrigs svar: actstykker 5. samling s. 71 ff, Vedels trykte beretning s. 21–22, Vedel til Quaade 14/9-62, Quaade til Vedel 22/9-62.

Side 155

Gotha-depêchen: Blue Book 1863 s. 305 f., actstykker 5. samling s. 84 ff., Vedels trykte beretning s. 24–26. Baron Nicolay omtalte i sin indb. 10/9-62, hvor praktisk uigennemførlig en 4-delning var.

Side 156

Morier: Erich Eyck: Bismarck I s. 553–54.

Russell: A. P. P. III s. 66. Paget udtalte senere (Blue Book 1864 s. 3) at Russell, da han på rejsen til Coburg opholdt sig i Bryssel, havde meddelt ham hovedindholdet af sit kommende forslag.

Morier: Vedel til Quaade 22/10-62, Quaade til Vedel 2/11 og 6/11-62. Q. benægtede Moriers indflydelse. Vedel havde tidligere haft Morier mistænkt for antidansk virksomhed, se Vedel til Gyldenchrone 10/3-59, Vedels privatarkiv, Krieger II s. 265.

Side 157

Falbe: til Vedel 26/9-62, jvf. officiel indb. 24/9-62, Falbe til Vedel 4/10-62, jvf. Vedels trykte beretning s. 25.

Depêche til Bille: UJ. 2952 t, actstykker 5. samling s. 110, Vedels trykte beretning s. 25.

Initiativ: Vedels uddrag s. 157, jvf. Nicolays indb. 22/10-62, Falbe til Vedel 6/10-62, Hall til Vedel 7/10-62, Vedels trykte beretning s. 26. *Ploug:* Vedels uddrag s. 157.

Side 158

Udlandet: Vedels trykte beretning s. 27–30, Blue Book 1863 s. 308 f. Nicolays indb. 16/10-62.

Bismarck: A. P. P. III s. 52, Eyck I s. 556, Quaade til Vedel 10/11-62, UJ 2953 a, Krieger II s. 265, fru Heiberg og Kriegers brevveksling I s. 171, Vedel til Quaade 23/10-62, Vedels trykte ber. s. 33 f.

Side 159

Danmarks svar: UJ 2952, Blue Book 1863 s. 314 f., actstykker 5. saml. s. 87 f., Vedels uddrag s. 156, Hall til Vedel 7/10-62, Vedels trykte beretning s. 38.

Side 160

Svar til Preussen og Østrig: actstykker 5. samling s. 91 ff. Vedels trykte beretning s. 38 ff.

Quaade: A. P. P. III s. 82-83. *Bismarck:* A. P. P. III s. 90 og s. 133.

Fr. gesandter: Hedin s. 63-64, Vedels uddrag s. 158.

Side 161

Vedels bedømmelse: hans trykte beretning s. 55, jvf. uddrag s. 160. Vedel håbede desuden på opposition i Parlamentet og Whigministeriets fald, se Vedel til Dirckinck-Holmfeld 8/1-63, i dennes arkiv.

Frankfurt: Eyck I s. 435 f og 447 f, Vedels trykte beretning s. 67-69, Vedel til Dirckinck 8/1 og 14/1-63, Dirckinck til Vedel 12/1, 17/1 og 14/4-63.

Side 163

Holstenske stænder: Vedels trykte beretning s. 56-58, jvf. uddrag s. 162, Neergaard II s. 579 ff.

Vedels uddrag s. 164, Krieger II s. 280, Vedels trykte beretning s. 58, Vedel til Quaade 5/3-63.

Side 164

Monrad-Lehmanns forhandl. Friis: Skandinavismens Kulmination s. 11 f. Hedin s. 69 f. I Vedels uddrag, der tillige er en slags dagbog fra sommeren 1862 til februar 1863, nævnes intet om Monrad-Lehmanns forhandl. Vedel troede, at Lehmanns initiativ skyldtes den svenske bondestands resolution af 23/1-63 om nærmere skandinavisk samarbejde, jvf. uddrag s. 128. Om Vedels ref. af Halls samtaler med Hamilton se Vedels trykte beretning note 61. Hedin s. 75 f, Friis: Skand. Kulmination s. 34.

Side 165

Vedels stilling: se uddrag s. 145, jvf. note 61 til trykte beretn.

Side 166

Fru Heibergs brev: se brevveksling I s. 169.

Sveriges svar: Vedels trykte beretning s. 63-65, Vedel til Quaade 5/3-63.

Side 167

Vedel og Sverige: Vedel til Scheel-Plessen 5/12-63, Sierhagen pk. 3. Vedels beretning, de pågældende citater findes trykt i Scandia XXIII hæfte 1 s. 120 f., 128 f., og i Hedin: Sverige-Norge och Preussen 1860-63, s. 174, 183, 203-04. Jvf. Vedel til Quaade 4/2-61.

Side 168

Holstenske stænder: Ständezeit. 1863 s. 188 og 444 og 472, bilag II s. 21, 125 og 321. Vedels efterladte optegnelser 1849-97, Vedels trykte beretning s. 65.

Verset om Hall: Fru Heibergs og Kriegers breve I s. 150.

Landstingsadressen og Casinomødet: Neergaard II s. 609-10.

Side 169

Sverige-Englands stilling: Vedels trykte beretning s. 64–65, Hedin s. 55 ff.
Preussen-Østrig-Frankrig: Vedels trykte beretning s. 65 og 69, Vedel til Quaaade 4/4-63, Quaaade til Vedel 27/3-63.

Side 170

Ministeriets forhandl.: Krieger II s. 288–90, Vedels trykte ber. s. 66.

Side 171

Samtalen med Hall: Krieger II s. 292–93, Vedels trykte ber. s. 66. Der er to afvigelser i Kriegers og Vedels referater: K. siger at samtalen fandt sted den 20/3, Vedel at det først var efter – muligvis selve den – »nogle og tyvende Marts«. Det må imidlertid erindres, at Kriegers notat i dagbogen er samtidig med begivenhederne, medens Vedels beretning tidligst kan være skrevet i sommeren 1863. Den anden afvigelse er vigtigere, idet Vedel ikke nævner sig selv (eller Krieger), men blot skriver: »en Samtale bragte ham« (Hall) etc. Af Kriegers dagbog fremgår det imidlertid, at både K. og V. deltog i denne samtale, og deres noget lapidaidariske referat deraf stemmer da også overens bortset fra, at Vedel som den udenrigspolitiske expert ikke nævner hensynet til Casinomødet og den off. mening i Dmk. og i stedet for Russell taler om »Udlandet i det Hele«. Da Vedel i sin beretning om Dmks. udenrigspolitik 1858–63 overalt holder sin egen person ude, jvf, note 61 til den trykte beretning, er der intet mærkeligt i, at han også gør det ved denne lejlighed.

Hamilton: Hedin s. 99–100. Hedin mener, at den ref. samtale enten kan hentyde til Hamiltons og Halls forhandling den 24/3 eller til »en annan person f. ex. Vedel själv«, men lader spm. stå åbent.

Martskundgørelsen: Neergaard II s. 613 ff.

Side 172

Vedel: efterladte optegnelser 1849–97, politiske notater 1854 ff.

KAPITEL VII

Omkring 1902 begyndte Vedel at udarbejde en fortsættelse af beretningen om Danmarks udenrigspolitik 1858–1863. Han begyndte dog ikke, hvor den første del holdt op, nemlig i april 1863, men derimod i januar samme år. Det har formentlig været hans hensigt at føre skildringen op til Londonkonferensens afslutning 1864, hvorved han ville have givet en samlet beretning om begivenhederne fra 1858 til 1878, men han nåede kun frem til april 1864 og fik slet ikke omtalt Londonkonferencen. Årsagen til den pludselige standning var – som for erindringernes vedkommende – sandsynligvis den øjensvaghed, der ramte ham under udarbejdelsen af artiklerne om D. G. Monrad. Beretningen bygger foruden på de officielle danske og udenlandske aktsamlinger tillige på de historiske værker, der da var fremkommet om denne periode. De synspunkter, der anlægges, er for en væsentlig del bestemt af erfaringerne efter 1864, og denne beretning har derfor ikke samme værdi som den samtidige skildring af tiden 1858 til 1863. Se nærmere herom i indledningen til den trykte del af Vedels beretning 1862–63.

Side 174

Martskundgørelsen: Neergaard II s. 619 ff, Vedels beretning s. 281; Vedels notat fra foråret 1863 citeret s. 172 er måske tænkt som et indlæg i debatten om rigsrådet skulle vedtage en ny forfatning for Slesvig.

Tyske protester: actstykker 6. samling s. 8 ff., UJ 2956 a-d, Bismarck til Balan 16/4-63 i A. P. P. III s. 481, Dirckinck-Holmfeld til Hall 17/5-63 i Vedels arkiv.

Bernstorff: A. P. P. III s. 446, Bismarck ibid. s. 466, Quaades indb. 19/4 og 20/5-63.

Side 175

Udlandet: Neergaard II s. 645 f., Blue Book 1864 s. 48, Moltke-Huitfeldts indb. 27/4-63, Gortschakov til Nicolay 25/4-63 i RA, Vedels beretning s. 284. *Balan:* A. P. P. III s. 552.

Østrig: Moltke-Huitfeldts indb. 27/4-63, Vedels beretning s. 286 f., jvf. Eyck I s. 479 f. Regeringen var så meget ivrigere efter at foretage denne henvendelse, som den frygtede en østrigsk-fransk tilnærmelse på Dmks. bekostning, se instruks til Moltke-Huitfeldt 20/4-63 UJ. 2956, Dirckinck-Holmfeld til Hall 25/4-63 i Vedels arkiv, jvf. UJ. 2955 o.

Side 176

Østrigs svar: Vedels beretning s. 288-90.

Rusland: Neergaard II s. 659, Nicolays indb. 6/5-63 i RA. Vedel var meget forbitret over, at fru. Hall og grevinde Danner havde kompromitteret regeringen ved at yde bidrag til indsamlingen for polakkerne, se Vedel til Quaade 14/5-63.

Side 177

Forbundet: Vedels beretning s. 293, actstykker 6. samling s. 34 ff.

Sverige: Hedin s. 101, Scheel-Plessen til Vedel 4/4-63 og 30/4-63. Manderström omtalte martskundgørelsen som et »coup d'etat«, da hverken rigsrådet eller stænderne var blevet spurgt.

Hall-Hamilton og Vedel-Hebbe: Hedin s. 104-107.

Side 178

Skodsborg: Hedin s. 110, 113, 119 f., 125 og 127, Erik Møller: Skandinavisk Stræben og svensk Politik s. 263. Om Halls sindstemning se Nicolays indb. 31/7-63, hvori gesandten omtaler, at han fandt Hall i krigerisk humør, fordi Danmark sandsynligvis ikke ville komme til at stå alene under et opgør med Tyskland.

Side 179

Vedel: Danske Magazin anf. st. s. 148, fru Heibergs og Kriegers brevveksling s. 192, 194 og 211.

Manderströms dépêche: Hedin s. 142 f., Erik Møller s. 267 f.

Halls note: Hamiltons Anteckningar s. 15-17.

Side 180

Manderströms svar: Hedin s. 155–56, Erik Møller s. 270. Hamilton udarbejdede det første udkast, som Vedel ændrede til Hamiltons utilfredshed, se Hedin s. 154 note 2, jvf. UJ. 2958 z.

Dmks. svar i Frankfurt: actstykker 6. samling s. 87 ff.

Hall-Hamilton: Hedin s. 160–61.

Side 181

Vedel til Krieger: 18/8-63, Danske Mag. anf. st. s. 150. Brevet er udateret (bortset fra ordet fredag). Friis sætter det til fredag d. 11/8, men det er snarere fredag d. 18/8, da det om svaret til kejser Franz Josef af 14/8 siges, at det er afgivet.

Traktatudkastet: Hedin s. 161–67, hvor det er givet en grundig og udtømmende skildring af dets historie. Carlqvist: H. Hamiltons brevsamling II s. 113, Krieger II s. 314, Erik Møller s. 269 f.

Cirkulæredepechen 3/9-63: actstykker 6. samling s. 90 f., UJ. 2958 z.

Skovgaard: Erik Møller s. 275. Kilden er Billes senere skildring i Tilskueren 1893 s. 415 f., og 853 f.

Side 182

Manderströms telegram: Hedin s. 174 og 180. Krieger II s. 314 noterede 4/9: »Idag reiste Hamilton til Stockholm for at støtte Kongen og Manderström«. I Kbhvn. var man altså klar over, at de havde hjælp behov.

Side 183

Ulriksdalmødet: Hedin s. 183 f., Erik Møller s. 284 f., jvf. Hamiltons Anteckningar s. 58, Scandia 1946 s. 208.

Palmerston: Erik Møller s. 260.

Side 184

Poul Andræs bog s. 12 note 3. Tilskueren 1902 s. 310–11 og 496 ff., Andræs »Tilsvar« s. 19, Krieger II s. 317. Valdemar Vedel til Neergaard, udateret brev i Neergaards arkiv.

Side 185

Historieskrivning: Neergaard II s. 702, Erik Møller s. 296 f.

Hall-Hamilton: Carlqvist: H. Hamiltons brevsamling II s. 114–15.

Hamiltons brev 28/9-63: Krieger II s. 320.

Side 186

Englands og Frankrigs svar: Vedels beretning s. 305 f., jvf. Erik Møller s. 291, Moltke-Huitfeldts indberetning er af 7/10-63.

Side 187

Scheel-Plessens brev til Vedel er af 6/9-63, Vedels arkiv.

Side 188

Hall: Rigsraadstidende 1863 spalte 18 og 127, Neergaard II s. 715.

Andræ: Poul Andræs bog s. 23.

Hamilton: Krieger II s. 322, Anteckningar s. 42, 52–54.

Side 189

Hamilton: Anteckningar s. 55–57, 70, 74, »Statsraadsforhandlingerne 1863–1879« s. 13.

Frankfurt: actstykker 7. samling s. 1 ff. 13–16.

Paget: Blue Book 1864 s. 156 og 162, Krieger II s. 324.

Side 190

Vedels notat: Vedels uddrag s. 143.

Krieger: dagbogen II s. 327.

Kgl. forestilling: UJ. 2959 u, »Statsraadsforhandlingerne« s. 12–13.

Side 191

Vedel-Paget: Krieger II s. 329–30, 332, Blue Book 1864 s. 173.

Bismarck: se bl. a. »Zeitschrift der Gesellschaft für schleswig-holsteinische Geschichte« 53 band s. 103 ff, Eyck I s. 575 f. Quaade til Vedel 8/10, 18/10, 19/10, 20/10–63, hans off. indb. 8/10, 23/10, 27/10 og 28/10–63, Blue Book 1864 s. 169–70, Vedels beretning s. 322, UJ. 2959.

Side 192

Vedels initiativ: Krieger II s. 334, Vedel til Dirckinck-H. 31/10–63.

Kgl. forestilling: UJ. 2959, Quaade til Vedel 5/11–63.

Halls tale 13/11: Rigsraadstidende 1863 spalte 1264–71, 1298–1306.

Side 193

Episoden 14/11: J. J. Holten: I dansk og ægyptisk Statstjeneste s. 119.

Rigsrådet 13/11: Rigsraadstidende 1863 spalte 1329–1332.

Bismarcks instruktioner: Rigsarkivets fotografiske kopier af Auswärtiges Amt: Deutsche Gesandtschaft Kopenhagen 1863 8/11–8/12, Vol. 1. Klokkeslettene er ændret til moderne tid for klarhedens skyld. »Dagbladets« tlgr. har angivelsen Hamborg kl 8,53. At dette er 20,53, fremgår af »Fædrelandet«, der gik i trykken hver aften kl. 19, og derfor først bragte telegrammet i sin udgave d. 14/11.

Side 194

Protesten: Neergaard II s. 758 noten nævner, at Sybel i »Begründung d. d. Reiches« bd. III s. 141 hævder, at Bismarck ved noter af 3/11 og 5/11 havde nedlagt indsigelse mod forfatningsforslaget. Neergaard betvivlede dette og henledte opmærksomheden på, at disse noter ikke kendtes i UM's arkiv. Dette er rigtigt, dog eksisterer der to preussiske *depêcher* af nævnte datoer; de findes i den affotograferede del af det preussiske gesandtskabsarkiv, men de indeholder intet om protest mod forfatningsforslaget.

Side 195

Hall og Vedel: Vedel til Quaade 10/12–63.

Quaades breve til Vedel: 16/11, 17/11, 23/11 og 19/12–63, jvf. Vedels artikel i Brickas biogr. Lexicon om Quaade. Buchanan stoledede også på Bismarck, se Blue Book 1864 s. 205.

Vedels beretning: s. 324–26 og 282.

Side 196

Erik Henriksen: Tilskueren 1911 s. 365.

Vedel om Fr. VII og grevinden: erindringer s. 86, Vedels trykte beretning s. 20.

Side 197

Vedel til Quaade: 20/11-63. Som bekendt turde heller ikke Andræ fraråde kongen at underskrive, se Neergaard I s. 885.

Dansk-svenske allianceforh: Krieger II s. 342, Erik Møller s. 325 f.

Side 198

Bildt: Krieger II s. 350-52, Erik Møller s. 319 og 329. Krieger havde dog forstået Bildt som om den svenske regering var stærk nok til at slutte forbund, når først stænderne var hjemsendt.

Vedel: Krieger II s. 352.

Hall: Krieger II s. 356-57, Anteckningar s. 117 f., Erik Møller s. 330 og 331.

UJ. 3455 j.

Manderströms svar 2/12: Anteckningar s. 126 f., Erik Møller s. 332 og 337. Det officielle danske svar af 9/12 var holdt i en rolig, men ret spydig tone, jvf. Krieger III s. 21 noten, E. Møller 336. UJ. 3455 m.

Vedel til Scheel-Plessen 5/12-63, Sierhagen pk. 3.

Side 200.

Vedels uheld: Krieger II s. 348, her står: »Vedel kaldt i Eftermiddag«. I kommentarbindet er det rettet til faldt. Se iøvrigt breve til Vedel fra O. Plessen 3/12-63, Scheel-Plessen 1/12-63, Rochussen (Hollands gesandt) 25/11-63, fru Heiberg til Krieger 26/11-63, brevveksling s. 235, og Quaade 28/11-63.

Halls tilstand: Krieger II s. 350, 353-54.

Halls billet til Vedel: i Vedels privatarkiv. Den er udateret, men kan alligevel tidsfæstes med stor sikkerhed: 1) papiret er af nøjagtig samme kvalitet og art som en billet fra december 1863 om Wodehouse, Ewers og Fleury, der ligeledes er i Vedels arkiv. 2) Ifølge Rigsraadstidende overværede Hall ingen aftenmøder i rigsrådet i december 1863, men derimod den 4., 6., 13., og 26. november 1863. Ifølge Kriegers dagbog II s. 350 og 353-54 var det netop i dagene 24. til 26. november, at Hall var ude af ligevægt. Alt peger derfor mod torsdagen den 26. november 1863.

Side 201

Vedel-Hall: 7/6-64 skriver Hall til Krieger, at det er længe siden, han har talt med Vedel (Kriegers arkiv). 1/8-64 skriver Vedel til Hamilton, »at jeg kun sjældent seer Geheimeraad Hall«. Carlqvist: Hamiltons brefsamling II s. 170.

Halls demission: Krieger III s. 5.

Engelsk mægling: Vedels beretning s. 340, 348, 362, Neergaard II s. 929-30.

Prins Frederik og Forbundet: Vedels beretning s. 349 f., Neergaard II s. 887 ff.

Side 202

Forhandl. i Forbundet: Vedels beretning s. 353 og 355, Neergaard II s. 903 og 911.

Pressionen: Vedels beretning s. 362-63, Krieger III s. 12, 14, 18 og 23, Neergaard II s. 930 f. Ved en kgl. forestilling af 16/12-63 besluttedes det at rømme Holsten. De tyske forbundstropper rykkede ind i Holsten den 24/12-63.

Side 203

Vedels stilling: Krieger III s. 16–17, Vedel til Scheel-Plessen 5/12-63, Sierhagen pk. 3.

Side 204

Skildringen af begivenhederne 28/12–31/12-1863 bygger dels på Krieger III s. 34–38 dels på Monrads optegnelser fra disse dage. Vedel har taget en afskrift af kaptajn C. Sørensens uddrag af disse optegnelser. Denne afskrift findes i Vedels arkiv: Samlinger og Aktstykker til Tidshistorien 1857–1864. Den er af den største betydning, fordi de originale optegnelser blev brændt efter Monrads død, se Aage Friis: »D. G. Monrads Deltagelse i Begivenhederne 1864« s. XV.

Vedel til Quaade 28/12-63 i Vedels privatarkiv (Quaades arkiv).

Side 205

Krieger (III s. 34) hævder, at Monrad selv foreslog Quaade, medens Monrad siger, at det var Paget. Monrads referat er fmtlg. det rigtige, fordi det følgende viser, at Monrad slet ikke ønskede at få Quaade som udenrigsminister. Tilgr. til Quaade findes i Q.s arkiv.

Side 206

Vedels assistance: Holten s. 134.

Quaade: se hans beretning trykt i Personalhistorisk Tidsskrift 7. Rk. VI s. 51 ff. uade led af en alvorlig øjensygd, der berøvede ham synet på det ene øje.

Vedel-Holten: se Holtens bog s. 134.

Monrad-Vedel: jvf. Vedels trykte beretning s. 44 og hans brev af 22/12-62 til Quaade, hvori det hedder: »jeg er langt fra at være en Beundrer af Monrad«; se endvidere hans artikel i foråret 1861 om Monrad, citeret s. 127.

KAPITEL VIII

Side 207

I Vedels arkiv findes en dagbog, der har udskriften: 2/12-1859.–Beg. af 1864. De første blade i denne bog er skåret ud, og bogen er benyttet til andre notater.

Vedel til Krieger: Danske Mag. anf. std. s. 153.

Side 208

Monrad: Vedels beretning s. 413, Danske Mag. anf. st. s. 164.

Quaade-Skrike: Krieger III s. 48/51, Skrike til Quaade 30/12-63.

Side 209

Forhandlingsdelg: Krieger III s. 106–07, UJ. 3427 dd. Krieger fortrød senere, at han havde foreslået Billes udnævnelse, se Krieger III s. 107 anmærkningen.

Vedels udnævnelse: Quaades brev til Vedel 27/4-64, Vedel til Krieger 4/5-64 trykt i Danske Mag. anf. st. s. 194, Quaade til Monrad 8/5-64 i Vedels arkiv (D. G. Monrads arkiv), fru Heiberg til Krieger 23/4-64 i brevveksling s. 267.

Side 210

Den kgl. forestilling: UJ. 1734 g, konceptet i UM.s arkiv 3 G. P. Vedel 1 a. *Quaade til Vedel 27/4-64.* Hvor gennemskuelige Quaades undskyldninger var, kan bl. a. ses deraf, at han til trods for sine dårlige øjne etc. skrev et brev til Vedel d. 25/4 om et underordnet personale spørgsmål.

Side 211

Monrad om Vedel: Danske Mag. anf. st. s. 193.

Vedel om Monrad: Danske Mag. anf. st. s. 207 og 217, Oxholm til Vedel 7/5-64 i Vedels arkiv.

Instruktionen: I UM.s arkiv findes under gruppen: alm. korrespondance-sager, krigen 1864 et læg UJ. 3427-3452, der indeholder to udkast. Det første (3427 dd) er udateret og uden rettelse, skrevet af Vedel. Det andet (3427 c [3452]) er dateret 8/4-1864 og har titlen »Foreløbig Instruction for de Kongelige Befuldmægtigede ved Londoner-Conferencen 1864«. Det er et med skriverhånd renskrevet eksemplar af 1. udkast, men gennemrettet af Monrad personlig. Det er dette ændrede udkast, der renskrevet blev forelagt og vedtaget i statsrådet den 9. april, jvf. »Statsraadsforhandlingerne 1863-79« s. 107. Her nævnes også to mindre ændringer, som kongen fik gennemført.

Under studiet af de to udkast rejser der sig det spørgsmål, i hvor stor en udstrækning det er muligt at tage udkast nr. 1 som et udtryk for Vedels mening. Principielt må det indrømmes, at nogen absolut sikkerhed for, at udkastet dækker Vedels mening, ikke kan gives. Det kan jo – idet mindste teoretisk – tænkes at være et udtryk for Monrads og hans kollegers første formulering. Når jeg alligevel drister mig til at tage det som et udtryk for Vedels indstilling, skyldes det, at vi fra andet materiale kender hans og Monrads standpunkter i foråret 1864. Det gælder først og fremmest linjedragningen og spm. om Danmarks militære muligheder. Men også med hensyn til våbenstilstanden kender vi forskellen på deres standpunkter, og den tankegang, der ligger bag den passus, som Monrad strøg i slutningen af instruktionen, falder nøje sammen med den pessimisme, Vedel gav udtryk for i brevet til Krieger 8/5-64.

Side 212f

Vedel og personalunion + deling: Danske Mag. anf. st. s. 199.

Spm. om våbenstilstand: Vedel til Krieger 5/5-64, Danske Mag. anf. st. s. 198. Vedel tilføjede vel optimistisk, at havde man fået våbenstilstanden før, kunne man måske have bevaret Dybbøl og undgået besættelsen af nogen del af Jylland. Dette havde dog sikkert ikke været muligt, da Bismarck næppe ville gå med til en våbenstilstand før Dybbøl var erobret, jvf. A. P. P. IV nr. 555. Men rømningen af Fredericia kunne være undgået ligesom største delen af Jyllands besættelse.

Side 215

Vedel til Krieger: 13/4-64, 18/4-64 og 26/4-64, Danske Mag. anf. st. s. 159, 163-64 og 173-74.

Side 216

Monrad-Andræ: Poul Andræ: Andræ og Krieger 1864, s. 60, Vedel til Krieger 26/4-64 i Danske Magazin.

Monrad-Vedel: Danske Mag. anf. st. s. 217.

Side 217

Vedels humør: Danske Mag. anf. st. s. 199, fru Heiberg til Krieger 23/4 og 7/6-64, brevveksling bd. 1 s. 268 og 307, Vedel til Krieger 19/5-64 i Danske Mag. anf. st. s. 218.

Våbenstilstand: Danske Magazin anf. st. s. 157, 172 note 5 og 198. UJ. 3452 1, »Statsraadsforhandl. 1863-79« s. 108 ff, jvf. Neergaard II s. 1213 ff. I et telegram af 16/4 advarede Krieger både mod våbenstilstand og -hvile medmindre størsteparten af Slesvig blev afgivet til Danmark, se UJ. 3452 1. UJ. 3452 y - z.

Side 219

Monrad om Vedel: Danske Magazin anf. st. s. 193. Monrad skriver våbenstilstand, men det må være en distraktionsfejl for våbenhvile, jvf. at han i samme brev skriver Dybbøl, hvor han mener Als.

Vedel til Krieger: 5-8/5 i Danske Magazin anf. st. s. 198.

Londonkonferencens møder: Protocoller over Londoner Conferencens Møder 20/4 til 25/6 1864. Kbhvn 1864.

Side 220

Chaudordy: Moltke-Huitfeldts indb. 26/4-64.

Krieger: Danske Magazin anf. st. s. 177 f.

Monrads svar: Danske Magazin anf. st. s. 192 f.

Kong Carls tilbud: i slutningen af april 1864 fremsatte Carl XV gennem sin private udsending v. Quanten et *personligt* tilbud til Chr. IX om oprettelse af et nordisk statsforbund. Det havde intet at gøre med virkeligheden, hvad såvel kongen som Monrad og Vedel var enige om, og Vedel fik overdraget at aflive projektet ved at koncipere kongens og Monrads svar. Om det sidste sagde han, at det indeholdt »nogle Spydigheder, som det ret var en Fornøjelse at skrive«. Danske Magazin anf. st. s. 184-85, 193, 203 og 208, jvf. 211-12, 217 og 223. Erik Møller s. 381 f.

Vedel til Krieger: 4/5-64, Danske Magazin anf. st. s. 194.

Vedel til Krieger: 8/5-64, Danske Magazin anf. st. s. 199.

Side 221

England, Quaade og Krieger: Neergaard II s. 1234-35, 1259 f., Krieger III s. 122, 137-140.

Vedel til Krieger: Danske Magazin anf. st. s. 217.

Side 222

Bismarck og delingen: Danske Magazin anf. st. s. 215.

Prins Hans: Nicolays indb. 22/5-64 i RA.

Side 223

Dotezac: indb. 21/5-64 i »Origines de la guerre 1870-71« vol. III s. 68 ff. Dotezac nævner ingen datoer for de forskellige samtaler, men de fremgår af Nicolays indb.

Side 224

Statsrådet 23-24/5: »Statsraadsforhandl. 1863-79« s. 145 ff.

Monrads løfte: Monrads beretning om 1864 s. 135.

Vedel til Krieger: Danske Magazin anf. st. s. 221 ff.

Side 225

Vedel til Krieger: Danske Magazin anf. st. s. 225.

Side 226

Delingslinjerne: Bismarck fastholdt officielt Aabenraa-Tønderlinjen, men holdt Flensborglinjen i reserve, jvf. A. P. P. V. nr. 153 og Deutsche Politik Osterreichs IV nr. 1686; Buchanans meddelelse i Vedels brev til Krieger 19/5-64, Danske Magazin anf. st. s. 215. Tønningen må være en fejlakrivning for Tønder, jvf. Kriegers brev til Vedel 1/6-64, Danske Magazin anf. st. s. 228. Neergaard II s. 1271 ff.

Kriegers telegram 3/6-64: Neergaard II s. 1293 og 1296.

Side 227

Vedel til Krieger 9/6-64: Danske Magazin anf. st. s. 238.

Vedels mening: Poul Andræ: Andræ og Krieger 1864 s. 46, jvf. Danske Magazin anf. st. s. 240.

O. Plessens indb. af 27/5, 1/6 og 3/6-64.

Brunnow: Neergaard II s. 1294, jvf. Danske Magazin anf. st. s. 232.

Statsrådet 7/6, Plessens hjemkaldelse: »Statsraadsforhandlingerne 1863-79« s. 175 og Neergaard II s. 1301.

Vedel til Krieger 9/6-64: Danske Magazin anf. st. s. 239.

Plessen: Vedel til Krieger 16/6-64 i Danske Magazin anf. st. s. 251, Nicolays indb. 16/6-64 i RA.

Side 228

Russells voldgiftsforslag: Neergaard II s. 1319-21.

Statsrådet 16/6: »Statsraadsforhandl. 1863-79« s. 177 ff., jvf. Nicolays indb. 16/6 og 18/6-64 i RA. Vedel: Danske Mag. anf. st. s. 250 f.

Side 229

Fredag 17/6: Reichs dagbog trykt i Danske Magazin 6. Rk. II s. 177, UJ. 3473 æ, Neergaard II s. 1338 ff.

Side 231

Vedels telegram 18/6: UJ. 3473 æ, Neergaard II s. 1347.

Kriegers svar: Danske Magazin anf. st. s. 257, Kriegers dagbog III s. 175, Kriegers brev 13/6 i Danske Magazin anf. st. s. 245.

Side 232

Bismarck: Erik Møller i Festskrift til Kr. Erslev s. 521.

Krieger-Quaades afvisning: 19/6 UJ. 3473 æ, Neergaard II s. 1347.

Side 233

Vedels skildring: findes i hans arkiv: privatpapirer 1864-1900. Den er nedskrevet 11. juli 1903. Ved en lapsus siger han, at statsrådet fandt sted d. 21/7-64, jvf. hans artikel i Brickas Lexicon om Monrad, hvor datoen er sat til 21/6-64. Om Paget, jvf. Krieger IV, s. 38.

Statsrådet 20/6: »Statsraadsforhandlingerne 1863-79« s. 183 ff.

Side 234

Brevet fra England: »Statsraadsforhandlingerne 1867-79« s. 188 noten.
 Vedel havde også hørt dette rygte, og han spurgte engang prins Hans, men fik ikke noget klart svar, se Vedels skildring af 20/6.

Side 236

Instruktionen af 21/6-64: UJ. 3459 1.
Quaades telegram 21/6-64: Neergaard II s. 1358.
Vedel om Krieger: fru Heibergs brevveksling bd. I s. 317.

Side 237

Quaade: Vedels uddrag s. 169.
Vedel til Hamilton: Carlqvist: H. Hamiltons brevsamling II s. 168 f. Bortset fra brevet til Hamilton findes næsten intet materiale, der kan belyse Vedels indsats og stillingtagen til problemerne i forbindelse med fredsslutningen.

Side 238

Absolution: Aage Friis i Nordisk Tidsskrift 1943 s. 252.
Erik Henriksen: i »Tilskueren« 1911 s. 365.
Niels Møller: i »Ugens Tilskuer« 24. februar 1911.

BILLEDFORTEGNELSE

Gl. Strand ca. 1840	16
Amtsprovst P. A. Wedel	17
Generaldecisor S. H. A. Wedel og hustru	17
Peter Vedel ca. 1847	32
Pastor Frans Vedel	48
A. F. Krieger	48
Bernhard Ernst Bülow	64
Grimur Th. Thomsen	80
Georg Joachim Quaade	80
Christian VII.s palæ	96
Peter Vedel ca. 1861	144
Fanny Vedel, f. Hebbe, ca. 1861	144
Personalet i Udenrigsministeriet 1862	160
C. C. Hall	192
D. G. Monrad	192